

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

215798
Imprimat legal.
76

N. RADULESCU-NIGER

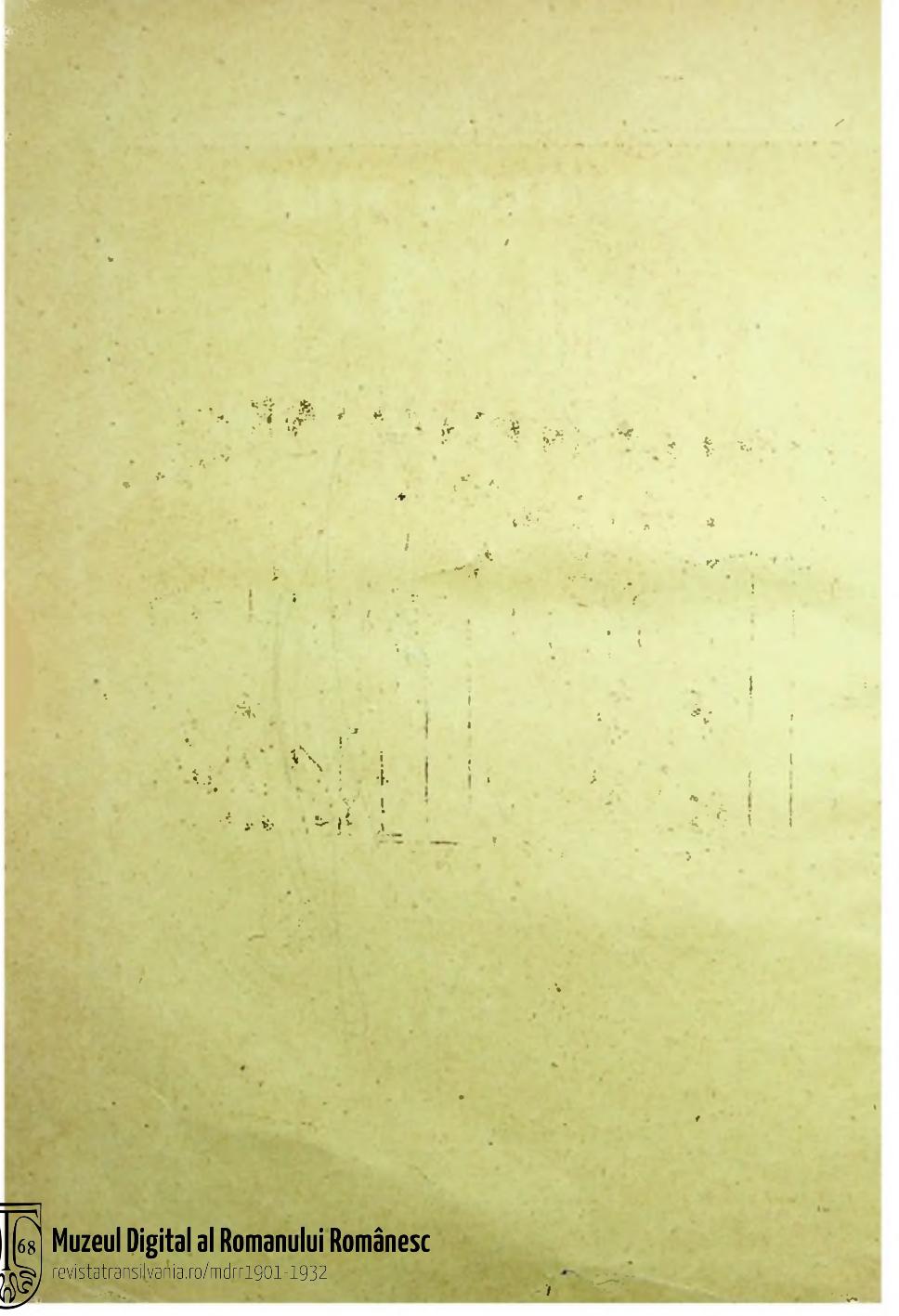
DRAMA UNEI TINERETI

ROMAN SOCIAL

EDITURA CUGETAREA BUCUREȘTI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E. O.

N. Rădulescu-Niger

Drama unei tinereţi

ROMAN

Bibl. Univ. Cluj.
Nr. 126 1927

EDITURA «CUGETAREA»
S. CIORNEI & P. C. GEORGESCU
Bucureşti, Str. Decebal 8

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

215798

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Drama unei tinereţi

o închin MUNCITORIMEI ROMÂNE
care şi-a făcut şi îşi face, cu dragoste,
datoria către ŢARĂ

AUTORUL.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

DRAMA UNEI TINEREȚI

I

In una din întortochiatele străzi de supt dealul Spirei, uitată ca multe alte tovarăşe ale ei în aceeaş stare de acum treizeci, patruzeci de ani, locueşte familia lui Ştefan Sulică.

Strada a avut odinioară pavaj de piatră de rîu şi pietrele se simţiau atunci una lângă alta în nisipul în care le bătuse şi le fixase maiul. A avut mulţumirea, după câţiva ani, să mai simtă grija gospodăriei comunale în cârpitura părţilor desfundate de ploi, de vehicule şi de paşi omeneşti, cari, uzează şi ei pe unde trec mereu. De-o vreme însă Comuna a lăsat-o numai în grija Vremii şi Vremea a înnămolit pietrele, a grămădit de-asupra lor praful care se face noroiu; acesta se usucă să ajungă iarăş praf. Pe de margini poate zice că are trotuar, fiindcă pietrele se ţin mai bine una lângă alta, dar acest trotuar este foarte îngust, se opreşte lângă câte-o casă care iese din linia ideală a străzii şi trece apoi mai departe urmându-i cotiturile.

Casele, ca înfăţişare generală, sunt foarte puţin atrăgătoare, din cauza vechimii lor, a neîngrijirii, a murdăriei lor pe dinafară. Ici, colo, câte una mai nouă, mai curăţică, mai binişor îngrădită, vădind mâini mai gospodăreşti.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In toate curţile, pe timp umed, e noroiu, sunt băltoace în care se lefăiesc unele păsări şi copiii mai mult goi-golaşi.

Pe timp uscat, prafuł se lasă în voia vântului şi nu se sfieşte a turbura aierul, a pătrunde în locuinţi, a se vârî în crăpăturile pereţilor, a da vechimii zidurilor înfăţişare de pustiu prăfuit.

Sunt locuinţi în mare parte nesănătoase şi cu toate acestea adăpostesc făpturi omeneşti care cresc, se îmbolnăvesc şi scapă cu viaţă, trăiesc în şirul anilor printre toate lipsurile şi suferinţile cu care se obişnuesc, par'că ar face parte din viaţa lor, fără de care n'ar putea trăi.

Ştefan Sulică iera lucrător, cazangiu, la fabrica «Lemaître» din dreptul podului care leagă cartierul Apelor-Minerale cu restul Căiei Văcăreşti şi cu Lânăria.

Plecând dis de dimineaţă de acasă, pe această din urmă stradă îşi avea drumul, vara şi iarna, de a dreptul; la întoarcere, seara, îl mai schimba şi pe alte străzi, după popasul pe care-l făcea în tovărăşia câtorva tovarăşi de muncă, aci la o cârciumă, aci la alta, în scopul obişnuit al clătirii măselelor.

Toată ziua, trăiau în zgomotul asurzitor al atelierului de modelat, produs de mişcarea maşinilor, de loviturile ciocanelor; în acel aer supra-încărcat de mirosuri, de anume pulbere, de căldură, — sgomot care rămânea în urechi, miros şi pulbere care rămâneau în cămaşa mai totdeauna trecută prin sudori.

Când ieşiau la aer, în curentul obişnuit al gârlei, parcă intrau în altă lume, în care plămânii respirau liber, în care corpul se mişcă în voea lui desfăcut de mişcările automatice ale meşteşugului.

Oprirea pela câte-o cârciumă, părea ceva trebuincios, deşi atmosfera locului îşi avea mirosurile ei caracteristice şi norii ei de fum de tutun.

Dar aci, în jurul meselor murdare şi în grabă şterse după plecarea altora, lucrătorii au momente de odihnă trecătoare, încă departe de mediul casnic mai totdeauna turburător.

Aci e «cafeneaua» lor, unde îşi spun unii altora păsu-

18 68 Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rile, unde se încing la discuţiuni profesionale cu incursiuni în domeniul social, unde cred că'şi refac puterile sărutând păhărelele şi înghiţindu-le cuprinsul spirtos.

Munca de uzine şi de ateliere luând organismului prin continuă sudoare umiditatea necesară ţesăturilor lui, setea e firească şi apa ar mulţumi-o pe deplin.

Ţuica şi vinul e ceva prea mult, în cătimea care ar răspunde apei, şi fiindcă se şi absorb mult mai repede, dacă aduc o părută înviorare de câteva momente, amorţesc organismul, întunecă judecata. Beţia începe, şi dacă nu se sfârşeşte aci, se sfârşeşte acasă în turburări foarte adese ori dăunătoare.

In cursul săptămânii se abat rar pe la aceste popasuri. Stăruesc în obiceiul acesta mai mult înnăraviţii.

In ziua plăţii săptămânale, — sâmbăta, — şi cei mai bine cumpăniţi cedează îndemnului altora, aşa ca să nu priviască în zadar cârciuma, în stradă, prin ochiurile geamurilor ei, la trecători prea grăbiţi.

*

Ştefan Sulică o duse cât se poate de greu în timpul Ocupaţiunii: de lucru nu era nicăieri în meşteşugul lui. Nevasta lui, fostă lucrătoare la fabrica de chibrituri, de când o prea împresuraseră copiii, îşi asigurase trei-patru case pentru spălatul rufelor. Dar în aceste zile grele, când săpunul se găsia după multe alergături, când vrăjmaşii umblau după rufărie de tot felul, familiile o ascundeau şi spălatul şi-l făcea fiecare cum putea. Leanca îşi pierduse dar câştigul acesta pe lângă mâncarea mai bună decât la dânsa, din care ducea şi copiilor, seara.

Ştefan umblase pe la casele străinilor, cari aveau putinţa să trăiască bine între vrăjmaşii ţării robite, — tăiase lemne cari nu le lipsiau acestora, ca populaţiunii româneşti mai ales săracă, — şi când putea să aducă o pâine, două, era sărbătoare în casă.

Îşi împărţiau cu zgârcenie bucăţelele, ca să ajungă zilelor care erau mai multe decât pâinile, iar pentru vr'o fiertură de fasole sau de cartofi, în apă goală, nu putea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fi vorba decât la anumite zile, socotite mai mari decât cele ale păinii.

In putința de-a avea fiertură intra cu tot atât de mult mister lemnul. Tot ce i se asemănase lui și făcea parte din cuprinsul curții, trecuse în gura lacomă a micii mașini de gătit, căci în odaia în care dormiau cu toții, clae peste grămadă, nu mai putea fi vorba de foc în sobă.

Tremurau, ziua, în boarfele ce erau pe ei și se zgrebuliau prin câte un colț, tăcuți, răbdători, sfrijiți; tremurau noaptea, la culcare, până ce supt păturile care-i acopereau începea o închipuire de căldură care, se pierdea mai apoi în amorțirea somnului greu.

— Of! războiul, războiul! ofta de câte ori Sulică, în barba lui acum mai mult albă, care nu se mai înfiorase de luni de zile la vederea foarfecilor bărbierești.

Și în această îndoită esclamare, câte gânduri, câte imagini!

Un băiat de 26 și altul de 20 de ani, amândoi buni meseriași, unul însurat, altul flăcău, recrut, erau la regimentele lor... și regimentele, în război.

Două fete mari, lucrătoare și ele, stăteau acasă fără lucru.

Oștirile țării, biruite și retrase într'un colț de țară, se refăcuseră apoi și iarăș erau în luptă.

Lupte cumplite, în atâtea țări, grupate unele împotriva allora: câte victime de amândouă părțile!

Câte dureri, câte suferinți, mai ales în mulțimile acestora!

Sgrebulit de frig, în odaia întunecoasă care arăta acuma și mai sărăcăcioasă decât altă dată, printre pleoapele care clipiau grele, avea adese ori înaintea ochilor păinjeniți, închipuirea acelei lumi de frăție care-i sunase de câte ori frumos la ureche în vorbele «*tovarășilor*» propagandiști ai «*Internaționalei*».

Nici o patrie, pentru nimeni, pământul întreg cu toate Neamurile fiind singura patrie, — aceea a omenirii!

Capitalismul, care stoarce puterea de viață și de muncă numai în interesul lui arhi-egoist, e vrăjmașul neînduplecat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

al muncitorimii şi în contra lui se îndreaptă tovărăşia tuturor muncitorilor, pe deasupra graniţelor.

Capitalismul, în feluritele lui forme, ca un balaur apocaliptic cu multe capete, împinge Neamurile la războae, ori că e vorba de cuceriri teritoriale, ori că e vorba de preponderări economice, fiindcă numai el e apărat în mâinile Potentaţilor lui!

Cu deosebire războiul acesta l'au pregătit cu îndelungată muncă şi răbdare, Germanii, numai în scop de dominaţiune economică, — cea politică fiind subordonată acesteia, — şi a izbucnit când capitalismul German, cu ramificaţiuni în lumea întreagă, a crezut că e momentul nemerit.

I-a răspuns Capitalismul Englez, ameninţat în dominaţiunea lui de până acum, şi a alergat în ajutorul Franţei mai puţin capitaliste, iar când primejdia Germană păreă pe calea izbânzii, a alergat şi colosul American, bancherul prezumtiv al lumei.

Capitalismul şi-a pus tunică militară şi masca diplomaţiei şi a făcut din apărararea Franţei şi din înfrângerea Germanilor, punctul de onoare al apărării Drepturilor omenirii, în care cei mici şi slabi aveau să-şi găsiască scăparea şi întărirea.

Şi aşa s'a şi crezut, la început, mai ales că în aer era curentul social şi se putea respira asemenea credinţă, ca izvorâtă în chip preursit din groaznica experienţă a dezastrului unei părţi din omenire.

La aceasta se gândia Sulică, pe măsură ce războiul intra în alt an şi mai cu seamă după încetarea ocupaţiunii, când începu să se întoarcă, sfioasă încă, viaţa de libertate şi de muncă, şi când, din şoaptele dintre unii «tovarăşi», regăsiţi, prinsese adevărul scopurilor capitaliste.

*

Stăpânirea Românească se întorsese de câteva zile în Capitală.

Îi răsună întreg cuprinsul de bucuria plină de însufleţire a tuturor românilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se întorsese însă şi capitalismul românesc, pentru care fusese în timp de doi ani prea mică Moldova.

El regăsise de pe urma pumnului German oarecare ordine, care dacă ar fi fost menţinută şi cârmuită în interesul tuturora, — în aerul de libertate cetăţenească adevărată, — s'ar fi ajuns numai decât la împlinirea cu destulă uşurinţă a trebuinţilor inerente vieţii.

In alte ţări capitalismul nu are partid politic anume.

La noi un partid politic a ajuns mare capitalist, care se foloseşte şi de Stat, spre a'şi asigura întreprinderile şi spre a opera în toate direcţiunile.

Acest capitalism excepţional îşi începu la moment activitatea şi întronă Specula cea mai odioasă.

Munca abia începuse a se 'nfiripa: abia lucrătorii de toată mâna începuseră a se îndruma spre vechile lor «ştiubee», spre a cerceta de este rost pentru ei şi pentru «mierea patronală», — şi traiul începură să-l simtă mai greu decât chiar cum fusese subt ocupaţiune.

Nu-l iertau vrăjmaşilor dar se supuncau pumnului apăsător. Răbdarea ajunsese suferinţă, însă era în o stare trecătoare.

Acum, când Izbânda Mare se răsfrânsese şi asupra Românei ce-şi redobândise libertatea, după anume izbânzi proprii datorite armatei celor mulţi, — asemenea îngreuiare a traiului mulţimei, alăturea cu orgia de câştig şi de petreceri a unei anume clase, era pentru toţi muncitorii motiv de îndârjire în desnădejde.

*

Ştefan Sulică, tot fără lucru încă, lipsia, în acest timp, mai toată ziua de-acasă.

Muncitorii, sindicalizaţi sau nu, se adunau în anume săli ale lor şi se sfătuiau.

Scumpetea traiului datorită speculei care pleca de sus, îi silia să ia o atitudine hotărâtă faţă cu guvernul pe care toţi îl ştiau în legătură cu marii speculanţi.

Ideea unei demonstraţiuni de stradă, întrucât greva nu era cu putinţă, fiindcă nu se organizase încă munca, o găsiră ca singur mijloc de protestare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar în acele case ale lor de sfat, anume inși de un internaționalism care rădea anarhismului, își înfierbântară prea mult avântul și instrunară coarda revoluțiunii.

— Acum e momentul și motivul scumpetei traiului e bine venit, rosti un tip străin cu anume accent cunoscut. O începem în Capitală și repede o împrăștiem în tot regatul, iar amicii noștri din Rusia, din Ungaria și chiar din Bulgaria ne vor da concursul, ca să întronăm toate libertățile și comunismul. Dacă pierdem ocaziunea și lăsăm burghezia să se întărească în o Românie Mare întărită, vom aștepta cine știe câte generațiuni. Cu toate că eu cred, și cu mine toți șefii noștri, că bolșevismul unguresc care e în înțelegere cu cel Rusesc, va da lovitura în Ardeal și în Basarabia. Să provocăm dar revoluția, fraților!

Aplauze și vociferări sgomotoase și din aprindere de patimi, acoperiră cuvintele «oratorului».

Ștefan Sulică ascultase, tăcut, parcă nesimțitor.

Vr'o câțiva, de lângă el, îi dară cu cotul, îl scuturară de braț, în aprinderea bucuriei că aveau să răstoarne «oligarhia».

— Ce, Sulică? stai de lemn?

— Ori te-ai tâmpit, frate?

— Ori te-ai dat cu Stăpânirea, mă?

— Nici una, nici alta, tovarăși; vreau și eu ca voi să trăim omenește, să ne fie plata după muncă și chiar să facem gură pe stradă și să cerem dreptate. Dar ca să facem revoluție, mă, și să ne batem cu soldații cari sunt copiii, rudele, români cum suntem și noi, — feriască Dumnezeu!

— Mai taci! Atunci să răbdăm cu juvățul de gât, cât e lumea, nu-i așa? rânji alt tip străin.

— Să mai răbdam, să ne organizăm cât mai bine, să ne ridicăm puterea Muncei, în fața capitalismului și în fața Stăpânirei, și să impunem cu greva schimbarea în bine pe care o dorim, rosti cu energie un muncitor invalid.

Glasul lui puternic, înfățișarea lui de om care a suferit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

multe dar care se mândreşte că şi-a făcut datoria, impuse linişte şi în tăcerea ce se făcu, el urmă:

— Nu ne-am vărsat sângele pe câmpurile de lupte, pentru unirea tuturor a-lor noştri, ca să ne dăm pe mâna bolşevicilor ălora, cari, să mă bată Dumnezeu, dacă ei singuri ştiu ce vor! Ce? ori dormiţi de-a'n picioarele şi nu vedeţi că se omoară între ei ca muşcaţi de câini turbaţi? ori n'aveţi cap să pricepeţi că habar n'au de frăţie între oameni? Dac'ar avea, le-ar părea bine că şi noi ne facem mai măricei, că şi Sârbii, că şi Slovacii ăia, că şi Polonii ăia se fac cu ţară, şi dacă-i vorba de frăţie, a veni ea pe urmă, ca fi-te care din ţara lor să dea mâna cu ceilalţi, în pace şi cu linişte şi să se facă treabă împotriva Stăpânirilor.

— Ia fugi încolo, Marinceo! strigă unul.

— Ba nu fug deloc! Că uite, internaţionaliştii din Germania, din Englitera, din Franţa, sunt Germani, sunt Engleji, sunt Franţuzi, când e vorba de ţările lor. Ce-mi tot cântaţi voi să fim altfel? Auzi! Adecă noi, mai internaţionalişti decât dânşii? Cum vine asta? Ia nu mai pescuiţi în apă turbure, tovarăşilor, că nu-i cuminte. Să manifestăm, da de revoluţie să nu v'aud.

— Nu se poate! Jos oligarhiile! strigară învăpăiaţii.

— Mă rog, tună Marincea, jos oligarhiile astea, zic şi eu, da nu cu revoluţie aşa, fără nici o noimă. V'am spus, să ne întărim, să fim una cu sufletul, şi de-o fi să ajungem şi la revoluţie, s'o facem pentru noi, nu pentru pofta străinilor! M'aţi priceput? Că ştiu eu ce ştiu.

— Ei, ce ştii dumneata? îi rânji un mutros, tot tip străin.

— Ştiu că ai dat bir cu fugiţii, ca să nu-ţi ia sânge Nemţii, ştiu că aţi stat la partea sedentară şi acum o faceţi pe viteji.

— Jos cu Marincea! strigară mai mulţi.

— Nu m'au dat jos vrăjmaşii, n'o să mă daţi voi, fraţii mei români, — numai vie-vă mintea la cap şi nu vă luaţi după de-alde d'ăştia cari numai binele nu ni-l vor, rosti el cu linişte şi cu demnitate. Avem vrăjmaşi nouă, ca Români, uite chiar printre noi, şi ne împing nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la cum s'ar cădea, dar pentru care nu e vreme acuma, la fiertura neamului nostru, cum am zice. V'o mai spun: să facem manifestaţia în rânduială, dar pentru revoluţie, e copilărie, fiindcă nu aşa se face revoluţia, tam-nesam. Işi are şi ea socoteala şi pregătirea, vremea şi rostul ei! M'aţi priceput acuma, faceţi cum vă tae capu, da pe urmă să nu chelălăiţi că v'aţi dat cu capu'n baltă după bolovanul pe care tot voi l'aţi aruncat ca nişte zăpăciţi.

— Aşa-i cum zici, Marinceo! îi strigă Sulică şi-i strânse dreapta.

Mare parte fu înrâurită.

Se făcură grupuri, grupuri şi se începură discuţiuni, din ce în ce mai violente.

Anume mutre se strecurau dela un grup la altul şi căutau să şteargă efectul vorbelor lui Marincea.

Câteva zile se urmă tot astfel, cu şoapte, cu îndemnuri, şi se hotărî mişcarea pentru ziua de 13 Decembrie 1918, cu caracter agresiv, revoluţionar, nu numai spre a se răsturna guvernul, dar spre a se proclama republica şi domnia Comunismului.

*

In sala «Ovidiu», statul major socialist ţinuse de asemenea întrunire. Doctrinarii partidului socialist, din cari unii trăiesc de pe urma doctrinei şi a încrederei muncitorilor în ei, ca nişte adevăraţi «burghezi» *capitalişti*, — se menţinură în tonul unei manifestări disciplinate dar care să impună prin număr.

Şi aci se ridicară glasuri cari să ceară mai mult.

Petre Zura luă atunci cuvântul.

— Tovarăşi, trebue să ne dăm bine seama de ceeace se poate, în împrejurările în cari ne aflăm. Mijloacele extreme vor provoca mijloace extreme din partea celor ce au toată puterea de apărare şi de înnăbuşire a unei mişcări din parte-ne. Trebue să ne înţelegem în privinţa caracterului faptei pe care o voim: e altceva sau numai o protestare împotriva scumpetei traiului, a lipsei de lemne şi a articolelor de prima necesitate? Putem cere o schim-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bare de guvern care să poată face faţă nevoilor noastre, putem pretinde să ni se dea şi nouă putinţa de-a fi alături, în guvern, cu acei ce ar începe lupta pentru un început de îndreptăţire socială, însă, tovarăşi, nu putem depăşi, în «desavantajul» nostru, marginile posibilităţii. E chestiune de prudenţă, — dacă voiţi, de diplomaţie potrivită momentului. In ce priveşte viitorul, văzând şi făcând.

«Noi suntem, în adevăr, o putere prin credinţă şi prin număr, şi avem puternici sprijinitori nu numai în alte ţări dar la noi chiar, printre intelectualii satelor şi ai oraşelor.

«Ne trebue o mai de aproape cunoştinţă, cu aceşti intelectuali doritori după regenerare socială, ca aceştia să nu vadă în Socialismul General un pericol pentru noţiunea de Patrie şi în socialismul dela noi numai o tendinţă în afară de graniţi pentru o răsturnare a oricărei ordini sociale.

«Trebue să înţelegem noi înşi-ne, tovarăşi, şi să-i facem pe toţi ceilalţi ce ne sunt adversari, să înţeleagă bine, că noi deosebim ceea ce este utopie pentru starea socială de azi, de ceea ce este cu putinţă să se facă şi care poate înfăţişa o cumpănire de forţe într'o împlinire de revendicări.

«Starea de lucruri din Rusia ne stă în faţă ca o pildă a idealismului social, într'un mediu cu totul nepregătit spre a-l pune în practică, fără jertfe păgubitoare de oameni şi cu cele mai mari riscuri chiar pentru acest idealism de principii.

«Bolşevismul din Rusia răstoarnă însuşi tocmai principiile de libertate, de dreptate, de muncă şi de frăţie, în numele cărora recurge la orori inutile, la despotismul iraţionalismului, la corupţiune şi la negaţiunea Adevărului. Aceasta înseamnă haosul distrugerii fără putinţă de reclădire pe ruina atâtor forţe omeneşti. E mai mult ridicarea brutalităţii instinctelor rele omeneşti fără frâu, la treapta de regulatoare a activităţii sociale şi tot în nişte margini strimte de naţionalism nepreväzător şi necontrolat. Tot o Rusie Mare, în Rusia autocratismului de odinioară,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care să treacă peste dreptul de viaţă liberă a naţionalităţilor supuse prin forţa pumnului, tot o Germanie reacţionară, tot o Anglie stăpână fără concurenţă peste mări şi peste ţări, tot o Italie imperialistă, tot o Franţă cu regimul protecţiunii în anume sfere teritoriale. Polonia, Serbia, una abia renăscută şi alta de abia întregită, se năpustesc peste alte graniţi de cât cele lor cu totul naturale, şi doar în ţările mari, ca şi în aceste mai mici există o conştiinţă a Drepturilor omenirii în genere şi a respectului datorit armoniei sociale.

«Când dar în asemenea mare epocă de punere în lumină a principiilor mari, efectivitatea e tot în luptă cu egoismul de rasă, de naţionalism şi cu cel economic în concurenţă armată, — cum voiţi să speculăm viitorul şi să nu ne gândim mai întâi la ceea ce mai imediat ne este de trebuinţă?

«E numai decât nevoe, tovarăşi, să începem cu multă energie instrucţiunea şi educaţiunea masei poporului în care intră meseriaşii, muncitorii de toată mâna şi sătenii. In aceştia toţi e forţa şi trebue organizată metodic, raţional, această forţă a Neamului, care mai târziu să fie una din forţele firesti în omenirea întreagă organizată. Numai aşa se va ajunge fără vărsări de sânge groaznice şi inutile, şi în o liniştită desfăşurare de voinţă şi de înţelegere a datoriilor şi a drepturilor, la frăţia inteligentă dintre oameni. Altfel, vedeţi la ce catastrofe ne expunem, din care nici câştig moral, nici câştig material nu poate ieşi.

«Să nu voim să domnim şi noi, la rândul nostru, cum au domnit şi încă domnesc în ţări înaintate în progres, alte organizaţiuni, necomplecte, peste organizaţiuni rele dărâmate, — numai ca să avem satisfacţiunea unei izbânzi politice de clasă, asupra ori cărei alteea şi ambiţiunea de a avea «Puterea», formă trecătoare a unui moment de slăbiciune organică.

«Cred că sunt destul de bine înţeles, faţă cu mişcarea prin care vrem să manifestăm o voinţă şi că nu ne e permis să greşim ca apoi să regretăm.

«Am zis».

Nu aplauze, ci tăcere adâncă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Era înrâurirea unei cuvântări serioase adresată judecății nu instinctelor, și fiecare rămânea gânditor ca înaintea unei probleme cu toate datele ei, pentru care e nevoe de liniște și de calcul, spre a se ajunge la o deslegare fără greșeli.

Luară cuvântul încă vreo câțiva, în contradictoriu, cu privire la Doctrină, și mai mult s'o afirme ca eternă în adevărul ei, — deosebindu-se prea puțin între dânșii cu privire la mijloacele de luptă, — ceeace lăsa neatinse teza și argumentarea din cuvântarea lui Petre Zura.

Rezultatul întrunirii fu să se facă manifestațiunea în ziua de 13 Decembrie.

*

Pierduți în număr se aflau câțiva agenți secreți polițienești și Ion Finichi agent al Siguranței Generale.

Acesta se grăbi, între mai mulți meseriași, să strângă mâna lui Petre Zura și să-l felicite pentru «frumoasa» lui cuvântare.

Dar după cum agenții secreți raportară la Comisariat și la Prefectură în chip neinteligent ceeace auziseră, Finichi raportă la Siguranță punând în evidență partea extrem de revoluționară cu tendințe de agresiune imediată, atrăgând atențiunea asupra lui Petre Zura ca element primejdios de propagandă și de instigațiune.

Ion Finichi fusese câtva timp, înnainte de războiu, la moara lui Nicola Crustin, una din marile mori din marginile Capitalei.

In lupta pentru câștigarea încrederii patronului, dintre el și Petre Zura, acesta, ca mai vechiu și cu multă legătură în cercul familiei morarului, avusese precădere și trecuse dela starea de lucrător mecanic la aceea de casier și de supraveghetor mecanic.

Ion Finichi dat afară, plecase amărât, din serviciul morii, și nu fără ură în sufletul lui, față cu Petre Zura, care, nebănuitor, urma să și'l considere prieten.

Din acelaș oraș cu Șeful Siguranței Generale și cunoscut acestuia, Ion Finichi i se înfățișă și-i ceru post de agent:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

recomandaţiunea şi-o făcea pe temeiul legăturilor lui în mediul muncitoresc. «Şeful» îşi pricepu omul, îşi dădu seama de felul serviciilor ce le putea aduce Siguranţei şi'l «angajă».

In adevăr, părea a-i fi vocaţiune, spionajul, şi dădu Şefului câteva dovezi, pe cari acesta, ca «maestru», le preţui numai decât.

In timpul refugiului la Iaşi, Şeful îşi luă scula pe lângă el, îi dădu grad mai mare şi foloase mai mari.

După întoarcerea la Bucureşti, îl împinse iar în mediul meseriaşilor, ca element «socialist», de-o cam dată fără lucru, şi nimeni nu-i ceru lămuriri ce făcuse, unde fusese dela 1916 până acum.

Finichi se dusese să pipăe locul şi la moara Crustin. Dăduse cu ochii însă de Petre Zura, întors de pe front ca sublocotenent de rezervă, uşor schiopătând de piciorul stâng, mai slăbit, dar tot cu înfăţişarea plină de inteligenţă şi de energie.

Pe când îi arăta bucuria că îl revedea, în sine simţia vechia ură urzicându-l şi dându-i pentru întâia oară dorul de a-i face vr'un rău lui Petre.

II

Nicola Crustin, venit din Bitolia cu douăzeci şi cinci de ani înnainte de războiu, îşi începuse ucenicia într'o brutărie, unde îşi dobândise degrabă reputaţiunea de harnic şi destoinic, iar printre Macedoneni şi pe aceea de bun român.

Se pusese să deprindă cât mai bine limba şi să observe mediul nu numai profesionist, dar şi al meseriaşilor în genere, căci se simţia parcă chemat să fie şi el «cineva» într'o zi.

Părinţii, întâmplându-se să-i moară, loviţi de Antarţii greci, Nicola trebui să se ducă la Bitolia, să lupte din răsputeri spre a'şi dobândi moştenirea pe care o eforie grecească voiă, cu sorţi de izbândă, să pună mâna, o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

desfăcu altei familii românești și se întoarse la București unde putea trăi și a munci în liniște.

Deschise dar brutărie pe seama lui și se căsători cu Melania lui Cotta, român de origină macedoneană, născut în București, comerciant cu avere și fără pretențiuni.

Melania, cu oarecare instrucțiune, bună casnică, energică în înfățișarea ei blândă, știu să'l facă pe Nicola «să știe și ei câte ceva de prin cărți» și mai ales să-și potrivească cu a ei firea lui cam iute.

Când după trei ani avură pe copila lor Eliza, gospodăria lor se închegase bine sufletește și negustorește.

In acelaș an, în norocul fetiței, Nicola clădi moara, care în scurt timp iera să se mărească, să se complecteze și să fie un rost mare în industria morăritului și a fabricațiunii pâinii.

Ca ucenic dela brutărie trecuse Petre Zura la noua instalațiune și patronul, care prinsese dragoste de el, îl dăduse pe mâna mecanicului șef pentru a-l specializa pentru mai târziu.

Dar doamna Crustin îi învoise să ia și lecții pe lângă fiica ei și'l povățuise să învețe mai repede, fiindcă era mai în etate decât fata și fiindcă trebuia «ca bărbat» să știe mai mult.

Băiatul, deștept, cuminte, cu intuițiunea parcă înnăscută a ceea ce trebuia să fie, desvălui o activitate intelectuală care se potrivia de altfel cu sănătatea, cu tăria lui fizică, cu ambițiunea lui cinstită.

Avea parte apoi să fie înzestrat și cu bunătate de inimă. Era respectuos, dar nu timid, cu spirit de ordine, deci ascultător, însă nicidecum plecat la lingușire ori la intrigă.

Se părea bine pregătit în lupta pentru existență.

In 1916, patronul, îndemnat și de soția lui care mai avea un gând, tainic de o cam dată, — îl trecuse casier și supraveghetor mecanic, după cum am mai spus.

Petre avea acum douăzeci și trei de ani.

Innaintarea aceasta îl umplu de bucurie și de ceva mândrie, mai ales că simția și în personalul morii mulțumirea că era înnaintat.

Bucuria i se răsfrângea și asupra unui simțimânt bine

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ferit de orice privire: Eliza, fiica patronului, îi era dragă.

Nici o vorbă cu înțeles tainic nu schimbase vreodată cu dânsa, dar câte nu-și spun ochii din anume căutături de-o clipă, din anume zâmbete cari sunt licăriri în noaptea ce începe a se face ziuă.

Era încredințat în sufletul lui că Eliza îl iubia: în socoteala lui că încă nu era vremea, dece ar fi grăbit ceva care nu se putea să nu producă zgomot? Patronului nu i-ar fi venit poate la îndemână încă lucrul și Petre nu voia să-i displacă prin nimica. Eliza apoi avea numai 16 ani.

Curajul în speranța lui de însoțire cu Eliza, și-l lua din atitudinea părintească a Melaniei, în care, simția el că era și cunoștința tainei amândurora, lucru pe care ea îl vedea cu simpatie.

Când fu să plece, la decretarea mobilizării, Eliza prin lacrimile ei, prin durerea ei prea nestăpânită, își dădu pe față inima.

Nicola ghici atunci, însă se făcu a nu pricepe, nu fiindcă s'ar fi simțit jignit, dar ca să nu promită în fața neprevăzutului cum e războiul, dar ca fiica lui să nu se simtă legată și prin asemenea promisiune.

El și Melania îl îmbrățișară însă cu emoțiune și-i dorîră întoarcerea la muncă, sănătos și mulțumit.

In timpul «Ocupațiunii» Nicola își văzuse moara pe mâna Germanilor și spre a nu-i fi pustiită, primise, tăcut și resemnat, să conducă măcinatul și fabricațiunea pâinii pentru populațiune.

Declarase, cu tot «respectul» cuvenit forței, că nu primia să funcționeze pentru armată, în care caz ar fi ales închiderea ei. Se spunea, după Ocupațiune, că avusese atitudinea aceasta.

Destul că'și scăpase moara, nu ca alți morari: destul că funcționase, în adevăr, numai pentru trebuințile populațiunii. După unele șoapte, — necontrolate de altfel, — făină și pâine se duceau și la nevoile vrăjmașilor.

Eliza și Melania trăiseră în acest timp de răstriște națională, în cea mai desăvârșită depărtare de viața de oraș, parcă niți nu ar fi existat la câțiva pași de moară. Ni-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cola le înțelegea sufletul și le respecta voința. De altfel și dânsul se mărginia la mișcarea ca și automatică a meșteșugului, fără să ia parte la viața din jurul morii, care-i jignia simțimântul de român.

De două ori a fost silit, aproape amenințat, să stea la masă cu ofițerimea ce'și avea popota într'una din clădiri, și nu-și putea ierta că putuse fi la o orgie soldățească, de la care plecase ca murdărit sufletește.

Își scăpase încă odată însă munca atâtor ani, cinstită și fără preget.

In timpul unei asemenea recluziuni de bunăvoe, legătura dintre mamă și fiică se făcuse și mai intimă, — întemeiată din partea fiicii pe mărturisirea dragostei ei pentru Petre Zura, pe care muma o primise cu dezmierderi și cu încurajări; întemeiată din partea mumei, pe simpatia pe care o avea pentru Petre și pe grija de soarta lui, ca războinic.

Erau dulci, cu toată teama și cu toată neodihna ier, lungile convorbiri dintre amândouă, în acele nopți când Nicola se afla încă la muncă și când până la ele străbătea sgomotul grosolan al soldățimei vrăjmașe: gândul lor sbura la cel dus, stropit adese ori de lacrimi, însoțit de rugăciuni pioase care să'l păziască și de dorul de a'l vedea că vine sănătos.

Pentru Eliza erau o întărire și o mângâere, pentru Melania o mângâere și o datorie de mamă.

Trecu, în sfârșit, apăsătoarea răstriște a Ocupațiunii și veni grija chinuitoare din lipsa de știri: ce făcea Petre? unde era? Dece nici o scrisoare?

De scurt timp le-a fost însă această neliniște. La începutul lui Noembrie 1918, într'o zi de ploaie mărunță cu frig care străbătea la oase, auziră glasul ridicat al lui Nicola:

— Tu ești, Petre? Bine-ai venit, băete.

Inima Elizei bătu să se rupă, mama sări dela locul ei și dădu fuga spre biroul lui Nicola, a cărui ușă rămăsese dechisă.

Eliza aștepta, și cu un tremur de frig, ivirea aceluia după care oftase doi ani de zile, lungi ca două vieți de om.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

Şi uite-l intrând, pentru întâia oară în odaia ei de fată, schiopătând, slab, tras la faţă, dar cu ce lumină în ochii lui verzi când se pironiră la dânsa!

— Bine te-am găsit, domnişoară, îi rosti el înnecat de emoţiune.

— Bine ai venit, îi răspunse ea, zâmbind printre lacrimi.

Şi mâinile lor se strânseră, la lumina iubirii lor şi a zâmbetelor amânduror părinţilor.

Ce va fi oprit însă pe Nicola, şi în asemenea moment potrivit, de a nu da pas de mărturisire, supt ochii părinteşti, dragostei celor două inimi, cari, atât ar fi aşteptat! Nicola tăcu, Melania nu îndrăzni, deşi parcă-i ceruse lui din ochi imboldul; momentul trecu.

Se întoarseră câte patru în biuroul lui Nicola şi aci Petre îşi începu, pe scurt, epopeea luptelor, din noaptea de 14 August până la încheerea armistiţiului, a celor trei răniri şi a întoarcerii de trei ori în luptă, până când, rănit a patra oară la piciorul stâng, intră în spital. Fiind la Roman, la încheerea păcei cu vrăjmaşul, a trebuit să se ducă la Iaşi pentru regularea situaţiunii lui militare, şi era să se folosiască de permisiunea de evacuare în teritoriul ocupat, când tifosul exantematic îl ţinu între viaţă şi moarte o lună de zile, după care îi începu convalescenţa. El nu se considera invalid de războiu, de vreme ce putea să munciască şi se aştepta numai la reformă, întrucât nu mai putea să răspundă datoriei de militar.

— Bine că te-ai întors, Petre, aşa cum eşti, ca să ne punem pe muncă. Vei fi de-acum directorul întreprinderii mele.

«Ţara te-a făcut ofiţer şi ţi-a dat decoraţii; eu te fac director, te pun la parte şi'ţi dau toată încrederea.

— Iţi mulţumesc, domnule Crustin; îmi faci cea mai mare cinste, îi răspunse Petre cu însufleţire şi fură cu o privire dulce de satisfacţiune un zâmbet Elizei.

*

Cu toată tinereţea lui, Petre Zura îşi făcuse un loc de ţinut în seamă pentru socialişti, în organizaţiunea lor,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fără să facă sgomot, fiindcă era din cei modești, dintre convinși. Nu aspira la rolul de-a fi printre conducători și mai ales printre agitatorii de profesiune. Îi plăcea propaganda fără violență, afirmarea drepturilor și apărarea lor cu energie dar și cu demnitate. Pentru lumea muncitoare avea o dragoste nemărginită și o voia pusă pe tărâm tare de solidaritate conștientă.

In timpul războiului își mai lărgise acest simțimânt, în contact cu țăranul-soldat, a cărui viață o putu cunoaște din vorba lui cuminte, plină de răbdare dar și de energie.

Ca ofițer apoi, după ce'și dobândi gradul de subiocotenent, fiind în contact cu ofițerimea, avu prilej să asculte și discuțiuni cu însemnat caracter social, așa ca să cunoască și mai bine deosebirile de clasă și anume pretenții de castă privilegiată.

In cercul ofițerimei îi ajungeau la ureche adevăruri asupra cauzei războiului, asupra curentelor sociale în legătură cu războiul, din toate țările în luptă, asupra năzuințelor ruseşti în momentul intrării armatei ruse în țară, — și treptat cu evenimentele în desfășurare, dezastrul idealismului rusesc și scufundarea lui în haosul comunismului sângeros.

Inteligența lui ageră, pe care și-o înzestrase prin citire, se dădu analizei; susținută de bunul simț, în pătrunderea ei, îi moderă unele ardori ale tinereței și'l făcu să aleagă din doctrină numai ce putea merge în pas evolutiv cu necesitățile vremii.

Cuvântarea lui la întrunirea din sala Ovidiu fusese rezultat al cugetării care-i sistematizase un plan cuminte de luptă, întemeiat, — ar fi putut-o spune, — pe experiența altora devenită a sa.

Il întrista existența în mișcarea socialistă a unor elemente mai mult speculative, și cu drept cuvânt vedea în agitațiunile lor o piedică și un risc.

Internaționalismul, din punctul de vedere al înfrățirii popoarelor, rămânea pentru Petre un ideal îndepărtat; era sigur însă că și dacă va fi fost să se ajungă la el, fiecare popor nu va fi încetat și nu va înceta să'și păstreze caracterul etnic și fizionomia propriei lui desvoltări în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

desvoltarea universală. Asemenea caracterizare diferenţială intră în firea existenţei omeneşti, din cauze geografice şi fizice care lucrează şi statornicesc temperamente.

Dela egoismul individual care poate fi temperat de instrucţiune şi de educaţiune, la egoismul mai slab de rasă şi până la egoismul unui popor înlăuntrul teritoriului pe care împrejurările i l'au fixat pe glob, e aceeaş manifestare supusă unor legi cari pot modifica numai forma.

Temelia acestui egoism este de natură economică şi spiritul de concurenţă decide lupta care strică idealismului internaţional.

Câtă superiorizare trebue dar, în cursul veacurilor, organismului individual, spre a se ajunge la superiorizarea organismului social pe care, în armonia economică, să se poată înfăptui cea sufletească!

Dece dar efecte pripite care afundă în regres, când cauzele rămân spre a se dovedi că regres poate fi şi mai departe!

*

Pentru Petre Zura ziua de 13 Decembrie era o zi de nelinişte şi de teamă. Acele elemente suspecte ca sinceritate, ale corpului socialist, necontrolate şi neînfrânate de o direcţiune nu îndestul de veghetoare şi parcă nu tocmai ordonată, — îl puneau pe gânduri.

Fusese destul de lămurit şi în privinţa lor, în cuvântarea lui, însă observaţiunea lui trecuse ca vântul printre ramuri. Se socotia prea tânăr încă şi prea obscur soldat, ca să stea de vorbă, mai de-o parte, cu Şefii, şi să le mai atragă atenţiunea, cu seriozitate.

Dăcă se temea de agitaţiuni oculte, în masa mulţimei, se temea şi din partea guvernanţilor de o represiune mai sălbatecă de cât ar fi îndreptăţit-o violenţa manifestanţilor şi chiar ura oligarhiei împotriva celor ce o atacau.

Teama lui Petre nu era fără temeiu.

Spionii oligarhiei guvernamentale deja iritaseră nervii prea sensibili ai miniştrilor.

Oligarhia aceasta întoarsă dela Iaşi supt povara păca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

telor ei şi biciuită de ura obştească, nu putea fi îngăduitoare nici faţă cu cea mai liniştită manifestare, pe care o socotia, a-priori, împotriva sa.

Dar când îi şi mai împuiaseră capul şubred, atâţia scurmători de patimi, gândul de ură al mişcelului puternic cu pumn înnarmat, fu repede pentru baia de sânge.

In această zi Capitala se deştepta mai de dimineaţă, străbătută de fiorul mişcării pregătite. Vibra în aer, oricât era încă de înnăbuşit, glasul care comanda strângerea dela margini către centru.

Şi în timp ce paşi grăbiţi răsunau dealungul uliţilor depărtate, pe tărâmul amorţit şi îngheţat, — grupuri de armată cu echipament ca de luptă, ocupau în cea mai deplină tăcere, după norma de atac, anume «poziţiuni» de pregătire. Alte grupuri, unele cu mitraliere, ocupaseră deja de cu noapte alte poziţiuni, între cari curtea palatului regal şi curţile unor ministere.

Comisarii erau la secţiunile lor. Gardiştii toţi, de noapte şi de zi, erau «mobilizaţi» în punctele «principale»; subcomisarii umblau serta-ferta, ca să se afle 'n treabă încurcată: agenţii secreţi mişunau printre muncitorii şi meseriaşii cari se adunau.

Miniştrii se deşteptau mai de dimineaţă şi îşi deschideau cu greu obloanele buhăite ale ochilor din cauza somnului întrerupt de visul cel mai îngrozitor: erau daţi jos dela guvern şi cu averile sechestrate! Ce dezastru!

Magistraţii Parchetului, plini de grija siguranţei Statului nu închiseseră de fel încaltea a-tot-veghetoarele lor obloane, unii în tovărăşia plăcută a celor «patru dame» din cortegiul celor cincizeci şi două de cărţi din «Dreptul Internaţional».

Se putea dar zice cu drept cuvânt că ţara legală era toată în picioare, la datoria de-a apăra Tronul ameninţat de hoardele «desculţilor».

Iar dacă miniştrii deschideau obloane, pe care magistraţii nu le închiseseră la fel, negustorii cari le închiseseră pe ale lor, nu le deschideau nici de cum în această dimineaţă de primejdie, naţională, — aşa că magazinele păreau a sărbători «Cuscile».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe la orele opt se aude din adâncul posomorât al bulevardului Elisabeta, cântecul «Internaţionalei», umplând aerul cu accentele lui în care mulţimea punea însufleţirea unei zile de biruinţă.

Din câteva răspântii se aud fluerături ascuţite ale veghetorilor gardişti: dădeau de ştire că se apropia «pericolul». Alte fluerături, părând ecoul celor dintâi, vibrară spre anume «centre» de apărare.

Şi începu a se ivi valul liniştit al mulţimei, a cărui lungime în adâncul perspectivei, o însemnau steagurile roşii, iar lăţimea, placardele care arătau ochiilor revendicările de drept şi cererile momentului.

Un observator ar fi luat seama, nu fără surprindere, că psihologia acestei mulţimi nu se punea în evidenţă prin aceeaş fizionomie generală a însufleţirii. Cântarea «Internaţionalei» o făceau foarte mulţi în mod mecanic: expresiunea chipului lor posomorât, obosit sau nepăsător nu înfăţişa emoţiunea pe care nu se poate să n'o facă să vibreze un imn care reprezinta o idee şi un scop, scumpe muncitorimei. Feţele mai tinere aveau în priviri scânteere şi în glas aprinderea, acestea mai făceau cu gesturile lor cari băteau şi măsura cântecului, să treacă pe celelalte câte o clipă de înviorare şi în glasuri mai multă expresiune.

Cu cât se apropiau de Calea Victoriei, cântau mai puţin şi unii începeau să arunce fermentul aţâţării în sufletele pe care le vedea prea moleşite de umblet ori parcă indiferente.

Un cordon de gardişti voi să se opună la trecerea spre Teatrul Naţional. Strigătele începură: jos specula! Lăsaţi-ne drum liber! Nu mai putem răbda scumpetea!

Cordonul de gardişti nu avea ordin să opună rezistenţă şi valul înnaintă spre Teatru în timp ce pe strada «I. C. Brătianu» alt val înnainta în cântecul Internaţionalei.

Acesta voia să treacă pe strada Regală, apoi pe «Academiei» spre ministerul de Interne şi să se întâlniască cu celalt val în faţa palatului.

In piaţa Teatrului care se umplu şi se făcu mare de capete, doi fruntaşi din comitetul socialist vorbiră, atacând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Guvernul şi încheind cu cererea retragerii lui. Mulţimea izbucni în urale, în aplauze, în strigăte de: jos guvernul! Jos speculanţii! Trăiască social-democraţia! Trăiască muncitorimea!

In adevăr că impunea această unire de glasuri ale suferinţii şi ale lipsei, care'şi cereau dreptul de a putea să trăiască mai omeneşte. Din aierul zguduit aci de puternica suflare a mulţimei, vibraţiuni răsunătoare se împrăştiau până departe, în cartierele liniştite.

Amintia această revărsare de glasuri, pe aceea din zilele din urmă ale Ocupaţiunii, când trupele vrăjmaşe Germane începuseră a fugi. Dar atunci era exploziunea bucuriei în ura împotriva celor ce robiseră şi umiliseră, despoind, — iar acum era exploziunea amărăciunii unei clase de cetăţeni pentru care nu mai exista nici o lege de apărare împotriva despoierii, a lăcomiei şi a dictaturii politice!

Incepu înfierbântarea.

Şi cum se înteţi când mulţimea dădu cu ochii de armată care în acest timp se ivise, închizându-i calea spre palat, spre strada Regală şi spre devale de Teatru!

In masa aceea prinseră a se agita acele mutre suspecte, din care unele erau chiar agenţi de ai poliţiei: aveau ordin să aţâţe, ca să se ajungă la încăerări şi la arestarea capilor mişcării.

Mulţimea, în adevăr iritată, începu a se împinge spre cordonul de soldaţi, în timp ce dinspre strada Academiei, în faţa ministerului de Interne, se ridicau strigăte de o extremă violenţă.

Soldaţii întinseră baionetele, la comandă. Mulţimea se îmbulzi, rupse cordonul şi amestecă în numărul ei pe soldaţii cari nu îndrăzniseră să împungă. Aceştia izbutiră să se refacă, însă devale, şi colosul înnaintă, vociferând, spre palat, în timp ce din strada Academiei se ivia cealaltă coloană de muncitori.

Intâlnirea lor fu salutată de o parte şi de alta cu urale. Piaţa palatului, până la gura străzii Clemenţei, astupând intrarea în strada Academiei apoi până la Episcopie şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

până la Teatru, era numai o îngrămădeală din care răsăriau steaguri roşii şi placarde.

Aci se vorbi iarăş, cât mai violent, şi se strigă până şi Trăiască Republica.

La acest strigăt, parte din mulţime năvăli în curtea palatului; somaţiunile de retragere nu le luă nimeni în seamă; soldaţii se năpustiră lovind cu patul puştilor, încăerări grozave începură într'o învălmăşeală cu strigăte de furie, până când răpăiră de odată mitralierele şi răsunară vaete de durere şi mugete de furie dusă la paroxism.

Impuşcături, în aer, din mai multe părţi, măriră groaza şi spaima, hotărând împrăştierea iar din partea Siguranţei şi a poliţiei începerea arestărilor celor mai de frunte dintre oamenii mişcării.

Ziua de 13 Decembrie îşi însemna cu sânge şi cu moarte, cu violenţe poliţieneşti şi cu arestări meditate, trecerea spre sfârşitul anului 1918.

Bulevardul Elisabeta, bulevardul Universităţii, Calea Victoriei în josul ei, străzile Vămei, Clemenţei se făcură vine de scurgere în neorânduiala fugii, a întregii mulţimi înspăimântate, fierbând de neputincioasa ură, posomorâtă şi plecată însă ca înaintea unei fatalităţi de neînlăturat.

Pe piaţa palatului şi a Teatrului rămâneau cei căzuţi, morţi şi răniţi greu, placarde sfâşiate, arme smulse din mâinile soldaţilor şi călcate furios în picioare, steaguri cu beţele lor frânte, căciuli şi pălării frământate cu noroiul dezgheţului.

După scurgerea mulţimii, se ridicară cadavrele, pentru o destinaţiune şi răniţii pentru alta şi se începu curăţirea pieţelor în timp ce arestaţii erau duşi la poliţie şi la Văcăreşti.

*

Pe la orele şapte şi jumătate Nicola Crustin, care ştia că din cauza lipsei lucrătorilor lui, nu se putea lucra în acea zi, se coborî totuş în fabrică şi întrebă de Petre Zura, pe omul de pază.

Acesta îi răspunse că nu l'a văzut încă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vezi că trebue să fie în odaia lui: du-te şi spune-i că-l poftesc.

Nicola voia să facă împreună cu Petre o cercetare amănunţită a materialului fabricei.

Incepuse de demult, înnainte de război, să prindă vrăjmăşie pe mişcarea socialistă şi căutase de pe atunci să aibă lucrători nesindicalizaţi, ceea ce găsise cu greu, dar găsise.

Acum dintre cei vechi i se întorseseră puţini şi numai bătrâni, aşa că cei din tineret şi dintre băeţandri, toţi erau sindicalişti.

Nu avusese cum face şi-i primise, dar nu-i avea la inimă şi, foarte necăjit, fusese silit să-i lase a se duce la mişcarea din acea zi.

Nici prin gând să-i treacă, măcar o clipă, că iubitul lui Petre era nu numai sindicalist, dar şi unul dintre fruntaşii tineri, cari, dacă nu făcea parte din comitetul dirigent al partidului socialist, era bine văzut şi bine preţuit.

Petre cunoscându-i vrăjmăşia, pe de-o parte se ferise ca de foc să dea de bănuit patronului, pe de altă parte, în mişcare, dacă vorbia la întruniri, se feria să ia parte prea activă, spre a nu se face sgomot în jurul numelui lui.

Inţelegea însă că situaţiunea lui faţă cu patronul, pe chestiunea aceasta, ajunsese a fi foarte delicată, căci un prilej numai, şi conflictul se ivia între amândoi.

El, oricât de apropiat de inima patronului, nu ar fi putut renunţa la ideile lui, patronul poate că nu ar mai fi avut încredere în el şi cine ştie ce ar fi putut urma după asemenea ciocnire!

In dimineaţa aceasta Petre, fără a fi înştiinţat decuseară pe Crustin că'şi socotia ziua liberă, şi el, plecase la cercul socialist de pe la şease şi ceva. Nu-şi închipuise că avea să-l caute, odată ce nu era zi de lucru şi pe de altă parte îşi pusese în gând să facă numai act de prezenţă şi apoi să se strecoare, la anume moment, spre a se întoarce acasă. Nu-i lipsia bărbăţia de-a fi faţă şi de-a lua parte la luptă chiar, dacă ar fi fost pregătită lupta pe tărâm revoluţionar; dar fără nici o pregătire şi totuş cu caracter de răsturnare, numai prin aţâţarea în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stinctelor de către figuri suspecte în cari el vedea instrumente interesate, — nu voia să depăşiască partea mărginită numai la o manifestare în contra speculei.

După punerea în mişcare a mulţimei spre strada Brezoianu, Petre voi să apuce repede pe o stradă laterală şi să iasă pe lângă Casa de Depuneri în strada Carol şi încunjurând să se întoarcă la fabrică.

Cineva însă îl păndia, parcă i-ar fi citit în cuget şi care cum îl văzu că face un pas spre hotelul Princiar, se strecură repede şi-i petrecu un braţ pe după braţul drept.

— A, tu eşti, Finichi?

— Eu, Zura. Frumoasă manifestaţie o s'avem. Ce zici?

— Insemnată. Piciorul mă supără însă azi prea tare şi voiam să mă retrag.

— Tocmai tu? Dacă fruntaşi ca noi ne dăm în lături, ce-or să zică mărunţii? exclamă Finichi cu energie.

— Crede-mă, Finichi, că am venit numai ca act de prezenţă, fiindcă de aseară piciorul mă doare. Nu vezi că schiopătez mai tare?

— A! nu face nimic. Să mergem până în piaţa Teatrului măcar.

Deja înnaintase, dus fără voe de Finichi, care ţinea să nu'l lase şi părea că-l sprijineşte de braţul lui. Nu mai putea să rămână în urmă: mergea cu valul.

In faţa palatului Finichi izbuti să se facă nevăzut de lângă Petre, de îndată ce simţi că se apropiase momentul. Dar şi Petre, după strigătul «Trăiască Republica», — scos de un agent poliţienesc, — se putu strecura spre hotelul Metropole şi izbuti să intre în gangul otelului.

In timpul încăerării, mai mulţi inşi, — câţi putură să incapă, — se refugiară acolo, între cari unii erau loviţi.

Operatorii de arestări se opriră şi aci, luând din scurt pe fiecare. Un agent secret cunoscu pe Petre şi şopti unui locotenent cine era «schiopul». Astfel, Petre Zura fu şi el arestat, cu toate că arăta că, tocmai din cauza infirmităţii lui, nu luase parte la încăerare.

— Da, însă eşti dintre instigatori, îi răcni locotenentul. Hai, mergi!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Petre nu mai rosti nici un cuvânt, ca să nu fie şi lovit — şi fu dintre cei închişi la Prefectura Poliţiei.

*

Omul de pază se întoarse şi comunică patronului că bătuse în uşă şi că nu i se răspunsese. Incercase să deschidă, însă era încuiată.

Nicola încruntă din sprîncene, necăjit.

— Poate că doarme încă... se gândi el. Ia să mă duc eu.

Camera lui Petre, de când înnaintase la treapta de casier, înnainte de războiu, se afla la o aripă a locuinţei patronului, pe aceeaş sală faţă în faţă cu bucătăria şi cu spălătoria. Avea dar la îndemână scara de serviciu, iar urmând sala mai mult largă decât lungă şi trecând pe dinaintea sofrageriei, da în altă sală rotundă, în care răspundea scara cea mare a locuinţei.

Patru uşi duceau la patru încăperi, întâia, imediat în dreapta, în «biuroul de sus» al patronului, una în camera soţilor, alta în camera Elizei şi a patra în salon.

Când dar patronul se afla în acest «biurou de sus» Petre, chiar de afară dacă venia şi voia să se ducă la el, urca pe scara de serviciu şi trecea prin cele două săli.

In catul de jos era biuroul de treburi al patronului, mare cât jumătate din cuprinsul de sus: aci se aflau dulapuri, un decimal, adesea saci cu probe de făină şi de grâu. Comunicaţia se făcea pe-afară şi prin sala alăturată lui, care era a scării mari de urcat sus, şi în care răspundeau două uşi ale unui mic apartament din două încăperi «pentru musafiri», — acum aproape nemobilat, fiindcă-l pustiiseră Germanii.

Patronul şi soţia lui se sfătuiseră, acum, după întoarcerea lui Petre, să-l orânduiască pentru el ca locuinţă.

Patronul se urcă dar pe scara de serviciu şi bătu, el, în uşă, de mai multe ori şi din ce în ce mai tare, sgâlţâi ivărul şi se încredinţă că în adevăr Petre plecase.

Aşa de dimineaţă şi fără să-i spună lui? Şi unde să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se fi dus? Doar nu să «casce gura» la manifestație, — tocmai el, băiat serios și nici de cum socialist!

Trecu dar în biroul lui de sus, foarte morăcănos, fiindcă din cauza lipsei lui Petre, nu putuse face inspecțiunea dorită.

Eliza, voioasă, drăguță, i se ivi să-l poftiască la cafeaua cu lapte.

— Dăr ce ai, tăticule? îl întrebă, surprinsă.

— Ce să am? Domnul Zura a găsit de cuviință să se ducă cu noaptea 'n cap nuștiu unde, și asta m'a supărat.

Eliza se închise la față. Se gătise de dimineață ceva mai curățel, pentru *dânsul*... și, poftim, dânsul, nicăeri!

— Ei, și dumneata, Nicola, îi zise Melania, blând imputător. Va fi avut vre o treabă, băiatul, și știa că nu e zi de lucru.

Dar veni masa de prânz, și, după o așteptare de-o jumătate de ceas, peste termen, familia prânzi, în tăcere: Nicola era și mai necăjit, Eliza, îngrijorată, Melania, nemulțumită.

Nicola porunci cam răstit, ceea ce i se întâmpla foarte rar, în casă, cu ai lui, — să i se aducă în biroul de sus cafeaua, și începu să se plimbe, nervos, gata de ceartă.

El îl considera pe Petru ca fiind încă ucenicul, copilul, și'l supăra ideea că'și luase libertatea să lipsiască «de-acasă», fără să'și ceară voe, fără să spună unde se duce.

Era, pe urmă, la drept vorbind și îngrijat: cine știe ce i se putuse întâmpla, cu «nebuniile socialiștilor ăstora!»

Acuma simția parcă, mai mult de cât oricând altăda tă cât îi era de apropiat sufletului, băiatul ăsta.

In sfârșit i se aduse cafeaua.

— Credeam că n'o mai fierbeți azi! se răsti femeei care venise cu ceașca.

Și după ce aceasta ieși, Nicola se întrebă cu ciudă, pentruce nu i-o adusese Eliza? Ce? nu mai «catadicsia» să serviască pe tată-său?

Fără doar și poate, domnul Crustin depășia toate marginile de până acum ale *iritațiunii*.

In acest timp muma și fiica, foarte neliniștite și ele, vorbiau numai de această lipsă, de neexplicat, a lui Petre.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De-odată prin mintea lui Nicola trecu gândul acesta: când plecase Petre? Poate de cu seară, după ceasul zece, când se despărţise de familie. Nu cumva?...

Şi încruntă mai grozav din sprincene: el, o amantă? Şi de când? cum? Şi «nopţi întregi» afară? Fiindcă, de sigur, era obiceiu poate, la el, de când se întorsese, şi nimeni nu prinsese de veste.

Lucrul acesta îi jigni parcă, alt simţimânt, care exista în adâncul lui, însă pentru a cărui manifestare îşi păstra o dată mai târzie.

Luase seama destul de bine cu ce ochi îl privia Eliza şi că Melania încuviinţa taina aceasta firească. El aştepta însă să i se spună lucrul, să-şi mulţumiască vanitatea de «Stăpân», care se lasă să fie rugat, şi care acordă cu mărinimie, celui mic, o situaţiune mare: fiică şi avere.

Să lege şi mai mult, şi definitiv, de casa şi de meşteşugul lui, pe băiatul aproape crescut şi învăţat de el, îi era o tainică mulţumire a sufletului.

Şi el... să se prea treacă cu de deochiul? Nu cumva îşi adusese din Moldova... coadă?

Mai necăjit, — prea i se grămădiseră multe pe ziua de azi, — sorbi repede cafeaua ce se răcise şi se îmbrăcă să iasă în oraş... aşa, la întâmplare, poate că era să afle ceva.

Jos, se întâlni cu o mutră cunoscută dar care-l făcu să strâmbe din nas. Ce căută pe aci?

— A! bună ziua, domnule Crustin, îi vorbi Ion Finichi; venisem să văd pe Zura. Credeam că s'a întors şi eram curios să aflu cum s'a făcut că a fost arestat şi cum a scăpat?

— Arestat, Petre? dece? întrebă Crustin, foarte surprins şi iritat.

— Tocmai că nici eu nu ştiu, dar umblă svonul că a fost arestat în încăerările de azi.

— Da ce avea a face el cu încăerările! strigă Nicola, aprinzându-se la faţă.

— Fireşte că nu cred să se fi amestecat Zura în ele, însă se poate să fi luat parte la manifestaţie, ca fruntaş sindicalist ce este. E dintre aceia cari vorbesc foarte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

frumos la întruniri, de-ţi place să-i asculţi, ca socialişti, negreşit. He! he! o să dea de lucru, patronilor, Zura, cu ideile lui anarhiste.

Nicola asculta, uluit: urechile parcă-i ţiuiau, privirile i se învăluiau, un nod i se punea în gât şi aproape îl înăbuşia.

Finichi zâmbia, mai mult în sine şi privirea îi era răutăcioasă: îşi ajunsese scopul; semănase sământa discordiei între patron şi omul de încredere. Îi rămânea acum să observe de aproape urmările şi apoi să dea lui Petre lovitura de graţie.

Să mai poftiască atunci domnul Zura să spere pe Eliza şi averea ei, — pe fata aceasta care-i rămăsese lui la inimă însă nu mai mult decât averea acesteia, la care râmânise el, cel biruit de Petre în încrederea fostului său patron!

Finichi ştiuse totdeauna, la ocazii, să smulgă lui Petre taina dragostei dar şi temerile de a nu şi-o putea vedea încununată cu izbânda, — şi îşi promisese că în adevăr temerile acestea se vor îndeplini.

Cunoştea bine firea şi credinţile lui Crustin; avea dar de partea aceasta tărâmul pregătit: trebuia împrejurarea şi aceasta venise.

Nicola, în faţa unei asemenea descoperiri, pentru el îngrozitor de neaşteptată, nu se trezi din uluire decât spre a'şi da drum mâniei împotriva lui Finichi, mai întâiu.

— Dumneata nu ştii ce spui. Piei din ochii mei şi să nu-ţi mai calce picioarele pe aci. Auzi? Ştefane, strigă pe omul de pază; dă-l pe dumnealui afară! Ieşi!

Îngălbenindu-se înaintea unei asemenea insulte, la care nu se putea gândi, Finichi nu găsi curaj să răspundă, să protesteze, să se apere şi, plecând capul ca un vinovat, se îndreptă spre poartă şi ieşi.

In stradă se opri însă, — roşu la chip ca muiat în sângele curs de dimineaţă, — privi la fabrica ce'şi ridica coşul roşu şi el, în negura ce începea să se lase, — şi, scăpărând din ochi ură, mormoi:

— Lasă că ţi-o fac eu, cuţovlahule!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apoi, o luă repede la picior, pufnind pe nări ca un cal în trapul mare.

Nicola stătu pe gânduri între neîncrederea în vestea dată de Finichi şi întâia atingere a bănuelii. Mai degrabă ar fi primit acum putinţa unei legături trecătoare de dragoste, destul de jignitoare şi ea, — decât rătăcirea în socialism, sindicalism, care ar fi însemnat moartea simpatiei lui de patron, pentru Petre, adâncă turburare în casa lui şi în administraţia întreprinderii lui!

Cum să facă, spre a se încredinţa? Unde să se ducă pentru informaţiuni?

Se hotărî să iasă în oraş.

Cu cât înnainta spre centru, îşi da seama că ceva grav se întâmplase: patrule pe fiecare stradă, ca în primele zile ale Ocupaţiunii, prăvălii închise, circulaţie puţină, lipsa sgomotului obişnuit mişcării de pietoni şi de trăsuri.

La cafeneaua de lângă biserica Doamna, unde vin macedoneni, află în sfârşit ce se întâmplase şi un prieten îi comunică în adevăr şi de arestarea lui Petre Zura, în gangul hotelului Metropôle.

Nicola, însoţit de acest prieten care cunoştea pe directorul Prefecturii Poliţiei, purcese într'acolo şi dobândi confirmarea arestării, însă şi vestea care'l mai înviorâ, că Petre Zura nu fusese amestecat în răscoală, — deşi era cunoscut ca Socialist. — Fusese numai privitor şi se refugiase în gang înainte de încăerare. Cel puţin aşa reieşia din spusele lui şi ale câtorva mărturii, însă mai pe urmă avea să se vadă adevărul, când se va cunoaşte şi raportul Siguranţei Generale. Lui Zura i se şi dăduse drumul numai cu vr'un sfert de oră mai 'nainte.

Nicolă se întoarse la cafenea, să se mai ia cu vorba între prieteni, căci o surpare i se făcuse în suflet: Petre nu mai era al lui, dacă era sindicalist, — anarhist cum îi spusese Finichi, pe care'l gonise, dar care avea dreptate.

III

Ştefan Sulică se deşteptase aproape amorţit de frig, în cuibul lui, în care dormia şi mizeria. Întunericul era de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

săvârşit. Numai după îndelungată privire, putu lămuri locul ferestrei şi apoi să zăriască luminiţa tremurătoare, totdeauna înfiptă acolo în adâncuri de sus, ale nopţii.

Avea negreşit deprinderea sculării din somn la această oră, dar steaua aia îi era ceasornicul după care îşi verifica deşteptarea: ora şease de dimineaţă.

Ochii, mai obişnuiţi acum, deosebiră în celalt pat, la o lungime de braţ abia, grămada a două corpuri strâns lipite unul de altul supt velinţa groasă care le acoperia cu totul.

Lângă el însă nu mai era Leanca. Adecă cum? se sculase? se întrebă el. Dar mişcând picioarele simţi apăsarea corpului sgrebulit la capătul celalt al patului şi se mîră dece Leanca îşi schimbase locul.

Se dădu jos şi, înfiorat de frig, aprinse lampa mică cu sticlă afumată. Scârţiitul căpriorilor patului, deşteptă pe Leanca.

— Da ce focului nu mai stai culcat, omule! îi rosti ea necăjită. Tot e mai călduţ supt pătură.

— Vezi că trebue să mă duc.

— Cu noaptea 'n cap?

— Trebue să fie şease.

— Mai degrabă te-ai duce să mai capeţi ceva bani, Ştefane, îi zise ea oftând şi clătinând din cap.

— A fi şi azi, cum a fi, Leanco, îi răspunse blând şi trist: dacă nu m'oi duce eu, ăla, ălalt, cum o să se facă mulţime? Şi-apoi, nu e pentru noi toţi, manifestaţia asta?

— De, Ştefane, numai să nu ţi se întâmple ceva, ca la grămădeală.

Ştefan, dârdâind de frig, se îmbrăcă, şi ieşi în curte unde îşi dădu pe ochi şi pe obraz cu puţină apă, se întoarse de se şterse cu marginea unui ştergar care nu mai avea faţă şi rămase, lângă uşă, câteva clipe, îngândurat.

Simţia că nu'l mai trăgea inima să se ducă, şi aceasta aşa, dintr'o dată. Ridică însă din umeri şi îndesându-şi pe urechi căciula:

— Apoi, Leanco, vezi ce fel şi cum. Mă duc. Dau eu azi şi pe la uzină.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Sa te-aducă Dumnezeu sănătos. Vezi, să te cheme mai degrabă la lucru.

Sulică ieşi în uliţa căreia întunericul îi acoperia murdăria şi urâta înfăţişare a locuinţelor. Cu capul între umerii aduşi, cu mers nu tocmai grăbit, înainta ca supt povara unui gând nelămurit, din care totuşi se desprindea adâncă mâhnire.

De la un loc se întâlni cu încă vr'o câţiva tovarăşi şi vorba le mai scurtă din drum.

Înaintea Sindicatului şi în încăperile lui era multă lume şi din clipă 'n clipă i se adăoga noi-veniţi.

In sfârşit zarea turburie a dimineţii începu să se lămurească din întuneric: era ora şapte şi ceva.

Sulică îşi scuturase neodihna şi greutatea de dimineaţă în mediul cald al mulţimii şi al vorbelor cari aprind.

Iar când se orânduia plecarea, el apucă de un capăt una din placarde, cu alt tovarăş, dispus să înfrunte bărbăteşte orice primejdie şi să apere pânza pe care erau cuvintele: «Trăiască Social-democraţia»!

Astâmpăratul de-nise războinic.

In piaţa Teatrului deja i se mai urcase temperatura; s'ar fi luat bucuros la încăerare şi parcă pândia prilejul Era din aceia ce strigau mai tare şi atunci arunca ochii împrejur să vadă: nu era cineva care să-i facă vr'o observaţiune, ca să-şi răsufle fierbinţeala?

In piaţa palatului îl îndârjiră şi mai mult aţâţările şoptite în fugă. Iar când se începu hărţuiala, şi când nu ştiu ce mutre îi smulseră placarda din mâini şi o trântiră jos, în timp ce în înghesuială chiar ai lui o călcară în picioare, — Sulică înhăţă pe unul din cei ce i-o smulseră şi începu să-i care pumni, cu o furie şi o putere de nebănuit, pe măsura furiei.

Il culcase la pământ, când, o durere straşnică îl făcu să se îndrepte de şale, ca să cadă apoi, plin de sânge: un glonţ de mitralieră îi intrase în corp, pe partea stângă.

*

Se lăsau umbrele serii peste Capitala amorţită, încă străbătută de patrule.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Leanca aştepta, înfrigurată şi neodihnită.

Ileana, fata mai mare, nepăsătoare în privinţa tatălui ei, îşi avea şi ea neliniştea în gândul dus la Vasile Olteanu, amantul ei tainic, lucrător, întors cu armata, cu gradul de sergent major.

Îl văzuse numai odată, îi păruse «altul» şi adânc o chinuia schimbarea, cu atât mai adânc, cu cât el se întorsese bine trăit, par'că mai frumos.

Lica, a doua fată, mai oacheşă şi mai scundă decât soră-sa, mai cu vino'ncoace decât dânsa, în subţirimea ei de trup şi în gingăşia chipului,— se încălzia într'un ungher la căldura proprie, sgrebulită, aproape făcută ghem: gândul ei era să vină mai repede primăvara, ca să se încălziască la soare. De fire cam lenevoasă, se gândia mai cu puţină grijă la lucru, însă mult i-ar fi mers la inimă să poată străbate într'un atelier de cusături şi de mode. Numai aşa ar fi ajuns să se îmbrace şi ea, — ca atâtea altele,— şi să audă zicându-i-se: «domnişoară!» Cine ştie cărui «domn» ar fi putut atunci să placă. Iar visul ei mergea departe... departe...

Leanca, prea despărţită cu sufletul de fetele ei, se frământa din ce în ce mai cu neastâmpar: dece nu se mai întorcea Ştefan?

Auzi glasuri, într'un rând, şi o sbughi fuga afară. Tocmai treceau vr'o câţiva muncitori, din cei cărora li se dăduse drumul dela arest. Discutau înfierbântaţi şi ameninţători.

— Mă rog dumneavoastră, nu ştiţi nimica de Ştefan Sulică? îi întrebă, ieşindu-le în cale.

— Sulică? făcu unul. Cum să nu-l ştim. Vorba e, am auzit că e rănit.

— Doamne! se văită ea.

— ...şi dus la nu ştiu care spital. Nouă acuma ne deteră drumul dela poliţie. Ce zi a mai fost şi asta!

— Şi nu ştiţi la care spital? întrebă cu glas de lacrimi.

— Nu.

— Las'că aflu eu mâine şi viu să'ţi spun, rosti altul.

— Dar cum să rabd eu până mâine?

Muncitorii ridicară din umeri şi în curând se pierdură în

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întuneric, încă urmăriți de căutătura ei plină de spaimă și de jale.

Când intră în casă, înghețată, avu impresiunea de căldură, în aerul în care tremurau fetele.

— L-au rănit pe Ștefan! E dus la spital, le strigă ea cu desnădejde muiată în plâns.

— Zău? rosti Ileana.

— Doamne! făcu Lica.

De odată, după câteva clipe de sleire, cu capul între mâini, pe o margine de pat, — se ridică plină de hotărâre: să plece să'l caute, să întrebe, să dea de el.

— Mă duc fetelor, mă duc, strigă cu suflet.

— Unde, mamă? Așa la întâmplare? rosti Ileana par'că mai cu milă acuma.

— Mă duc, uite mă duc...

Își puse pe cap o broboadă de lână împletită, a cărei negreață începuse de mult să bată în roș-ruginiu, și fără să se mai uite la gura fetelor, ieși din casă.

Lângă locul unde numai un ciot rămas în pământ arăta că acolo fusese un stâlp de poartă, se opri, spintecă întunecimea uliții, cu ochii plânși, par'că ar fi căutat o orientare și apucă repede în josul ei.

Când ajunse la palatul Justiției, ale căruia ferestre păreau ochi morți în alburiul clădirii posomorâte, dârdâia de frig; mâinile i se făcuseră roșii-vinete și abea le mai simția de înghețate, iar gândurile i se pierdeau rătăcite.

Incotro să apuce?

Instinctul o îndreptă spre spitalul Brâncovenesc, la o palmă de loc înainte, pe cheiu. Dar acolo, porțile închise. Lumina unui felinar, în curte, și tăcere adâncă. Un sergent de stradă tropăia din picioare în fața porții de fier, ca să se încălzească.

— Nu știi, mă rog dumitale, dacă a adus acilea oameni răniți dela bătaia de azi? îl întrebă ea cu glas rugător, care eșia greu dintre fălcile înghețate.

— S'a fi adus. Eu nu știu. Și n'am cum să întreb. Da mi se pare că nu s'a așezat încă spitalul.

Și, îi întoarse spatele, zicându-i, plictisit:

— Vezi la «Colțea».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Leanca oftă şi aerul îi pătrunse rece în piept, de-o făcu să tuşiască. Se întoarse, trecu podul şi apucă în sus pe Smârdan, sgrebulită, clănţănind din dinţi, ducând-o numai voinţa. Nimeni pe stradă, nimeni în «Lipscanii» cari păreau încremeniţi în somn şi în întuneric.

In faţa bisericii Sf. Nicolae-Şelari se opri, se încovoiă şi se închină, în timp ce vântul, care începuse, o biciuia, vânzolindu-i fusta.

Inaintea Spitalului Colţea, pe faţada căruia licăriau lumini prin promoroaca de pe geamuri, nimeni. Poarta închisă. Căsuţa portarului, în întuneric. Pe cine să întrebe? In disperarea ei, bătu în ostreţele de fier ale porţii, care-i arseră mâinile îngheţate, cu răceala lor geroasă. Mânerul clopoţelului nu'l vedea şi nici nu-i dădea prin gând să fie.

— Doamne! Doamne! ce să mă fac? Cum să ştiu? mormoi cu glas stins.

Dar portarul, cu somn de iepure, auzi şi se arătă, necăjit.

— Ce este? Ce vrei, femee? o întrebă răstit.

Ea îi puse aceeaş întrebare ca dincolo. El ridică din umeri:

— Sunt câţiva, da nu-ţi voe să întreb acuma. Vino mâine, la vizita doctorului, pe la nouă.

Ea avu un îmbold de plâns, însă şi-l opri, plecă fruntea şi cu capul între umeri, se îndreptă spre Bulevard, unde lumina unui bec electric o chema par'că pentru vr'o lămurire.

Dar lângă statuă o suflare violentă de vânt o clinti din loc şi o făcu să se îndoae şi să se întoarcă din bătaia lui.

Acea lumină din globul acoperit cu chiciură îi desvălui mai degrabă pustiul şi deşertăciunea silinţilor ei. La care spital să se mai ducă? Tocmai la Colentina? Ar fi ca şi aci: încremenire de noapte şi neputinţa de a avea vr'o ştire. Rău făcuse de se pornise ca «Stanca nebuna».

Durerea ei însă nu se risipia; îngrijarea nu i se deslipia de suflet. Presimţirea cine ştie cărei nenorociri îi îngheţa inima. Şi parcă nu mai putea să-şi urniască din loc paşii, subt greaua apăsare a descurajării, în timp ce nu ştiu ce slăbiciune, luând-o de la lingurică, o făcea mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

degrabă să se lungiască şi să se cuibăriască acolo. Iar vântul sufla şi mătura ducând praf şi gunoae, lungindu-şi şuerul dela răspântii în fundătura străzilor pustii.

O patrulă, cu paşi cadenţaţi, ce răsunau înfundat pe pietrele geruite, se apropia dinspre ministerul Domeniilor.

Ea tot nu se putea urni. Dar acel răsunet o îndemnă să se depărteze şi atunci, la întâiul pas, şovăi, apoi căzu ca încremenită, numai cu tresăriturî slabe ale corpului, în inconştienţa sufletească.

Nu mâncase mai nimic în ziua aceea, ca să lase ceva mai mult fetelor, iar frigul vrăjmaş, dându-şi mâna cu obida inimii, o doborau acum.

Şeful patrulei se opri şi se aplecă, pipăind-o.

— Nu-i moartă, dar desigur că frigul o răpune. Ia-o pe cal, tu, — se adresă unui soldat, — şi du-o la poliţie săraca, la căldură.

Aşa se făcu că Leanca se deşteptă a doua zi dimineaţă în loc necunoscut, mirată însă că-i era cald, că-i era bine deşi o chinuia foamea.

Doi bărbaţi, pe câte un scaun fiecare, fumau şi vorbiau. Ea se văzu pe un pat de scânduri, acoperit cu o velinţă, tare ca piatra. Însă era cald... cald... Cum nu mai văzuse de mult. Doamne! bun lucru mai era căldura! De ar fi şi o bucăţică de pâine!

Stătu mult timp, fără să se gândiască la altceva decât la binele în care-i era la îndemână, întinzându-şi încet, încet de tot, picioarele, braţele, în care simţia cârcei.

Pe urmă, într'un târziu, se întrebă unde se află? cine erau «domnii» âştia? Cum de venise aci? Şi repede sări cu gândul în hăul necazurilor zilei din ajun: fetele singure, acasă: ea în loc strein, dar Ştefan al ei, — Ştefan unde era? Şi îşi amintia tot... tot, ca să sufere încă odată în aceeaş teamă, în aceiaş grijă, în aceeaş descurajare.

Lacrimi începură să-i curgă şi jalea i le făcu hohot.

Unul din cei doi întoarse capul spre dânsa, apoi se apropiă.

— Dece plângi, femee? o întrebă blând.

Câinele bătut, dacă e apoi dezmierdat ori dacă aude vorbă bună, cată prietenos şi dă din coadă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Omul bătut de suferinţi, dacă aude glas blând, cată cu mirare parcă dar şi cu speranţă; omenia mângâie şi dă curaj.

— Plâng după bărbatu-meu. L-am căutat până ast'-noapte târziu, pe la spitaluri.

— A! a fost la manifestaţie.

— I-am zis ca să nu se ducă... i-am zis... dar dacă e dela sindicatu àla. S'a dus şi, ci-că e rănit, bătut, ştiu eu?...

— Cum îl chiamă?

— Ştefan Sulică, domnule, cazangiu la «Lemetru».

— Ştiu, ştiu. Eşti nevasta lui?

— Sunt, eu, domnule... şi nu mai pot, nu mai pot...

— Era cu noi, femee. Poate va fi fost lovit. Ca la încăerări.

— Eaca rău faceţi, domnule, cu bătăi d'astea, că tot ăi mai nevoiaşi dau de bucluc... zise ea cu blândă imputare.

— Hei, femee, numai aşa popoarele ajung să-şi capete libertăţile şi drepturile. Uite, şi noi suntem închişi.

— Ce? acilea e închisoare? întrebă ea cu spaimă?

— Un fel de închisoare pentru câte-o zi, două.

— Aoileo! Ce mă fac eu? Dece m'au închis?

— Te-au găsit căzută, aproape moartă, şi te-au pus aci. Iţi vor da drumul, n'ai grijă.

Şi se întoarse la scaunul lui să'şi urmeze vorba cu «tovarăşul». Nici o expresiune de milă, nici o vorbă de speranţă, nici un gest de încurajare, pentru ea, — nici un interes pentru «tovarăşul» mai umil care plătia poate cu viaţa agitaţiuni mai degrabă vinovate decât revendicări cerute cu demnitate.

Leanca se sili şi se ridică de mijloc, sprijinindu-se de perete: ar fi vrut să plece, şi era închisă. Gândul acesta o amăra.

In sfârşit, se auzi pas greoiu şi uşa se deschise. Un agent chemă pe cei doi, c'un gest şi cu ochii. Ei se ridicară.

— Domnule... gemu Leanca.

Şi, cu greu, se dete jos.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O să'ţi vie rându, i se răsti şi închise uşa după cei ce ieşiseră.

Femeei îi veni ameţeală, şi se sprijini de pat cu mâinile.

— Doamne... sunt cârpă, nu om, gemu ea şi se târî să se lungiască iarăş pe pat.

Cei doi nu se mai întoarseră. Cât timp se scurse? Însfârşit un gardian se ivi.

— Hai, vino după mine, femee.

Işi strânse puterile ce mai avea, icnind şi sgârcindu-se spre a'şi sili muşchii să o ţină pe picioare, şi izbuti să iasă în sală. Aci însă i se învălui iar pe dinaintea ochilor şi căzu grămadă.

— Nu mai pot, de foame, avu un strigăt înnăbuşit de trebuinţă şi de desnădejde.

— Săraca... zise gardistul.

Dispăru repede pe la fundul sălii, în timp ce doi, trei inşi se plecau s'o ridice, şi pe când aceştia o întorceau în odae, gardistul venia înapoi cu un sfert de pâine şi cu'n pahar cu apă.

Tocmai după câteva minute ea îşi veni în fire. Era singură. Zări pâinea... o privi lung. Nu avea puterea să întindă mâna. I se părea apoi că nici nu era adevărat. Dar dacă nu piereau de lângă ea, pâinea şi apa, însemna că...

Repede întinse mâna, încă tremurătoare, şi apucă întâi paharul şi bău. Răceala apei se potrivi bine la căldura stării ei bolnăvicioase. O întărire amăgitoare o făcu să apuce pâinea, albă şi moale. Dar o mâncă încet, încet, printre înghiţituri de apă şi când sfârşi se întinse pe pat, cu faţa în sus şi adormi.

Când se deşteptă, se simţi altfel. Se putu ridica dintr' odată. Işi aminti că era «închisă» şi repede se îndreptă spre uşă. In sală era gardistul pe care-l mai văzuse.

— Ei, ţi-s mai tari proptelele? o întrebă râzând, cu bunătate însă. Hai, vino la domnu Inspector.

Ea îl urmă cu grijă, cap plecat.

— Trăiţi! salută gardianul pe un domn foarte serios

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care-şi bunghia ochii pe hârtia de deasupra unui maldăr. E femeea găsită ast'noapte de patrulă.

Domnul serios ridică la femee ochi aspri.

— Ce căutai în mijlocul nopţii pe bulevard, femee?

Ea, cu sfială, îi povesti lucrurile întâmplate şi sfârşi cu vorba că nu-şi mai aducea aminte cum de picase aculo unde fusese găsită.

— Vezi ce fac barbaţii voştri, femee? In loc să umble după lucru, s'apucă de răzvrătiri. Nici mai mult nici mai puţin decât să răstoarne pe Majestatea Sa Regele şi guvernul! Toţi trebuiau împuşcaţi, — toţi!...

Leanca gemu şi îşi acoperi faţa cu amândouă mâinile.

— Unde-o fi al meu, domnule, se văită ea, pierdută. Ce mă fac, că n'am gologan, că n'am lemn, că n'am îmbucătură. Ce mă fac!

Şi izbucni în plâns.

Tot serios şi demn în exerciţiul funcţiunii, domnul ridică din umeri, foarte solemn.

— Du-te, femee...

Pe urmă, cine ştie ce gând filantropic uitat prin vre o cută a inimii lui de om, îl făcu să scoată o hârtioară de cinci lei.

— Ţine să'ţi iei o pâine.

— Dumnezeu să'ţi dea sănătate, zise cu credinţă, femeea şi, luând hârtioara, ieşi, zăpăcită de atâta bunătate şi de mulţumirea că i se da drumul.

Afară era soare. Timpul se muia. Pe stradă era umezeala dezgheţului uşor.

La spitalul Colţea nu i se putu da nici o lămurire, din lipsa de interes mai mult.

La Brâncoveneasa, nici atât. Până la Colentina pregetă să se ducă şi se lăsă în voia lui Dumnezeu, cu speranţa totuş că acasă, avea poate să găsiască vre o ştire. Era o uşurare în starea ei, ducea subsuoară două pâini şi 'n şorţ un chilogram de fasole şi câteva cepe.

Tocmai a treia zi veni muncitorul care-i promisese ştiri şi-i spuse că Sulică era rănit rău şi că se afla la Colentina.

— Doamne, de n'ar muri, strigă ea galbenă ca ceara.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Las'că scapă, n'ai grijă, o mângâia muncitorul. Şi, uite, ţi-am adus un lemn şi câţiva franci, de pe la «tovarăşi». S'auzim de bine.

Peste un ceas ea pleca, împreună cu Lica, la spital.

III

Petre Zura, de îndată ce scăpasc dela Poliţie, se îndreptă spre casă, foarte îngrijat cu privire la ceea ce avea să zică patronul, domnişoara Eliza... mai ales... Cum să le explice el întâmplarea lipsei lui?

Cum cunoştea de bine vrăjmăşia lui Crustin pentru ideile înaintate ale socialiştilor», era chip cu prilejul acesta să se dea pe faţă ca partizan al lor, şi că făcuse parte dintre manifestanţi?

Îşi da pe deplin seama că, în asemenea caz, trebuia să se întâmple discuţiune, desigur furtunoasă din partea patronului neînduplecat, — desigur liniştită dar energică din partea lui. Ori cum, era de prevăzut o ruptură între ei şi de temut o despărţire, — întrucât el nu putea să'şi renege o credinţă sinceră.

Îi făcu rău gândul că va trebui atunci să renunţe la visul dragostei lui, la poziţiunea lui dobândită cu muncă, cu cinste.

Când ajunse acasă Ştefan paznicul îi spuse că «domnu» îl căutase, că era necăjit şi că plecase în oraş posomorât.

Petre dădu din cap, — semn nedefinit, — şi se urcă la el.

De la fereastră Eliza îl văzuse însă, tresărise de mulţumire şi de nuştiu ce îngrijare; îi părea chipul lui, nu cel de toate zilele. Dădu mume-si numai decât de ştire şi dânsa trimise după el.

Petre se ridică de pe canapeaua pe care se lăsase, ostenit, când servitoarea îl pofti la cucoana.

— Ce să le spun? îşi zise, descurajat. O minciună nu le pot spune. Chiar dacă ele nu ştiu cine sunt în afară de fabrică, vor afla, — nici vorbă că va trebui să afle,—

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și atunci, cum voiu rămânea în ochii lor? M'ar durea ca tocmai *ele* să mă prindă c'o minciună.

Când ajunse la ușă, înainte de-a bate, își impuse chip liniștit, aproape cel de toate zilele și intră ușor zâmbind; sărută mâna doamnei și întinse Elizei mâna.

Copila îl privi adânc, instinctiv turburată la gândul că *el* putuse trece o noapte «afară din casa lor».

Doamna Crustin îl întrebă cu grijă:

— Ce s'a întâmplat cu dumneata, Petre? N'ai fost noaptea trecută acasă?

El se uită la dânsa, apoi la Eliza atât de surprins, că amândouă zâmbiră fără voe.

— Am fost acasă, ca în toate nopțile doamnă, și am plecat dis-de-dimineață, fiindcă știam că nu aveam de lucru aci și fiindcă trebuia să iau parte la manifestația de azi, le răspunse cu obișnuitul ton de blândețe în care era accentul neîndoios al sincerității.

— La manifestație? exclamă Melania cu surprindere. Apoi, cu nedumerire, urmă: era pentru dumneata așa ceva?

— Era o protestare împotriva scumpetei traiului, împotriva speculei care a început să ne musce tare, zise el cu energie.

— Și nu ți s'a întâmplat nimic? întrebă Eliza, până la care ajunsese svon nelămurit despre cele întâmplate.

— Nu vă ascund că am fost arestat, însă nu mi-au găsit nici o vină și mi-au dat drumul, le zise cu liniște.

Eliza simțise un fior când îi auzise vorba că fusese arestat; acum îi furișă o privire dulce de mângâere pentru necazul ce el avusese.

El îi mulțumi c'un zâmbet discret.

— La urma urmei, cum a fost? ce s'a întâmplat? întrebă Melania.

Petru le povesti în linii generale învălmășeala, datorită în foarte mare parte agenților guvernului, cari voiau să compromită pe muncitori. Îi ațâțau, ca să aibă cum să se răzbune pe ei, omorând și arestând. Îi înspăimântau cu chipul acesta și-i făceau să nu se mai ridice împotriva speculei, care, pornia de sus.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se înfierbântase în vorbă şi faţa lui dobândia o lumină care i-o făcea interesantă. Felul cum cuvânta, le impresiona. Petre le părea «alt om», om care le plăcea parcă mai mult.

Eliza îl înţelegea ceva mai bine decât mamă-sa şi pentru inima ei schimbarea ce vedea în Petre, era ceva asemănător unei dulci mândrii.

— In sfârşit, păcat de cei morţi şi bine că nu ţi s'a întâmplat dumitale nimica rău, zise Melania.

Chemă servitoarea şi-i porunci să aducă domnului Petre o duceaţă şi cafea.

Şi se începu între el şi ele o convorbire cu caracter mai intim, cu privire la noualе încăperi ce i se pregătiau, cu privire la treburile morii, la slujba lui.

Tocmai îşi termina de băut cafeaua, când Nicola intră. El se ridică repede în picioare. Nicola îşi lepădă şuba, căciula, fără vorbă, apoi, cu mâinile dinapoi, înaintă încet, apăsat.

Cuprinsese cu privirea, dela uşă, atitudinea femeilor, pe-a lui Petre care, fusese «*tratat*», — lucru ce nu-i plăcuse, — dar se făcuse a nu lua seama. Infăţişarea ii era posacă, privirea aspră; felul de a'şi ţine corpul şi felul mersului desăvârşiau ideea unei supărări pe care nu se putea să nu şi-o reverse.

Eliza i-l arătă mume-si c'o privire şi amândouă simţiră miros de furtună.

Nicola se opri foarte aproape de Petre, care, înţelegea mai mult decât femeile şi un început de stânjinire îl făcu să plece ochii pentru câteva clipe.

— Care vasăzică, dumneata, domnule Zura, eşti socialist, sindicalist... apăsă Nicola pe aceste cuvinte, aspru şi mustrător. Frumoase lucruri am aflat pe socoteala dumitale!

Se opri şi'l aţinti fulgerător.

Petre nu făcu vre o mişcare, însă îşi ridică ochii la el cu seninătate, fără teamă, fără să arate că i se da pe faţă vre o ruşine.

— Uite ce n'aş fi crezut niciodată despre dumneata,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

domnule Zura, rosti Nicola şi mai supărat în faţa acelei atitudini liniştite.

— Domnule Nicola, îmi dai voe să-ţi explic...

— Ce să'mi explici! strigă el mânios.

— Nicola, se rugă Melania, lasă-l să vorbiască, creştinul!

El îi aruncă o privire tăioasă.

— Ce ştii dumneata, ca să'l asculţi? îi tună el, ieşit din fire.

Eliza se îngălbenise şi se uita cu frică şi cu grijă când la tată-său, când la Petre.

Nicola, după o clipă, se întoarse spre Petre.

— Mă rog, ia să vedem ce-o să spui.

Şi se lăsă pe un scaun, în atitudine de posomorâre batjocoritoare.

Petre nu se simţia încă jignit: respectul de până atunci pentru binefăcătorul lui, îl făcea să fie îngăduitor. De altfel, îl credea pe Nicola mai inteligent de cât era în realitate, pentru a pricepe aspiraţiunile tineretului, şi el avea să-i vorbiască, să i le amănunţiască. Dacă nu l'ar fi putut da de partea lor, cel puţin l'ar fi putut face să le ierte la cei tineri şi să nu-i le considere lui ca o vină.

— Domnule Nicola, începu el, dumneata m'ai crescut, m'ai pus pe calea unui meşteşug şi nu am cum să'ţi arăt mai bine recunoştinţa, dragostea şi respectul meu.

Nicola făcu un: hum! hum! căruia i se da cel puţin două interpretari: emoţiune, sau ideea că Petre îl lua cu vorbe frumoase ca să-l îmbuneze, — deci: vicleşug din partea lui.

— După ce m'am mărit însă, am citit lucruri de multe feluri şi am ascultat la şcoala de adulţi lecţiuni cari m'au întărit în cele citite şi mi-au dat păreri personale. La Universitatea liberă apoi am auzit alte lucruri care mi-au deschis şi mai bine mintea; dela păreri am trecut la credinţă. Şi credinţa o formează mai mult judecata decât simţirea, iar observaţiunea te duce la experienţă.

Nicola începea să dea semne de nerăbdare. Eliza asculta cu surprindere şi cu plăcere, silindu-se să priceapă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Melania, se ţinea aci ca prinsă şi asculta aproape cu indiferenţă.

— Ei, mai pe scurt, rosti Nicola.

— Socialism! când mulţi aud cuvântul acesta, parcă li se ia apa dela moară. Când îl rostesc, parcă gustă din ceva acru. Dece? Fiindcă mulţi din acei ce îşi zic «socialişti» neînţelegând exactitatea principiilor, exagerează forma şi inspiră teamă unor anume cercuri, cari au de ce să se teamă. Din acei ce se tem, unii cunosc fondul serios şi nu'l voesc fiindcă îşi văd ameninţate interese şi situaţiuni; apucă dar de urechi forma, — exagerăţiunea celor simpli sau fanatismul celor nerăbdători, — şi strigă că Societatea e în primejdie, şi strigă iar, să se ia măsuri de persecuţiune şi de înnăbuşire. Totul se reduce la o luptă între cei ce posedă mai mult şi acei ce nu posedă nimic ori de tot puţin, — luptă care a fost de când lumea. Noi, domnule Nicola, socialiştii de fond, adevăraţii umanitarişti, nu voim nici dărâmarea Capitalismului, care, oricum, reprezintă o idee de muncă, — nici îndepărtarea ideei de Stat organizat, — nici nimicirea simţimântului naţional. Dorim şi sperăm că va fi, prin luptă paşnică, prin sfătuirea ce duce la convingere, o armonie socială în poporul fiecărei ţări şi o armonie universală din potrivirea intereselor economice şi din dreapta desvoltare culturală. Sindicalizarea nu e primejdie, e dreptul de apărare al muncei; greva, e dreptul de a face să fie respectat contractul dintre muncă şi capitalul lucrător. Fie Capitalismul raţional, şi respecte drepturile omului: sindicalismul va rămânea expresiunea întovărăşirii pentru economie, ajutor reciproc şi scop cultural, iar greva numai ca un principiu de conservare. Firește că noi nu admitem greva cu orice preţ, ca mijloc de turburare a ordinei sociale. Insă această ordine să existe mai întâi în însăşi organizarea Statului. Dar cum, precum din nenorocire e încă la noi, vedem o dezordine anarhică, de sus în jos, — dece să ni se impute anarhia de jos în sus, pe care noi nu o voim şi regretăm că există? Te rog din suflet, iubitul meu patron, să nu crezi că, fiind socialist, — adecă modest luptător pentru aplicarea unor principii cu adevărat democratice, în ţara

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noastră, — cu aș fi cumva om de nimic, om primejdios și poate nevrednic de postul ce mi-ai dat și de încrederea dumitale.

Petre se opri, înfierbântat fără să fi ridicat prea sus glasul, fără vre un gest, și totuș privirea lui, fața lui erau în atât de curată armonie cu convingerea izvorâtă din cele mai adânci așezăminte ale ființii lui sufletești, că Nicola, — ca să nu mai vorbim de femei, — se uita la dânsul uimit, aproape tâmpit.

Ceea ce nu însemna cât de puțin că era pricepere, admirațiune. Dimpotrivă, în așezământul lui era cutremur și înnăbușit duruiau acolo mânie, așteptare înșelată, ciudă, mirare.

Era în starea neinteligentă, numai de instinct, a unei găini care a scos din ou un pui de rață, și se uită la el chiorâș cum fuge pe un brâu de apă pe care ea nu poate umbla.

Și cam așa își zicea în gând Nicola, până să-i vină glas: cum? m'am trudit ani întregi să scot din găoacea neputinții, un viitor semen al meu, negustor cu conștiința mai mult în palmă, cu bunul-simț în piața ofertelor, — viitor «patron», — și în loc de așa ceva... ce văd? ce aud?...

După trecere doar de câteva minute, când numai ochii lui îi erau oglinda celor ce se petreceau în el, — se ridică și răcni, parcă i s'ar fi desfundat tot odăncul:

— Dumneata m'ai înșelat! Dumneata ești vrăjmașul meu și al familiei mele, fiindcă tovarășii dumitale cu dumneata împreună vreți să împărțiți averea celor cari muncesc, cu toți terchea-berchea cari umblă din cârciumă în cârciumă. D'aia te-am crescut eu ca să te procopsesc? D'aia?

Mânia îl înnecă...

— Iată ce-a putut înțelege «patronul» din tot ce i-am spus eu, se gândi cu durere, Petre, și aruncă femeilor o privire în care se răsfrânse într'o clipă, durerea lui, cu cea mai mare deznădejde.

— Nicola, îndrăzni Melania.

— Tată, se rugă Eliza cu glas de lacrimi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

El le fulgeră c'o privire tăioasă şi le strigă:

— Ia vedeţi-vă de treabă! Hait!

Eliza se grăbi să asculte, după ce se uită mâhnitor la Petre.

Melania se apropiă de el:

— Nicola... Ce-a spus domnu' Petre...

— Bine, bine. Ştiu eu ce-a spus, îi zise, nu mai înbunat, dar cu glas mai domol. Du-te, Melanio.

Ea încurajă pe Petre cu'n zâmbet, şi ieşi, plecând capul: o durea necazul lui Nicola, o îngrija întâmplarea cu Petre.

— Ascultă, domnule Zura, i se răsti pe cât de înnăbuşit, pe atât de apăsat, — răcnetul parcă-i sgâriase gâtul şi simţia acolo ca o durere, — ascultă: eu nu vreau socialişti la moara mea! Pe care l'oiu prinde că e cu ei, îl trimit la plimbare. Scurtă vorbă! Iţi dau douăzeci şi patru de ceasuri să te gândeşti: nici o minută mai mult. Vrei să rămâi cu mine, aşa cum fusese vorba între noi? bine. Dar atunci să nu'ţi mai calce piciorul pe unde se strâng toţi nebunii cari ,nu ştiu ce vor şi numai cât încurcă lumea. Nu vrei să rămâi cu mine? O să-mi pară rău, dar vina n'o să fie a mea. Să te duci cu Dumnezeu şi să găseşti mai bine decât la mine. Una să ştii însă: nu mă întorc dela nici o vorbă, când apuc de-o spun, măcar de-aş şti că mă duce la groapă.

— Domnule Nicola, nu te gândeşti că după cum dumneata ai o credinţă, am şi eu una? M'am dus de-am luptat pentru Ţară: înseamnă că nu voesc să cunosc ce este Ţara şi că ea nu trebue să existe? Ştii cum am muncit şi fiindcă cred altfel decât dumneata, în ce priveşte viitorul, înseamnă că nu preţuiesc munca şi drepturile ei?

— Dece te-ai dus să te baţi cu poliţia şi cu armata, şi să dai jos pe Regele şi să faci Republică? Hei, parcă nu ştiu tot ce-aţi făcut? vreţi voi să stăpâniţi Ţara şi fiindcă sunteţi nebuni, s'o înnămoliţi şi mai rău decât este?

— Dacă sunt printre noi şi oameni nesocotiţi, nu înseamnă că şi eu sunt ca aceştia. V'am spus că sunt om de ordine, că doresc să se facă în linişte, cu răbdare, stu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

diindu-se mijloacele, toate îmbunătăţirile pe cari şi dumneata le doreşti.

— Dacă'mi merge bine moara, toate merg bine. Să facă toţi ca mine, şi n'o să mai fie ce e azi.

— Ştii bine că nici moara dumitale nu poate merge bine în starea de speculă neruşinată de acuma.

— Cum? şi eu speculez?

— Te vor sili ceilalţi, fiindcă pentru specula mulţimei îşi dau mâna toţi cari au capitaluri. Dacă nu vei face ca toţi, te vor sărăci. Asta înseamnă anarhia de sus în jos, şi noi nu o voim nici pe aceasta, nici pe cea de jos în sus. Voim mijloace care să pue rânduială şi să se pedepsiască fără deosebire toţi vinovaţii. Câştig cinstit şi drept pentru toată munca, altfel, o să ajungem în halul Rusiei.

— Da ce ne pasă nouă ce e la Rusia? Noi să ne vedem de nevoile noastre.

— Eu parcă zic altfel?

— Nu ne potrivim la gânduri, Zura. Şi-apoi, destul; ţi-am spus vorba dela care nu mă mişc. Gândeşte-te.

Petre înţelese că nu mai avea de spus nimic, că era condamnat în sufletul lui Nicola. I se plecă cu tristeţă şi ieşi.

In sală cineva tocmai atunci se furişa repede: desigur că asculta la uşă şi îşi închipui că nu putea fi decât... Eliza.

— O să mă despart de el, văd eu, îşi vorbi destul de tare Nicola. L'am pierdut... şi lovi cu pumnul în masa din preajmă, foarte iritat, cu părere de rău, însă fără aplecare spre mlădiere.

Petre, fără să întâlnească pe nimeni, fără să ia seama că uşa dela bucătărie atunci se închidea, încet, încet de tot, străbătu sala şi intră la el.

Foarte mâhnit, se lăsă pe un scaun şi îşi puse capul în mâinile sprijinite pe un colţ al biroului.

Era cu putinţă să i se sfârşiască în chipul acesta atâţia ani de muncă în o casă ce i se făcuse dragă, în afară chiar de legătura inimii lui?

Căci, să-şi închipuiască o întoarcere de la vorba lui, a lui Nicola, îşi da bine seama că nu se putea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Oare nu se aflau socialişti în toate întreprinderile, de vreme ce era socialismul credinţa unei clase anume?

Era o crimă faţă cu umanitatea, ca în Rusia, deslănţuirea tuturor patimilor drojdiei omeneşti, în numele credinţei de îndreptare socială, — dar nu putea fi crimă lupta pentru revendicări drepte, în ordine, cu inteligenţă şi cu tenacitate.

Ar fi trebuit, în cazul acesta, să fi alungat capitalismul pe toţi muncitorii cari urnesc greul, şi cu cine şi-ar fi făcut munca?

Nu, domnul Nicola e greşit în încăpăţînarea cu care respinge o idee, din teama ce-i face înfăptuirea ei de neînlăturat, urma să cugete Petru.

Şi îşi zicea, mai departe:

— Să-i spun că nu mă voiu mai duce pela club. Foarte bine. Dar pot să-i spun că mă voiu depărta de luptă chiar cu gândul? A fi o minciună pe care nu ar crede-o. Ar rămânea pe urmă cu îndoială, şi m'ar bănui în fiecare zi, ori la toată ducerea mea în oraş, fiindcă nu e cu neputinţă să mă izolez aci, să nu mai respir pe nicăierea în afară de raza fabricei. Deci, nu mai încape putinţa pentru mine, mai întâi, a rămânerii lângă el...

Şi când i se ivi imaginea Elizei care, azi mai cu seamă îi arătase ca niciodată încă, inima, în frumoşii ei ochi, plini de duioşie, simţi lacrimi înnorându-i privirea şi o nesfârşită jale umplându-i pieptul.

Era pentru întâia oară când suferia atât de adânc sufleteşte şi în o îndoită afecţiune: de casa patronului, de fiica lui.

Era cu totul încredinţat acum că un viitor nu se mai putea pentru această iluziune care de abia începuse să-şi precizeze forma: Eliza nu era să mai fie a lui.

Se ridică de odată şi plin de infinită descurajare îşi zise:

— De-acuma... pe valuri! Ce va fi să fie, va fi! Nu mă pot ţine deasupra prin minciună, nu am puterea să lupt cu nesfârşite bănueli! Trebue sa plec, după douăzeci şi patru de ore... Trebue de pe-acum însă să'mi caut locuinţă mai întâi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se îmbrăcă repede cu paltonul, aruncă o privire tristă încăperii pe care abia o regăsise în casa după care dorise doi ani, și se coborî...

In curte, îmbrățișă toată înfățișarea morii, cu ochi plini de nostalgie timpurie, stând cu brațele încrucișate, nemișcat, în timp ce i se rupea ceva par'că în suflet, — și, după o vie mișcare din cap, străbătu repede distanța până la poartă și plecă.

Dela fereastra odăii sale Eliza îi prinsese de veste ieșirii și îl privise cu milă, cu îngrijorare, cu bătăi repezi de inimă.

Ea nu știa încă hotărârea tatălui ei: cât ar fi fost de nenorocită în clipele acestea, în care i s'ar fi închipuit că deja îl pierdea!

*

Soarele se lăsa, fără strălucire, ca un ghem roșu în ceața rară încă, pe care o ridicau zările apusului, — și se făcu repede nevăzut, fără urmă.

Ceața cuprinse numai decât toată întinderea de sus și parcă s'ar fi închis cu clipiri dese pleoapele cerului, așa lumina zilei scădea și umbrile serii posomorau înfățișarea Capitalei.

Petru Zura, mai simțitor la frig ca altădată, mergea aproape fără să știe pe unde, cu capul între umeri, făcând aceleași reflecțiuni. Era o repetare, inerentă stării lui sufletești. Și nu-și găsia purtarea nepotrivită cu el însuș. Nu o numia fatalitate, suma împrejurărilor ce'l aduseseră aci: le recunoștea numai gravitatea într'un mediu nenorocit. Dacă ar fi renunțat la ceeace era fondul firii lui, își da seama că și-ar fi îndreptat situațiunea. Ideea de mai adineaori că «n'ar fi putut lupta cu nesfârșite bănueli», își mai micșora înrâurirea asupră-i; totuș nu putea primi compromisul unei renunțări, măcar aparente, la credința lui. Își da seama că nu era un «învățat», o forță efectivă deasupra mulțimii, un apostol al ideei; era numai un om conștient, înzestrat cu judecată, cinstit față cu sine mai întâi. Mulțimea o asemăna imensului câmp cu fire

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce poartă spice dar cu boabele încă neformate: un vânt le pleacă, le învălurează, le amestecă, le face freamăt. Numai soarele le duce la coacere şi le face proprii scopului. Locul acestui soare desăvârşitor îl luau în lumea muncitoare câţiva: aceştia sclipiau însă prin aceleaşi deprinderi ca şi cârmuitorii împotriva cărora ei se ridicau vânzolind mulţimea...

Nimic din fiinţa lor sufletească nu se adresa raţiunii mulţimei; nimic din intelectualitatea lor nu se frângea pentru pâinea intelectuală a acestei mulţimi, cu grijă de părinţi, cu menire de educatori... Totul se mărginia la o situaţiune pentru ei, pe care erau în stare să şi-o apere chiar primejduind siguranţa mulţimii.

Dar dacă îl amărau constatările acestea, nu însemna că trebuia să renunţe la idee, la mulţumirea de-a se afla în mişcarea pentru dânsa, neînsemnat precum era, dar conştient şi demn.

Poate că prin stăruinţa de-a lupta cu sinceritate, ar fi izbutit să ia loc lângă «Şefii» mişcării şi să-şi aibă partea de înrâurire, bună întrucât îl privia, asupra mulţimii care s'ar fi încrezut şi în el. N'o făcuse până acum fiindcă, era prea tânăr încă, fiindcă, îl absorbise prea mult munca. Dar n'ar face-o de-acum înainte, când rupea c'o fază a *vieţii lui*?

Nu se putea să nu găsiască de lucru în altă parte, pentru existenţa lui de om. Nelegat de anume datorii, ca faţă cu Crustin, şi-ar închina timpul liber pentr'o propagandă liniştită, serioasă, raţională. Ar veni negreşit în conflict cu unii «Şefi», dar nu era ţinut să se înnece în personalitatea lor şi să nu aibă păreri diferite în ce privia mijloacele de luptă. Nu ambiţiona la titlul lor, la autoritatea lor, de aproape autocraţi, dar îi părea sigură o cât de mică influenţă, de care personal să nu se folosiască. Nu 'l stânjinia putinţa unei lupte cu unii din aceşti «Şefi». Bine; dacă aşa i se înfăţişa starea de lucruri, va fi de acum în mulţime povăţuitorul modest dar energic şi dezinteresat.

Se duse la sala Ovidiu unde se întâlni cu mai mulţi tovarăşi cari discutau cu privire la arestările făcute de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Guvern. Prevedeau o detențiune îndelungată, deci amânarea cu voință a judecării lor, spre a lovi mișcarea și a înfricoșa pe cei lăsați liberi. Era o tactică de războiu între forțe neegale. Starea de asediu, Curțile marțiale erau armele de represiune, de continuă amenințare. Dar muncitorimea nu se va lăsa. Atuncea va începe mai cu temeiu și atunci grevele vor fi arma muncitorimii.

Petru Zura le vorbi tot în sensul ideilor lui, și cu atâta convingere, încât dobândi încuviințarea celor de față, — înrâurire negreșit trecătoare. Dacă însă s'ar mai găsi glasuri ca ale lui, și el însuș dacă ar stărui, la orice întâlnire prin localurile lor, asupra mijloacelor de luptă rațională, poate că înrâurirea ajungea să se întindă și să formeze o opiniune a unei părți din mulțime.

Informându-se apoi, pe lângă câțiva tovarăși, în privința unei odăi de locuit, unul îl puse pe cale de-a găsi și își hotărî pentru a doua zi ducerea în strada Viitorului.

Plecă după ora opt dela Ovidiu și se îndreptă spe centrul orașului, [reluat de gândul dragostei chinuitor. A! dacă n'ar fi fost simțimântul acesta! Exista însă, puternic și de nebiruit și'l predomina nu atât ideea nenorocirii proprii cât a suferinții Elizei, mai ales că fata putea să-l învinovățiască pe el că nu o iubia îndeajuns... S'ar fi putut urca și dânsa până la înnălțimea, nu îndestul de mare, dar luminoasă, a datoriei, când viața are un scop mai presus de egoismul individual?

O știa deșteaptă și bună, nu însă nici cu puțina lui cultură.

Și aci era deosebirea care putea aduce de amândouă părțile suferințile cele mai adânci. Răspunderea îi va părea ei, desigur, că era numai de partea lui. Ea știa numai să iubiască. Ea avea în vedere numai mulțumirea unui interior casnic cu acela pe care îl iubia.

Femeea, chiar când e cultă, pare mai mărginită în orizonturile de dinafara egoismului ei pasional.

Negreșit că bănuia numai acest lucru purcegând dela indivíd, — dela Eliza, — la generalitatea care putea fi altfel. Și chiar în ce] privia pe Eliza nu putea zice că era așa; se temea numai, din o presupunere. S'ar fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

simţit mult mai puţin nenorocit dacă şi ea s'ar fi resemnat, dacă nu l-ar fi învinovăţit.

Aceasta, în sfârşit, avea s'o vadă în răstimp de douăzeci şi patru de ore.

Uliţile centrale erau pline de-o lume care parcă nu avea altă treabă decât să se ţeasă de colo până colo, în lumina de pe la unele vitrine, neluând în seamă frigul şi starea de lucruri prezentă.

Era încă prisosul bucuriei că Bucureştii se liberase de pas străin, în aerul ce se respira şi în manifestarea prin mişcare şi sgomot a simţimântului de libertate... artificială.

Mai ales mulţimea femeilor, înfofolite în blănuri, lovia privirea mirată: de unde ieşia toată această gloată femeiască, fardată şi cu buze parcă muiate în sânge? La ora când gospodăria casei cere ochii şi mâna femeei, cum de se aflau atâtea departe de casa lor? Şi o privire mai băgătoare de seamă şi-ar fi dat socoteală repede că cele mai multe, singuratece ori câte două, trei, *vânau*... Privirile lor experimentate cercetau în fugă şi se opriau galeşe, invitătoare, la aceia pe cari îi ghiciau în căutarea de «stele... căzătoare».

Capitala îşi revărsa dar în tăinicia întunericului de noapte depozitul său de graţii tarifate, în puterea legii libere de cerere şi de ofertă.

Intocmirea socială cea mai perfectă nu poate ucide instinctele, în materie sexuală. Dar cu cât îngrădeşte mai mult o morală familială, fără a-i da o educaţiune care ajunge să înfrâneze în chip mai firesc, — excită instinctele la plăcerea de a trece peste legi şi la pofta satisfacţiunii lacome, din care îşi face o mândrie.

Petru Zura se văzu numaidecât ţinta multor priviri de acestea. Infirmitatea schiopătării nu le deziluziona. Tinereţea, înfăţişarea de tristeţe, le dovediau pe un singuratec; vigoarea, pe care n'o întuneca tristeţea, era o atracţiune. Presupunerea, după îmbrăcăminte, că nu putea lipsi banul... complecta observaţiunea şi nu înşela experienţa.

El însă trecea, înregistrând în chip mecanic, cu gândul închis în sine, fără ţintă, la întâmplare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In dreptul străzii Regale, când să se strecoare printre nişte trăsuri şi camioane-automobile sgomotoase, îl opri de braţ cineva.

— Ce? nu mă mai cunoşti? auzi un glas de femee, — şi repede se opri, mirat, contrariat.

Era o fată naltă, subţiratecă, prea bătător la ochi îmbrăcată, drăguţă, brună cu ochi albaştri, uşor pudrată şi cu buzele mai puţin date pe la boiangiu.

— Al domnişoara Laura... rosti el cu răceală.

— Ce te-ai făcut domnule Zura? Auzisem că eşti la războiu... şi circulau veşti nu tocmai bune printre prieteni. Eu, m'am gândit tot timpul la dumneata, îi zise, zâmbindu-i şi ispitindu-l cu privirea.

— E adevărat că nu se ştie cine le scornesc nici cum se împrăştie, zise el, ca să răspundă ceva.

— Mă duceam la masă... Eşti liber în seara asta? Nu vrei să mâncăm undeva împreună? E mai mare pofta de mâncare când sunt doi.

El se gândi o clipă. Fără să aibă anume intenţiune, parcă se îndemnă să fie întovărăşit la masă; îşi aduse aminte acum că trebuia să cineze. Vorba domnişoarei Laura îi deşteptă foamea.

— Cu plăcere, domnişoară, îi răspunse. Numai nu ştiu unde...

— Ştiu eu, se grăbi ea să spună cu cel mai dulce zâmbet de mulţumire: îşi asigura o masă pe lângă că Petru îi era simpatic. Se deprinsese să plătiască alţii, deşi avea parale.

Apucară pe strada Regală, apoi pe Academiei şi dela Sf. Gheorghe pe Decebal, unde intrară la un birt îndestul de ştiut dacă nu cu reputaţiunea de «mare».

In acest timp, la Moara Crustin, patronul deşi fusese de câteva ori întrebat dacă nu vrea cina, pretextase că nu-i era încă foame. Adevărul era că aştepta să i se spună că venise Zura. Nicola nu se putea încă obişnui cu ideea că avea să-l piardă pe băiatul acesta, la care vedea că ţine «prea mult». Se lupta în sine, fără voia lui, cu gândul de a se mai îmmuia, de-a primi oarecare asigurări... Şi totuş firea lui de burghez înstărit, protiv-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nică oricărei idei de proces de nivelare socială, oricât de moderată, — îl scotea din țâțâni și-l făcea să vadă roșu înnaintea ochilor. Nu știu la ce extremitate ar fi ajuns cu mânia, — poate chiar la crima de a-i vedea împușcați cu mâna lui pe toți «descreeraților», — dacă ar fi fost silit «să împartă câștigurile lui» cu alții... Ideea de *împărțeală* îl sugruma.

Am văzut că, lipsit de cultură, era în nestare de a judeca în liniște că comunismul era o neposibilitate firească, o încercare a exagerării unor iluzioniști, ca în Rusia. Dar el era împotriva oricărei idei de emancipare a maselor, de așezare rațională pe temelia unei împăcări cu garanții între capital și muncă. Îl speria ideea și atât, fără s'o cerceteze nici măcar mai de departe.

Cum era să-și calce dar pe inimă, chiar când își spunea că Zura îi era drag și necesar..?

Își dăduse în adevăr cuvântul și nu ieșise niciodată din cuvântul dat fiindcă era stăpân pe daraverile lui și în casa lui și nimeni nu căutase vreodată să i se opună, decât uneori, de formă. Cu aceasta i se părea lui că era tare pe cuvânt. În târguielile lui, în tocmelile lui uneori se cam păcălise și pierduse, fiindcă nu voise să-și iasă din vorbă. Și atunci, ca să nu mai piardă altă dată, chibzuia de mai 'nainte până unde putea ajunge cu anume preț. Odată ce-l fixa, era adevărat că nu mai trecea peste el, că nu mai lăsa în minus. Dar treaba se făcea, fiindcă socotise probabilitatea.

In cestiune de *idei* nu mai era negustorul. Față cu ele își avea părerea formată și se isprăvia!

Poate că, totuș, dacă și l-ar fi închipuit pe Zura atât de «nătâng» în «socialismul lui», ar mai fi stat la chibzuire înainte de-a se fi apucat «la clanță» cu dânsul. Ar fi luat lucrul ca un caz singuratec, fără multă însemnătate, și, după puțină «hărțuială» s'ar fi pus în rolul de «patron generos» și, totodată sfătuindu-l «părintește», l'ar fi lăsat în voia lui.

A cedat însă mâniei lui din considerațiuni de capitalist vrăjmaș ideilor, și spusese... «cuvântul».

Să nu și-l ție, îi părea că atentează singur la autoritatea lui, că împlinia un suicid moral.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cu toate acestea îl aştepta, cu nerăbdare încă... Cine ştie, spera el, — poate că Zura...

Tot din partea lui trăgea nădejde la o îndreptare a lucrurilor.

Şi în camera femeilor era aşteptarea aceasta: Eliza spusese mume-si cum îl văzuse de trist la plecarea de acasă, cu ce ochi se uitase la moară şi cum işise de repede pe poartă.

Melania nu-şi spunea lie-si gândul, însă o îngrijora observaţiunea Elizei: cine ştie dacă cearta lui Nicola nu-l făcusc pe băiat să plece de-al binelea!.. Altfel, de ce s'ar fi uitat el aşa la moară!.. De ce ar fi plecat aşa de repede, ca omul, care, odată ce este să se despartă de ceva, la ce-ar mai sta pe gânduri şi ar mai întârzia!

Când însă se făcu opt, Nicola, la bătaia ceasului se ridică neăjit, posomorât şi trecu în sala de mâncare unde puse să cheme pe «cucoane».

In acea seară, pe la zece trecute, după ce servitoarea sfârşi în bucătărie şi îşi dădu seama că toţi se culcaseră, se furişă pe seara de dindos, şi prin curtea dosnică unde erau coteţele, trecu în grădina legumelor, acum îngheţată, şi ajunse la o poartă cu portiţă lângă ea, — pe unde intrau căruţele la depozitul de făină şi de grâu.

La zăbrelele porţii, în strada întunecoasă şi măturată din când în când de vântul ce începuse de curând, aştepta o închipuire omenească.

Era un individ sgrebulit, de statură supt mijlocie, al cărui a chip nu se putea lămuri în întuneric, mai ales cât era de îndesată căciula pe ochi şi cât îi era de afundat capul între aripile gulerului ridicat.

— Dumneata eşti Lazăre? întrebă în şoaptă, femeea.

— Eu, Anico... Ai făcut ce ţi-am spus?

— Mi-e frică, Lazăre.

— Să te ia dracu. Să ştii că nu mai dau pe la tine... Na cinci lei şi să nu-ţi mai aud de nume.

— Ei, nu aşa, Lazăre, rosti ea cu glas de miere topită luând repede printre gratii hârtioara şi făcându-i vânt pe supt scurteică, în sân.

— Asta-i! Ţi-am spus: un buton, care o fi, că eu am

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unul... Şi dacă nu s'or potrivi... buton de manşetă să fie... Mi-ai spus că are o pereche de cizme şi două, trei de ghete. Ale mele s'au rupt... Mă potrivesc cu el la picior: să-mi dai mie o pereche. Dac'a întreba, te faci «niznai». Ei, îmi aduci? Dar, mâine seară, negreşit...

Anica se gândi o clipă, două, nici vorbă, că turburată: însă Lazăr cerea şi nu avea încotro... Doar se iubia cu el de atâta vreme... de când fusese lucrător la moară. Era el al dracului de beţiv şi de leneş, dar la chef nu-l întrecea nici mama dracului şi iubeţ... nevoe mare. Bine o duseseră amândoi pe vremea Nemţilor!

In sfârşit, săracul de el, n'avea ghete şi domnu' Petre avea trei perechi: apoi drept luctu era să aibă unul trei şi altul nici una? O să-i aleagă şi ea pe cele mai vechi, de! oricum, ca pentru mutra lui Lazăr... In acel timp trecu o patrulă. Şeful ei privi la cei doi şi zâmbi.

— Bine, Lazăre, mâine seară, îi zise ea... Nu-ţi fie frică... Patrula se duce.

— Ducă-se. Şi după ce se depărtară soldaţii el întrebă: ce-a mai fost p'aicea?

— Ce să fie? Ceartă cu gâlceavă între domnu' Nicola şi domnu' Petre... Hai, hai să se ia de păr.

— Ei, cum? spune-mi tot.

Anica îi povesti cum ascultase la uşă şi ce putuse ea pricepe, stăruind asupra răcnetelor domnului Nicola şi exagerând mânia lui Petru.

— Bine, Anico... Adecă voiu să zic: să le fie de bine...

— A! dar stai... Mi se pare că domnu' Petru pleacă dela noi, după cum prinsesem vorba.

— Ce spui? Şi mai bine... Şi când?

— Când? Nu ştiu încă.

— Ia vezi s'o ştii... Dar, ia ascultă Anico; eu mai aştept. Du-te şi'mi adă acuma ghetele.

— Haide... nu vii? şi ţi le dau.

— Am treabă, în noaptea asta... Hai, du-te că aştept.

— Ba nu; să vii... Intri la el, ici ce-ţi place... şi pleci.

— Hai dacă-i aşa. Numai să nu ne vadă Ştefan.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— E în gheretă.

Se strecurară amândoi pe scara de serviciu, fără să prindă Ştefan de veste, şi când după vr'o două ceasuri Lazăr plecă, avea în picioare o pereche de ghete de-ale lui Zura, în buzunar o pereche de butoni pentru manşete şi cheia dela portiţă.

IV

La această oră Petru Zura ieşia dela birtul din strada Decebal, întrucâtva despărţit de gândurile zilei.

Domnişoara Laura nu era tocmai banală şi dacă se purta cineva delicat cu dânsa, dându-i atenţiune şi considerând-o «nu ca pe oricare alta», îşi găsia numaidecât într'un colţ al inimii, care se părea uitat, o sinceră drăgălăşie şi era în stare să se simtă înnamorată şi să pună şi simţire în oficiul de preoteasă a Venerei.

Faţă cu Zura mai avea şi amintiri de pe când începuse a-i licări ochii după băeţi, de pe când visa dragoste în tovărăşia câtorva fete de şcoală, înainte de a-şi găsi loc la un atelier. Un locotenent frumuşel şi «drăcos», —cum îi zisese dânsa atunci, atras de frăgezimea şi de nevinovata ei veselie în care se furişase ispita, — văzând-o şi fără nicio apărare de-acasă, o ademeni şi o făcu să meargă cu el. De a doua zi nu mai dădu pe la mamă-sa şi începu să se ducă dela ofiţer la atelier. Mamă-sa, o nepăsătoare înnăravită, nu se sinchisi cât de puţin de această dispariţiune la care se aştepta că va fi într'o zi, şi, convinsă că fata îşi va face ea drumul, n'o mai căută nici după câteva săptămâni.

— Când i-a fi, a da ea pe la mine, îşi încheiă dânsa filozoficeşte gândul din urmă la fiică-sa.

Visul şi curiozitatea despre «ce să fie dragostea aia», ţinu scurtă vreme. Dacă ofiţerul ar fi fost cel puţin omenos, Laura i-ar fi dat şi inima, iar pentru mai târziu ar fi rămas cu acele impresiuni ce se par plăcute şi uneori sunt de regretat în amintirea de ele.

Dar «Săbiuţă», — cum îi zisese ea mai apoi, — era

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un cazarmagiu care avea numai exteriorul ispititor. Nu numai că nu mai îngriji de cele trebuitoare căsniciii lui de mâna stângă, dar o şi înjura pe Laura când se întorcea acasă târziu, nopţile, cu chef.

Atunci, sfătuită de o prietenă cu experienţă, fugi de la el şi îşi luă odae «mobilată», — vorba venia, — într'un şir de case cu urâtă înfăţişare.

Un respectabil bătrân pensionar, singur cuc, becher în toată viaţa lui, se simţi reîntinerit la vederea din vecinătate, a fetei nostime, şi fără multă codire îi oferi în căsuţa, lui adăpost, masă, şi alte foloase mărunte. Laura nu se mai codi nici ea, vizită căsuţa, îi plăcu locul şi «manierele moşului», şi trecu dela ce era urât la ce era curat şi cu rost.

Aci în adevăr cunoscu afecţiune, bunătate de suflet, veselie liniştită şi dulce, dar făcu şi experienţa unor anume deprinderi necunoscute, pentru înviorarea unei tinereţi cu greu de ridicat la demnitatea de putere bărbătească. La urmă îşi dădu seama că nu era cine ştie ce lucru uricios, cu toată ruşinea ce simţi la început, atât numai că rămânea prea enervată, ceeace nu se întâmpla cu Săbiuţă.

Dar cu ce nu se obişnuieşte fiinţa omenească, la nevoe!

Nenorocirea pentru Laura fu boala bunului bătrân şi moartea lui, înainte de războiu.

Pierdea o dragoste ca şi părintească şi rămânea atât doar cu căsuţa, lăsată ei cu testament şi cu vr'o câteva mii de lei.

Intâiul ei gând fu să-şi aducă pe mumă-sa în cuibul ce era «al ei», — gând bun cu urmări rele pentru ea, — lucru la care nu cugetase deloc.

Laura, încă purtând, dacă nu doliul exterior, după bătrân, dar regretul şi amintirea bunelor zile lângă el, — dacă ar fi găsit altă legătură, nu pentru «bani», — dar pentru trebuinţa tainică de a iubi, — ar fi rămas scutită de ultima degradare.

Petre Zura, pe care îl întâlnise înainte de războiu şi cu care avusese câteva vederi, acasă la dânsa, începuse a-şi da seama de simţimântul lui pentru Eliza. Nu-l putuse dar lega de ea măcar pentru câtăva vreme.

Venise apoi războiul, — şi mai cu seamă ocupaţiunea. S'ar fi putut ţine Laura în o anumită stare de cum-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pătare, dacă mamă-sa, mare adoratoare a viţei de vie, n'ar fi ciocănit-o mereu să se pună pe traiu cu Nemţii.

In cei doi ani de ocupaţiune, totuş ţinându-se de atelierul de mode care îşi făcea afacerile minunat de bine, dusese o viaţă de chefuri cu schimb de grade militare vrăjmaşe, — ceeace îi schimbase cu totul firea şi-i răpise şi puţina demnitate femeiască ce avusese. Se înfruptase apoi la bănet şi se făcuse nesăţioasă aşa că strânsese o destul de însemnată sumă de pus de-oparte.

Acuma era femeea tuturora.

Ieşind dela birt, ea avea intenţiunea să-l ducă pe Petru acasă la ea, — şi vorbind, glumind, râzând, lua drumul obişnuit, fără ca Petru să-şi dea seama şi să se întrebe unde se ducea.

Tocmai la poarta curţii căsuţei din strada Orero, dincolo de biserica Olteni, Petru înţelese gândul Laurei.

Ceva tainic îl făcu să nu se simtă bucuros, şi cam stânjinit, cu glas blând, îi zise:

— Mă ierţi că te las... domnişoară Laura...

Ea îl privi surprinsă, apoi nu fără oarecare jignire îl întrebă:

— Dece? După o petrecere aşa de prietenoasă?

— Iţi promit, dacă voeşti, să viu mâine ori poimâini seară...

— Bine, îi răspunse zâmbind, împăcată repede. Mâine seară te aştept să «iei masa» la mine.

— Viu. Bună seara. Şi-i sărută mâna.

Această sărutare îi merse la inimă şi ea îi strânse mâna cu drag.

— La revedere domnule Zura.

— La revedere...

Ea intră în casă cu gândul mângâietor că Petru n'o dispreţuia; el pleca cu gândul mulţumitor că, încă fiind în casa patronului, lângă Eliza, nu rămâsese pentru ceva la care nimic nu'l îndemna.

Şi pe drumul destul de lung ce avea până acasă, se întoarse la trista lui stare sufletească din care cine ştie când va fi avut putinţa să iasă, — dacă va ieşi vre odată.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acasă, în odaia lui în care cel puţin găsi cald, după câtva timp de lăsare pe gânduri, fiindcă somnul nu-i venia, se puse să-şi strângă lucrurile... Observă atunci că-i lipsia o pereche de ghete.

— A! trebue să fie tot pe aci ori le va fi luat Anica să le văcsuiască.

Peste un ceas toate erau aşezate în cele două lăzi milităreşti, într'un cufăr vechiu al lui şi într'un geamandan. Odaia nu mai avea înfăţişarea primitoare şi rânduită de mai 'nainte.

Se culcă, oftând, şi multă vreme stătu cu ochii deschişi la lumina pe care focul făcut jar o împrăştie în o parte a odăii.

A doua zi de dimineaţă nu avu cum să refuze de-a se duce la cafea. Femeile îl primiră cu aceeaş familiaritate, în care străbătea însă o îngrijare; patronul cu posomorâre fără vorbă, numai cu o moţăire a capului.

După cafea urmă poftirii scurte a patronului şi împreună cu el vizită moara, depozitul, schimbând vorbe numai în ce privia apropiata reîncepere a lucrului pe scară mai întinsă.

In faţa intrării biuroului de jos, patronul îl întrebă brusc:

— Ei, cum te-ai gândit?

— Domnule Crustin, mă doare în suflet că nu ne putem înţelege... şi cu părere de rău... mă văd silit să plec...

El înfipse ochii în pământ, mânios, îndrăcit, fiindcă Petre nu-i întinsese o punte de trecut la învoiala la care se aştepta.

— Atunci... Haide să facem socoteiile... Să-mi predai casa... Să văd ce ai de luat din trecut... îi rosti cu supărare stăpânită.

Şi intră în birou, pufuind pe nas, în timp ce ochii pânditori ai Anichi se iviau, şi ea, cu paşi de pisică, începu să se apropie de uşă.

Toate erau prea în regulă ca operaţiunea predării să fi ţinut mult. Ea se făcu în linişte, în schimbul de cuvinte cerut de împrejurare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Atât numai că din patrea patronului accentul era al omului necăjit. Și el și Petre erau stăpâniți de câte un gând puternic așa că socoteala o făceau mai mult în chip mecanic.

— Asta'ți-e dreptul dumitale, domnule Zura, rosti cu glas mai ridicat Crustin și, cerându-i cheia dela casa cu bani, deschise și-i înmână cincisprezece mii de lei opt sute șaizeci.

— Dă'mi chitanță de primire.

— Da, domnule Crustin, îi răspunse Petre cu emoțiune.

Și în cinci minute făcu chitanța, îi aplică timbrul și o subscrise, apoi se ridică.

Crustin o citi, ca să-și dea timp de a-și domoli și el o ciudată emoțiune, pe care nu și-o voia.

— Și care va să zică, irupse el deodată cu glas răsunător, nu vrei să-ți calci pe inimă și'ți vine mai degrabă să mă lași!.. Uite cum cunoști de frumos ce-am făcut pentru dumneata!..

Și-l fulgeră cu o privire în care pe lângă necaz era și aproape o durere.

Petre plecă ochii, în adevăr în atitudine de vinovat: da, îl lăsa, — depărtându-se și de un vis de fericire!

— Du-te cu Dumnezeu, băete, îi zise cu glas înduioșat. Inima-i străbătea în vorbele acestea.

— Domnule Nicola... mâna dumitale, te rog, ca să nu cred că mă urăști.

Crustin îi întinse mâna, încet. O vorbă de-ar fi spus și el, care să împace mândria lui de patron cu mândria de luptător pentru o idee, a lui Petre, — pacea se făcea între amândoi și poate că nu s'ar fi putut întâmpla ceea ce se plănuia în umbră împotriva amândurora.

Petru îi strânse mâna și i-o ținu câteva clipe, și dintr'un îmbold de recunoștință se plecă să i-o sărute.

Nicola nu-l lăsă... Când Petru îl privi, — amândoi erau cu lacrimi în ochi.

— Te las cu bine, domnule Nicola, îi zise cu glas stins.

Apoi, după o clipă:

— Mă duc în oraș să văd o locuință... ca mâini să mă pot muta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nicola nu-i răspunse şi se întoarse să se aşeze la biurou; Petru ieşi...

Văzu pe Anica fugind, însă nu era în stare să dea luare aminte acestui lucru.

Fără să se mai urce la el, plecă în strada Viitorului.

La numărul la care i se spusese, găsi în adevăr o cameră cu sală, nu tocmai naltă, nu prea curat ţinută, sumar mobilată, dar care-i conveni pentru moment şi pe care o închirià cu luna, dădu pe o lună înainte, rugă pe gazdă să pună s'o mai curăţe şi o vesti că a doua zi de dimineaţă îşi va aduce lucrurile.

In curtea aceasta erau mai multe «apartamente», — să le zicem aşa, — în cele două şiruri de clădiri puse faţă în faţă.

Le ocupau funcţionari, lucrători, meseriaşi, becheri ori familişti, toţi nevoiaşi.

Il îngrija chestia lemnelor: mijloace avea, dar nu se găsiau lemnele. Eată încă o grijă pe care nu o avusese la Crustin!..

Trecu, într'o doară însă, pe la un negustor, nu departe de moară. Acesta procura lemne patronului.

— Dar bine, aveţi lemne destule, îi zise negustorul râzând.

— Imi trebue mie pentru... undeva, zise Petre, cam înroşindu-se.

— A! pricep... Şi negustorul clipi din ochi. Te pot servi domnule Petre... Cam câte îţi trebue?

— Două, trei mii de kilograme.

— Două mii, ca pentru dumneata, cu cinci sute de lei mia, tăiate, şi aduse acasă... acolo... mai clipi el din ochiul stâng.

Petre îi dădu adresa şi-l rugă să i le trimită a doua zi pe la ora două, mult trei, după amează.

O mică magazie de scânduri ce i se arătase, lipită chiar de coasta casei, putea să încapă cantitatea aceasta.

Liniştit pe chestia lemnelor, plecă să mănânce la vr'un birt...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când Crustin veni la masă și văzu tacâmul pentru Petru, izbucni:

— Ce-i mai puneți tacâm! S'a isprăvit cu el. I-am dat socoteala. Mâine se mută.

Și se lăsă pe scaun, din greu, posomorât, gata mai degrabă de ceartă decât de mâncare.

Eliza se făcu de cearâ.

Melania își împreună mâinile.

— Cum se poate!.. exclamă.

— Eacă se poate... Nu vă spuneam eu că războiul l'a schimbat și socialismul ăla l'a stricat? Nu mai e Petre pe care l'am crescut noi.

Melania aruncă fie-și o căutătură de mâhnire.

— Haide! dați masa... făcu el, cu necaz.

Servitoarea aduse întâiul fel și Melania scosese pe farfurii dar Eliza tot nu putea să-și ia locul.

O țintuise, în picioare, cu mâna încleștată pe spatele scaunului, nimicitoarea veste: cum? Petre pleca? putea să plece și să facă fără putință împlinirea visului lor?

— Ei, Elizo... ce-ai încremenit așa! îi vorbi cu asprime Nicola.

Ea tresări, se așeză, însă numai cât închipuia că mănâncă.

Mumă-sa îi șopti blând.

— Lizico.

— Nu mi-e foame azi, mamă.

Nicola o privi mirat, însă nu mai deschise gura, în tot timpul prânzului, decât să îmbuce, — și el însă, cu noduri.

După masă, Eliza nu știu cum să se strecoare mai degrabă în odaia ei unde să plângă.

Nicola și Melania rămaseră unul lângă altul, cu cafelele dinainte. Nicola sta cu țigara între degete și uita să o aprindă.

— Nicola, luă cuvânt Melania, poate că tot nu e târziu. Nu se poate îndrepta lucrul? Nu te gândești la Lizica noastră?

Pentru întâia oară i se punea înainte, dela conflictul cu Petru, cestiunea care o privia pe Eliza: în adevăr, întrevăzuse căsătoria dintre copila lui și Petru, însă că ar fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fost şi dragoste mare între ei nu îşi dăduse seama de aproape. Dar acum la întrebarea plină de îngrijare a nevestei lui, i se urcă în obraz roşeaţa mâniei.

— Mai e vrednic de planul ce'mi făcusem?..

— Dar îşi sunt dragi unul altuia, Nicola, şi Lizica o să sufere...

— Ţine la el, hai? rosti el tot mânios.

— Nu ai văzut cât o costă? Sunt sigură că plânge, în odaea ei, zise cu durere.

El lovi cu pumnul în masă.

— Atunci e şi mai vinovat dumnealui, fiindcă ţine mai mult la fleacurile lui decât la fata noastră.

Şi se ridică, parcă sugrumat.

— Uite ce Nicola, mă laşi să stau eu de vorbă cu dânsul şi să-i spun ca o mamă, adevărul?.. Eu cred c'o să mă asculte.

— Nu! nu i-o mai dau de-acuma! Elizei o să-i treacă.

Melania clătină din cap.

— Nicola, nu-i de jucat cu inima unei fete ca Eliza noastră...

— Să-l ia dracul de zăpăcit... Vorbeşte-i tu... Te pomeneşti că pleacă fără să mai dea ochi cu voi. Dela mine şi-a luat rămas bun.

— Nu se poate, Nicola, să nu-şi ia dela noi. Uite, eu văd că o să rămână. Mă duc la Eliza.

Nicola îşi aprinse ţigara şi aruncă mânios chibritul, apoi începu să umble prin odae ca un urs închis într'o cuşcă.

Se simţia adânc jignit în amorul lui propriu de tată şi om cu stare, pe deasupra. Şi cine-i făcea jignirea? Venia mereu asupra ideei că-l crescuse, îi dăduse «o pâine» şi pentru viitor ce situaţiune încă! Mai avea alt copil decât pe Eliza? Moară şi avere nu erau să fie ale lui, ca bărbat al Elizei?

— Nu! omul ăsta nu ţine nici la mine, dar nici mai ales la Eliza! Altfel n'ar da cu piciorul ca vaca în şiştarul cu laptele ei. E un ticălos!

Şi fierbea de mânie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Seara se coborî din adâncurile înnălţimilor într'o bură de ploaie deasă, măruntă, rece, plicticoasă la culme.

Petru, după ce văzuse împreună cu Laura cele patru încăperi binişor mobilate şi ţinute în o curăţenie de bună gospodină, sta acum de vorbă cu dânsa, în aşa zisul «salon». Laura ţinuse să încălziască toate odăile şi să fie lumină în ele ca pentru o zi deosebită.

Mama ei mocnia într'o odăiţă de lângă bucătărie, unde o înfunda de câte ori avea pe cineva, ca să nu facă impresiune urâtă cu înfăţişarea ei murdară şi aproape tâmpită de beţie.

Cu acea nevoe de-a'şi spune cuiva păsul, Petru îi destăinui în ce stare se afla faţă cu patronul, bine-înţeles fără să se atingă de taina dragostei lui, dintr'un simţimânt de ruşine firesc atât faţă cu Laura cât şi faţă cu el însuş.

— Ah, domnule Petrică, exclamă ea, ce bine ţi-ar fi fost să iei, uite, salonaşul ăsta. Ţi l'aş fi «aranjat» bine de tot... şi ai fi avut altă îngrijire.

— Mi-ar fi fost prea departe, se scuză el cu stânjinire...

— Poate că mai târziu ceva... îi zise ea, acoperindu-l cu o privire mrejuitoare... şi zâmbindu-i dulce. Şi ce-o să faci acuma?

— Am găsit o ocupaţiune... de o cam dată, răspunse el evaziv.

Laurei i se înfipse însă în minte închipuirea unei apropieri între ea şi Petru, supt acelaş acoperemânt şi.. cine ştie... o locuire îndelungată, uşă 'n uşă, o îngrijire de el bună, ar fi dus poate...

O! gândul de-a pune capăt situaţiunii ei care une ori o obosia, şi de a fi... măritată... mai ales c'un bărbat ca Zura!..

«Laura Zura!» ce frumos ar fi sunat la auz şi cum i-ar fi fost de bine!

In timpul cinei, pe care o servi cu drăgălăşie, cu cele mai delicate atenţiuni pentru el, începu a-i destăinui şi ea că avea de gând să'şi facă un atelier al ei, că dispunea de ceva capital, «cu cinste adunat», că visa la un măritiş

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu vr'un băiat bun, pe care desigur că l'ar fi făcut fericit, cu calităţile ei de bună gospodină...

Şi vorbia serios, aşezat, fără să pară cât de puţin că ar fi făcut vreo aluziune la el, iar înfăţişarea şi-o potrivia bine spre a fi de femee cuminte.

După câteva pahare cu vin, ea căută să fie în dispoziţiunea din ajun când mâncase cu el la birt şi izbuti să'l facă şi pe el mai vesel, mai glumeţ.

Era între ei aer de prietenie, fără nimic riscat, fiindcă ea îl înţelegea mai bine decât el pe dânsa şi nu voia să grăbiască nimic.

După ce se întoarseră în salonaş, ea îl lăsă pentru câteva minute «ca să gospodăriască puţin», rugându-l să fumeze... să fie ca acasă la el.

Petre îşi aprinse în adevăr o ţigară, însă nu se putea simţi «ca acasă la el». Gândul i se ducea «dincolo», unde Eliza ştia desigur acum că el avea să plece de la dânşii. Ce trebuia să fie în sufletul ei!..

Şi deodată se simţi cuprins de revoltă împotrivă-i, că, în asemenea situaţiune, el se afla în casa unei... «cocote»... şi se ridică îmboldit să fugă înainte de a se întoarce Laura.

Se uită la ceasornic repede, era aproape ora nouă.

Cel puţin ultima seară să o petreacă acolo, — nu aci.

Oricum l'ar fi socotit Laura, se va explica el cu dânsa altădată, — şi, numai decât trecu în sală, se îmbrăcă, în timp ce inima-i bătea să nu fie prins, şi ca un hoţ, care a furat ceva, se strecură pe uşă şi ieşi.

Laura tocmai se întorcea... Prinse de veste. Se miră şi repede ieşi după el. Petru era la poartă.

— Domnule Zura... îl strigă ea.

El dădu din mână, îi spuse ceva de neînţeles şi o purcese, cât mai repede; aproape era ca o fugă după ceva...

Ea rămase înlemnită, în uşă, în burniţa deasă prin care străbătea lumina unui felenar din dreptul porţii.

— Ce l'a găsit? Ce s'a întâmplat?

Înfiorată de răceală, intră înlăuntru înciudată, negăsindu-şi locul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Asta nu se face! îşi zise mai apoi şi se puse să stingă lumina din odăi şi din sală.

*

Petru îşi încetini mersul, după ce trecu de biserica Olteni. Când să taie Calea Călăraşilor se întâlni cu doi tovarăşi ce se duceau la Sala Ovidiu şi cari îl siliră să-i însoţiască.

El se gândi că tot era mai potrivit lucru cu starea lui, trecerea timpului la o întrunire. Şi apoi ce-ar fi făcut «acasă»? Era chip să stea de vorbă cu «*ele*?», când Nicola de sigur că-l ura acuma? Nu ar fi fost lucru chinuitor să aibă în faţă pe Eliza mâhnită şi imputătoare? Ce i-ar fi spus el... ca să-şi îndreptăţiască pasul?

Ascultând cu ureche distrată ce vorbiau tovarăşii simţia cum dragostea lui îl îndemna stăruitor să rămână acolo... lângă «dânsa», să împace pe Nicola, să fie în mişcarea socialistă mai mult cu gândul, — să stabilească o cumpănă între aceste două datorii, — a inimii şi a conştiinţii, — numai să nu sufere Eliza...

Deaceea, la consfătuire, în care era vorba tot de soarta capilor arestaţi la Văcăreşti, — Petru nu luă parte. Izolat de ceilalţi toţi, într'un colţ, — ceeace atrase luarea aminte a câtorva, — asculta fără să audă lămurit şi din ce în ce în el se întăria hotărârea de a fi el împăciuitorul. Îşi va cere iertare lui Nicola, îl va linişti cu asigurarea că'şi va vedea numai de treabă şi apoi va sta şi cu Eliza de vorbă spre a-i întoarce încrederea în iubirea lui.

Finichi se arătă pentru câteva minute în sală, dădu cu ochii de Zura şi păru mulţumit că'l vedea aci, apoi se strecură afară.

Ceva mai departe şopti câteva cuvinte unui individ, care plecă repede, schiopătând de piciorul stâng.

*

In odaia mizerabilă a soţilor Sulică, pâlpâia într'un sfeşnic de biserică, — vechiu, pătat, ros, — ca pentru om

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sărac, — o lumânare care se topia repede, scurgându-se şi închegându-se sgrunţos de-a lungul ei până unde era înfiptă şi unde făcea un ghiomoltoc ce se tot mărîa mereu.

Pe singura masă, lungită cu nişte scânduri de la pat, ca să-i poată ţine întreg trupul încremenit, sta culcat în somnul din care nimeni nu se mai deşteaptă, bietul Ştefan Sulică, adus dela spital acasă, cu o zi înainte, spre seară.

Rămăsese înlemnită nenorocita de Leanca la vederea oamenilor cari intrau ducând pe Ştefan, galben-vânăt, sbârcit, chip trudit în încremenirea morţei...

Fetele nu ştiu unde se făcuseră nevăzute după prânz şi nu se mai întorseseră.

— Dumnezeu să-l ierte, rostise unul din aducători şi câte trei plecaseră.

Când se văzu singură, în întunericul care începea, iar pe pat întins, Ştefan, — i se făcu spaimă şi dădu busna afară strigând şi bocindu-se.

Două vecine alergară mai mult curioase decât îngrijate, apoi îşi chemară bărbaţii şi îi dădură ajutor să-l aşeze aşa cum era acuma.

Unul dădu fuga la biserica din apropiere de vesti pe preot şi acesta trimise pe paracliser cu sfeşnicul şi cu o lumânare, căci vecinul spusese în ce lipsă era biata nevastă a mortului.

Moartea nu face deosebire între sărac şi bogat. Îi ia când le vine sorocul. Biserica face deosebire, prin deserventii săi, în ce priveşte anume servicii pentru răposaţi. Preotul veni şi citi cinci minute, cu grabă, fixă ceasul plecării la cimitir şi se duse. Pentru cei cu dare de mână şi rugăciunile ţin mai mult, şi sfeşnicile sunt mari, curate.

Un vecin alergase la Primărie pentru împlinirea formelor şi pentru dricul săracilor.

Alţi vecini mai aduseră câte o lumânărică.

De la organizaţia socialistă se adusese un mic ajutor bănesc şi se orânduise venirea câtorva tovarăş cu steagul roşu...

Acuma, biata Leanca plângea înnăbuşit, cu fruntea plecată la capul mortului, pe un colţ al mesei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fetele, mai mult cu chip de înbufnate parcă, decât de jale, stăteau într'un colţ, una lângă alta, apropiate prin o împrejurare care le privia deopotrivă pentru ziua de mâine.

Soţia nu se gândia la dânsa; pierduse pe omul la care ţinea şi moartea lui o plângea; durerea cea mai adâncă îi era că nu avea să-l mai vadă; aflarea lui în casă era nu numai legătura sufletească dar şi siguranţă. Cu el putea să ducă sarcina sărăciei, asprimile lipsei. Pe când îi aştepta întoarcerea acasă, ceasurile treceau în licărirea unei speranţe şi dacă se întorcea cu mâinile goale, prezenţa lui însemna altă speranţă pentru ziua următoare. Dintr'un schimb de vorbe între amândoi ieşia continuitatea vieţii de casă: se puteau sprijini unul pe altul.

Dela amândoi la copii totdeauna plecase ceva şi foarte de multe ori se mai simţiseră legaţi între ei şi prin aceşti copii cărora le trebuia mai mult decât lor.

Dela copii nu plecase niciodată spre ei vreo scânteiere sufletească.

El însă fusese chiagul care prinde laptele.

Acum că nu mai era, şi înnainte de-a se şterge cu totul din faţa lor, fetele se gândiau să se ducă, să-şi facă orice rost. Şi inconştient Leanca, în durerea ei, simţia această înstrăinare, pe care nu avea putere s'o oprească.

O vecină le cumpărase din oraş câte un zăbranic şi fiecare îşi înfăşurase cu el capul, — broboadă de cernire, — singurul semn de dinafară socotit fără dor şi poate, trebuincios. Altfel... ce-ar fi zis lumea!

Dar fetele se simţiau foarte supărate că nu avuseseră cu ce să-şi facă îmbrăcămintea toată, cernită: lasă că ar fi avut ce purta pentru un an, dar înţelegea şi lumea că erau cernite după cineva şi apoi... nici nu le-ar fi şezut rău...

Ce tată mai avuseseră şi ele!..

Deodată Ileana ciuli urechile: i se păru că cineva umbla prin curtea întunecoasă.

Când îi ajunse la auz un tuşit scurt, apăsat, se înfioră şi se ridică, trăgând cu coada ochiului spre soră-sa. Aceasta părea aţipită. Aruncă o privire spre mortul pe faţa galbenă-vânătă şi bărboasă a căruia lumânarea furişa o lumină fumegoasă, şi se strecură afară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dumneata eşti Vasile? întrebă pe vlăjarul care îşi răsucia mereu mustăţile stufoase.

— Eu, Ileano... Ce? s'a dus?

— S'a dus... răspunse ea cu răceală.

— Şi venisem doar să mergem... undeva...

— Haide... Tot nu era să mai stau acasă, de mâine încolo. Stai numai cât s'arunc pe mine scurteica.

Peste câteva clipe pleca fără să se uite la mumă-sa, fără să o impresioneze mortul.

Lica, pe supt gene îi urmăria mişcările, înţelegea ce făcea soră-sa, însă nu se clintia: îi era indiferent lucrul. Parcă nu avea să se ducă şi ea, a doua zi? De când o tot ispitia o familie evreiască? La evrei e plată bună şi libertatea deplină. Se mai temea de tată-său, înainte. Acuma, se sfârşise.

A doua zi de dimineaţă sosi dricul, cu loc pentru preot, lângă vizitiu... Cinci inşi cu steagul roşu, două vecine bătrâne şi Leanca urmară dricul şi duseră la cimitirul Pătrunjel pe muncitorul care, aţâţat de anume unelte, murise pentru acei ce trăiau bine în numele unei idei.

Când se întoarse Leanca acasă, găsi goală păcătoasa locuinţă... rece ca ghiaţa, şi se făcu grămadă lângă masa ce fusese cel din urmă pat de odihnă al lui Ştefan al ei.

— Te-ai dus! te-ai dus, şi nu mai am casă! se boci ea cu sfâşiere de suflet şi izbucni în plâns cu hohote.

V

Cu toate că timpul era urât, Petru, după ce plecă din sala Ovidiu, simţi nuştiu ce nevoe de-a lungi drumul, nu numai cu umblet încet dar şi mai ocolind.

Afară, în aerul posomorât şi rece, ici colo străbătut de câte-o lumină de felinar care îi apărea ca lucru potrivit cu speranţele înfiripate, gândul îi era mai liber decât între zidurile unei odăi.

Nici nu'şi da seama că burniţa îi sta ca o rouă pe palton şi pe căciulă, că noroiul era lipicios, că uliţile erau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pustii, că pe alocuri paşii lui răsunau pe pavajul umed însă neînnoroit.

El vedea aevea împăcarea în anumite faze ale ei şi expresiunea chipurilor... Se auzia vorbindu-le şi-i plăceau cuvintele pe care le găsia cu uşurinţă cum şi accentul lor convingător.

Pe buze i se resfira un continuu zâmbet: era lumina mulţumirii lăuntrice, care, fără să împrăştie raze, îi făcea o zare luminoasă înaintea minţii.

Frigul însă cu umezeala lui străbătătoare i se făcu simţit şi trebuinţa de a bea ceva fierbinte îl îndemnă să se uite în juru-i. La colţul unei străzi văzu o cârciumă şi nu se codi să intre. Joasă, nu tocmai curată, cu geamurile aburite, încălzită de-o sobă de tuciu, plină de fum de tutun, era aproape plină. Se bea vin şi ţuică. Se vedeau că sunt muncitori, dar chipurile unora nu insuflau de loc încredere. Toţi îl priviră nu tocmai prietenos şi coborâră glasurile.

— Mi se pare că ce-aş voi eu nu o să se poată: un ceaiu.

Cârciumarul râse în bătae de joc.

— Vin fiert, ţuică fiartă, domnule, se găseşte.

El se gândi puţin:

— Fie un vin fiert... Numai bun să fie...

— «Fain!» rosti cârciumarul şi se depărtă.

O singură persoană păru a'l cunoaşte pe Zura şi, de cum îl văzu că intră, rânji şi se furişă, schiopătând uşor, pe uşa pe care ieşi mai apoi şi cârciumarul...

Petre se aşeză la o masă în apropierea sobei, îşi aprinse o ţigară şi, fără să pară, observă chipurile, până ce i se aduse vinul care aburia într'un pahar mare.

Gustă: îi păru bun. Cu cât sorbia mai mult, îi plăcea şi simţia că-i face bine. Nu fusese rea ideea lui şi propunerea negustorului.

In acea dulce căldură lăuntrică pe care i-o da băutura, — i se mai accentua frumuseţea zilei de a doua zi şi plăcerea de-a o visă.

Cârciuma aproape se golise, şi el, fumând mereu, nu se mişca, departe cu sufletul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mai vrea domnu' un pahar, îl întrebă cârciumarul c'un ton care mai degrabă însemna: nu te duci?

El tresări.

Înțelese din ochi pe cârciumar și se uită la ceasornic: două! Se ridică repede, plăti și plecă, ridicându-și gulerul. Afară era tot același frig umed și rece în burnița deasă.

Se orientă pe unde se afla și încotro avea de apucat... Nu putu să citiască numele străzii, dar cunoscu locul: avea de luat la stânga și ieșia, după vr'o zece minute, pe șoseaua unde-i era fabrica.

Poarta era încuiată, ceeace'l miră, căci paznicul nu încuia poarta înainte de întoarcerea lui, în serile când el ieșia în oraș. Ștefan, aflase presemne de el că nu era să mai fie aci și socotise că avea să treacă noaptea în oraș.

Stătu dar câteva minute, fără să tragă de clopot. Se simția stânjinit... mai ales că vedea, cu surprindere, lumină încă în biroul de jos... Cum? Patronul nu se culcase încă?

Pe când își făcea aceste întrebări, văzu pe Ștefan că se ivește.

Îl strigă, nu tocmai tare, însă paznicul auzi și se apropiă necăjit.

— Care-i acolo?

— Eu, Ștefane.

— Dumneata domnule Petre? făcu el mirat. Dar mi s'a părut, or fi cam vr'o două ceasuri, că intrai pe colo.

— Ți s'a părut, în adevăr. Acuma mă întorc.

— Zău, dacă n'aș fi jurat...

In timpul acesta descuia.

Petre intră și cheia se învârti în broască.

— Da de ce e lumină încă în biurou, Ștefane? Să nu se fi culcat încă domnu' Nicola?

— Eacă nuștiu.

— Imi pare ciudat. Ia să ne apropiem și să vedem.

— Doar nu l'o fi apucat somnu' acolo... zise Ștefan.

Petre apăsă pe ivăr. Ușa era încuiată.

— A intrat pe dincolo... pe scara mare... murmură el, dominat de nu știu ce teamă parcă.

Ascultă câteva clipe:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nici o mișcare, mai îngână el. E de mult lumină aci, Ștefane?

— De-cu-seară, înainte de masă.

Petre stătu pe gânduri.

— Să mă duc pe dincolo, să văd cum e, mi-e teamă că deștept pe cucoane.

— Lasă și așa, domnule Petre. Nu-i mare treabă dacă o arde gaz mai mult, zise Ștefan.

— Noapte bună, Ștefane.

— Noaptea mea e ziua, domnule Petre.

Zura se întoarse și se îndreptă spre scara de serviciu; Ștefan mai stătu în dreptul ferestrei, câteva minute. Râsese cu Petru, însă nuștiu de ce îl apuca acuma ca un fel de grijă... Lumina asta era ceva neobișnuit chiar pe vremea Nemților.

Petru se urcă foarte încet și intră la el. Găsi odaia fără foc dar caldă și repede se desbrăcă și se culcă. Însă îl urmăria mereu fereastra aceea luminată și tăcerea adâncă din birou.

— Desigur că domnul Nicola a uitat să stingă... își zicea.

Și se învinovăția de starea de turburare a patronului, de ceeace desigur se petrecuse în urma lui, în sufletele Melaniei și Elizei.

Dormia adânc când Anica intră cu zgomot în odae.

— Domnule Petre!... Domnule!... îl strigă cu glas de spaimă... Domnu' Nicola, mort.

Și era galbenă, și tremura.

— Cum ai zis? exclamă el, somnoros.

— Mort... colo jos... Lumină... și când l'am văzut... în sânge... oh! maică Doamne... Hai degrabă!..

Petru sări și în două minute se îmbrăcă, zăpăcit... în timp ce până la el ajungeau țipete de groază.

— Na! cucoana... jos... îngăimă Anica și fugi.

Petru se coborî pe scara de serviciu și alergă la birou: ușa din spre curte era deschisă: Ștefan și încă câțiva lucrători stăteau încremeniți, galbeni la față, parcă tâmpiți.

Cele două becuri ardeau încă, iar între biroul de lucru și casa de bani, deschisă, zăcea corpul lui Nicola, cu fața

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în jos, cu braţele întinse, înlemnit în urma unui ultim spasm care-i arcuise ceafa şi-i lipise fruntea de preşul de pe jos.

Din spate, în jos de umărul stâng, cursese băltoaca de sânge acum închegat şi supt cap, altă pată de sânge curs din gură.

Acestea-i loviră lui Petru privirile, de cum i se făcu loc să intre.

Melania, în genunchi, cu braţele ridicate în sus, după cele dintâi strigăte ale spaimei, sta în cea mai covârşitoare nimicire de sine. Lacrimile i se opriseră dar două tremurau la coada ochilor, — diamante în care se răsfrângea lumina becurilor.

— Doamnă Crustin... îngână Petru.

Ea tresări, privi la el încă neînţelegând şi numai când dădu cu ochii de corpul lui Nicola, avu un muget înnăbuşit de durere.

— Domnule Petre... ce e asta? Ce e asta, domnule Petre? strigă cu sfâşietor glas de desnădejde, şi îşi aplecă fruntea pe corpul rece.

— Doamnă Crustin... te rog... să mergem sus. Trebue să vestim Secţia.

Şi o ridică încet ca pe ceva inert; apoi cu ajutorul lui Ştefan, o urcă pe scări şi o duse în odaia de dormit, unde Eliza, ghemuită într'un colţ, dârdâia ca prinsă de friguri: aflase şi ea îngrozitoarea întâmplare, însă nu avusese curajul să se coboare odată cu mumă-sa.

Îşi aţinti la Petru ochii în cari era spaima, dar în cari se ivi şi nuştiu ce înviorare când îl văzu.

— Domnişoară, doamnă... vă rog... curaj, le rosti el abia oprindu-şi lacrimile.

Melania se lăsă greu într'un fotoliu şi Eliza căzu în genuchi lângă dânsa punându-şi capul în poala ei.

— Cum s'a întâmplat? Cine a putut fi ticălosul care mi l'a luat? rosti Melania. E de necrezut... aşa nu ne-am aşteptat la asta!..

— Nu înţeleg nici eu, doamnă. E ca un trăsnet şi nu mă pot deprinde cu gândul că e mort.

Şi lacrimile îl podidiră, ceeace provocă şi plânsul amânduror femeilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vă rog, curaj. Mă duc să văd ce trebue de făcut.

— Du-te domnule Petru. Bine că nu apucaseşi să pleci, zise Melania ştergându-şi lacrimile.

El văzu ca o imputare poate în aceste cuvinte şi capul i se plecă: Eliza îl urmări cu priviri adânc emoţionate: lacrimile lui Petru îi erau ca o mângâiere. Desigur că el nu avea să le lase, — acuma.

Petru se coborî, mai stăpân pe sine: trebuia să-şi recapete tot sângele rece: rămânea singurul bărbat în casă.

Comisarul, căruia i se comunicase prin telefon crima, venise şi'l întâmpină pe Zura.

— Ce nenorocire, domnule Ventulescu... îi rosti el.

— Mare, în adevăr, pe cât de neaşteptată. Nu aţi schimbat nimic din cum aţi găsit lucrurile?...

— Nimic. Doar cât am dus sus pe doamna Crustin de care mă tem să nu cadă bolnavă.

Comisarul începu o inspecţiune sumară a «teatrului crimei».

— Desigur că criminalul l'a surprins înaintea casei de bani... zise comisarul. Şi l'a lovit pe la spate. Lovitura cată să fi fost dată cu atâta putere că el numai cât s'a întors şi a şi căzut pe brânci. Să nu-i fi simţit deloc adecă? Uşa asta care dă afară, stă descuiată?

— Ziua, da; seara nu. Patronul venia aci de sus pe scara cea mare.

— Atunci pe unde a putut intra criminalul?

Ieşi în sala scării şi începu a cerceta: pe covorul roşu cu o fâşie lată de preş subţire, la mijloc, se vedeau urme de paşi noroioşi.

Comisarul le urmări până sus. In sala care ducea la scara de serviciu paşii se încrucişau cu aiţii mai mari. Tot aşa pe scara de serviciu, până jos, de unde îi urmări în curtea de dindos până la o poartă mică de fier, pe care o găsi descuiată. Erau bine întipăriţi paşii, în pământul umed, acum puţin îngheţat, şi îşi însemnau bine venirea şi întoarcerea. Deci criminalul putuse face atâta drum pe dinaintea odăilor celor mai principale, fără să fi atras nici o luare aminte. Se impunea dar gândul că cunoştea bine locul şi ştiuse să aleagă bine ora.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Comisarul, care păşise cu multă fereală, ca să nu strice tiparul, se întoarse pe-afară în biurou.

Găsi pe Petru privind la cadavru cu o durere de nespus. Braţele îi erau încrucişate, ochii împânziţi de lacrimi, corpul în nemişcare şi gândurile cine ştie unde.

— Ştii, domnule Zura, câţi bani să fi avut în casă domnul Crustin, îl întrebă comisarul, apropiându-se de casă, tot cu ferire şi ocolind puţin.

— Ştiu, fiindcă ieri făcusem împreună socotelile. Erau cincizeci şi opt de mii de lei. Mi-a dat mie cincisprezece mii opt sute şasezeci, partea mea, fiindcă plecam dela dumnealui.

— Cum se poate? Dumneata domnule Zura, mâna cea dreaptă?

— Da; se iviseră neînţelegeri între noi pe chestia socialistă şi, dacă nici unul nu ceda, despărţirea se făcea necesară.

— Hum! făcu comisarul. Care vasăzică, era în casă, cam cât?

Petre socoti în minte:

— Patruzeci şi două de mii o sută patru zeci.

— Sumă destul de însemnată.

— Nu cred să mai fi adus ceva numerar din casa de sus, unde îşi are efectele, sumele mai mari.

— Acolo e mai greu de pătruns? întrebă comisarul pe gânduri.

— Mai greu, firește. Acolo umblă mai rar, aci de câte ori pe zi! Criminalul a mers la noroc... în ce priveşte suma, dar norocul l'a servit să'l prindă pe patron cu casa deschisă.

— Dacă nu l'ar fi găsit aşa, ar fi putut s'o deschidă?

— Ştiu eu domnule Ventulescu? Casa pare solidă... dar ştiu eu de ce mijloace poate dispune un hoţ?

— Dumneata unde'ţi aveai locuinţa?

— Tot în casa asta. Aveam altă chee, pe care i-am dat-o ieri înapoi.

Se auzi atunci un automobil oprindu-se la poartă şi apoi glasuri.

— Trebue să fie Parchetul... zise comisarul şi ieşi întru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întâmpinarea celor patru persoane care înnaintau: judecătorul de instrucție Satulian, procurorul Firulescu, medicul legist Artene și un grefier.

— Patronul fabricei a fost asasinat? întrebă judecătorul pe comisar.

— Da.

— Unde-i corpul?

— Colea.

— Nu s'a «deranjat» nimic?

— Nimic.

Judecătorul, cu privire adâncă îmbrățișă cuprinsul din care lumina tot nu se stinsese, și își opri ochii vioi și plini de pătrundere asupra lui Zura.

— Cine-i domnul?

— Directorul-casier al întreprinderii, rosti Zura, înclinându-se.

După ce judecătorul ascultă de-oparte primele observațiuni ale Comisarului, se apropiă de cadavru și'l întoarse cu fața 'n sus: în ochii lui încremeniți deschiși, sticloși, rămăsese spaima când fusese lovit, din cunoștința poate că era pierdut. Buzele erau pline de sângele ce-i țâșnise pe gură, fața de un galben-vânăt și foarte trasă, pentru grăsimea și roșeața ei de om sănătos, sângeros.

— Ce zici, doctore? întrebă judecătorul.

Medicul se aplecă și pipăi cadavrul.

— E de multe ore încremenit. Insă numai autopsia îmi poate da lămuririle necesare instrucției. Totuș, ia să fie desbrăcat și întins pe biuroul ăsta.

— Să nu se piardă urma pașilor, zise comisarul.

— Nu aveți vreo încăpere potrivită pe aci?

— Știi ceva, domnule Artene? Colentina e la o palmă de loc. Fă autopsia, consemnează toate observațiunile și îngrijește te rog să fie adus cadavrul spre a fi încredințat familiei pentru înmormântare. De nu mă vei găsi aci, ne vom vedea pe la patru la Parchet.

Cadavrul fu învăluit într'o velință adusă de Ștefan și el, cu alți doi lucrători, îl duseră de 'l așezară în automobil, care și plecă împreună cu medicul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Magistraţii şi comisarul făcură imediat acelaş drum ca acesta la venire şi observară urmele paşilor.

— Piciorul nu e mare, ghetele sunt în bună stare. Observ încă ceva, zise judecătorul, plecându-se până la pământ. Urma unuia din paşi e mai aplecată, cu întipărire mai plină decât a celuilalt pas. Acest lucru l'am observat pentru persoanele cari şchioapătă. Uite: acelaşi întipărire se urmează regulat... şi schiopătarea este a piciorului stâng.

Comisarul atunci tresări: Zura şchiopătă uşor tocmai de piciorul stâng şi, faţă cu cele ce-i spusese acesta, închipuirea lui începea să lucreze... să lucreze... Insă nu zise nimic încă.

Intorşi în biurou, judecătorul controlă paşii, apoi se apropiă de casa cu bani. Cheia se afla în broască. In despărţitura de sus erau numai nişte registre, în cea de jos un coş pătrat de sârmă verde, cât lăţimea despărţiturii, nu nalt în păreţi şi tăiat la mijloc de un părete despărţitor:

— Intr'o parte ţineam hârtiile, în alta argintul, — când era argint, zise Petru.

Judecătorul trase coşul mai în faţă.

— Gol de tot, zise el. Dar atunci observă că picase jos un buton de manşetă. Ce e asta? Şi plecându-se, îl ridică privindu-l de aproape: era de argint, cu un cap de «meduză» în relief, cu toartele slabe însă.

— Al cui să fie butonul acesta?

— Al meu, răspunse Petru, cu mirare. Nu mai purtasem de mult perechea asta şi-mi pare ciudat că pică din casă...

— Când ai umblat în casă pentru cea din urmă dată?

— De la întoarcerea mea din războiu, numai de vr'o două ori. Nu prea aveam mult de lucru. Ieri când domnul Crustin mi-a dat socoteala, i-am înnapoiat cheia şi a umblat numai dânsul.

— A! îţi dăduse socoteala? Dece?

Petre istorisi ce spusese comisarului.

— Vom mai vorbi în privinţa aceasta.

Intrebat asupra sumei ce se afla în casă, dădu acelaş răspuns.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu'ţi pare curios, domnule Zura, că om străin a putut face drumul, străbătând tot catul de sus, fără să nu atragă atenţia cuiva?

— Tocmai şi eu mi-am pus întrebarea aceasta; depinde de ora în care va fi pătruns şi de cunoştinţa locului.

— Ori de vr'o complicitate în casă.

— Patronul avea numai pe bucătăreasa, femee cum se cade... care ajuta cucoanelor şi pentru curăţenia casei. Ştefan paznicul e iar de multă vreme aci şi nu am avut să ne plângem niciodată de el.

Procurorul îi spuse ceva la ureche judecătorului.

— Am observat, îi răspunse el. Domnule Zura, vedem la dumneata o infirmitate; e din războiu?

— Da, domnule judecător, îi răspunse cu simplitate.

— Eşti bun să potriveşti pasul dumitale pe o urmă de acestea, ca să ne dăm seama de mărimea piciorului criminalului?

Petru se execută fără nici o bănuială.

Amândoi magistraţii se aplecară şi-i potriviră şi piciorul stâng: urmele erau ca făcute de dânsul.

Magistraţii se priviră surprinşi.

— Eşti bun să ne însoţeşti ca să repetăm experienţa în curtea dosnică?

— Mă rog, cum doriţi răspunse el fără nici o codire.

Acolo, întipărirea fiind în pământ umed şi frigul către dimineaţă îngheţând noroiul, potrivirea paşilor era deplină; nu se putea decât ghete la fel şi un schiop de piciorul stâng să le facă aidoma.

— Da, încep a înţelege, zise judecătorul cu seriozitate. Mulţumesc domnule Zura. Eşti bun acuma să ne conduci în camera dumitale? datoria unui magistrat este să cerceteze peste tot, la toate persoanele din jurul victimei.

— Vă rog, poftiţi, pe aci, le răspunse el cu deosebită politeţe.

— Dar ce plin eşti de noroiu, îi zise, pe când urcau scara.

— Am venit la două acasă şi ştiţi ce burniţă a fost toată noaptea. M'am culcat deşi era încă lumină în biuroul de jos, fără să mă ocup de ghete pe care adese ori

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mi le făceam eu. Dormiam adânc când a venit să mă scoale bucătăreasa, înspăimântată.

Magistraţii căutară de jur 'mprejur.

— Se vede că te pregătiseşi de plecare. Eşti bun să descui lăzi, cufăr, geamantan?

Liniştit, fără nici o mirare, descuiă şi judecătorul trecând procurorului cu răbdare, fiecare lucru, inventariă cuprinsul. In una din lăzile de militar, dădu de o «Servietă» neagră de piele pe care o deschise uşor. Ea cuprindea douăzeci de mii lei în hârtii de o mie, de o sută şi de douăzeci.

— E toată averea mea, zise, zâmbind cu tristeţe, depe urma binefăcătorului meu.

— Şi cu toate acestea îl lăsai?

— Nu vă puteţi închipui cât e de puternică conştiinţa unei datorii când e vorba de lupta pentru revendicări de clasă. Domnul Crustin era de neînduplecat faţă cu socialismul şi cu sindicalizarea. Ziua de 13 Decembrie l'a disperat şi când a aflat că am luat parte la manifestaţie, mi-a şi pus alternativa: ori la dumnealui, ori socialist departe de dumnealui.

— Aceasta desigur te-a înfuriat?

— Nici de cum: m'a mâhnit. Mă simţiam obligat faţă cu el, de vreme ce mă crescuse de mic.

Nimic de reţinut atenţiunea în cuferele lui Petru.

Dar când îşi aruncă ochii după sobă văzu o cârpă de bucătărie în care părea să fie înfăşurat ceva lung, şi o trase. Era ceva greu într'ânsa.

— Ce este asta, domnule Zura?

El se apropiă:

— Mă surprinde; eu nu pun niciodată ceva după sobă.

Şi cu un gest firesc apucă cârpa şi desfăşură obiectul.

Acelaş strigăt de groază şi de uimire îl avură toţi, când văzură un pumnal plin de sânge până la plăsele.

— Pumnalul meu luat dela un cazac, rosti el, emoţionat. Vedeţi-i tocul colo în perete. Mă mir că nu l'am strâns în ladă.

Vorbia, însă glasul îi tremura puţin şi se făcuse palid; nu putea să-l lase rece asemenea neaşteptată descoperire.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu-i aşa că te impresionează în chipul cel mai neplăcut? Arma cu care s'a comis crima, nu numai că e a dumitale, dar să se găsiască la îndemâna ori cui. Ori că criminalul în zăpăceala lui, după crimă, nu mai ştia ce făcea, ori siguranţa lui de-a nu putea fi bănuit, l'a făcut să neglijeze ori ce pază. Poate că nici nu a avut îndestul timp.

— Dar eu nu înţeleg cum a luat criminalul arma mea şi cum a avut curajul să o smulgă din rana mortului şi să mi-o aducă înapoi plină de sânge? Ce mână de om cunoscător al locurilor, a fost atât de îndemânatecă şi de îndrăzneaţă? zise Zura cu oarecare stânjinire în indignarea lui.

— Domnule grefier, ia te rog arma, aşa cum era înfăşurată. Ia şi teaca. Misterul acesta cred că'l vom lămuri, domnule Zura. Eşti bun acuma să cauţi celalt buton la fel cu cel găsit?

Oricât îl căută, — de altfel nu mai avea stăpânirea de mai nainte, nu-l găsi.

— Ştiu că perechea era aci, întreagă, zise el arătând o cutioară de carton din sertarul dela mijloc al biuroului lui de lucru.

— Eşti bogat în ghete? întrebă procurorul, pe când grefierul aşează cizmele şi încă o pereche de ghete.

— Mai aveam una, bună încă şi de ieri n'o mai văd. Trebue să fie la servitoare: va fi luat-o s'o curăţe.

Judecătorul se gândi un moment.

— Eşti sigur că ieri a dispărut perechea?

— Vă va confirma Anica, fiindcă am întrebat-o. Ce mi-a spus nu mai ştiu, fiindcă eram necăjit... şi apoi nu'mi trebuia numaidecât.

Judecătorul mai ales observa de câteva minute cu încordare înfăţişarea lui Petru Zura. I se preciza vinovăţia acestui tânăr şi cu toate acestea îl surprindea chipul liniştit în care dădea lămuririle.

Vederea pumnalului îl turburase, însă nu părea turburarea celui celui ce se vede descoperit cu asemenea dovadă acuzătoare.

Oricât de inteligent şi cult era Satulian, avea în sânge

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dispreţul pentru năzuinţa celor de jos după anume drepturi, el, fiu al burgheziei oraşelor. Un socialist, era pentru el om periculos ordinei publice. Socialism, nihilism, bolşevism fierbeau pentru el în aceiaş oală.

Observă că Petre vorbia bine, cumpănit: era desigur mai mult deprinderea care ascunde adevăratul gând. Cu atât mai primejdioşi sunt asemenea oameni ascunşi.

In cazul de faţă, Petre Zura era dar de-o putere straşnică de-a preface şi avea de luptat cu el.

Era peste putinţa omenească să nu-i fi dat temeri potrivirea paşilor criminalului, cu paşii lui şi mai ales schiopătarea, apoi butonul şi pumnalul acum.

Totuş nu se dădea pe faţă.

Atât că îşi creiase, credea el, o dovadă de apărare cu perechea de ghete dispărută.

Anica, chemată aci, veni galbenă, cu capul între umeri, aproape să leşine de frică.

— Linişteşte-te, îi zise cu bunătate judecătorul. Noaptea aceasta nu ai auzit nimic neobişnuit?

— Nu, domnule.

— Unde dormi dumneata?

— Alăturea cu bucătăria, într'o odăiţă.

— Care nu are altă eşire decât prin bucătărie, complectă Petre.

— La ce ceas te-ai culcat?

— După ce-am isprăvit cu vasele. Nu ştiu cam pe la câte să fi fost.

— Uşa dela scara de jos n'o încuiaţi?

— Nu, când e domnu Petre în târg.

— Dar portiţa de fier din curtea transporturilor?

Anica se gândi puţin.

— Nu prea umblă cineva pe acolo, noaptea.

— Cheia la cine este?

Anica întoarse ochii spre partea dinspre uşă şi sobă: o cheie sta atârnată în cuiu.

Petre se uită ciudat la cheie:

— Dar n'a stat niciodată la mine...

Şi către Anica, necăjit:

— Cine a pus cheia asta la mine?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu ştiu, domnule Petre: era până ieri uitată într'un cuiu în bucătărie.

— Da ghetele mele unde sunt? perechea de care te-am întrebat. Nu ştii că aveam trei perechi?

— De, domnule, nu ştiu pe care o luam la văcsuit... nu ştiu câte perechi aveai, răspunse ea cu multă stânjînire, ţinând ochii în jos.

Petre tăcu; se vedea însă la el convingerea că femeea minţia.

Judecătorul îşi făcea convingerea contrarie că Petre Zura încercase o justificare îndrăzneaţă, care nu prinsese.

Se uită de aproape la chee şi o văzu de curând unsă.

Trimise pe procuror să se convingă dacă şi broasca purta semnul de-a fi fost unsă.

Procurorul o găsi în adevăr unsă, dar se miră că portiţa rămăsese neîncuiată. Dece? Şi când se întoarse comunică acest lucru judecătorului.

— Domnule Zura, coboară-te în biuroul de jos şi ne aşteaptă. Anico, du-ne la doamna Crustin, rosti judecătorul.

O găsiră în sala de mâncare, în tovărăşia fie-si, aşteptând într'o nelinişte de nespus oarecare lămuriri. Nu ştia nimic din cele ce se petrecea în locuinţa ei.

Îl impresionă chipul răvăşit adânc al acestor femei, până azi încă mulţumite de starea lor.

— Sunt judecătorul de instrucţiune, doamnă, şi vă rog să credeţi că deplâng împreună cu dumneavoastră pierderea domnului Crustin. Vă rog staţi şi daţi-mi voe să stau. Puteţi, doamnă, să-mi daţi vr'o informaţiune în privinţa zilei de azi?

Doamna Crustin, cu îngrozitoarea linişte a durerii pentru care nu mai este nici o îndoială şi nici o speranţă, îi povesti chestia lui Petre Zura, simpatia lor pentru el, de ani îndelungaţi şi decepţia bărbatului ei că băiatul alunecase. De altfel, ea îl apără, arătând că lucrul nu era aşa de grav. Cu toate acestea ieri de dimineaţă îşi făcuseră amândoi socotelile. Crustin rămăsese foarte turburat, fiindcă, oricum, ţinea la Petre; însă acesta plecase în oraş. După masa de seară, şi-a adus aminte că lăsase de mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de vreme becurile aprinse şi mi-a spus că se coboară să mai şi lucreze nu ştiu ce. Nu l'am mai văzut, izbucni ea în lacrimi. M'a furat somnul şi azi dimineaţă, când m'am deşteptat din somn, am fost mirată că nu era alături în pat. Dar când mi-am dat seama că patul nici nu arăta să fi dormit cineva supt plapumă, am şi sărit şi m'am dat repede jos în biurou. Ah! când am intrat şi când l'am văzut căzut jos în sânge, am socotit că mă pierd şi se vede că am strigat, fiindcă au alergat Ştefan şi nişte lucrători.

Eliza plângea înnăbuşit.

— Vă rog, care fusese atitudinea lui Zura în toată împrejurarea aceasta?

Doamna Crustin îl privi nedumerită.

— Nu înţeleg, domnule judecător.

— Nu m'am exprimat limpede. Cum l'aţi cunoscut pe Zura? De când se află la dumneavoastră? Cum îi era purtarea?

— O! domnule judecător, răspunse ea c'un oftat ce nu era în legătură cu întrebarea, ci mai degrabă o răsfrângere involuntară a durerii sufletului ei. Judecătorul îi dădu altă cauză, pentru moment.

— Domnule judecător, repetă ea, după o clipă, domnul Petrică este ca şi copilul nostru.

Judecătorul o privi cu ochi mari, şi n'o întrerupse.

Cu glas din ce în ce mai întărit, în care se nuanţa adese ori simţimântul aproape matern, al ei, pentru Zura, ea povesti tot ce ştim, lăsând să se înţeleagă planul ce aveau, — ea şi Crustin, — de a lega şi mai mult pe Petre de familie şi de interesele lor.

Judecătorul, care nu'şi luase ochii şi dela tânăra fată, în timpul povestirei mumei, şi bănuia că era o dragoste pe aci, — acum era convins. Rezulta însă din această povestire, din această dragoste dintre Zura şi domnişoara Crustin, o imposibilitate morală pentru Zura de a fi fost el vinovatul. Şi totuş atâtea dovezi materiale îl arătau vinovat.

— Nu credeţi, doamnă, că decedatul hotărând să se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

despartă de Zura, îi va fi arătat şi imposibilitatea de a-i mai da de soţie pe domnişoara?

— Nu cred; mi-ar fi spus-o... şi apoi domnul Petrică încă nu plecase dela noi. Eu aproape eram convinsă că lucrurile aveau să se îndrepte.

De odată Eliza se ridică, — şi era palidă, şi avea tremur în corp, iar ochii parcă-i licăriau de spaimă şi de indignare:

— Domnule judecător, strigă ea, pentru ce toate întrebările astea? Ce aveţi cu Petre? Ce gând ascuns e în întrebările dumneavoastră?

Judecătorul întâi, şi apoi Melania se uitară la ea cu surprindere.

— Dece credeţi, domnişoară, că am un gând ascuns? o întrebă cu oarecare asprime.

— Domnule judecător, îi răspunse ea cu ton rugător, în care străbătea teama: inima îmi spune că dumneavoastră vă interesaţi atât de mult de Petre, fiindcă-l bănuiţi. Nu ştiu ce vă poate face să aveţi gândul acesta, dar uite, eu simt... şi vă rog să credeţi că un om ca Petre nu poate fi vinovat. El, el să omoare pe tata? Doamne! Asta nu se poate... nu se poate...

Şi, acoperindu-şi faţa cu amândouă mâinile, se lăsă pe scaunul pe care şezuse mai înainte, izbucnind în plâns.

Doamna Crustin privia înlemnită la judecător; acesta, plin de cea mai vie nedumerire, la Eliza: cum de ghicise fata? ce însemna presimţirea aceasta... ori poate... cine ştie...

In sfârşit, se va gândi mai târziu. Era de reţinut însă lucrul.

— Domnişoară, datoria unui magistrat este să ia informaţiuni în privinţa tuturor persoanelor care se află în legătură cu victima unei crime. Aşa dar, doamnă, nu ştiţi dacă s'a petrecut între Zura şi răposatul vre o scenă de violenţă, atunci când s'a hotărât despărţirea?

Instinctiv, în apărare, acuma că Eliza bănuia pe judecător, Melania răspunse:

— Nu, domnule, nu s'a petrecut altceva decât mâhnire

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi părere de rău. V'am spus că noi tot credeam în împăcarea lucrurilor.

După o clipă de gândire judecătorul rosti:

— Vă mulţumesc doamnă pentru lămuririle date, şi vă salut. Mă cobor în biurou unde am încă de cercetat. De va fi nevoe, vom mai trece pe la dumneavoastră.

Şi, înclinându-se uşor, ieşi urmat de ceilalţi doi.

În biroul de jos, Petre şi comisarul stătuseră de vorbă asupra tristei întâmplări, numai din când în când şi numai din îmboldul comisarului, care voia să surprindă vre un cuvânt ce ar fi fost în contradicţiune cu ce spusese până atunci Petre. Atât putu să observe comisarul, că Petre devenisc mai nervos, că era mai preocupat.

Judecătorul, cum intră, îşi aruncă ochii la Petre şi-i prinse noua fizionomie. Se apropiă de comisar şi-i şopti:

— Treci, te rog, cu Zura, în sală, până voiu cerceta pe paznic şi pe cine va mai fi.

Comisarul îi făcu semn lui Petre; acesta îl urmă fără nici o codire: îi era indiferent parcă unde avea să stea şi ce avea să i se mai întâmple.

Judecătorul puse să-i cheme pe paznicul Ştefan.

După întrebările obişnuite cu privire la nume, etate, loc de baştină, îi zise:

— Care este slujba dumitale?

— De când s'a făcut moara, aşa cum o vedeţi, sunt paznicul de noapte. De cum se înserează, încep să iau seama de jur împrejur şi numai câte cinci minute, pe vreme rea, mai intru în gheretă unde am, chip, adăpost.

— Astă-noapte când s'a întâmplat crima, n'ai văzut nimic să-ţi dea de bănuit?

— Nimica, domnule.

— N'ai auzit paşi dinspre curtea transporturilor? N'a intrat nimeni pe scara de serviciu?

— Ce să spun, domnule, mi s'a părut, — la ce ceas de noapte a fi fost, nuştiu, — mi s'a părut că parcă a intrat cineva pe acolo şi mi-am închipuit că domnul Petre se întorsese.

— Nu te-ai dus să vezi?

— Nu... fiindcă, vă spun... mi s'a părut numai.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Atunci, pe unde crezi că intrase? Poarta aceasta, de aci, nu era încuiată?

— Ba da. Dacă ar fi venit pe aci, trebuia să-i deschid, cum i-am şi deschis când a venit după miezul nopţii. I-am spus apoi că mi se păruse că mai venise odată.

— I-ai spus? Şi ce ţi-a răspuns? întrebă şi schimbă o privire cu procurorul.

— Mi-a răspuns că în adevăr mi se păruse, fiindcă atunci se întorcea.

— Mă rog: n'ai lipsit deloc de la pază?

— De loc. Doar când am intrat câte puţin în gheretă. Prea mă pătrundea burniţa la oase.

— Fiindcă, înţelegi dumneata, Ştefane, dacă cineva intrase, trebuia să fi şi ieşit. Închipuindu-ne că Zura era, ca să vie înapoi, după câteva ceasuri, trebuia să fi ieşit, să fi plecat. Cum de n'ai mai văzut pe nimeni?

— Eacă nuştiu. Dacă n'am văzut, nu pot spune c'am văzut. Că mi s'a părut, atunci, iar nu pot spune c'am văzut. Mi s'a fi nălucit numai, ştiu eu?

— Nu, nu ţi s'a nălucit, a fost cineva care a venit pela portiţa celeilalte curţi, şi când, după omor, a plecat, dumneata erai desigur în gheretă. Altfel nu e cu putinţă să se fi întâmplat.

— De, domnule... a fi. Eu nu ştiu.

— Bine. Azi, la patru să fii la Parchet, — colo la Palatul Justiţiei. Să întrebi de d. judecător Satulian. Ţii minte?

— Satulian. Ţiu minte.

— Să aduci şi pe Anica. Auzi?

— Bine, domnule judecător.

Judecătorul tocmai termina cu ascultarea câtorva lucrători, în privinţa caracterului lui Zura, când se întoarse medicul.

— A! te-ai întors, doctore?

— Da, cu toate constatările, consemnate. Raportul ţi-l voiu prezinta, la patru. Autorizarea de înmormântare o poţi da.

— Bine. Putem chiar pleca împreună. A! ceva încă. Şi'l chemă de-oparte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Criminalul e schiop de piciorul stâng. Se vede din urmele lăsate. Petre Zura, directorul morii, e schiop tot de piciorul stâng. Aș voi să observi și dumneata, doctore, urmele, și să le compari cu picioarele lui Petre Zura.

— Să observăm și împreună, răspunse medicul.

Petre Zura fu chemat și, spre mirarea acestuia, în care acum intra și teama din cunoștința că era bănuit, — repetă experiența de dimineață, în timp ce cadavrul lui Nicola era dus și așezat în biuroul de sus, de unde se auziau plânsetele sfâșietoare ale femeilor.

Palid, dar silindu-se să fie liniștit, Petre își punea când un picior când altul pe urmele acuzătoare, atât pe acelea ce veniau cât și pe acele ee se duceau spre portița de fier.

— Imi permiteți o întrebare, domnule judecător, zise Petre, când se aflau tocmai lângă portiță.

— Mă rog.

— Dumneavoastră s'ar părea că vedeți în mine pe făptuitor, de vreme ce căutați o potrivire între pașii mei și aceștia cari au lăsat urmele.

Judecătorul îl aținti ciudat.

— Dumitale ți se pare... și eu sunt convins... îi răspunse cu asprime. Pașii sunt ai unuia și aceluiaș.

— Dar nu ai mei... fiindcă eu sunt nevinovat, îi răspunse cu liniște și cu tărie.

— Aceasta se va vedea pe urmă. De o cam dată te declar arestat.

— Arestat? făcu el cu surprindere, însă fără să coboare ochii.

— Domnule comisar, vi'l încredințez. La ora patru mi-l veți aduce la Parchet. Domnilor, putem merge.

Medicul se apropiă de judecător, în drumul spre poarta cea mare, dinaintea căreia îi așteptase automobilul.

— Domnule judecător, îi șopti, te rog să ai în vedere un lucru.

— Ce?

— E o deosebire de schiopătare: acela care a lăsat ur-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mele, în schiopătarea lui apasă pe vârful piciorului şi Petre Zura apasă pe călcâiu.

— Cum se poate? Şi se opri deodată.

— E sigur ce-ţi spun. Dacă voieşti, fără să fie Zura de faţă, putem să ne întoarcem şi să vezi şi dumneata.

— Haide... îi răspunse cu vioiciune.

In timp ce comisarul pleca împreună cu Zura, în timp ce procurorul se opria spre a pune peceţile necesare la biuroul de jos şi la camera lui Zura, — judecătorul şi medicul mai făceau odată drumul, observând paşii.

In adevăr, i se lămuri acum şi judecătorului deosebirea de întipărire între paşii piciorului care schiopăta. Deosebirea era foarte uşoară, însă unei priviri agere nu-i putea scăpa.

— Dar atunci, rosti judecătorul îndreptându-se de mijloc, să admitem existenţa altui făptuitor, când dovezile toate sunt împotriva lui Petre Zura?

— Domnule judecător, nu cunosc aceste dovezi, nuştiu ce vei deduce din raportul meu; eu îţi atrag luarea aminte asupra unei deosebiri care poate fi şi ea o dovadă.

După câteva minute magistraţii şi medicul plecau. Judecătorul se vedea că era foarte adâncit în gânduri: deosebirea aceasta îl încurca, îi îngreuia sarcina instrucţiunii.

VI

Imbrăcat cu haine negre, ca în zi de sărbătoare, pieptănat, în picioare cu ghete de lac păstrate dela nunta lui ca şi hainele, cu mâinile încrucişate pe piept, galbene ca ceara, între degete cu o cruce de ceară pe care stă lipit un ban de aur: cu faţa tot bucălată dar pe care vinele altădată pline de sânge sănătos trăgeau acum linii vinete cu galbenul bătând uşor în negru, — cu cearcăne în jurul pleoapelor închise ca nişte obloane ce nu se vor mai ridica: Nicola Crustin stă înlemnit pe albul cearşafurilor cu dantele cari acoperia până la covor biuroul lui de lucru.

Două sfeşnice împărăteşti dela biserica Precupeţii-Vechi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu două lumânări mari şi groase, — lumânări tot dela cununia lor păstrate şi ele, — străjuesc de o parte şi de alta a căpătâiului cu lumina lor destul de vie şi uşor pâlpâitoare.

Peste casa de fier e aruncat un şal negru; cele două oglinzi mari, faţă în faţă pe perete, sunt învăluite în câte un zăbranic.

Un preot citeşte de câteva minute rugăciunea morţilor.

Intr'un vas arde tămâe şi smirnă; un firicel de fum se resfiră, subţire, uşor, drept, şi numai când dă de curentul de mai sus ce-l sufla uşa deschisă, începe a tremura, a se pleca şi a se rupe, împrăştiindu-şi vârful.

Mirosul de tămâe, mai puternic, predomină şi întăreşte mai mult ideea de moarte.

Doamna Crustin, cu capul înfăşurat într'un barij negru, îngenunchiată şi sprijinită de un fotoliu, lângă peretele de lângă uşa deschisă, plânge fără sgomot şi ascultă cetania fără să înţeleagă decât frânturi de cuvinte.

Eliza, într'un colţ, cernită ca şi mumă-sa, stă ghemuită într'un fotoliu, cu capul pe braţul ridicat pe spatele fotoliului. Lumina făcliilor îi diamantează lacrimile ce curg în neştire. Gândurile ei sunt de două ori apăsătoare: moartea tatălui şi arestarea pe nedrept a lui Petre îi dau cele mai dureroase frământări. Nu'şi poate închipui cine a putut face crima dar mintea ei refuză să-l creadă pe Petre în stare de-a omorî şi de-a fura, şi mai ales pe cine? pe tatăl ei, pe binefăcătorul lui! E o ne mai pomenită revoltă în sufletul ei că judecătorul acela a fost atât de... «copil» încât numai decât să se anine de Petre.

Şi de odată supt nuştiu ce îmbold de neînfrânat, Eliza se ridică şi veni în faţa tatălui ei, în a cărui încremenire era linişte, pe chipul căruia se înfăptuia cu încetul taina descompunerii trupeşti.

— Tată! taică dragă, dece nu poţi vorbi ca să ni-l spui pe criminal! rosti, împreunându-şi mâinile şi izbucni într'un plâns răscolitor de durere şi de descurajare.

Şi îşi plecă fruntea pe trupul care păru că tresare supt apăsarea ei zbuciumătoare.

Preotul plecase.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Melania se deşteptă din nesimţirea ei şi veni de-o luă de mijloc pe Eliza.

— Nu mai plânge, Lizico. Dumnezeu n'o să ne lase, şi dreptatea lui Petre o să iasă la iveală.

Venirea, rând pe rând, a câtorva prieteni din aceeaş breaslă, le şi înteţi durerea, dar în povestirea de neînlăturat a împrejurării, avură şi o uşurare a greutăţii de pe suflet.

Unul din aceştia îşi luă sarcina înmormântării.

Toţi fură de aceiaş credinţă în ce privia nevinovăţia lui Petre şi aceasta parcă le mai dădu curaj bietelor femei!

Doi dintre ei, cari fuseseră mai în de aproape legătură cu Nicola şi mai în măsură de a preţui pe Zura, le promiseră că vor cere judecătorului să-i asculte şi pe ei.

Eliza le mulţumi cu adâncă recunoştinţă şi puse temeiu pe mărturia ce aveau s'o facă.

*

La ora patru, în acea zi, judecătorul, cum veni la biurou, întrebă de medic şi acesta îi înfăţişă raportul medico-legal.

Omorul, el îl stabilia între miezul nopţii şi ora două, mai aproape de ora din urmă, întrucât digestiunea era complect sfârşită. Lovitura era dată de sus în jos supt umărul stâng, cu mare putere. Pumnalul intrase până în prăsele şi străpunsese inima. Moartea fusese repede. Criminalul smulsese pumnalul sgâlţâind lama şi lărgind rana: avusese curajul şi sălbăticia aceasta.

— Va să zică, doctore, aproape de ora două, rosti judecătorul, după ce citi raportul.

— E sigur, domnule judecător.

— Vezi că ora e de o însemnătate covârşitoare.

— Imi dau seama... Cina o luau al-de Crustin la 7 seara. Moartea lui a fost după 6 până la 7 ore după masă, ceea ce vine între ora unu şi două de dimineaţă cel mai târziu.

— Bine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi judecătorul sublinia cu roşu această parte a raportului.

După o codire de câteva clipe Satulian îl întrebă, şi glasul îi era întrucâtva schimbat:

— In privinţa piciorului care schioapătă, doctore, voiam să te mai întreb.

— Te mai îndoeşti încă? E deosebire de călcare.

— Par'că nu sunt sigur...

— De voeşti pot să certific. E deosebire. Un picior apasă în schiopătarea lui, pe vârf; celalt, pe călcâiu, şi acesta e al lui Petre Zura, la care ne-am uitat împreună.

Judecătorul se gândi la evidenţa lucrului şi nu se simţi la îndemână.

— In sfârşit, vom vedea. La timp cred că'ţi voiu cere certificarea.

Medicul se despărţi de judecător şi plecă.

Judecătorul apăsă pe sonerie.

— Chiamă pe Ştefan paznicul, îi ordonă.

Depoziţia acestuia fu la fel cu cea luată la moară, atât numai că Ştefan şovăi mai mult, până să deciare că i se păruse a fi văzut pe cineva intrând pe uşa scării de serviciu, cam cu vr'o două ore înainte de a se fi întors acasă Petre Zura.

El îşi semnă depoziţia şi plecă nu tocmai liniştit.

— Să mă aştepţi, Ştefane, îi zise Anica, în sală.

— Nu pot, fiindcă ştii că trebue să fiu la moară, şi se pierdu în largul coridor al secţiei.

Anica tremura; era foarte îngrijată şi plină parcă de teamă.

Când auzi c'o strigă: Anica Purcel! tresări şi tuşi uscat.

— Uite-mă's, răspunse înnăbuşit, şi intră, rămânând lângă uşă cu capul între umeri.

— Cum te chiamă, o întrebă judecătorul după ce o privi două, trei clipe.

— Anica Purcel.

— De câţi ani eşti?

— Apoi... de... ştiu eu? oiu fi având cam vr'o treizeci.

— Ai condicuţă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am... da nu-i la mine. E acasă.
— Din ce loc eşti?
— Dela Viziru din Brăila.
— Ai părinţi?
— Nu-i mai am.
— De mulţi ani eşti în Bucureşti?
— De când eram copilandră.
— De câţi ani eşti la Crustin?
— Apoi, or tot fi şapte, opt ani.
— Cum era traiul în casa stăpânilor dumitale?
— Bun, domnule, Doamne fereşte să-i fi auzit certându-se, de! ca oamenii.
— Nici cu Petre Zura nu se certau vr'odată, — mai ales răposatul?
— Până în zilele astea din urmă, nu. Da acuma, răposatul, Dumnezeu să-l ierte, nu'ş-ce-avea cu domnul Petre că li s'auzia cine ştie de unde gura.., cum se certau de urât.
— Aşa? Şi domnul Petre făcea şi el gură mare?
— De... făcea, rosti ea cu şovăire.
— Mă rog, făcea ori nu făcea?
— Ii spunea multe, multe. Dar ştiu eu ce-i spunea? Vorba e că i s'auzia glasu...
— Consemnează lămurit, domnule grefier, declaraţia aceasta, se adresă grefierului judecătorul.
Grefierul înclină din cap.
— Petre Zura era mânios de firea lui?
— Până la cearta asta, nu, domnule.
— In noaptea asta de 14 spre 15, când s'a întâmplat omorul, dumneata nu ştii când s'a întors acasă Petre Zura?
— Nu ştiu, rosti ea, parcă c'un fior. Il ştiam în oraş şi n'am încuiat uşa dela scară.
— Şi n'ai auzit nici un sgomot de paşi, nimic care să te facă sa prinzi de veste, să asculţi?
— Domnule, aţi văzut cum e odaia mea. Nu s'aude nimic, şi apoi când apuc de dorm, dorm greu, că sunt obosită de muncă.
— Ce este cu perechea de ghete de care Petre Zura zice că-i lipseşte?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Anica plecă ochii, pentru o clipă, se făcu palidă şi răspunse înnăbuşit:

— Eaca nuştiu. De obiceiu venia dânsu de vreme acasă, iar eu îi luam ghetele şi i le făceam. Dimineaţa i le puneam la uşă. Dar în noaptea trecută nu i le-am luat, fiindcă nu venise până ce m'am culcat eu.

— Spui adevărul? Ai jurat pe sfânta cruce să'l spui.

— Aşa să-mi ajute sfânta cruce, răspunse ea cu glas tremurător, ceea ce observă Satulian.

— Cunoşti butonul acesta? o întrebă după o clipă. Apropie-te.

— Parc'ar fi... a' lui domnu Petre, rosti ea tot tremurător.

— E ori nu e? L'ai văzut la el?

— Am văzut... perechea...

— Nu ştii de când n'a mai pus-o perechea asta?

— Nu ştiu... că, de... cum să ştiu?

Şi privia în jos, vorbind.

Judecătorul se uită la ea lung şi pătrunzător.

— Ia ascultă: dumneata nu ai pe nimeni? Nu trăieşti cu cineva.

— Eu? făcu ea, îngălbenindu-se. M'ar fi dat afară cucoana... şi locul e bun... Nu, domnule, nu am pe nimeni.

— Nu se poate... Mi-ascunzi adevărul. Ia seama, am să cercetez şi am să aflu. Şi atunci... n'o să fie bine.

— Am avut bărbat, domnule, înainte de-a mă băga la cucoana. Da fiindcă m'a primit numai cu vorba să nu am pe nimeni, am ascultat.

— Bine, vom vedea noi... căci vom cerceta.

Anica îşi plecă ochii, parcă cuprinsă de teamă.

— Cercetaţi, domnule... îngână ea.

După câteva clipe judecătorul o întrebă:

— Petre Zura mânca totdeauna la masă cu familia Crustin?

— De când îl făcuse mai mare la moară, înainte de războiu, mânca în toate zilele. Înainte vreme numai dumineca şi la zile mari.

— Ştii că era vorba să-i dea Crustin pe fiica lui de nevastă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu ştiu, dar era cu ochi şi cu sprîncene dragostea dintre domnişoara şi domnu Petre.

— Ştii să iscăleşti?

— Nu ştiu.

— Du-te şi trage colo, cu degetul. A! ia mai stai... Ce este cu cheia dela portiţa de fier din curtea transporturilor? S'a dovedit că broasca era de curând unsă şi cheia purta semnul grăsimii.

Anica avu un cutremur dar privi destul de drept la judecător.

— Cheia aia era totdeauna în bucătărie la mine. Când a fi luat-o domnu Petre, de-am văzut-o la dumnealui în odae, nu ştiu.

— Dece zici că a putut-o lua el? O mai luase şi altădată?

— Nu'mi aduc aminte...

— Cine avea nevoe să deschidă portiţa aceea? Cine lua cheia?

— Inainte de războiu o lua domnul Petre când avea de întârziat în oraş.

— Nu se întorcea pe poarta cea mare şi nu-i deschidea Ştefan?

— Nu ştiu cum făcea. Eu par'că-i luam seama?

— Spuseşi că nu-ţi aduci aminte dacă o mai luase altă dată şi pe urmă ai spus că o lua Petre, înainte de războiu. Cum e adevărul? Ia seama, femee, îi rosti cu asprime judecătorul. Nu cumva o ţineai dumneata la îndemâna unui drăguţ?

Anica se îngălbeni pentru o clipă, dar îşi dădu seama că dacă nu îndrăznia să fie dârză şi prefăcută, o păţia,— ridică dar la judecător priviri nevinovate şi rosti cam înnăbuşit însă cu hotărâre:

— Doamne păzeşte! Dar n'am pe nimeni, domnule... Eaca, o să cercetaţi. Cheia aia era uitată acolo. Şi nici domnu Petre nu cred să fi avut ce face cu ea, dacă Ştefan i-a dat drumul pe poarta a mare.

— Atunci ce căuta la el în odae?

— Să vă spue dumnealui dacă ştie. Doamne fereşte câte pot cădea pe capul omului... aşa... năpaste.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi se închină.

— Bine, pentru azi e destul. Poate să fie nevoe să te mai chem.

— Când îi vrea, domnule.

— Du-te şi trage cu degetul pe hârtie, colo, la domnul.

După ce împlini formalitatea, Anica ieşi. In coridor, răsuflă lung şi întrebă pe unde să plece.

Până acasă, foarte dusă pe gânduri, mai ales chinuită de unul din ele, umblă aproape în neştire. Era o mustrare de conştiinţă în sufletul ei, îi iera teamă să nu afle judecătorul pe Lazăr «al ei».

*

Satulian sună şi ordonă să-i aducă pe Petre Zura, care aştepta într'o încăpere alăturată, păzită de un soldat cu baioneta la puşcă.

Judecătorul îl observă, de după coala de hârtie pe care chip, citia: Petre intrase liniştit, atât că era palid. După ce se înclină tăcut, spre judecător, aşteptă să fie întrebat.

Judecătorul se miră şi parcă se şi înciudă: înfăţişarea lui de conştiinţă curată sau de stăpânire de sine dusă până la culme, îl irita.

Totuş, cu răceală, începu:

— Petre Zura, în ce an eşti născut?

— In 1893, în Bucureşti, din părinţi macedoneni veniţi din Ohrida.

— Va să zică ai 25 de ani.

— In ziua de două Martie anul viitor.

— Iţi trăesc părinţii?

— Nu. Eram mic când am pierdut pe tata şi pe mama am pierdut-o în 1914.

— Eşti de mult în serviciul morii Crustin?

— De mic, când moara nu era, când patronul avea numai o brutărie, care, din ce în ce s'a mărit ca valoare comercială.

— Ce studii ai?

— Clasele primare şi studii gimnaziale, în casă, pe lângă domnişoara Crustin care avea profesoară. Dar am citit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mult şi mi-am însuşit oarecare cultură. Prin munca mea pricepută, prin purtarea mea bună, mi-am atras încrederea şi iubirea patronului, — aci, glasul i se înduioşă, privirea i se înroură, — şi am fost înaintat. Acum eram directorul-casier al întreprinderii.

— Ai fost în războiu?

— Da, ca sublocotenent în regimentul Putna No. 10, şi din noaptea de 14 spre 15 August şi până la încheerea armistiţiului am fost mereu în luptă, rănit, îndreptat, iar întors la front, până când rana dela picior... apoi tifosul exantematic... Dar, am scăpat din toate şi m'am întors la muncă.

Glasul acesta plin de simplitate şi de adevăr, modestia în expresiune, nimic meşteşugit, studiat, — puteau fi caracteristice unui criminal?

Şi totuş...

Dovezile pe cari le avea înainte judecătorul, îl făceau să asculte cu rezervă, să judece cu preconcepere din o convingere care începuse.

Satulian aproape întocmise înfăptuirea crimei cu Petre ca autor; îi dase ca motiv licenţiarea din slujbă, — o lovitură dată carierei lui, — şi mânia acestuia, mărită, fiindcă pierdea şi pe fata pe care o iubia. Cel mai astâmpărat caracter putea să ajungă la răzbunare într'un moment de aţâţare nebună, din asemenea motive lesne de înţeles.

— Când te-ai întors în Bucureşti? îl întrebă după câteva clipe.

— La începutul lui Noembrie, pe la 10 sau 12. Veniam din Iaşi, unde mi-am făcut convalescenţa după tifos. Familia patronului şi el, m'au primit cu cea mai mare bucurie şi cu toate că lucrul nu începuse încă cu temeiu, patronul m'a ridicat la rangul de director, m'a pus la parte şi am început să plănuim reluarea muncii.

— Cu toate acestea dumneata te pregătiseşi să pleci dela moară. Dece? Ce neînţelegeri s'au putut ivi deodată între un patron pe care îl veneraî, după cum ar reeşi din vorba dumitale, şi dumneata care erai atât de preţuit de el?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fără să treacă peste accentul cald al convingerii cu nici o notă mai ridicată, senin de chip, serios în espunere, privind adânc în ochii judecătorului, curgător la vorbă, fără emfază, parcă ar fi cuvântat unui auditoriu căruia voia să se facă înțeles spre a-l instrui, Petre Zura își desfășură întregul crez social, în care era și spirit de critică doctrinară, care deosebia foarte lămurit adevăratul socialism de anarhia extremiștilor.

Era mai pe larg, mai aprofundată chestiunea, cu logică strânsă, cu espunere mai științifică decât o arătase lui Crustin, fiindcă pe judecător îl considera om cult.

E drept că Satulian nu cunoștea bine doctrina, fiindcă disprețuisc cunoașterea aceasta, dar nu se putuse opri de a nu o asculta cu interes, ca într'o conferință cu talent desfășurată, și mai-mai de-a se lăsa să fie înrâurit de dreptatea revendicărilor sociale ale mulțimei. Aproape uita că avea înaintea lui un inculpat.

Când însă Petre sfârși cu cuvintele:

— Cum vedeți, domnule judecător, noi putem fi greu înțeleși de patronii noștri și în loc să ajungem la o armonizare dreaptă între interesele lor și ale noastre, la un contract legal, respectat și de o parte și de alta, între capital și muncă, pe temeiul unei justiții sociale de înaltă moralitate, — ajungem la vrăjmășii cari pot fi primejdioase și totdeauna turburătoare de judecată și de ordine.

Atunci Satulian își aminti că e judecătorul.

— Prin urmare, mărturisești că se declarase vrăjmășie primejdioasă între dumneata și patronul dumitale.

— Nu am zis acest lucru, domnule judecător. Concluzia mea e privitoare la o stare de ordine generală într'o țară. Cu privire la raportul dintre mine și patronul meu, — caz cu totul particular, — vrăjmășie nu putea să se nască în sufletul lui bun, în care ocupam un loc de seamă, legat de amintiri și înconjurat de afecțiune. Cel mult, decepțiune, necaz, încăpățînarea mai marelui care nu voia să cedeze celui mai mic, iritarea capitalistului burghez care vede un pericol într'o mișcare pe care n'o poate analiza, pe care se opune din toate puterile s'o primiască. Mi-a zis: ori rămâi cu mine și lasă-te de so-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1901-1932

cialism, ori rămâi cu ideile tale şi pleacă dela mine. I-am răspuns, domnule judecător, respectuos dar cu fermitate: nu pot fi fățarnic; nu-mi pot păstra postul şi să rămân cu ideile, asigurându-te că nu le mai am, că nu mai ţin la ele. Prefer să mă despart de dumneata, deşi mă doare; prefer o situaţiune modestă dar în libertate de conştiinţă. Deci nici din partea mea nu putea să fie vrăjmăşie, fiindcă mă despărţiam de bunăvoe, dacă în sufletul meu eram îndurerat că-l mâhniam; fiindcă de bună voe renunţam şi la unirea cu fiica lui, deşi suferiam pentru dânsa ca şi pentru mine.

Glasul i se învălui aci, lacrimile îi împăinjiniră privirile.

Judecătorul se simţi înduioşat: sinceritatea vorbelor lui era vădită. Repede însă se stăpâni, la îndemână îi erau pumnalul încă roş de sânge, butonul de manşetă, cheia portiţei. Apoi îşi aminti potrivirea paşilor. Atâtea dovezi!

Nu. Prevenitul avea oarecare cultură, darul graiului, putere de analiză, — şi mai presus hotărârea vinovatului de-a înrăuri şi de-a scăpa cu orice preţ din verigile dovezilor reale.

Il privi dar cu asprime:

— Eu am depoziţia că atât patronul cât şi dumneata vociferaţi în cearta dumneavoastră aprinsă, ceea ce însemnă o stare de spirit cu totul dimpotrivă arătărilor dumitale. Patronul dumitale te îndepărta indignat şi dumneata te vedeai pierzând o situaţiune însemnată din toate punctele de vedere. Plecai, dar cu vrăjmăşie în sufletul dumitale; te depărtai, dar hotărât să te răzbuni, şi te-ai răzbunat!

Petre Zura privia, fără să clipiască mai repede decât era firesc, la judecător, pe când acesta îi vorbia şi, trist zâmbind, dar cu linişte, îi răspunse:

— Nu e în firea mea, domnule judecător, de-a fi violent nici nerecunoscător. Insultat chiar de-aş fi fost, batjocorit de-aş fi fost de domnul Crustin, — ceea ce nu s'a întâmplat, v'o jur, — şi tot nu m'aş fi depărtat de la respectul sincer ce l'am avut totdeauna pentru el. E adevărat că domnul Nicola ridica din când în când glasul;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

firea lui era mai pornită; nu uitați că era patronul și prin rostire mai vioae voia să mă întoarcă dela hotărârea mea. Avea un drept asupra mea de-a mă sili să mă plec voinței lui. Dacă nu s'ar fi întâmplat crima odioasă, cred că, mai trecându-i necazul, și în fața înrâuririi doamnei și domnișoarei Crustin, el de la sine ar fi căutat să împace lucrurile.

— Ce te face să crezi aceasta? Nu te pregătiseși de plecare?

— Mă face să cred aceasta bunătatea inimii lui și apoi chiar interesul lui: un om pregătit cum eram eu, nu se înlocuește ușor. Că mă pregătisem să plec, nu putea să însemne că legătura dintre noi se rupsese.

— Era și un calcul din partea dumitale de a'l sili să devină împăciuitorul.

— Calcul de am admite să fi fost, vedeți vre un rău în aceasta?

— Calculul dumitale n'a izbutit însă și atunci ciuda te-a dus la răzbunare. Și iată cum ai pus-o în practică. Erai încă în casa lui Crustin; după plecare, ți-ar fi fost mai greu să revii și să faci crima. Ai ieșit în oraș și ai luat cu dumneata cheia dela portița de fier din curtea transporturilor. Pe acolo nu era nimeni de pază. Te-ai întors la o oră când îți închipuiai că toți se culcaseră și ai intrat furiș pe acolo. Paznicul Ștefan a declarat că i s'a părut că te vede intrând repede pe ușa ce rămăsese neîncuiată, dela scara de serviciu. Te-ai urcat încet, cât mai încet și ai intrat la dumneata, ca să chibzuiești cum să faci. Intâmplarea a făcut ca Crustin să fie la ora aceea în biuroul de jos. Ai văzut dela fereastra odăii dumitale lumină acolo și ai mulțumit întâmplării că te favorizează. In biuroul de sus ți-ar fi fost mai greu; în odaia lui de culcare și mai greu. Pumnalul îți era la îndemână și n'ai mai stat pe gânduri. Cunoșteai locul și te-ai strecurat prin coridorul de serviciu, în sala scării mari, ai coborât în sala de jos: urmele pașilor dumitale s'au găsit în tot drumul.

«Ai intrat în biurou. Crustin se afla în fața casei de bani. Altă întâmplare de neașteptat: chiar dacă nu aveai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

planul de-a simula furtul ca unic mobil, ți-a venit atunci gândul. Dar sunt sigur că aveai și furtul în cuget, prin aceasta «deturnai» dela dumneata bănuiala. Crustin te-a simțit și desigur că va fi întors capul spre dumneata. Cum să se teamă de dumneata? Casa era deschisă; te-ai repezit și i-ai dat lovitura din toată nădejdea. El a căzut mort; cercetarea medicală a dovedit că inima îi era străpunsă. Nu ți-ai pierdut sângele rece: ai avut curajul mâniei dumitale satisfăcute, de-a smulge pumnalul, ca să nu lași o armă acuzătoare. Atunci ai pierdut butonul dela manșetă, și nu ți-ai dat seama. Ai luat cât știai că rămăsese în casă, după ce'ți dăduse socoteala, și te-ai strecurat în odaia dumitale. Aci te-a părăsit sângele rece, căci ai înfășurat pumnalul în cârpa aceasta și, în zăpăceala dumitale, firească negreșit, l'ai pus provizoriu după sobă, cu gândul de a-l face să dispară mai apoi. Căutându-te să vezi dacă nu ești plin de sânge, ai văzut că'ți lipsește butonul și ți-ai pus altă pereche. Pe celalt ce rămăsese stingher l-ai aruncat undeva, cred că pe stradă. Căci, te-ai gândit că era bine să pleci cât mai repede, să ascunzi undeva suma furată și să te întorci pe la poarta cea mare, ce să te vadă paznicul. Ai plecat dar, tot pe unde veniseși. Trebue să fi fost ora unu trecut. După cercetarea medicală la această oră s'a și întâmplat omorul. După vre o oră te-ai întors, mai stăpân pe sine deși încă cu teama în suflet, și ai dat lui Ștefan paznicul o scenă de comedie tragică, învârtindu-te împreună cu el pe lângă fereastra ce rămăsese în lumină, în care dumneata vedeai desigur cadavrul și casa deschisă, golită. Cuprins de gândurile inerente unei asemenea crime, din temerea de-a nu fi bănuit când se va descoperi cadavrul și în speranța că'ți luaseși toate măsurile, ai uitat după sobă pumnalul înfășurat în cârpă, sau ai pregetat de a te mai «deranja» să'l ascunzi în altă parte, închipuindu-ți că aveai timp a doua-zi, și a doua-zi n'ai mai avut când. Cheia portiței ai pus-o tot în cuiul ei, — altă uitare, altă neprevedere, — sau gândul de-a o ascunde odată cu pumnalul. A doua-zi disdedimineață, descoperind doamna Crustin cadavrul și servitoarea venind înspăimântată să-ți spună îngrozitoarea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întâmplare, a trebuit să te prefaci îngrozit, zăpăcit şi să alergi cum iera firesc, la locul crimei. Şi iată cum primele cercetări plecând dela urmele paşilor, aidoma cu paşii dumitale înnoroiţi, mi-au dat bănuiala că nu ierai strein de omorul patronului dumitale. Găsim apoi butonul şi pe celalt nu, găsim pumnalul, găsim cheia proaspăt unsă şi broasca plină de grăsime. Sunt dovezi materiale ce nu se pot distruge şi care te doboară. Petre Zura, te învinovăţesc de făptuirea acestui omor şi de furtul sumei de 21.000 lei.

Petre ascultase şi urmărise cu toată luarea aminte această reconstituire a faptei criminale, ce avea toată aparenţa adevărului, luată în bloc. Dovezile, da, existau şi puteau fi acuzătoare. Insă, în afară că se cunoştea nevinovat, îşi da seama că înjghebarea judecătorului păcătuia prin anume lipsuri.

— Domnule judecător, daţi-mi voe să vă spun că aşa trebue să se fi petrecut în linii generale crima, însă vă declar cu toată fermitatea că nu eu sunt făptaşul, că nu pot fi eu fiindcă n'am făcut-o eu crima.

— Tăgăduieşti, în faţa dovezilor? strigă Satulian, enervat.

— Dovezile acestea nu mă pot privi pe mine, dacă sunt grămădite în jurul meu. V'am spus că mi s'a furat o pereche de ghete: aceasta explică potrivirea urmelor lăsate; v'am spus că perechea aceea de butoni nu o întrebuinţam de mult, fiindcă li se slăbise amândurora aripile ce le ţin la manşete. Pumnalul e al meu, a fost luat ca şi ghetele, şi adus înnapoi; ghetele nu puteau fi aduse, căci nu iera în interesul criminalului. Cheia, niciodată nu a fost în odaia mea şi am fost surprins când am văzut-o în cuiu, ba încă pusă în evidenţă, ca numai decât să sară în ochii tuturora. I s'a părut lui Ştefan că m'ar fi zărit. Acela iera în adevăr criminalul, om care cunoştea bine locul şi acum în urmă diferendul dintre mine şi patron. Acest diferend îi folosia ca să poată abate asupra mea mai cu uşurinţă de crezământ bănuielile toate.

— E dar un om care căta să'ţi facă rău dumitale? zise cu ironie judecătorul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In acea clipă uşierul intră foarte încet şi făcu lumină, apoi ieşi tot pe nesimţite.

— In tot cazul, domnule judecător, un om care, dacă nu plănuise omorul, plănuise furtul şi se pregătise pentru orice eventualitate. Pe cine să facă să cadă vina dacă nu pe mine, singurul în condiţiuni de-a fi acuzat cu anume temeiu?

— Şi dumneata nu poţi să ni'l arăţi pe acel om?

— Eu cred, dacă'mi daţi voe, că e de datoria Justiţiei de-a căuta şi a nu se lăsa influenţată de primele dovezi cari sunt o îndemânare a criminalului.

— Justiţia ştie să'şi facă datoria, îi răspunse rece şi de sus, judecătorul; nu poate lua lecţiuni dela nimeni.

Se făcu tăcere de câteva minute, în care timp judecătorul, spre a se potoli, se uită pe nişte note.

— Petre Zura, unde ţi-ai trecut timpul în noaptea de 14 spre 15, între ora 12 şi două?

— Dela zece până pe la miezul nopţii am fost în sala Ovidiu, unde iera o consfătuire. M'am dus acolo cu doi tovarăşi pe cari i-am întâlnit: numele lor e Pucică şi Vărescu, cel dintâi e lucrator tipograf la tipografia «Poporul» şi celalt la imprimeria Statului.

— Le-ai însemnat bine numele? îl întrebă pe grefier judecătorul.

— Da, domnule judecător.

— După plecarea dela Ovidiu ce-ai făcut?

— Timpul iera urât, însă simţiam nevoe de umblet. Vă puteţi închipui că nu rupe cineva c'un trecut fără să nu se simtă năpădit de câte gânduri! Mai ales ideea că poate nu aveam să mă mai apropiu de dulcea mea iubire, mă chinuia. Umblam mai mult în neştire. Pe unde? nu ştiu. Când îmi prinseiu de veste că ieram prea plin de burniţă şi mi-era frig, m'am uitat împrejur să văd dacă nu se afla vr'o cafenea ori vr'o cârciumă unde să beau ceva cald. La un colţ, iera o cârciumă şi înlăuntru lumină. Am intrat. Iera aproape plină şi mi-am găsit loc lângă soba de tuciu. Am cerut ceaiu; mi s'a spus că aveau numai ţuică fiartă ori vin fiert. Am cerut vin şi mi s'a adus un pahar mare din care am sorbit încet, tot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cufundat pe gânduri. M'am deşteptat la realitate când cârciumarul m'a întrebat dacă mai vreau un pahar. M'am uitat împrejur: nu mai era nimeni. M'am uitat la ceas: iera ora două. Am plătit şi am plecat acasă.

— In ce stradă e cârciuma?

— Nu ştiu, era prea întuneric, şi tot burniţă. Insă am străbătut numai o stradă, nu prea lungă şi am dat în şosea, în apropiere de moară.

— Bine, vom verifica. Ai stat dar, după cum spui, ca vr'un ceas acolo?

— Vr'un ceas desigur, căci dela plecarea dela Ovidiu, după douăsprezece, am umblat. Desigur că am înconjurat, dar în neştire paşii mă duceau în direcţia morii, de vreme ce nu prea departe m'am oprit la cârciumă.

— E bine închipuit «*alibi*»-ul, insă nu'ţi va servi la nimic. Dela Ovidiu ai plecat drept acasă, ai făptuit crima şi te-ai dus la cârciuma aceea... după ce în anume loc ai ascuns suma...

— Domnule judecător, sunt nevinovat, şi faţă cu felul cum închipuiţi dumneavoastră crima în sarcina mea, vă declar că de-acum nu voiu mai răspunde la nici un interogatoriu, îi rosti cu linişte, cu tărie, ţinând fruntea sus.

— A! adoptezi sistemul muţeniei, îi zise cu ironie. Nu-ţi va servi la nimic, nici acesta. Mai degrabă mărturiseşte-ţi crima, spune unde ai ascuns suma furată şi fii încredinţat că ţi se va ţine în seamă.

— Domnule judecător, tot ceea ce v'am spus până acum e adevărul şi numai într'un fel poate fi spus. Sunt nevinovat, cu totul nevinovat.

Judecătorul îl puse de'şi semnă depoziţiunea, apoi sună.

— Să fie dus arestatul, porunci.

Petre, cu aceeaş linişte, se înclină judecătorului şi însoţi pe soldatul cu arma: la intrarea dinspre Calea Rahovei se afla o trăsură cu care fu iarăş dus la Prefectura Poliţiei.

Petre se urcă, nu fără fiori de dezgust şi parcă de teamă.

Judecătorul rămase mult timp pe gânduri: nu iera mulţumit de fel cu mersul instrucţiunii; îi scăpa ceva din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vedere; iera învăluit într'un întuneric în care nu-i îîcăria lumina pe care ar fi dorit-o.

Faţă cu dovezile materiale se ridică destul de impunătoare atitudinea prevenitului, stăruinţa lui de a se afirma nevinovat.

Dar atunci trebuia să existe alt om, — criminalul adevărat, şi cine putea fi acesta? Cu a cui complicitate se putuse introduce în casa lui Crustin? Căci, fără complicitate, altul decât Zura, nu putea să străbată tot catul de sus al casei.

Îi veni în minte atunci chipul servitoarei şi anume şovăiri ale ei, anume tresăriri şi semne de teamă ale ei. Un chip nu tocmai insuflător de încredere.

Făcu o adresă la Siguranţă prin care-i cerea să supravegheze pe femeea Anica Purcel şi altă adresă, prin care cerea să se cerceteze cu de amănuntul firea şi activitatea printre socialişti, ale lui Petre Zura.

Apoi, după ce'şi închise în sertarul biroului actele privitoare la instrucţiunea acestei afaceri, se ridică, obosit, trudit şi plecă acasă.

Pe drum nu se gândi la altceva. Problema i se înfăţişa astfel: după dovezi materiale avea un vinovat, după cele morale, nu.

Îi mai rămânea să facă o socoteală: a timpului dela sala Ovidiu până acasă şi înapoi până la cârciuma unde îl va duce pe prevenit ca să'l confrunte cu cârciumarul şi să mai studieze afirmaţiunea neconsemnată, a medicului, în privinţa deosebirii de călcare a piciorului cu schiopătarea.

Nu ar fi voit cu nici un preţ să nedreptăţiască pe un tânăr inteligent ca Zura, dar nici să se lase înşelat tocmai de-o asemenea inteligenţă energic hotărâtă să'şi apere crima.

Mai iera ceva, pe care judecătorul nu voia să şi-o mărturisiască sieşi: prea multa trudă de-a se arunca pe calea lipsită de orice indiciu, în vreme ce, pe aceastălaltă cale, avea uşurinţa dovezilor găsite.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VII

In ziua de 16 Decembrie, în timp ce ziarele toate câte apăreau atunci, vorbiau de crima aceasta, un dric bogat ducea la cimitirul Belu rămăşiţele industriaşului Nicola Crustin.

Intr'un cupeu, însovonite cu zăbranice dese, muma şi fiica, adânc îndurerate, plânse şi ofilite, se pierdeau în vălmăşagul gândurilor. Alături, — şi ce departe ierau una de alta!

Eliza citise câteva ziare şi ceie scrise o cufundaseră în indignare şi în chinuitoare teamă şi durere: vinovatul, iera arestat, — şi ea ştia cine era arestatul, dacă ziarele nu-i dădeau numele. Se temea, ca în faţa acuzării şi a neprevăzutului; o dureau suferinţile bietului Petre. Pentru dânsa, iera nevinovat şi nu putea fi altfel, însă cum se va apăra? Ii ajunsese la urechi că ierau nu ştiu ce dovezi împotriva lui: cum ar fi vrut să le cunoască!

Se născuse în sufletul ei dorul arzător de a-i fi lui Petre sprijin şi se vedea plină de energie. Dar nu se pricepea cum să facă. Ii trebuia cineva, un om cunoscător al lucrurilor judecătoreşti.

Pe cine să întrebe? cum să-l găsiască? Mumă-sa iera prea lipsită de energie, în groaznica lovitură pe care i-o dăduse soarta.

Şi ea, negreşit, pierdea un tată bun, pe care-l iubise din toată inima. Dar întrevăzuse viitorul alături de Petre Zura, lui îi dăduse întreaga fiinţă sufletească. Potrivit legii firesti a lucrurilor, Petre era mai presus de tatăl ei; iubirea pentru Petre era nu numai întâiul ei vis dar şi temelia vieţii ei de femee.

Amintirea tatălui ei îi va fi totdeauna scumpă, dar de pierderea lui Petre nu s'ar fi mângâiat niciodată.

Şi cât de dulci, — chiar în asemenea momente de apropiată despărţire pentru vecie de tatăl ei, — cât de dulci îi erau atâtea şi atâtea amintiri ce i se perindau pe dinnaintea ochilor, scânteieri ale atâtor ani de viaţă la un loc cu Petre!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

In şiragul de lacrimi amare iera un amestec din jalea după tatăl şi din teama de a nu i se nărui fericirea.

Iar ziua noroasă cu aspre suflări de vânt ce biciuia din când în când fulgi de ninsoare, îi posomora şi mai tare firea gândurilor.

In cimitir suflarea vântului se făcea şi mai simţită şi freamătul ramurilor goale şi îngheţate părea gemetul fiinţelor dispărute supt atâtea pietre funerare, cât nu le puteai număra.

Eliza, când îşi luă seama, se văzu dusă de braţ de o persoană cunoscută, în timp ce industriaşul care îngrijise de înmormântare, o ducea pe mumă-sa.

Apropierea de locuinţa cea din urmă şi îndestul de timpurie, a bietului ei tată, îi grămădi în ochi lacrimile despărţirii.

Corul cânta, clopotele sunau la clopotniţa dela intrarea în cimitir, lumea din ce în ce se mai îndesuia pe strâmta alee.

Şi iată mormanul de ţărână cu greu săpată, bolovănoasă şi gălbejită, la o latură a gropii care se căsca, largă ca o gură lacomă.

Melania dete un ţipăt lugubru când i se ivi urâcioasa gură a morţii şi îşi pierdu cunoştinţa. O duseră ceva mai de-oparte.

Puţin... şi ţărâna bolovănoasă începu să răsune pe capacul sicriului, în timp ce ochii tuturora lăcrimau; se sfârşise!... Nicola Crustin întrase în pământul care avea să-l facă pământ.

Eliza plângea înnăbuşit sprijinindu-se în neştire de acelaş braţ, care-i ajută de se urcă în cupeu.

In amurgul care începea să-şi cearnă umbrele, muma şi fiica se plecară una spre alta şi strângându-şi mâinile, fiecare cu capul pe umărul celeilalte, îşi amestecau lacrimile şi suspinele înnăbuşite.

O masă de pomenire aştepta în catul de sus al casei, pe câţiva dintre prietenii de-aproape, şi în curtea plină de bărbaţi şi de femei, toţi oameni nevoiaşi, Ştefan şi Anica împărţiau pâine, câte-o bucăţică de brânză albă, câte-o lumânărică şi câte-o ulcea de vin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe la ceasurile opt porțile se încuiară, lumina se stinse. Intreg trupul de clădiri ale morii se cufundă în întunericul nopții vântoase.

Numai dinspre stradă se vedea o lumină: iera la odaia Elizei, unde și muma își mutase patul.

Pe când își vorbiau mai cu duioșie amândouă, spre a'și potoli arzătoarea durere, se pomeniră cu Anica, fără să o fi chemat.

— Sărut mâna cucoană Melanio, începu ea cu glas care suna falș în umila ei atitudine de încurcată, să nu te superi... da eu mă duc dela dumneavoastră... și, să'mi dai socoteala... Zău, să nu fie cu supărare.

Melania o privi cu mirare.

— Ne lași tocmai acuma, Anico? Se poate?

— Apoi... nu mai pot de bolnavă și eaca, tot așteptând să vă spun, se întâmplă moartea asta... și mă duc să mă caut.

— Să chem doctorul aci și să te caute, Anico, îi zise Melania cu bunătate.

— Las'că nu cred eu în doftori. Și apoi, mă duc în comună la mine... de-a fi să mor, să mor acolo.

— Stai măcar pân'om găsi altă femee.

— Las'că am vorbit eu cu Ștefan; v'aduce el pe-o nepoată a lui. Mâine dis-dimineață plec la gară. Dacă vrei să'mi dai socoteala, cocoană, îi zise cam răstit.

— Bine, Anico; dacă nu vrei să mai stai, nu te pot ține cu de-a sila. Uite, să caut catastivul și'ți dau socoteala. Dar dece așa de repede!

După vr'o jumătate de ceas Anica își strângea trei mii de lei în legăturica în care mai avea «agoniselile» ei și își făcea legătura cea mare și cufărașul.

— Să știi, Lizico mamă, îi zicea Melania, fie-si, Anica nu vrea să mai steà în casa noastră fiindcă s'a întâmplat omor.

Și, la gândul acesta, izbucni în plâns zdruncinător.

A doua-zi, dis de dimineață, Anica făcu în bucătărie focul, pregăti pentru cafea în sala de mâncare, făcu focul în odaia în care femeile dormiau încă supt povara grea a durerii lor și, fără să le aștepte deșteptarea, își încărcă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lucrurile în o căruță care tocmai atunci venise și își luă rămas bun dela Ștefan, zicându-i:

— Să nu le lași fără femee, Ștefane.

— Când s'o scula, or s'o găsiască.

Anica se urcă în căruță și pe când ieșia pe poartă, își făcu trei cruci, murmurând:

— Doamne, ferește-mă...

Apoi, răsuflând lung își zise:

— Nu mai iera de stat acilea, cât iera de ticălos judecătoru' ăla. De-acuma, să 'mi dea de urmă, la a doua înviere.

*

In lumea muncitorilor nu se știe de unde se împrăștiă svonul că Petre Zura omorâse pe Crustin, după o mare ceartă cu el și că el iera arestatul de care vorbiau ziarele fără să-l numiască.

Marea parte, aceea care numai primește impresiunile și nu le judecă, întocmai ca o placă fotografică ce se impresionează însă nu reține, dacă nu-i lucrată, — rămase indiferentă ca în fața unei întâmplări cu putință de împlinit.

Câțiva ziseră, ridicând din umeri:

— Faci și moarte de om, la mânie!

Dar între acei ce ierau inteligența clasei, vestea făcu impresiune de mirare, apoi de îndoială că Zura putea fi vinovat, și mai ales de furt.

La aceștia vorba iera:

— Poți omorî, la mânie, dar când și furi, nu mai ești de iertat.

Și fiindcă cei mai mulți din aceștia îi cunoșteau firea, nu puteau primi ideea că Zura iera un criminal ordinar, un om immoral.

Și se mirau și de altceva: de unde și cum circula pe ici pe colo șoapta că Zura iera om rău de suflet, câinos, cheltuitor, chefliu de cei ascunși, cărora nu le mai ajung mijloacele de traiu ale meșteșugului și nu mai caută dacă e cinstit ori nu felul în care își pot da alte câștiguri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Comitetul organizaţiei hotărî să se intereseze de aproape de soarta lui Petre Zura, membrii fiind de acord că nu putea fi el omorâtorul. Urlescu, unul din şefii socialişti, se şi duse la vestitul avocat Goseti, cu reputaţiune mare în procesele deferite Juraţilor şi'l rugă să ia apărarea lui Petre Zura.

— Lui Petre Zura! exclamă el; dar îl cunosc. Sunt de câţiva ani avocatul casei Crustin, şi am stat adese ori de vorbă şi cu el, băiat foarte inteligent, despre chestiunile sociale, şi cu Crustin în privinţa lui Zura: îl iubia foarte mult, bietul Crustin şi Zura avea veneraţiune chiar pentru patronul lui. Cum am aflat de omorul acestuia m'am şi dus la moară şi m'am dus cu corpul până la cimitir. In durerea lor doamna şi domnişoara Crustin nu mi-au vorbit nimic de Zura. Şi tocmai el să fie bănuitul de omor! Negreşit că mă voiu ocupa. Pe ce s'a întemeiat judecătorul de instrucţie?

— Din auzite ştiu că ar fi oare cari dovezi.

— Am să văd pe judecătorul de instrucţie, dar mai înnainte mă voiu duce la doamna Crustin, astăseară chiar.

*

Şeful Siguranţei generale tocmai citia adresa judecătorului de Instrucţiune al cabinetului IV-lea, când chipul viclean al lui Ion Finichi se ivi în între-deschizătura discretă a uşii.

— A! tu eşti, Finichi? Ia vino'ncoa, îi zise Şeful cu obişnuita lui înfăţişare de om mare.

Finichi i se plecă şi-i răspunse cu respectuoasă familiaritate:

— La poruncă, Şefule.

— Judecătorul de instrucţiune dela cabinetul al IV-lea ne cere oficial să-i spunem ce ştim despre criminalul Petre Zura. Nimeni nu e mai în măsură ca tine să'mi faci raportul cuvenit, — şi apăsând cu anume intenţiune pe cuvinte, îl privi adânc în ochi.

Finichi se făcu ceva mai roşu şi un zâmbet ciudat îi flutură pe buze.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

— Socialiştii ăştia trebue puşi la «rezon», rosti Şeful cu vrăjmăşie vădită.

— Iţi voiu prezinta raport «detailat» şefule, îi răspunse Finichi.

— Inregistrează hârtia şi ţine-o la tine până ce vei face raportul. Aşteaptă; uite şi altă adresă: tot judecătorul cere să supraveghiăm pe femeea Anica Purcel din serviciul familiei Crustin.

Finichi nu'şi putu opri o tresărire de-o clipă.

Şeful apăsă pe butonul soneriei şi un agent se ivi.

— Du hârtia asta la serviciul urmăririlor şi să i se dea curs numaidecât, ordonă el scurt şi aspru.

Nu apucă însă agentul să iasă şi Finichi se grăbi să salute pe Şef şi să plece pe urma agentului.

— Dă'mi hârtia mie, îi zise, să fac eu să se execute ordinul, şi o luă repede.

După ce le înregistră pe amândouă, o duse şefului de biurou pe aceasta din urmă să ia cunoştinţă de cuprins şi-i zise că'şi ia el sarcina supraveghiării.

Iar pe când ieşia din biurou, îşi zicea:

— Aci nu trebuie să'şi vâre altul nasul, şi zâmbi şiret. Acuma, să facem o vizită doamnei Crustin.

In piaţa palatului, pe când opria o birjă, zări o cuconiţă nostimă care trecea tipa-tipa.

— Să m'aştepţi birjar: serviciul Siguranţei.

Şi se luă după dânsa.

Când cuconiţa simţi paşi repezi urmărind-o, îşi încetini mersul şi întoarse capul, chip să priviască la o vitrină.

Cunoscu pe urmăritor şi înaintă spre el, zâmbindu-i:

— Bună ziua, domnule Finichi.

— Bună ziua, doamnă Bălnică. Ce vesel sunt că te întâlnesc.

— E drept că nu ne-am văzut de mult. Ce mai faci?

— Cu afacerile, cu afacerile... şi am foarte multe... şi toate «rentabile», îi zise zâmbind.

— Ah! ce rău îmi pare de cele ce i se întâmplă bietului Petre Zura, rosti ea, în adevăr cu părere de rău.

— Cum? ce i s'a întâmplat? Nu ştiu nimic.

— Cum se poate! Nu ştii că patronul lui a fost ucis?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Aceasta o știu, din ziare. Însă ce are a face drama asta cu Zura?

— Am aflat dela... cineva că e arestat și bănuit că l'a ucis el, Petre.

— Aș! ce spui!... Dar nu se poate.

— Zău așa. E arestat și bănuit. Și tocmai în seara, când peste noapte, s'a întâmplat omorul, Petre a «luat masa» la mine acasă.

— Zău? v'ați făcut iar, prieteni? îi zise cu râs ironic.

— A! nu. A fost numai o întâlnire, pe negândite.

Finichi mirosi că putea trage vre un folos din spusele Laurei Bălnică și o pofti să ia ceva, la o cofetărie, ceea ce ea primi.

Făcu semn birjarului și, foarte cavaler, o urcă în trăsură, și se așeză alături.

— Vrei prăjituri ori bere și vre o gustare?

— Prefer o bere, îi răspunse râzând.

Se opriră pe bulevard la «bodega Mircea» și ocupară o masă mai retrasă.

Aci, bând și gustând «sandwici» cu șuncă și unt, din una în alta, Finichi aduse vorba de Zura, ca foarte interesat prietenește de soarta lui și Laura îi povesti cum mâncaseră amândoi la birtul din strada Decebal și cum îl poftise la ea, pentru seara următoare.

— Nu pentru altceva, se grăbi să zică, de cum îi zări lui Finichi zâmbetul ciudat, dar ca să-i întorc politeța. De! am doar casa mea, gospodăria mea.

— Știam așa ceva... în strada...

Și se făcu a căuta să'și amintiască.

— Strada Colonel Orero 37 bis, rosti ea.

Și-i complectă povestirea:

— Știi, m'a mirat grozav când l'am văzut că pleacă așa de repede.

— Cam pe la ce ceas iera?

— De vreme încă. Tot să fi fost nouă, nouă și jumătate.

— Zici că avea nu știu ce, în figura lui?

— Iera cam trist par'că... dar pe urmă s'a înveselit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu-i spuse destăinuirile ce i le făcuse Petre şi nici intenţiunile ei faţă cu Petre.

— Bietul Petre... făcu el cu milă. Ce rău îmi pare. A! dar nu'l cred vinovat.

— Cum nu'l cred nici eu. Cu toate astea tot nu'mi intră în cap de ce a plecat par'că voia să fugă, zise dânsa nu fără ciudă.

— A! îşi va fi adus aminte că avea treabă... îi răspunse el.

Şi ciocnindu-şi paharul de paharul ei, zise:

— Imi pare foarte bine că am avut ocaziunea să te mai văd. Imi dai voe să viu să-ţi văd gospodăria?

— Când vei avea timp, îi răspunse ea, zâmbind.

— Acuma, să ne despărţim, fiindcă e ora. Am o întâlnire. Şi se uită la ceas: e patru.

Chiamă, plăti şi, în faţa bodegei se despărţi de ea şi se aruncă 'n trăsură.

Laura se uită după el ciudat.

— Nu ştiu ce are omul ăsta, că nu ţi se lipeşte de suflet, nici măcar de interes.

Şi apucă spre Calea Victoriei în sus, cu gândul la Petre.

Finichi, răsturnat în trăsura care apucase pe bulevardul Carol, se adância în cine ştie ce combinaţiuni meşteşugite cari, din când în când îl făceau să zâmbiască aci cu viclenie, aci cu cruzime.

In privirile ce i se pierdeau în perspectiva bulevardului, trecea parcă o viziune de mult timp dezmierdată şi către împlinirea unui dor s'ar fi părut că se duce: zâmbetul din urmă ieră ca o răsfrângere a speranţei ce i se înfiripa.

Seara începea să înnegureze zarea răsăritului, în timp ce în asfinţit se ştergeau din ce în ce cele din urmă rămăşiţe crepusculare.

Peste un pătrar de oră el opria trăsura înaintea porţilor mari ale morii Crustin.

Porţile ierau închise şi nu se simţia nici o mişcare.

Nici paznicul Ştefan nu se vedea: nu-i era încă ceasul.

Totuş Finichi apăsă pe butonul mare al soneriei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Auzi răsunând timbrul, ca într'un pustiu însă, ceea ce-i dădu par'că un fior.

Nu iera mai mult de cinci zile de când îi adusese el lui Crustin vestea arestării lui Zura ca amestecat în răscoala de la 13 Decembrie, — şi câte schimbări de atunci!

Schimbări... în bine, pentru el, Finichi.

Din biuroul morii ieşi atunci un mecanic, pe care'l cunoştea, — Costulea, însoţit de un lucrător.

— Bună seara domnule Costulea, îi strigă Finichi, salutându-l amical cu pălăria.

— A! dumneata, domnule Finichi, îi răspunse nu prea prieteneşte. Ce pofteşti?

— Aş avea ceva de vorbit cu doamna Crustin.

— Nu cred să primiască pe cineva.

— Te rog să trimiţi pe cineva să-i spună că sunt eu şi mă va primi. E vorba de amicul meu Petre Zura.

Costulea clătină din cap cu tristeţe şi spuse lucrătorului să descue poarta.

Finichi intră. In acel moment se aprinse lumina în biuroul de sus.

— Nu s'a reînceput lucrul? întrebă Finichi.

— Nu e chip, domnule Finichi. Trebue împlinite nu ştiu ce forme. A trimis cocoana Melania după avocatul casei.

Ştefan se ivi în momentul acesta.

— Ce mai faci, Ştefane, îl întrebă Finichi, cu oarecare prietenie.

— Ce să fac? Umbră pământului...

— Şi noaptea când nu-i lumină? râse Finichi.

— Ştefane, du-te şi spune Lichi că domnul Finichi vrea să vorbiască cu cocoana.

Ştefan îi aruncă lui Finichi o căutătură furişă nu tocmai prietenoasă.

— Mă duc... şi se depărtă mormăind.

— Cum îi ziseşi femeei din casă? întrebă Finichi plin de curiozitate.

— Lica... Vasilica. E nepoata lui Ştefan; azi abia a intrat în serviciu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar bine: Anica?

— S'a dus de ieri dimineață. N'a vrut să mai stea cu nici un preț. Ce dracul i-a abătut, tot dracul a fi știind.

Finichi avu un repede zâmbet de neașteptată mulțămire: plecarea Anichi îi plăcea și nu el avea s'o caute, chiar dacă i-ar fi cerut judecătorul de instrucție.

— După opt ani de serviciu într'o casă ca asta, unde i se făceau toate voile, să plece, neroada! Asta nu se face! zise cu necaz mecanicul.

— In adevăr că nu se face. Dar așa sunt slugile! zise Finichi.

Lica, — una din fiicile lui Ștefan Sulică, lucrătorul dela Lemaître, mort de pe urma zilei de 13 Decembrie, — se ivi împreună cu paznicul, unchiul ei.

— Domnule, îi zise lui Finichi cu glasul ei dulceag, poftiți la cucoana.

Și'l îndreptă spre scara de serviciu.

In biuroul de sus, unde se aprinsese lumina fiindcă Melania aștepta pe avocatul Goseti, aceasta primi pe Finichi, izbucnind în plâns.

— Știi ce s'a întâmplat domnule Finichi? îi zise printre lacrimi.

— Mare nenorocire, cucoană Melanio și viu să vă exprim regretele mele cele mai sincere. Am rămas cătrăsnit, când am auzit. Cine și-ar fi putut închipui asemenea lucru!

— Șezi, te rog... îl pofti ea și se așeză ea însăși pe un scaun, în timp ce ochii plini de lacrimi i se ridicau la fotografia, în ramă mare, a lui Nicola.

— Bietul domnul Crustin. Ce om de inimă. Și nu se cunoaște cine e ticălosul, care...

— O să te cruceștí, ca și noi, domnule Finichi, când îți voiu spune că judecătorul îl crede vinovat pe Petre Zura.

— Ei, aș? Ce? e nebun judecătorul? Cum se poate asemenea nerozie?

— Și nu știu bine dece crede vinovat pe Petre al nostru: Ar fi dat, ci-că, de nu știu ce dovezi și l-a arestat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— L'a arestat? Lasă că mă informez eu, cucoană Melanio şi viu să-ţi spun.

— Mult bine ne-ai face.

— Doar sunt prieten lui Zura, ce Dumnezeu! Şi ce greu trebue să vă fi venind fără el. Aţi început lucrul?

— Nu se poate încă. Las'că ne lipseşte el, mâna dreaptă, dar trebue regulată moştenirea mai întâi.

— Ce de pierderi!

— Că s'a prăpădit bietul Nicola, e pierderea cea mai mare, rosti ea, printre lacrimi. Că se va mai întârzia lucrul şi câştigul, e prea puţin lucru. Şi oftă adânc.

— Mă rog, cucoană Melanio, priveşte-mă ca pe un devotat al casei dumneavoastră şi dacă aveţi nevoe de mine, ca unul care am fost la moara domnului Crustin, vă sunt la dispoziţie, până se va întoarce Petre. Fiindcă nu se poate să nu fie achitat, nu se poate! Trebue să se dea de urma omorâtorului blestemat! strigă el cu indignare.

— Domnule Finichi, ai fost în adevăr la noi şi cunoşti treburile, răspunse ea cu bunătate. Ştiu că ţineai la Petre al nostru. O să mai dai pe la noi şi când va fi să începem, poate să ne înţelegem, fiindcă sunt hotărâtă să mă ocup eu cu moara.

— Foarte bună hotărâre, cucoană Melanio. Dumneata cunoşti treburile şi c'un om ca Petre nu vei simţi nici o greutate.

— Bietu' Petre al nostru, făcu ea cu milă şi cu dragoste.

— Ce face domnişoara Crustin?

— Ce să facă, drăguţa de ea! cu inima după împrejurările cari ne-au lovit. Dar, bun e Dumnezeu.

— In adevăr, nu lasă pe cei buni. Nu mai stau, fiindcă ştiu că aştepţi pe domnul Goseti: mi-a spus mecanicul Costulea. Mă voiu ţine însă de cuvânt să viu cu informaţiuni sigure dela Parchet.

— Te rog. Sunt foarte neliniştită.

— Să nu fii, cucoană Melanio. Sărut mâna.

— Când crezi să vii?

— Dacă nu mâine, poimâine însă negreşit. La revedere.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ieşi pe scara mare. E deschis.

Şi'l petrecu până în dreptul scării, luminată.

Finichi avea pe buze zâmbetul lui de viclenie crudă, pe când ieşia pe poartă.

*

In această zi muma şi fiica stătuseră mult de vorbă.

Durerea rămânea durere şi regretul supravieţuitor pentru totdeauna celui ce se dusese, — însă afacerile ierau afaceri, — ierau mijlocul de existenţă şi un scop.

In Melania se redeştepta energia dela începutul însoţirii sale cu Nicola, când punea adese ori umărul la muncă şi contribuţiunea ei de inteligenţă şi de aplicaţiune.

Nimic nu-i fusese străin în mersul din ce în ce mai folositor al meseriei şi mai târziu când puteră durà marile clădiri de morărit şi de fabricaţiune modernă a pâinii, nu s'a lăsat până nu a cunoscut tot rostul lucrului şi al oamenilor ce aveau.

Dacă nu se amesteca de a dreptul, urmăria mersul industriei lor şi iera gata să-i stea sfat lui Nicola. Totdeauna prevederile ei întemeiate pe priceperea treburilor, se împliniau şi greşeli anume se înlăturau: faptele îi dădeau apoi dreptate.

Era şi în această pricepere a ei una din cauzele preţuirii lui Petre şi a dragostei ce i se întemeiase pentru el în inima ei.

— Draga mamei, începu vorba cu Eliza, dacă răutatea omenească ni l'a răpit pe Nicola, trebue să ne gândim că avem o întreprindere mare şi că nu se cade s'o lăsăm pe mâini streine.

Copila nu prea dăduse niciodată o de aproape luare aminte trebilor întreprinderii şi nici priceperii mume-si. Sfaturile între tatăl şi musă-sa nu se ţineau în faţa ei.

— Dar vei putea, mamă, să te ocupi dumneata? întrebă nu fără mirare.

— Firește că da, fiiindcă știu rostul. Trebue să încep, de cum se va putea; bine înţeles că nădejdea îmi e în Petre.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mamă, mamă, se văită copila, oare ce va mai fi cu el?

— Incă nu ştiu, draga mamei, dar am poftit pe domnul Goseti şi el o să ne sfătuiască şi în ce priveşte moara, şi în ce priveşte pe Petre al nostru.

Copila oftă din adânc.

— Ştiu că după moartea capului familiei sunt forme de făcut cu privire la averea rămasă. Tu eşti moştenitoarea; am şi eu partea mea.

O să vedem în ce chip o să pot eu conduce întreprinderea. Doamne, Doamne, nici nu visam lucrul rău să ajung la asemenea necazuri.

— Dar dacă n'o să se poată, mamă, să rămâi cu moara?

— Cum aşa? N'avem nicio datorie, Lizico, la nimeni. Ce-am făcut, am făcut cu bani gata şi nu mă poate opri nimeni să merg mai departe cu întreprinderea.

— Nu ştiu dece, dar am parcă o teamă în suflet... suspină Eliza.

— Nici o teamă, drăguţă. Ce-a fost al nostru cât trăia Nicola, rămâne bun al nostru, după moartea lui. Dacă nu m'aş pricepe, la treburile astea, aş mai zice să ne fie teamă; dar ştiu tot rostul şi când e vorba de muncă, nu mă dau în lături.

O lună, două, numai, până să mă înfig la lucru şi-o să vezi cum or să meargă toate.

— Să dea Dumnezeu, mamă, să fii sănătoasă... şi să munceşti. Eu nu's bună de negustorie.

— Ţi-am dat altă creştere, fetiţo. Tu să fii gospodină cuminte şi harnică şi bărbatu-tău o să aibă numai grija fabricei.

In ochii Elizei se ivirâ lacrimi.

— Ah! cum aştept pe domnul Goseti... să vedem ce facem cu Petru!..

In adevăr, în timp ce avocatul Goseti, — acel ce dusese de braţ la cimitir pe Eliza, — se hotărî să vadă pe doamna Crustin, Ştefan paznicul îi aducea dela ea o scrisoare prin care îl rugă să vină la dânsa.

Pe la ora cinci ieşi din locuinţa lui de pe strada Teilor,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se urcă în trăsura ce i se adusese, — o rablă de trăsură cu două mărţoage, — dar în sfârşit îl putea duce, — şi plecă, nu fără emoţiune.

Nalt, subţiratec, puţin adus de umeri, cu păr mare dat pe ceafă, bine pieptănat, cu faţa întreagă rasă şi întru câtva sbârcită mai mult de slăbiciune decât de vârstă, — să tot fi avut patruzeci şi cinci de ani, — era mai mult nervi decât carne, mai mult energie din voinţa educată decât tărie organică.

Era un chip interesant prin vioiuciunea privirilor, prin adânca lor pătrundere, prin sinceritatea uneori cam bruscă a cuvântului şi prin onestitatea care era ca o pecete pusă pe înfăţişarea şi pe faptele lui.

Nu se ocupase decât cu avocatura pentru care avea o deosebită aplecare, — aproape o vocaţiune, — şi nu apărase decât cauze drepte în civil şi în corecţional numai pe acelea în care vedea greşeli omeneşti din porniri necugetate. La juraţi excela în pledările lui cari întruniau toate consideraţiunile de sentimentalitate şi de înnaltă morală socială, de logică strânsă, de analiză puternică şi de oratorie aproape inspirată.

Nu se putuse îmbogăţi de pe urma proceselor, dar ducea o viaţă destul de largă în casă, între ai lui, — prea puţin în afară de casă şi atunci în călătorii prin ţară, rar în străinătate.

In curent cu toate mişcările sociale ale vremii, iubitor de arte, găsind timp să le urmăriască progresul şi schimbările, atât în ţară cât şi în alte ţări, discuta cu plăcere despre ele şi părerile lui înrâuriau, fără să fi căutat a le impune.

Cu vr'o cincisprezece ani în urmă avusese un proces comercial al lui Crustin şi de atunci îi rămăsese avocat al casei.

Adeseori fusese la masa lui şi prinsese simpatie de omul acesta harnic şi corect, care se ridicase la avere prin muncă pricepută şi prin rânduială.

Dela patron simpatia lui Goseti trecuse şi la tânărul Zura, a căruia desvoltare o urmărise şi o încurajase.

Deoparte de patron, stătuse acum în anii din urmă de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

multe ori de vorbă cu Petre în cestiunile ce-i erau tânărului scumpe şi era potrivire de idei între amândoi în privinţa idealului socialist prin educaţiune serioasă şi prin evoluţie treptat cu dânsa, în ce privia revendicările.

In drumul spre moară Goseti se gândia cu nedumerire la cele ce-i spusese şeful socialist şi se mira de pripirea Judecătorului, pe care-l cunoştea ca magistrat capabil.

Ce dovezi putuse el găsi şi cum le controlase oare, ca să nu cadă în greşeala primelor impresiuni?

Pentru el Petru Zura nu putea fi un criminal.

Va vedea însă ce-i va spune doamna Crustin şi apoi ce va putea să-i spună judecătorul.

Poarta era deschisă când Goseti ajunse la moară. Ştefan paznicul îl salută adânc şi făcu semn birjarului să tragă la scara mare.

Doamna Crustin îl primi în capul scării şi-l duse în biurou.

— Mi s'a părut ca prin vis că te-am văzut în ziua înmormântării, îi zise Melania, cu durere stăpânită, cu silinţa de a'şi opri lacrimile.

— Nici eu n'am încercat să'ţi spun prin cuvinte aceea ce simţiam. In clipele când durerile mari sgudue toată fiinţa omenească, prezenţa prietenilor înseamnă mult, dar tăcerea lor înseamnă şi mai mult.

Şi sărutându-i mâna, adaose: acuma pot să-ţi arăt cât regret pierderea domnului Nicola şi cât mă mişcă de mult suferinţa dumitale şi a domnişoarei. O pierdere ca asta nu se înlocueşte.

— E adevărat, domnule Goseti... e adevărat, oftă ea din adânc. Şi a fost ca o lovitură de trăsnet.

— Când am primit scrisoarea dumitale, eram deja hotărât să viu să te văd. Venise la mine şeful socialist Urlescu să mă roage să iau apărarea lui Zura. Eu nu ştiam că el fusese arestat ca bănuit de omorul patronului lui.

— El, Petrică al nostru, vinovat! strigă Melania. E cu putinţă una ca asta, domnule Goseti?

— Nici eu nu cred şi de aceea te rog să'mi spui tot ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

crezi, tot ce ştii. Pe urmă vom vorbi şi de alte cestiuni ale împrejurării.

Pe cât putu mai limpede, doamna Crustin îi dădu toate lămuririle în privinţa neînţelegerii dintre Nicola şi Petre, încredinţându-l însă că Petre nu trecuse de marginile bunei cuviinţi, faţă cu Nicola; că acesta deşi foarte necăjit, deşi mânios că se despărţia de Petre, nu-l jignise cu nicio vorbă urâtă, de altfel de iertat la mânie. Acestea le-am spus şi judecătorului.

— Pentru judecător, cearta aceasta a fost ca o dovadă morală că Petre a putut fi îmboldit la crimă... zise Goseti.

Dar ce dovezi materiale, a găsit?

— Aud, din svon, că sunt, că a găsit, dar ce anume, nu a avut cine să'mi spună. Din vorba mea cu paznicul Ştefan, el mi-a spus că judecătorul a cunoscut în urmele paşilor paşii lui Petre... fiindcă l-a pus de-a măsurat urmele după călcătura lui.

— Asta e ceva grav, dacă s'a găsit potrivire, însă nu e cu desăvârşire doveditor.

— Altceva nu mai ştiu, domnule Goseti, dar Petre nu avea nici un motiv să'şi omoare binefăcătorul şi să-i fure 42000 de mii de lei cât era în casă.

— A! va să zică e şi furt de bani?

— Nenorocitul de Nicola era cu casa deschisă când a fost lovit.

— Petre era acasă, în noaptea aceasta de 14 spre 15?

— Nu; s'a întors târziu... după două noaptea, cum spune Ştefan. I-a părut ciudat că vedea lumină încă în biuroul de jos şi s'au uitat la geam, la uşă, amândoi. Dacă au văzut că nu se mişca nimic, şi-au închipuit că Nicola uitase să stingă lumina şi Petre s'a dus de s'a culcat.

— Doamnă Crustin, mă duc să văd pe judecător; voiu cere să vorbesc cu Petre Zura de îndată ce instrucţiunea va permite şi numai atunci voiu vedea adevărata situaţiune.

— Dar o să-i iei apărarea, nu-i aşa?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Negreşit, ori care ar fi situaţiunea, întrucât *aproape* am convingerea nevinovăţiei lui Petre.

Doamna Crustin nu dădu luare aminte cuvântului «*aproape*», în care ar fi simţit o îndoială a avocatului, deci o schimbare a credinţii de mai nainte.

In privinţa afacerilor casei Crustin, după ce Goseti îi lămuri formele de împlinit, fiindcă testament nu era (căutaseră deja în casa de bani a biuroului de sus), se ridică să plece.

— Te rog să exprimi domnişoarei regretele mele.

— Dar s'o chem. Doreşte să te vadă. N'am vrut să fie faţă la vorba noastră, fiindcă acuzaţia adusă lui Petre o face să suiere prea mult. Ce vrei, domnule Goseti, îl iubeşte. Amândoi se iubiau şi dorul nostru era să-i dăm pe unul altuia şi să lăsăm pe Petre cu fabrica şi cu moara.

— Fără să vă cunosc intenţiunea, m'am gândit de câteva ori la lucrul acesta.

— Şi Petre era să omoare pe tatăl fetei cari-i era dragă? exclamă ea cu durere în indignarea ei că era bănuit.

Deschise uşa şi o strigă pe Eliza. Ea se şi ivi repede, fiindcă se aştepta să fie chemată. Intinse mâna şi-i rosti avocatului.

— Mi-am amintit, pe urmă, că m'aţi dus de braţ, la cimitir. Vă mulţumesc, domnule Goseti.

— Simpatia mea pentru familia dumneavostră mă face să vă simt şi mai mult durerea.

Şi avù o privire de duioşie pentru Eliza, al căreia chip purta urmele răvăşirilor sufleteşti.

Privirea Elizei oprindu-se întrebătoare la avocat şi apoi la mumă-sa, aceasta îi zise:

— Dragă Lizico, domnul Goseti mi-a promis să se ocupe de Petre. Să nu ai dar nici o nelinişte.

Ea zâmbi trist, însă îi mulţumi cu vioiuciune.

— E şi o datorie din parte-mi, domnişoară, îi răspunse şi îşi luă bună seara, încredinţându-le că le va vizita în curând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VIII

A doua zi judecătorul Satulian primi denunţul acesta: «O doamnă, Laura Bălnică, domiciliând în strada «Colonel Orero» No. 37 bis, ştie ceva despre Petre Zura, ştiinţă care ar folosi instrucţiunii.»

Aceste rânduri erau scrise pe hârtie destul de bună, cu o maşină Yost. Câte maşini nu sunt însă! Şi apoi, oricine ar fi dat-o la scris, nu avea însemnătate, pentru judele instructor. Numai apărarea s'ar fi putut agăţa de acest denunţ spre a-i da o explicaţiune.

Judecătorul îşi notă numai adresa ce i se indica şi numele persoanei, iar denunţul îl puse în sertarul biroului.

Dădu apoi ordin grefierului să citeze pe doamna Bălnică Laura, ca informatoare.

Uşierul intră şi-i aduse un plic comercial.

— De unde e? întreabă Satulian?

— L'a adus un băiat de prăvălie.

— Bine.

Judecătorul desfăcu plicul. Pe o foaie de hârtie liniată — foae de compt cu numele unei firme, — citi următoarele:

«Domnule judecător, subsemnaţii comercianţi, cunoscuţi pe piaţă, cunoaştem bine familia lui Nicola Crustin şi vă rugăm să binevoiţi a ne asculta ca informatori în privinţa lui Petre Zura.»

Şi erau semnaţi: Cristu Vlahiti, Vasile Panura.

Cel dintâiu îngrijise de înmormântarea lui Nicola.

Judecătorul cunoştea numele acestor «angrosişti», cel dintâiu de făinărie şi de cereale, cel de al doilea de coloniale.

— Să-i ascult, îşi zise. Şi dădu ordin să fie şi ei citaţi pentru a treia zi, odată cu Laura Bălnică.

*

Mandatul de arestare se transformase în mandat de depunere, astfel că Petre Zura se afla la Văcăreşti, des-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

părțit de lumea care se mișca în toate direcțiunile activității pentru existență. Despărțit de familia pentru care simția acum o dragoste cu mult mai adâncă și mult mai arzător decât oricând manifestată în ființa lui sufletească, — se gândia, în izolarea aceasta a prevenției îngrozitoare, la tot ce se întâmplase cu repeziciune de uimit, dela 13 Decembrie.

Era supt o acuzare cu atâtea aparențe de adevăr și i se părea că visează, și nu putea să creadă că el era învinuitul!

Încă nedescurajat, încă tare în fața dovezilor, le lua una câte una în cercetare. Își dădea seama de însemnătatea lor în fața Justiției, dar știindu-se că nu înfăptuise crima, se întreba acum cine-o putuse înfăptui?

Urmele pașilor se potriviau cu urmele pașilor lui. Deci numai ghete de ale lui, în picioare streine, putuseră lăsa urma la fel cu ale ghetelor ce le purta când judecătorul a făcut proba.

Dispariținea perechei de ghete, i se lămuria acum: cine însă i le luase? cine plănuise asemenea întrebuințare? cine voise ca vina crimei să cadă asupra lui?

Dar butonul de manșetă al unei perechi de care nu se servise mai de mult?

Dar pumnalul luat din teaca ce rămăsese în cuiu?

Dar cheia porții de fier?

Ce combinațiune amănunțită de dovezi cari să-l doboare!

Ce om cunoscător al casei patronului, cunoscând până și cearta dintre el și dânsul, până și hotărârea lui de a pleca de la patron, — lucrase cu atâta curaj și cu atâta chibzuință și hotărâse crima înainte de plecarea lui!

Trecu, rând pe rând, în cercetare, pe toți lucrătorii și pe diferiții slujbași ce mai erau la moară și la fabricațiunea pâinii.

De lucru nu era pentru toți, însă patronul îi ținea pe toți, ca să nu fie lipsit, la timp, de nici un element trebuincios.

In nici unul nu vedea pe făptuitor. Atunci, dar, cine?

Și rămânea ca într'un haos, fiindcă nu putea să-și oprească bănuiala asupra vre unuia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Judecătorul, în felul cum reconstituise crima şi întemeindu-se pe acele dovezi materiale, îl prindea în o ţesătură de o verosimilitate uimitoare.

Aşa se putuse întâmpla omorul şi furtul, însă nu cu el, ca autor, şi judecătorul nu voia să mai caute în altă parte.

In zadar îi arătase tot ce sufleteşte era adevărat în credinţile lui, în purtarea lui, în viaţa lui de totdeauna!..

Şi parcă începu să-l cuprindă teama de a se vedea condamnat fiind nevinovat în realitate.

Fu întâia turburare, de pe urma căreea i se înfiripă revolta odată cu conştiinţa neputinţii de a-şi statornici efectiv nevinovăţia.

Se ridică de pe scaunul de lemn murdar şi cu picioarele scălâmbăiate şi începu să se plimbe, ca prins de friguri, în îngustul cuprins cu lumină turburie.

Cum să iasă din această pânză de paianjen, — biată muscă omenească aruncată într'însa de-o mână perversă, — de mâna adevăratului criminal ce se afla la adăpost? Cum era conştiinţa acestuia, de putea să lase pe altul să fie condamnat? Să fi fost unul care îi purta vrăjmăşie şi într'adins făptuise crima numai ca să'l nenorocească?

Se opri din mers şi începu să caute care putea fi vrăjmaşul acesta?

Nici nu-i trecu prin gând să caute pe cineva în lumea tovarăşilor lui de idei.

Prieteni, să-i fi devenit vrăjmaşi, — şi unul din ei să fie atât de amarnic în cât să-l arunce în asemenea nemernicie, — nu-şi putu găsi.

De altfel, prieteni în adevăratul înţeles al cuvântului, nu avusese.

Şi haosul reîncepea, din întunericul căruia îi sufla aerul umed şi rece al unei frici turburătoare.

Se vedea condamnat la muncă silnică, poate pe viaţă... şi i se înfăţişa înfiorător de grozavă, nu munca în sine, în acel mediu respingător, cât conştiinţa de-a o face fără să o fi meritat, cât conştiinţa nevinovăţiei sfâşiată de durere şi de ruşine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iar în timp ce el va începe acea viaţă de condamnat, toţi acei ce'l cunoşteau, aveau să-l creadă vinovat şi să se feriască de a mai spune că'l cunoscuseră.

Dar doamna Crustin! Dar mai ales scumpa Eliza, cât vor suferi! şi, cine ştie dacă nu vor ajunge să-l creadă şi ele vinovat, să le fie şi lor ruşine că una-i dăduse încrederea şi cealaltă inima, — ba încă să-l şi blesteme!

Oricât o iubia de dulce şi de duios pe Eliza, oricât de dureroasă era pentru el putinţa de a nu-i fi Eliza soţie, ar fi renunţat mai cu resemnare la visul lui de iubire, decât la ideea de-a se şti dispreţuit de ele ca omorâtor al lui Nicola!

Gândurile acestea îi înveninau sufletul şi'l aruncau în cea mai grozavă descumpănire morală.

Astfel, nici nu simţi pe temnicerul ce-i aducea mâncarea de prânz şi multă vreme nu se atinse de uricioasa fiertură de fasole, de sfertul de pâine neagră şi de urciorul de apă...

Când foamea, — mai degrabă sleirea fizică din sleirea sufletească, — îi aminti legea tiranică a umplerii cazanului ca maşina să'şi redobândiască forţa, — se aşeză şi începu să îmbuce.

Faptul acesta simplu şi firesc îi mai potoli înfrigurarea şi atunci începu a se gândi la apărarea cu orice preţ, la lupta împotriva dovezilor.

Dece n'ar fi cu putinţă sdrobirea lor?

Şi deodată i se ivi chipul sincer şi de spirit, inteligent şi binevoitor pentru el, al avocatului Goseti.

Era nu numai avocatul casei dar şi prietenul familiei. Din două puncte de vedere putea să-i ia lui apărarea: şi fiindcă familia îl credea nevinovat, şi fiindcă el era necesar familiei.

Ca legătură dela Goseti la el, acesta îi arătase totdeauna o prietenie afectuoasă; acesta îl cunoştea de atâţia ani ca fire şi ca idei, — şi nu putea să cadă în greşeala că un om cu viaţă de neimputat, putea deodată să devie hoţ şi asasin!

Pe Goseti îl va cere judecătorului ca apărător şi când îi va permite să vie să'l vadă, vor discuta împreună întreaga cestiune şi vor organiza lupta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ideea aceasta îi redădu liniștea și curajul, încrederea și răbdarea... ori câte zile încă va mai ține prevenţiunea.

*

In cabinetul lui, judecătorul Satulian citește raportul Siguranței Generale cu privire la Petre Zura, și sprâncenile i se încruntă din ce în ce mai tare.

Petre Zura era înfățișat ca un tânăr inteligent dar cu atât mai primejdios prin ideile lui extremiste. Concluzia: sufiet de anarhist pentru care crima e unul din mijloacele de luptă «în contra societății organizate, în contra ordinei publice, în contra ideei de Stat.»

«Ca fire, om de-o iuțeală care merge până la nebunie, abia stăpânită de puterea ipocriziei; foarte slugarnic până să dobândiască încrederea celui pe care și-a pus în gând să-l speculeze; iubitor de chefuri într'ascuns, jucător de cărți prin tripouri frecventate de mulți din «așa-zișii socialiști»; ambițios și încrezător în talentul lui oratoric și în înfățișarea lui simpatică cu care poate ușor înșela.

Când termină citirea, judecătorul avu un zâmbet batjocoritor și își zise:

— Acum îmi explic dece mai să mă înrăuriască și pe mine... E tare, nemernicul.., și în adevăr că poate înșela cu înfățișarea lui simpatică.

Il mai citi odată și își impută lipsa de pătrundere.

— Lasă că nu'mi scapă din mâini... își zise c'un râs crud, — și puse raportul la dosarul afacerii.

Sună, nervos.

— Au venit cei chemați ca informatori? întrebă aproape răstit, pe ușier.

— E o doamnă... Sunt și doi domni. E și domnul avocat Goseti; mi-a dat carta asta.

— S'o văd. Și i-o luă din mână.

Carta purta aceste rânduri:

NUMA GOSETI

Avocat,

«roagă pe domnul Judecător Satulian să bineboiască a'l primi. E vorba de afacerea Crustin.»

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Spune-i domnului avocat să poftiască. Informatorii să mai aştepte. Uşierul ieşi.

Judecătorul Satulian, — ca întreaga magistratură a capitalei şi a multor judeţe,— avea deosebită simpatie pentru om şi ca avocat îi arăta cea mai cordială deferenţă. Il considera ca juris-consult cu autoritate, în afară că lua numai cauze drepte în apărare.

Se ridică dar şi'l întâmpină cu politeţă respectuasă, întinzându-i mâna, zâmbitor.

— N'am avut ocazie să te văd de mult, domnule Goseti...

— O cauză e în împrejurările prin care am trecut cu toţii. La vârsta mea, adaose cu simplitate, am ţinut să-mi fac datoria de militar şi am fost pe front, apoi comisar regal pe lângă Curtea Marţială, în Moldova. De când m'am întors, afacerea Crustin e singura care-mi dă prilejul să te văd.

— Poftim de şezi, domnule Goseti.

Ii oferi un fotoliu şi el trecu la locul lui dela biurou.

— Afacerea aceasta «Crustin» cum i-ai zis şi cum desigur voiu numi-o, se prezintă în chipul cel mai simplu prin dovezile de ordin material şi moral, zise judecătorul.

— Domnule Satulian, vezi că sunt emoţionat, fiindcă pentru mine ea se prezintă ca o întâmplare care mă priveşte personal.

Judecătorul avu un gest de mirare.

— Zic, personal, numai din punctul de vedere al cunoaşterei de aproape şi a familiei greu încercate, şi a prevenitului... Ar fi puţin, deşi îndestul, dacă ţi-aş spune că sunt avocatul casei comerciale Crustin. Sunt însă prietenul familiei şi era o mulţumire deosebită şi mă văd în casa aceasta în care se respira aerul onestităţii, al muncii serioase şi al bunei înţelegeri familiale. Ei, uite, domnule judecător, în această atmosferă sufletească am avut plăcerea să cunosc şi să urmăresc de aproape ridicarea prin muncă, prin inteligenţă şi prin onestitate a lui Petre Zura, elevul demn de patron. Iţi poţi închipui încremenirea şi uimirea mea când am aflat că Petre Zura era bănuit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de omorul patronului lui, după durerea ce mi-a pricinuit pierderea lui... El, omorâtorul?

— Din nenorocire e aşa, domnule Goseti.

— Doamne, domnule judecător, n'am dreptul să pătrund în secretele instrucţiunii: dă'mi voe totuş să-ţi adresez o întrebare: a trebuit în adevăr să fie motive grave spre a se ajunge la bănuirea şi la arestarea acestui tânăr. Ai culeş oare acele dovezi formale, oarecum pipăite, care stabilesc în chip peremptoriu vinovăţia unui individ?

— Da, îi răspunse judecătorul, şi în ochii mei crima lui nu mai e supusă îndoeli. Judecă dumneata însuţi...

Şi, în chip sumar, îi spuse care erau dovezile ce serviau de temeiu acuzaţiunii.

Avocatul îl asculta, grav şi gânditor.

— Pot fi, fără îndoială, oarecari puncte obscure ici şi colo, amănunte rău explicate încă, dar acestea sunt secundare. De altfel şi ele se vor limpezi în mersul instrucţiunii. Pot însă să te rog să citeşti acest raport al siguranţei generale.

Şi scoţindu-l din dosar, i'l înmână.

Goseti îl citi cu toată luarea aminte şi avu impresiunea că nu era o cercetare de fapte bazate pe indicaţiune de locuri şi pe mărturii de persoane, ci mai mult o întocmire a unui om care ştia să mânuiască condeiul şi care, o stare generală cu preconcepere văzută şi în care se cuprindea o mulţime de indivizi, o reducea la unul singur pe care'l făcea răspunzător de instinctele mulţimei.

Raportul nu-i păru deloc concludent, însă nu spuse nimic judecătorului şi-i ceru voe să-i povestiască cu deamănuntul viaţa lui Petre Zura.

Sobru dar precis, îi descrise tot ce văzuse, tot ce constatase şi tot ce vorbise în multe rânduri cu băiatul acesta, cu care şi el, avocatul, se potrivia în idei, stăruind cu deosebire asupra firii lui serioase şi liniştite, asupra mijloacelor lui de luptă socială totdeauna întemeiate pe judecată, pe evoluţie, pe educaţiunea treptată a maselor.

— Am asistat, înainte de războiu, la două, trei întruniri socialiste, — fără ca el să mă ştie în sală şi l'am

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ascultat vorbind. Nu era nici o deosebire între ce propoveduia acolo şi ce discutase cu mine; de aceea nici nu avea aprobarea unor şefi, dar vedeam că impresionează mulţimea, pe care o poate aprinde instigaţiuni şi credinţi extreme, dar care înţelege şi ceeace face apel la raţiune şi la ordine în lupta pentru revendicări cinstite.

— Şi cu toate acestea... zise judecătorul.

— Asasinatul nu-i aşa? Nu-i el autorul; nu poate fi el. Cu cât mă gândesc la ce mi-ai indicat ca dovezi, simt că nu-i cu putinţă transformarea lui deodată ca asasin. Ştiu: ai prezumţiuni, indicaţiuni materiale. Lucrul acesta nu mă convinge; dovezile morale lipsesc cu desăvârşire... Aş înţelege din partea lui Zura orice alte rătăciri, orice alte greşeli, — dar crima aceasta, nu, fiindcă nimic n'o poate îndreptăţi. Când îmi vorbia de patronul lui, era atâta recunoştinţă în simţirea lui, atâta veneraţiune pentru caracterul lui şi atâta potrivire de muncă şi de bună înţelegere, că cearta lor din urmă cu privire la socialism nu'l putea duce pe Zura la desfiinţarea omului căruia îi datora totul. Om de convingere, Zura s'a hotărât să se despartă de patronul său care avea încăpăţinarea burghezului, ori cât de cinstit, faţă cu ideile ce-i par distrugătoare, — dar, nu, nu pot crede, nu pot admite că sufletul lui curat şi bun a putut zămisli ură, răzbunare, crimă. Ori, — inima omenească este o enigmă, pe care, trebue să renunţăm de-a o mai înţelege. Te rog, domnule Satulian, termină Goseti, ridicându-se, să ai bunăvoinţa a'mi acorda să'l văd, când instrucţiunea îţi va permite.

Judecătorul se ridică, îi întinse mâna cordial şi-l petrecu până la uşă, zicându-i:

— Te voiu înştiinţa, domnule Goseti.

— Îţi mulţumesc.

— La revedere.

Câteva minute judecătorul rămase adâncit pe gânduri: avocatul era un profund cunoscător de oameni şi de împrejurări, un sociolog distins, un sincer în credinţile lui.

Şi, cu toate acestea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Clătinând din cap, cu îndoială dar și cu teamă par'că, sună și chemă pe doamna Bălnică.

Când aceasta primise citația, se îngălbenise. Ea, la judecătorul de instrucțiune? Informatoare... Dece? în care privință?

Când apoi se lămuri, din cuprinsul citației, citită cu luare aminte, că era vorba de Petre Zura, se miră cum nu putu mai mult și nu știu ce teamă o cuprinse.

De unde știa judecătorul de instrucție că ea cunoștea pe Petre Zura și ce voia să afle dela dânsa?

Plină de neliniște venise, dar avusese grijă să se facă «gigea», fiindcă... om era doar și judecătorul!

Îi făcu un «compliment frumos», — expresiunea ei, — și-i zâmbi galeș.

Judecătorul, flăcău tomnatec, era bun cunoscător al acestui «paragraf» din «codul cu fuste», — vorba lui, la câte un chef, — și nu-i păru tocmai necunoscut chipul, — dacă numele rămânea în negura cine știe cărui trecut extra-judiciar.

Totuș, aci era magistratul, în exercițiul funcțiunii, și el nu putea glumi cu majestatea zeiței Themis. Putea fi însă serios, dar și delicat: «*Noblesse oblige*».

O invită c'un gest să șeadă, o mai fură cu câteva priviri, de după o coală de hârtie ridicată la înălțimea ochilor, și pe urmă o întrebă:

— Cum vă numiți, doamnă?

— Laura Bălnică.

— Cu locuința?

— In strada Colonel Orero. 37 bis.

— Etatea dumneavoastră?

— Douăzeci și trei de ani, domnule judecător, îi răspunse zâmbind și înroșindu-se.

— Profesiunea dumneavoastră?

— Proprietară... a! nu mare. Dar am în de-ajuns ca să trăesc... cinstit... îi răspunse, privindu-l adânc.

— Am informațiuni că dumneavoastră cunoașteți pe Petre Zura.

Se înroși iar, ușor însă, și răspunse fără pripă.

— Da,... îl cunosc de când ieram în școală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vă vedeți... din când în când?

— Din întâmplare.

— Ce fel de om știți bine că este?

— O! domnule judecător, înainte de a mă mărita, când încă eram în școală, eram pe aproape de moara, care se făcuse nu de multă vreme. Știți: moara «lui» domnu' Nicola Crustin. Era băețandru foarte cum se cade domnu' Petre, muncitor, blând și cam roșinos. Ne întâlniam des când veniam dela școală și era foarte delicat cu noi fetele. Pe urmă... eu m'am dus... după bărbat... și multă vreme nu l'am mai văzut, dar știam dela mama, că domnu' Nicola îl făcuse mai mare la moară și că era tot bun și muncitor. Lucrătorii vorbiau foarte bine de el. L'am întâlnit înainte de războiu, tocmai fusese mobilizat.

— Și când l'ați mai întâlnit, acuma, în urmă, o întrebă aținând-o c'o privire care însemna: vezi, să nu mă înșeli.

Ea se înroși.

Judecătorul îi punea întrebarea aceasta, căci denunțul avea scopul acesta, desigur, de a-i arăta că ea îl văzuse pe Zura poate chiar în preajma crimei.

— M'am întâlnit cu domnu Zura într'o seară.

— Precizați, vă rog, în ce seară?

— In seara de... (și se gândi puțin), în seara zilei când a fost bătaia aea pe străzi, cu muncitorii.

— Va să zică în seara de 13 Decembrie. Vă rog să'mi spuneți tot, cu sinceritate, fiindcă și noi știm ceva și nu va fi bine pentru dumneavoastră dacă nu se va potrivi ce știm cu ceea ce nu ați spune drept.

Ea plecă ochii, nu tocmai la îndemână fiindu-i, însă înțelese din tonul judecătorului că nu era chip să ascundă adevărul. Și apoi. Ce? nu era liberă să facă... ce voia, în casa ei?

Îi povesti dar că cinase cu el la «Toboc» în strada Decebal, că el o petrecuse până la poartă și că'l poftise pentru a doua seară, la ea, la masă.

— Adecă, în seara de 14.

— Așa vine, — da.

Îi spuse că domnu' Zura era cam trist, și, fiindcă se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cunoşteau de mult — o! numai ca prieteni, ţinu ea să afirme, — el îi povesti necazul ce avea că pleca dela domnu' Crustin.

— Era numai necăjit, trist, ori mânios, violent?

— Niciodată nu l'am văzut mânios, violent... şi nici în seara asta. Imi spunea că'şi caută locuinţă şi că'şi găsise o ocupaţiune.

— Unde? aşa de degrabă?

— Unde, — nu mi-a spus.

— La ce oră a plecat dela dumneavoastră? Gândiţi-vă bine.

— Dar nu poate fi secret domnule judecător. E numai o mirare şi acuma, pentru mine. Credeam că vom sta mai mult, de vorbă, şi de aceea m'am scuzat că aveam de «aranjat» prin «sofragerie», unde mâncasem. Când mă întorceam în salon, el se îmbrăcase şi pleca, repede, ce să zîc? cam nepoliticos. (Ori cât ţinea la Petre plecarea lui o jignise şi nu uita).

— Ei, de ce plecarea asta grăbită?

— Ştiu eu, domnule judecător? Par'că avea nuştiu ce. L'am strigat. El a dat din mâini, aşa, par'că mi-ar fi spus că avea treabă, ori că uitase ceva, şi s'a dus foarte repede.

— Foarte repede. Va să zică aţi luat seama că avea ceva, că era mai turburat decât când venise la dumneavoastră?

— Mai turburat, nu... dar grăbit, cum spun, parcă ar fi uitat ceva şi trecuse ora.

— Cam ce oră să fi fost?

— După nouă. De-abia isprăviserăm masa.

Judecătorul se uită la depoziţia lui Zura. El declarase că se întâlnise cu doi tovarăşi şi că se dusese la sala Ovidiu unde stătuse dela 10 seara până după miezul nopţii. Ora zece corespundea dar cu ora când plecase dela doamna Bălnică şi până să ajungă acolo.

Dar dece plecarea asta grăbită? Numai fiindcă ştia că era întrunire la Ovidiu? Nu! Era starea de nervozitate a acelui ce avea un scop criminal. Să fi rămas până mai târziu la doamna asta, se temea că nu'şi mai putea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

împlini planul, mai ales că a doua zi avea să se ducă dela Crustin.

Să mai amâe plecarea dela Crustin, nu mai putea; să fi lăsat împlinirea planului, după mutarea lui, nu mai avea poate aceiaş izbândă şi risca să fie prins ori bănuit.

Acestea le cugetă judecătorul şi le notă repede şi sumar pe o foae de hârtie, apoi, se adresă Laurei.

— Da, e exact ce-aţi spus, doamnă şi acestea doriam să le-aud din gura dumneavoastră. Vă puteţi duce.

Ea se ridică, salută, făcu un pas, apoi din locul unde se opri, zise cu glas rugător:

— Domnule judecător, se poate să fie bănuit domnu' Zura de omorul «lui» domnu' Nicola?

— De unde-o ştiţi?

— Toată lumea vorbeşte. Pe sufletul meu jur, domnule judecător, că el nu poate avea căinoşia asta!

— Vă puteţi duce, doamnă... îi răspunse el, scurt.

Ea nu'l mai salută, necăjită de tonul acesta şi ieşi.

— E zăpăcit judecătorul âsta, îşi zise, şi plecă nemulţumită. De unde dracul a aflat că m'am întâlnit cu el, că a fost la mine la masă? se întrebă apoi, rămânând în nedumerire.

*

După Laura fu chemat Christu Vlahiti.

— Aţi cerut să vă ascult ca informator în afacerea Crustin domnule Vlahiti. Ce aveţi de spus?

Atât din depoziţia acestuia, cât şi din a lui Vasile Panura, rezulta paralel cu viaţa lui Crustin viaţa lui Petre Zura, plină de aceleaşi însuşiri cari daseră celui dintâi averea, celui de al doilea o poziţiune meritată şi amândurora cinste şi cea mai bună reputaţiune în ochii negustorimii în contact cu dânşii.

Aceştia dăduseră şi anume amănunte de pricepere comercială şi de bunătatea de suflet ale lui Petre Zura.

După plecarea lor, judecătorul îşi puse capul între mâini şi se cufundă în aprecierea acestor depoziţii.

Dacă moralitatea îndoioasă a Laurei Bălnică putea lua

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din valoare depoziţiei ce ea făcuse în privinţa caracterului lui Petre Zura, — însă depoziţiile acestor doi negustori şi mai ales a lui Goseti, erau dovezi morale care puteau trage greu în cumpăna apărării şi care, pe el, îl puneau pe gânduri de şovăire.

A doua zi trimise de i'l aduse pe Zura. Fu surprins din nou de atitudinea lui, mai liniştită chiar decât până atunci, de aceea îl privi lung şi ager.

— Nu mi-ai spus, Zura, că mai de vreme, în seara de 14 ai fost la o doamnă în str. Colonel Orero No. 37 bis, îi zise cu asprime.

— Nu avea nici o însemnătate lucrul, răspunse el cu glas sigur.

— Am culeş însă din vizita aceasta a dumitale o indicaţiune preţioasă asupra stării dumitale de spirit. Te invit să mi-o precizezi.

— Promisesem doamnei Bălnică să mă duc să cinez la dânsa. Trebuia să'mi ţin cuvântul dat, deşi eram trist. Am plecat îndată după masă, şi v'am spus că m'am dus la Ovidiu.

— Dar cum a fost plecarea dumitale? A unui agitat, a unui om care nu-şi mai putea astâmpăra nerăbdarea, a unui om care nu voia să fie reţinut, să fie împiedecat dela un plan hotărât. Ai plecat fără ştirea gazdei şi când ea a prins de veste şi te-a strigat, ai dat din mâini şi n'ai ştiut cum să te depărtezi mai repede.

— Văd că şi din acest lucru îmi faceţi un proces de intenţie şi-i daţi o însemnătate ce n'o poate avea, îi răspunse cu tristeţă. Era o chestiune de delicateţă sufletească domnule judecător: acceptasem o cină, dar nu eram în stare să accept nici un fel de petrecere, când în inima mea era mâhnirea că mă despărţiam poate pentru totdeauna de un vis de iubire.

In glasul lui erau lacrimi şi intonaţiunea era a unei suferinţi adevărate, ce i se redeştepta.

Judecătorul tăcu pentru câteva clipe, atins par'că în o fibră tainică, de mult timp uitată, a propriei lui inimi.

Impresiune repede trecătoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ai putea să mă duci la cârciuma în care mi-ai declarat că ai stat în noaptea de 14 spre 15?

— Cred că da... însă din şosea. Pe alte străzi nu m'aş putea orienta.

— Bine. Vom merge chiar acum.

Sună şi porunci uşierului:

— O trăsură sau un automobil: ce se va găsi mai degrabă. Domnule grefier, fii gata. Zura, treci de-aşteaptă în sală. Vezi domnule grefier să fie lângă prevenit soldatul de pază.

Işi mai rândui notele, mai mult ca să se afle în treabă, căci gândul îi era la înfăţişarea lui Zura. Glasul acela de lacrimi îl înrâuria încă.

— A! nu, îşi zise, e mare actor. Delicateţea de sentiment l'ar fi făcut să nu se ducă de fel la o femee, care nu'l chemase numai pentru masă. In înfrigurarea cu care îşi urmărîa planul, nu'şi mai dădea bine seama de ce face şi apoi, trebuia să'şi umple timpul cu ceva.

Peste douăzeci de minute pleca într'un automobil, cu soldatul de pază, lângă şofeur.

In adevăr, din şosea nemeri strada perpendiculară pe ea şi recunoscu, la colţ, cârciuma, înnaintea căreea spuse să oprească.

Un automobil, la el!

Şi cârciumarul deschise repede uşa şi îşi luă căciula, înclinându-se foarte adânc.

— Ce pot servi domnilor? întrebă el.

— Sunt judecător de instrucţie, îi rosti Satulian. Priveşte bine pe domnul. L'ai văzut acuma de curând, într'o noapte, cam după douăsprezece, în prăvălia dumitale?

Cârciumarul, surprins la auzirea că are în faţă un judecător şi că domnul de care iera vorba avea în urma lui un soldat cu puşca, — privi adânc la domnul acesta, şi ridicând din umeri, răspunse:

— Poate să fi fost. Vine atâta lume.

— Imi daţi voe, domnule judecător, să-i precizez?

— Da.

— Domnule, am venit după miezul nopţii, a doua

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noapte după întâmplările cu muncitorii. Cârciuma era plină de muşterii şi abia mi-ai făcut loc la o măsuţă care era lângă sobă, colea. Ţi-am cerut ceai şi mi-ai răspuns râzând, că ceaiu nu este dar că ai ţuică fiartă ori vin fiert. Şi mi-ai dat un pahar de vin fiert.

— Da, da, bine zici. Dumneata cam schiopătezi. Imi aduc aminte. Ai stat mult, mult.

— Cum ţi s'a părut domnul, în timp ce'şi bea vinul? întrebă judele.

— Fuma şi sta pe gânduri, ca omul, e-hei! de câte ori! Se golise cârciuma, şi l'am întrebat că mai ia ceva ori nu, că aş fi vrut să'nchid. Dumnealui, par'că'l văd, s'a uitat la ceas şi am văzut şi eu că era două trecute. Mi-a plătit şi-a plecat. Ştii, ţi-aduci aminte, dacă te gândeşti.

— Figura domnului nu ţi-o aminteşti?

— Aşa mai mult, o prubuluiesc. Dar mai degrabă după haine. Palton cu guler de blană. Blana iera numai burniţă. Şi apoi, schiopătarea. Să mă ierte domnul, că mi-am zis în gând: uite încă un schiop... fiindcă mai avusesem un muşteriu schiop, dar ăla tocmai pleca atunci când a venit domnu'.

Judecătorul ciuli urechile.

— Ai mai avut un muşteriu care schiopăta? Ce fel de om iera?

— A! un ăla cam mărunţel şi urât îmbrăcat. Nu l'am mai văzut pe la mine, între muşterii obişnuiţi. A băut, de m'am speriat eu, cârciumar... şi bea cu sete, nu glumă.

Judecătorul se gândi o clipă, apoi întrebă:

— Aşa dar, cam după miezul nopţii a venit dumnealui? Să fi fost tocmai douăsprezece sau aproape de unu, unu şi jumătate?

Cârciumarul se gândi, scărpinându-se după urechea stângă. Apoi, de-odată: stai că vă spun.

Se duse până la uşa care da într'un fel de bucătărie, unde se frigea mititei ori pastramă şi unde se fierbea vinul şi ţuica.

— Mitrano, strigă el.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Auz! se auzi un glas și în prag se ivi un crâmpeiu de femee cu chip nu tocmai frumos dar deștept.

— Ți-aduci tu aminte când ți-am zis, mai acuma câteva nopți, să dai un pahar mare cu vin fiert și tu ai zis: da cine dracu vrea vin fiert așa de târziu, și pe șchiopul care pleca p'ân dos, l'ai întrebat: dă cât îi ceasu'?

— Ei, da: mi-aduc. A scos o rablă de ceas, ca și el, și mi-a spus că iera «după unu».

— Bine. Mulțumesc, zise judecătorul, apoi, stătu la socotit, câteva minute, și, salutând c'un gest ușor pe cârciumar, ieși și se întoarse la tribunal.

După ce se așeză la biurou, privi aspru la Petre.

— Ai fost în adevăr, îi zise, apăsând pe cuvinte, la cârciuma aceasta, însă, bine socotind timpul dela plecarea dela sala Ovidiu, ai avut când să faptuiești crima, când să pleci, să ascunzi suma și să dai pe la cârciumă. Sunt sigur că dela Ovidiu până aproape de casă te vei fi dus cu trăsura. După crimă, ai nemerit cârciuma cea mai apropiată. Sunt sigur că o știai, dar în sistemul dumitale de apărare intră felul acesta de-a prezinta anume lucruri mai în vag. Ce ai de zis, Petre Zura?

— Nu mai am nimic alt de zis de cât că sunt nevinovat, îi răspunse cu fermitate, privindu'l drept.

Judecătorul, după un scurt gest de enervare, sună.

— Domnule judecător, îmi dați voe să vă rog ceva?

— Anume ce?

— Când voiu putea să am un avocat?

— Ai pe anume avocat în vedere?

— Da, pe domnul avocat Numa Goseti.

— Îl vei avea, după terminarea instrucțiunii. Du-te. Soldatul să'l ia în primire, îi zise ușierului.

IX

Doamna Crustin aștepta cu nerăbdare ori pe Goseti ori pe Finichi.

Trecuseră câteva zile: se apropia Crăciunul, — triste sărbători, — și nici unul nu se ivia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce se întâmplase oare? Era ceva grav şi nu se grăbiau să-i aducă cine ştie ce veste zdrobitoare, ca s'o mai cruţe?

Totuş, în ce nelinişte o lăsau!

Finichi, ar fi putut veni chiar a doua zi, negreşit, dacă ar fi fost să ia lucrul pe măsura nerăbdării lui de-a izbuti pe lângă doamna Crustin. Insă iera mai bine, — se gândi el, — s'o facă să'l aştepte mai mult. Capătă mai multă însemnătate venirea lui şi mai mult preţ vestea ce-i va fi adus.

In sfârşit, în dimineaţa zilei de douăzeci şi trei Decembrie, pe la zece şi jumătate, se înfăţişă doamnei Crustin.

O găsi la fabricaţiunea pâinii, înconjurată de muşterii şi de lucrători: lua măsuri să înceapă lucrul, în vederea pâinii trebuincioase pentru sărbători şi apoi să meargă mai departe.

— A! bine-ai venit, domnule Finichi, îi zise, de cum îl văzu. Uite, numai câteva minute şi mergem sus.

— Mă rog, nu mă grăbesc. Am ascultat ceea ce rânduiaţi, când tocmai veniam şi dacă-mi daţi voe, doamnă, să'mi arăt şi eu părerea.

— Poftim.

— E mai nemerit să vă procuraţi acum, azi, mâine cel mai târziu, o cantitate mai mare de grâu, decât pentru câteva zile o cantitate de făină. După sărbători se va ridica preţul grâului şi se va găsi mai greu. Acum este. Şi apoi, dece nu aţi reîncepe şi măcinatul?

Mecanicul Costulea înţeleptă: el era loc-ţiitor de director.

— Are dreptate domnul Finichi. Se cunoaşte că se pricepe, că a fost pe la noi.

— Vom sta de vorbă numai decât domnule Finichi, îi răspunse Melania cu mulţămire. Şi zise mecanicului: pentru făina pe care o avem, începeţi pregătirea. Să mergem, domnule Finichi.

Iar în timp ce urcau pe scara mare îi mai zicea oftând:

— Nu mă pot hotărî să lucrez în biuroul de jos. Par'că'l văd încă întins jos în balta de sânge.

Şi avu un sughiţ de plâns.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când fură în biuroul de sus şi după ce'l poftì să şeadă, îl întrebă cu nerăbdare.

— Ei, ce-ai aflat, ce ştii de Petre?

— Doamnă Crustin, să nu vă faceţi inimă rea. Veştile nu's bune. Zura e în primejdie.

— Cum? în ce primejdie? E bolnav?

— E în primejdie de-a fi condamnat.

— Doamne! făcu ea, holbând ochii.

— Mai întâi urma paşilor criminalului se potriveşte cu urma paşilor lui; pumnalul, cu care criminalul a făcut omorul, e pumnalul lui Zura şi a fost găsit plin de sânge învăluit în o cârpă şi ascuns după sobă în odaia lui. Criminalul a intrat pe poarta mică din curtea transporturilor şi cheia s'a găsit tot în odaia lui Zura. Şi s'a mai găsit şi un buton de manşetă, lângă casa cu bani, — buton pe care Zura l'a recunoscut ca fiind al lui.

— Doamne! făcu Melania, palidă, încremenită.

— Vedeţi, doamnă, eu tot nu'l cred încă vinovat pe bietul meu prieten Zura, dar faţă cu dovezile astea, ştiu eu, de! Poate că'l va fi apucat vr'o nebunie, gândindu-se că'şi pierdea situaţia aci. Va fi avut poate cine ştie ce ceartă cu patronul, atunci, noaptea, — lucru de care nu ne dăm seama, şi... Ştiu eu ce să mai zic?

— Dar nu'mi vine-a crede, domnule Finichi, strigă ea cu desnădejde, în îndoiala care începea s'o clatine.

— Par'că mie 'mi vine să cred? Dar dovezile sunt şi judecătorul de instrucţie e convins de vinovăţia lui, de aceea l'a trimis la Văcăreşti, şi'l ţine la secret: asta înseamnă că nu mai e scăpare pentru el.

— Să fi putut face asta, Petre al nostru? exclamă ea cu durere, frângându-şi mâinile.

— Vă spun că nu mai ştiu ce să zic.

Şi în timp ce-i repeta de câteva ori iarăş că nu credea în vinovăţia lui Petre, cu meşteşugire revenia acupra dovezilor şi căuta să i adâncească Melaniei în suflet siguranţa că numai el putea fi criminalul, aşa că o zăpăci, aproape o nenoroci.

Căută apoi să o mângâie, să o convingă că în viaţă se întâmplă să fii înşelat tocmai în privinţa aceluia căruia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îi dăduseși toată încrederea, fiindcă inima omului n'o poți despica să vezi ce e într'însa, fiindcă aparențele ascund de multe ori adâncul, defectele.

Îi aruncă vorba despre socialism și socialiști și-i înfățișă cu vorbe foarte meștere și cauza și pe oamenii ei în așa chip, că o îngrozi și mai mult.

Năpădită de plâns de jale, de sdruncin sufletesc din amărăciunea că Petre putea fi omorâtorul, că Petre fusese fățarnic și câinos, stătu câteva momente ca năucită cu totul.

Finichi aduse însă vorba despre nevoile vieții, despre datoria ei de a lupta pentru continuarea întreprinderii și, cu modestie, cu glas insinuător i se propuse ca diriginte al lucrărilor. — O! nu pentru totdeauna, — dar până să poată găsi un om și mai cunoscător decât el în ale meseriei. El purta recunoștință bietului domn Nicola. Și aci strecură cu îndemânare vorba că ar fi și azi în serviciul întreprinderii, dacă Petre Zura nu ar fi văzut în el un concurent, și nu ar fi «lucrat» pe lângă patron să'l înlăture.

Doamna Crustin asculta clintită acum în vechile ei credinți și nu mai avea puterea să mai apere pe Zura.

Ei îi trebuia apoi cineva care să se înfigă la treburi, să alerge pe afară în oraș și sfatul lui Finichi îl primi, în privința unei repezi aprovizionări cu grâu și a începerii funcționării morii.

Se învoi deci cu el. Redeveni patroana, cârmuitoarea. Astfel, îl însărcină să alerge și să-i aducă probe de grâu și oferte.

Finichi plecă nu se putea mai mulțumit: intra în cetate, purcedea spre izbândă. De condamnarea lui Zura iera sigur.

Melania stătu aproape o oră pe gânduri, c'un început de vrăjmășie împotriva lui Zura, — însă hotărâtă să nu spună nimic încă Elizei, să poarte numai ea sarcina acestei grozave convingeri.

Eliza, când o văzu, simți că mumă-sa avea ceva și o întrebă cu îngrijare.

Ea puse vorba pe tărâmul treburilor, o dezmierdă, se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ocupă, împreună cu dânsa, de-ale casei şi sări întâiul hop liniştindu'şi copila.

Pela douăsprezece i se vesti Christu Vlahiti.

Acesta îi aduse la cunoştinţă că fusese la judecătorul de instrucţie, împreună cu Panura şi că'l informaseră în felul cel mai favorabil în privinţa lui Petre.

Melania îi răspunse numai c'o înclinare a capului, ceea ce miră pe Vlahiti.

Dar fiindcă altul iera scopul venirii lui, trecu repede la acesta.

— Acuma, cucoană Melanio, trebue să ceri tribunalului să'ţi recunoască tutela legală asupra fiicii dumitale, ca moştenirea să se reguleze. Pe urmă trebue un consiliu de familie, fiindcă fiica e minoră.

— Am vorbit cu avocatul nostru să facă ce ştie că trebue şi'l aştept.

— Grăbiţi, fiindcă, uite, am o propunere, care, dacă'ţi va conveni, acum e timpul să faci o afacere bună.

— Ce afacere?

— Sunt doi capitalişti siguri cari vor să'ţi cumpere toată întreprinderea.

— Să vând eu munca lui Nicola?

— Mă rog, dumneata mai greu te poţi ocupa. Nu poţi avea ca Nicola puterea şi ochiul lui. E greu să găseşti oameni de încredere cu cari să duci munca.

— Domnule Cristu, mă pricep aşa de bine la meseria asta şi am atâta sănătate şi energie, că nu cred să nu duc munca la capăt bun. Nu pot să mă despart de ce-a făcut Nicola, nu.

— Eu cred că nu mai este pentru dumneata munca asta, când poţi avea din vânzare un venit de milionară. Vei avea ce zestre să dai fetei şi cu ce să trăeşti dumneata.

— In sfârşit, domnule Cristu, să vedem ce-o să zică şi avocatul nostru.

— Eu aşa te sfătuiesc, prieteneşte, pentru binele dumitale. Vânzând, nu poţi pierde, lucrând dumneata poţi fi înşelată, păgubită şi ai şi bătae de cap. Ai muncit des-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tulă vreme. Dumnezeu a vrut aşa cu Nicola; dece te-ai mai trudi dumneata, dacă el nu mai e?

Ea se mai gândi, — par'că momită de ideia odihnei şi a capitalului sigur, par'că ne-lăsând-o inima să se desfacă de ceea ce înfăţişa pentru ea nu numai lucrul ei, nu numai munca dar şi amintiri anume, foarte scumpe.

Apoi, răspunse, ridicându-se, când văzu că şi Cristu se ridică:

— O să'ţi trimit vorbă după ce mă voiu vedea cu avocatul.

*

In aceeaş *zi*, pe la orele patru avocatul Goseti veni îndestul de voios, — ceea ce contrasta cu înfăţişarea ei chinuită, — şi îi deschise vorba întâi despre succesiune.

— Doamnă Crustin, moştenitoarea legală a averii soţului dumitale, este domnişoara Crustin. Din această avere se deduce dota ce ai adus-o soţului şi o mică parte care ţi-o îngădue legea. Te rog să semnezi cererea către Tribunal pentru ca să'ţi recunoască dreptul de tutoare a fiicii dumitale minore şi altă cerere pentru instituirea unui consiliu de familie, după cum prevede legea. In acest consiliu intră rude din partea soţului şi din partea dumitale. Pe cine ai în vedere?

— Din partea mea am pe fratele mamei şi pe un nepot al tatî.

— Numele lor?

— Dumitru Lala şi Partenie Ghiga.

Goseti le notă numele şi adresa.

— Din partea lui Nicola, nu am pe nimeni. Rudele lui sunt în Macedonia.

— Atunci doi prieteni mai de-aproape, pe cari să-i primiască rudele dumitale.

— Nu văd pe alţii decât pe Vlahiti şi pe Panura.

— Îi cunosc. Foarte bine aleşi.

— Şi fiindcă pomenii de Vlahiti, uite ce mi-a propus el: azi dimineaţă chiar a fost pe la mine.

Şi Melania îi arătă ceea ce vorbiseră împreună.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Doamnă Crustin, propunerea merită să fie studiată în consiliul de familie. Dacă vrei părerea mea: afacerea se poate face şi e profitabilă. Dacă vrei sfatul meu, cred că nu e tocmai momentul. Valoarea imobilelor va creşte în curând, valoarea unei întreprinderi, bine organizată ca aceasta, va fi şi mai mare, peste un an de pildă. Gândul că nu te poţi desface de ceea ce a întocmit munca şi priceperea domnului Nicola, e mai mult de ordine sentimentală. Observaţiunile domnului Vlahiti că poţi fi înşelată, păgubită, nu sunt de neţinut în seamă: dumneata poţi avea energia de-a continua munca, însă nu tot aşa de-a te împărţi şi în afară de fabrică. Dar ai pe Zura.

— O, cât despre Petre. După cele ce am aflat, îi zise cu durere.

— Ei? ce-ai aflat? Eu am fost la judecătorul de instrucţie. Sunt în adevăr dovezi materiale compromiţătoare, iar eu nu'l cred vinovat şi 'mi iau sarcina să'l apăr, şi am convingerea că'l scap. Nu'ţi pot spune mai mult acuma.

Ea îl privi cu speranţă.

— Nu'i crezi dar vinovat?

— Dar par'că nu'l credeai nici dumneata?

Nu-i veni Melaniei să-i spună ce-i vorbise Finichi, însă îi zise:

— Dece s'a găsit după sobă în odaia lui cuţitul lui, cu care a fost ucis bietul Nicola? Deee s'au potrivit cu paşii lui urmele lăsate de omorâtor? Uite ce mă pune pe gânduri, uite ce mă chinuieşte domnule Goseti, îi rosti printre lacrimi. Ştiu eu ce mânie pe care a ascuns-o de mine, îl va fi apucat, după cearta cu bietul Nicola?

Goseti o privi cu mirare. Cine-i spusese lucrurile acestea pe cari ea nu le ştia mai înainte şi cari se cunoşteau numai la instrucţie? Işi da seama că îndoiala îi intrase în suflet şi că în adevăr o chinuia.

— Doamnă Crustin, nu trebue să ne lăsăm înrâuriţi de vorbe spuse de unul şi de altul. Ai răbdare până ce'l voiu putea vedea şi eu pe Petre şi atunci îmi voiu forma o convingere deplină. Să ne vedem de afaceri, în ce pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

veşte afacerile şi în ce priveşte pe Petre să nu ne grăbim să condamnăm. Fii liniştită şi răbdătoare.

Melania îi spuse apoi că voia să reînceapă lucrul.

— Nu e tocmai în regulă, înainte de a orândui inventariul moştenirii, însă trebue ţinută contabilitatea cât mai cu băgare de seamă.

— Negreşit. Condicele sunt în regulă.

Goseti luă petiţiunile, semnate, şi plecă, dându-i întâlnire pentru a patra zi de Crăciun.

*

Judecătorul nu mai avu nici un motiv de-a mai întârzia instrucţiunea, pe care o considera terminată. Deşi vacanţă, lucră în zilele de Crăciun şi pregăti trimiterea la Camera de punere supt acuzare. Tot odată făcu forma prin care se ridica starea de secret în care fusese până acum ţinut Petre Zura.

Aşa că acesta, a patra zi de Crăciun, ceru judecătorului voe să înştiinţeze pe Goseti să vină să'l vadă.

Judecătorul Satulian voia să se scape cât mai curând de afacerea aceasta care'l enervase mai mult decât oricare alta şi se înţelese cu cei în drept să o defere Juraţilor în chiar sesiunea din Ianuarie.

Şeful Siguranţei Generale avusese apoi o întrevedere confidenţială cu el şi apoi cu primul Procuror în care i se şoptise fiecăruia că Guvernul ar vedea cu ochi buni condamnarea acestui «anarhist» şi că «conta» pe un rechizitoriu cât mai nimicitor.

«*Cineva*» din partid *va veni să citiască* acest rechizitoriu şi să ia cunoştinţă de dosar; ambii magistraţi vor avea să simtă generozitatea Guvernului la înnaintările ce sunt a se face în curând.

Judecătorul Satulian îi răspunse Şefului Siguranţei că se întemeiază pe dovezi şi pe conştiinţa lui şi că pentru el, nu e un socialist, ori un reacţionar în cauză, ci un prevenit şi mai apoi un vinovat.

Procurorul, mai mlădios, promise că va fi «straşnic», că mulţumeşte guvernului pentru bunăvoinţă, însă că roagă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a nu i se cere rechizitoriul, spre citire, fiindcă aceasta «nu se face».

*

Avocatul Numa Goseti, după plecarea dela doamna Crustin, simţi ceva ciudat strecurându-i-se în suflet: acea îndoială care-o putuse clătina şi a-i schimba în chip vădit credinţa în Petre Zura, parcă'l punea pe gânduri şi'l clătina şi pe dânsul.

Se lepădă repede însă de asemenea sugestiune.

— Nu, îşi zise el, nu trebue să mă las nici unei şovăiri, înainte de a'l vedea şi a'l asculta pe Zura.

In ziua de 28 Decembrie i se făcu cunoscut, în adevăr că, pe ziua aceea secretul iera ridicat şi că în ziua de 30 se putea duce să'l vadă pe Petre. Directorul închisorii fusese avizat.

Goseti luă o trăsură şi pe la nouă dimineaţa porni la Văcăreşti.

Când bietul Petre auzi că uşa se deschide iar, mai înainte de prânz, se ridică enervat, socotind că avea să fie dus la instrucţie. Când văzu însă pe Goseti rămase uimit pentru o clipă, însă fiinţa lui luă înfăţişarea celei mai adânci mulţumiri.

— In sfârşit, dumneavoastră domnule Goseti! îi rosti cu atâta pornire în care intra dragostea şi respectul pentru el, că avocatul fu mişcat.

Ii întinse mâna, — în timp ce temnicerul ieşia şi închidea uşa, — şi-i zise strângându-i-o cu prietenie:

— Am venit... azi, fiindcă azi s'a putut. Se cunoaşte că ai suferit: eşti palid şi mai slăbit.

— Poftiţi de şedeţi, domnule Goseti, pe unicul scaun, nu tocmai moale, al părinteştei Direcţiuni, îi zise în chip glumeţ, zâmbind. Se simţia mai uşor, era foarte mulţumit. Nu'şi mai da seama de gravitatea slării lui. Avocatul Goseti îi era... scăparea!

Goseti îl privia cu cea mai adâncă luare aminte. Simţia ce se petrece în sufletul lui Petre, înţelegea ce însemna el, pentru Petre.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un vinovat cu adevărat, chiar dacă primeşte pe avocat c'o speranţă, nu poate avea seninătatea în care i se naşte această speranţă. Mulţumirea lui Petre că'l vedea mai ţinea şi de legături din trecut, negreşit: însă, vinovat de ar fi fost, în această bucurie s'ar fi vădit o firească stânjinire.

— Ai trecut urâte zile de sărbători, Zura, îi zise, după ce şezu.

— In nelinişte, pe gânduri frământătoare, dar neclintit în credinţa că nu se va putea să nu'mi iasă în cele de pe urmă la iveală dreptatea.

— *Ca să cred şi eu ca dumneata,* Zura, povesteşte-mi tot şi nu uita nici un amănunt, ori cât ţi s'ar părea de neînsemnat.

— Domnule Goseti, îi răspunse el, atins de fraza: «ca să cred şi eu ca dumneata», — mă crezi ori nu vinovat? Te rog... spune'mi fără ocol.

— Nu te socot vinovat, *dar îţi mărturisesc că am nevoe să şi cred,* îi zise cu autoritate.

Lui Petre i se întunecă puţin privirea, dar repede se linişti.

— Inainte de-a începe, te rog, dă'mi o ştire după care sunt însetat: ai văzut pe doamna Crustin?.. pe... domnişoara?

Şi glasul îi era învăluit de emoţiune.

— Le-am văzut înainte de sărbători; m'au chemat pentru afaceri, dar să şi mijlociască să te apăr.

— A! scumpele femei!

— Acuma, începe, îi zise repede, spre a nu-i da pas să mai ducă vorba de ele.

Petre îşi ceru voe să şeadă, se aşează pe o margine a patului şi, după ce se gândi câteva clipe, începu lunga povestire a tot ce-a fost din ziua de 13 Decembrie, cu silinţă din când în când, în câte-o clipă, două, de-a nu uita în adevăr nimic.

Goseti nu'l întrerupse de fel şi pe o foae de hârtie notă din când în când câte ceva, în cuvinte abreviate.

Povestirea lui ţinu aproape o oră, cuprinzând şi ceea ce vorbise judecătorului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu ştiu dacă mai pot zice pe onoare, în calitatea mea de inculpat, dar pe conştiinţă, pot jura, domnule Goseti, că acesta e adevărul.

— Prietene Zura, — vezi că'mi menţin titlul cu care te întâmpinam de câţiva ani încoace, — reconstituirea crimei aşa cum ţi-a spus-o judecătorul de instrucţie, este o ameninţare pentru dumneata însă nu cred că va fi şi primejdie, sunt prea multe dovezi grămădite, aşa că e prea mult, aşa că nu mai dovedeşte nimic, la urma urmei. Ori, mai degrabă, dovedeşte tocmai contrariul celor ce ţi se impută. Acuzaţiunea îşi greşeşte ţinta, depăşind-o. Pe cine să'l facă să admită că asasinul a semănat ca dintr'un fel de plăcere atâtea semne cari să-i întipăriască urmele? că şi-a semnat şi parafat crima în atâtea feluri?

— Nu-i aşa? nu-i aşa? exclamă Petre. I-am spus-o şi eu judecătorului, dar el a dat din umeri şi a fost ironic cu mine. De-aceea mă cam apucau une ori, de când sunt aci, descurajări. Ajungi să fii nesigur de tine, sfios, fricos în mijlocul atâtor chinuri.

— Redobândeşte'ţi curajul. Ori ce om nepărtinitor, va gândi ca mine: sunt prea multe dovezi meteriale: nu se poate să nu fi fost într'adins grămădite. Cine însă a făcut-o? şi cum?

Vorbiră vre un sferf de oră în privinţa aceasta.

— Nu'mi cunosc nici un vrăjmaş, zise Petre.

— Ce ne pasă! exclamă Goseti. Nu e numaidecât trebuincios să ne închipuim ura sau răzbunarea. Mizerabilul care ţi-a săpat supt paşi groapa asta, a vrut numai să rătăciască Justiţia şi să'şi asigure nepedepsirea. A prea izbutit. Instrucţiunea s'a aruncat asupra umbrei pe care o ia drept realitate, şi n'o s'o lase. E o lacună straşnică în instrucţiune. Dar cum s'o umplem? cum să o indicăm măcar?

Cercetară împreună chestiunea dispariţiunii perechii de ghete. Iera ceva, însă era şi declaraţiunea servitoarei că nu'şi aducea aminte să fi văzut şi altă pereche decât cele găsite. Putea fi interpretată în rău susţinerea, din partea apărării, a existenţei acestei perechi.

— Era de desvoltat şi de susţinut mai cu tărie chestiunea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

timpului petrecut în cârciuma unde judecătorul a mers cu dumneata.

Am să mă duc şi am să fac eu drumul, pe jos, dela Ovidiu până la Cârciumă şi de acolo până la moară. Trăsură nu se putea găsi la oră aşa de târzie, cum nici azi încă nu se găseşte, aşa cum şi-a închipuit judecătorul.

Ne lipseşte însă încă ceva, adaose după puţin, şi acest ceva poate că va ieşi în mersul debaterilor, la Juraţi. Eu îl simt că există, că nu se poate să nu existe, însă nu'l pot dibui unde s'ascunde.

In chestiunea plecării dumitale grăbite dela doamna aceea, voiu fi mai tare ca judecătorul, aşa cred, ca s'o explic în chip logic potrivit psihologiei acelor momente.

De odată Petre se ridică neliniştit.

— Ce este? întrebă, mirat, Goseti.

— A! ce'mi trecu prin gând. Nu cumva vor fi de faţă, la desbateri, doamna şi domnişoara Crustin?

— Dece par'că teama de lucrul acesta?

— Să audă ele, — mai ales Eliza, — că am fost, la o doamnă? Inţelegi... domnule Goseti, ce impresiune va lăsa în sufletul ei.

— Ele vor fi ascultate, negreşit, însă... da, în adevăr, trebue să nu mai asiste după aceea. Voiu avea eu grija.

— O! cât îţi mulţumesc! Mai degrabă prefer condamnarea şi în inima ei să rămân nevinovatul condamnat pe nedrept, decât... acela care... căuta societatea altei femei.

— Da, da, înţeleg. Poate că te voiu mai vedea înnainte de Juraţi.

— Cam pe când crezi să fie? întrebă cu nerăbdare.

— In Ianuarie, desigur.

— Cu atât mai bine.

Avocatul îi strânse mâna şi plecă, zicându-şi:

— E peste putinţă să fie vinovat!

X

In seara de «revelion», — era iarăş însfârşit, după doi ani de veselie numai pentru străini, — «revelionul» tra-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

diţional, în majoritatea caselor româneşti, — chiar în acelea în care vrăjmaşii lăsaseră urme greu de şters.

In o familie, — în ale cărora încăperi curăţite şi orânduite cu chiu cu vai, — se adunaseră vr'o treizeci de persoane, rude şi prieteni, — se întâlniră Numa Goseti, judecătorul Satulian şi medicul legist Artene.

Convorbirea, cum se face mai întotdeauna, până ce se generalizează, se ţine în grupuri.

Magistratul, avocatul şi medicul legist, par'că s'ar fi căutat într'adins, se retraseră în camera în care se fuma şi aprinzându'şi fiecare ţigara, de la banalităţi, intrară în chestiunea, — în care toţi-trei aveau câte un rol, — a crimei dela moara Crustin.

După un schimb de păreri în privinţa mobilului crimei care poate determina psichologia criminalului, medicul Artene îi zise de odată lui Satulian:

— Ştii că adese ori m'am tot gândit, fără voe, la nevinovăţia inculpatului dumitale, domnule Satulian? In atâtea cazuri în care am avut de făcut cercetări medico-legale, nu mă impresionă, nu mă interesa bănuitul ori cel prins asupra faptului. Mărturisesc că m'a impresionat mult înfăţişarea lui.. cum îl chiamă?

— Petre Zura, răspunse avocatul.

— ...şi mă interesează ce va fi cu dânsul.

Satulian ridică din umeri şi rosti cu indiferenţă:

— Va fi... ceea ce trebue să fie: a făcut crima şi va fi condamnat.

— Nu ştiu dacă dovezile, ori cât de evidente, nu păcătuiesc prin însăş brutalitatea lor, ca să zic aşa. Şi apoi, nu uita, domnule judecător, că deosebirea asupra căreea ţi-am atras luarea aminte, mă urmăreşte continuu: e ca o obsesiune a credinţei că criminalul e altul.

— Să nu fie mai mult o închipuire, zise judecătorul cu răceală, însă vădit stingherit.

— Uite, maestre al baroului, se adresă lui Goseti, judecă şi dumneata: urmele paşilor sunt aceleaşi, de la un picior; de la celalt picior, care schioapătă, sunt diferite în ce priveşte călcătura: unele apasă pe călcâiu, altele pe vârf şi acelea care apasă pe călcâiu sunt ale inculpatului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

Am văzut bine deosebirea. Şi atunci mă întreb: ale cui erau cele cu apăsarea în vârful piciorului? Ale adevăratului criminal, care şi el schiopăta de piciorul stâng, coincidenţă stranie, dar văzută. — Zura călca în faţa noastră şi cu stângul apăsă pe călcâiu. Deci cine le lăsase pe celelalte?

Goseti ascultase cu vădit interes şi una din luminile ce aştepta să se facă, se ivia.

Judecătorul nu-i pomenise de aceasta: o va fi consemnat însă în actele ce dresase?

Medicul vorbia de ea cu autoritatea omului de ştiinţă şi era o dovadă care devenia de temut, în mâna apărării.

Nu era de tăgăduit: altul făcuse crima.

— In adevăr, pare a fi ceva, răspunse fără interes aparent, Goseti; merită, în tot cazul, să fie studiată, cântărită.

— A! eu nu pun temeiu, zise judecătorul. Se încăpăţînă să n'o primiască, dar nu putea nimeni să cunoască de ce?

Fiindcă nu observase el întâiu? Fiindcă-i turbura echilibrul clădirii dovezilor acuzătoare? Fiindcă ar fi trebuit să caute în altă parte şi unde? cât timp? Dar i s'ar fi putut obiecta că nu'şi făcea îndestul de conştient datoria?

El vedea numai prin dovezile găsite şi le da crezământ, el reconstituia crima şi'l ţinea în mână pe criminal. Dece să se mai uite la câteva spărturi mici în pânza ce ţesuse?

Părea, lucru ciudat, că ierau în fiinţa lui două fiinţi, în referire la cazul acesta: o fiinţă care se punea să discute dovezile şi lipsurile, dar pe care o înnăbuşia repede cealaltă fiinţă, care îşi făcuse o părere şi pe care nu voia s'o mai schimbe.

De când Şeful Siguranţei încercase asupra lui Satulian o presiune «politică» în sensul ca «socialistul-anarhist» să fie condamnat, ceva se revolta în cugetul lui şi întâia fiinţă din el îl făcea să încline spre a mai rări ţesătura şi a lăsa apărării loc de strecurare cât mai în voe, în lupta cu rechizitoriul ministerului public.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iarăş însă, cea de a doua fiinţă din el se ridica şi întărindu'l în anume prejudecăţi proprii, îi opria celalt avânt.

A doua-zi Goseti se duse, în după amiaza zilei, la Văcăreşti şi ceru să'l vadă pe inculpat.

— Ascultă, prietene Zura, îi zise de cum se văzu singur cu el, am căpătat un «atù» neaşteptat în jocul nostru cu acuzarea.

— O dovadă? făcu el, înviorat.

— Ia umblă puţin înaintea mea şi fă-mă să văd cum calci cu piciorul rănit, cu invalidul de război?

Petre se execută, păşind rar, cu luare aminte.

— Nu se întipăreşte nici o urmă, dar e aşa: călcătura cu invalidul apasă pe călcâiu. Şezi acum.

Petre şezu, nedumerit.

— Prietene, medicul legist a făcut descoperirea aceasta: pe lângă urma pasului dumitale stâng produsă supt ochii săi şi supt ai judecătorului, iera întipărítura altei călcături de picior schiop, însă apăsată pe vârful piciorului. Deci, o schiopătură deosebită, deci altă persoană şi aceea e criminalul. Este coincidenţă, dar este deosebire şi aceasta ne serveşte minunat. Dacă judecătorul nu va pomeni de această observaţiune, care nu poate face parte din actul medico-legal ci din constatările judelui-instructor, cu atât mai bine pentru noi. Dacă va pomeni, — ceea ce nu cred, fiindcă aşa pare el pornit s'o neglijeze, — vom exploata-o cu toată cinstea pe care o merită. Şi într'un caz şi în altul, voiu cere Preşedintelui Curţii să invite pe medic să precizeze.

— O! domnule Goseti, ce bun eşti!

— Ce bună e şi minunea întâmplării! exclamă el, glumeţ. Ei, nu'ţi aduci aminte de vre un individ schiop printre oamenii morii sau cari veniau la moară cu afaceri?

Petre se gândí, se gândi, însă nu'şi aminti, şi i-o spuse.

Avocatul se ridică:

— Acuma răbdare şi neşovăire, îi rosti, cu energie.

— Cât despre asta! strigă el.

Apoi, după o codire de-o clipă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

— Imi dai voe să te mai întreb... de ele?

— Adecă... de «*Ea*»? Prietene, e o inimă adevărată de femee. Răbdare şi în privinţa aceasta.

El plecă ochii, înrourați.

Avocatul se întoarse în oraş.

*

Un plutonier de infanterie citia într'un ziar, la cazarmă, reportajul privitor la crima din seara de 14 Decembrie 1918.

De altfel, în mai toate câte începuseră să reapară, era câte un articol de asemenea natură, în care se reamintia crima, se punea numele întreg al criminalului, se spunea că instrucţiunea se terminase şi că în curând «afacerea» avea să vină la Juraţi. Ca apărător al criminalului dădeau numele distinsului avocat Numa Goseti.

Dar plutonierul era socialist, era meseriaş încă nedemobilizat şi citia «Socialismul» în care, pe lângă articolul de reportaj, erau note în privinţa lui Petra Zura şi aprecierea că nu putea fi el vinovatul.

Plutonierul îl cunoştea pe Petre Zura, avea dragoste şi admiraţiune pentru el şi ziarul îi întări convingerea, aprinzându'l chiar împotriva Justiţiei, care «călca orbeşte», numai să facă ceva.

Şi de-odată rămase pe gânduri. Se văzu în patrulare pe străzi mărginaşe, într'o noapte, şi la o poartă de fier dela moara Crustin, — pe care o cunoştea, — îşi aminti cum un individ vorbia printre zăbrele, de dinafară, c'o femee care era înlăuntru, la aceste zăbrele.

In cugetul lui se făcu o ciudată apropiere între amintirea aceasta şi imputarea de crimă la adresa lui Zura.

Işi sili memoria să precizeze data şi ea i se ivi: a doua noapte după cealaltă crimă, — a Stăpânirii, — fusese patrularea pe şoseaua pe care se afla moara, deci în noaptea de 14 spre 15, tocmai noaptea crimei.

Se mai sili să'şi precizeze ceasul trecerii şi îşi aminti că iera înainte de miezul nopţii, fiindcă pe la douăsprezece

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

patrula ajunsese la piaţa Victoriei, cam un ceas şi ceva de drum, în umblet obişnuit.

Oare nu cumva individul acela iera criminalul şi era în înţelegere cu femeea aceea, care nu putea fi decât o servitoare a casei?

Era destul de inteligent ca să fi putut să ajungă la bănuiala aceasta, întrucât altcineva trebuia să fie criminalul, de vreme ce Petre Zura nu putea fi.

Cui să spună? cu cine să se sfătuiască?

De-odată îi veni în minte să se ducă să găsiască pe Şeful Urlescu, din comitetul organizaţiei Socialiste şi să-i spună. Acela era şi mai în măsură să priceapă lucrurile şi să-i îndrepte paşii.

Işi ceru voe pentru a doua-zi, de icşire în oraş şi găsi pe Urlescu.

— A! dar ceea ce spui tu, e interesant de tot pentru apărare, îi rosti Şeful, foarte bucuros. Haidem amândoi să găsim pe avocatul Goseti. Trebue să fie acasă la ceasul ăsta.

Goseti tocmai se pregătia să 'şi facă gustarea, ce-i ţinea loc de prânz, în zilele când avea treabă la palatul Justiţiei.

Primi însă pe cunoscutul Şef socialist, rugându'l numai să nu'l ţină mult.

Urlescu îi prezintă pe plotonierul Velea, meseriaş cismar şi-i spuse cum citind ieri reportagii cu privire la pretinsa crimă a lui Petre Zura, a ajuns a'şi aminti ce văzuse în noaptea de patrulare.

Lui Goseti îi licăriră ochii şi rosti cu glas emoţionat:

— Ce providenţă e şi întâmplarea! Nici nu'ţi închipui, tinere, îi zise plutonierului, ce lumină aduci, cât serviciu faci lui Zura, faci Dreptăţii cauzei lui. Iţi mulţumesc.

Şi-i strânse călduros mâna.

— Mulţămirea e şi pentru mine, domnule avocat.

— Vei fi citat între martori, la Juraţi. Scrie-ţi lămurit adresa.

Plutonierul scrise:

«Marin Velea, plotonier, Regimentul 32 Infanterie, batalionul I, comp. III-a, cazarma Malmaizon».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ca mobilizat încă, te voiu cita şi vei primi citaţia la cazarmă, îi zise Goseti şi mulţumindu-i încă odată se despărţi de ei.

Era foarte mulţumit.

La tribunal avea tocmai în acea zi întocmirea consiliului de familie a minorei Eliza Crustin şi apoi regularea succesiunii.

Cum văzu pe doamna Crustin, după întâiele cuvinte privitoare la cestiune, o întrebă mai de-o parte:

— Cum o chiamă pe femeea din casă pe care o aveţi de mai mulţi ani? I-am uitat numele.

Melania îl privi mirată:

— Dar nu mai e la noi?

— Ce spui? Cum se poate? De când n'o mai aveţi?

— E lucru aşa de important, domnule Goseti?

— Cât nu'ţi poţi închipui, doamnă... în procesul lui Petre.

Melania încruntă din sprincene şi privirea i se făcu aproape aspră.

— A! să'l lăsăm pe nenorocitul acela, rosti ea parcă cu vrăjmăşie.

Goseti o privi adânc, foarte mirat, aproape necăjit.

— Cum, doamnă, eu lupt pentru scăparea unui nevinovat, faţă cu care aveai acelaş sentiment ca mine şi acuma... pari... atât de schimbată, că mă întreb ce s'a întâmplat? Te rog să stăm de vorbă serios în privinţa aceasta, îi zise cu autoritate.

Ea plecă ochii.

— Bine; dacă voieşti dumneata.

— Azi chiar, te rog. Viu pe la 6 cel mai târziu, la moară. De servitoare, ziceai c'a plecat?

— Da, m'a lăsat în ziua de 17 Decembrie. Acuma am alta.

— Vom vorbi şi de lucrul acesta.

Atunci se auziră chemaţi în cabinetul Preşedintelui secţiunii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De când Finichi procurase morii o însemnată cantitate de grâu, nu lipsia în nici o zi să nu vie şi să nu stea de vorbă cu Melania, şi să n'o însoţiască prin cuprinsul unde se lucra.

Câte o observaţiune pe aci, câte-o părere a lui pe colo, cu modestie, foarte respectuos, — actor desăvârşit în prefăcătorie, — se insinua şi câştiga încrederea Melaniei, care vedea în el un «băiat foarte bun şi foarte cum se cade».

Încă nu îndrăznia să se propună de-al binelea ca dirigent, om de încredere, dar înaintă cu paşi pe cari şi-i socotia siguri.

Şi cu câtă îndemânare, părând totuş că'l apără, strecura despre Petre în inima ei, bănuieli din ce în ce mai temeinice, izvorâte din perfide consideraţiuni cărora le da aparenţa de logice.

In durerea ei care nu se putea potoli repede, simţia nevoia parcă de a şti cine iera ticălosul care o văduvise şi de vreme ce Justiţia, care, nu e oarbă, îl dovedise pe Petre, pe nerecunoscătorul Petre, de ce n'ar rămânea el vinovatul?

Mintea ei nu putea să mai aibă limpezimea pe care o dă simţimântul care nu se clatină. Şi fiindcă avea pe acest «om de treabă», care era Finichi şi care-i da să soarbă în fiece zi din veninul inimii lui, intoxicarea îşi urma cursul şi Melania se depărta din ce în ce de vechia ei iubire, ca şi maternă, pentru Petre.

Atât doar că, vrăjmăşia pe care o simţia, se păzia, ca de foc, să nu i-o simtă Eliza şi era o luptă, în care va părea ciudat, că punea energie, în timp ce energia îi lipsia spre a reacţiona împotriva motivelor cari o depărtau de Petre.

In timpul acesta Eliza îşi trecea ceasurile zilelor în liniştea pe care i-o da convingerea nevinovăţiei iubitului ei şi încrederea în avocatul Gosetí, — linişte desigur întrucâtva relativă, fiindcă exista îngrijarea dacă nu teama.

Cu mumă-sa vorbia despre Petre ca şi mai 'nainte, fără să-i pătrundă taina, fără să ia seama cel puţin la aceasta că doamna Crustin era mai scurtă la vorbă iar zâmbetul îi era silit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

La întoarcerea dela Tribunal, în ziua aceasta, a doamnei Crustin şi a Elizei, Finichi era la moară: îşi permisese să facă o inspecţiune, în lipsa ei.

El îi sărută mâna foarte respectuos şi apoi salută pe Eliza.

Melania îi răspunse prietenos:

— Am «aranjat» şi la Tribunal, de acuma am deplină putere dela consiliul de familie. Putem lucra fără grijă, domnule Finichi.

— Sunt foarte bucuros, doamnă. Ştiţi că vă sunt la dispoziţie.

Eliza îi răspunse uşor la salut şi se grăbise să se ducă sus. Finichi nu-i era simpatic, nu-i plăceau ochii lui.

— Nu vă supără că am făcut o inspecţiune, dacă am auzit că nu sunteţi acasă?

— Ai făcut foarte bine.

— Aş dori să vă arăt ceva la fabricaţiunea pâinii.

— Să mergem, aşa cum sunt, fiindcă aştept pe domnul Goseti.

La ieşirea din această parte a întreprinderii, Melania îi zise:

— Ai dreptate. Trebue ceva reparaţiuni, şi le putem face cum se va desprimăvăra.

— Pe urmă, doamnă, vom mai avea nevoe de câţiva lucrători buni.

— Am văzut şi eu că e nevoe.

— Îmi permiteţi să mă ocup eu? Până pe la vr'o zece Ianuarie vi-i găsesc.

— Iţi mulţumesc domnule Finichi. Dar ştii ceva? Poţi să iei dumneata supravegherea şi casieria?

— Cum? îmi faceţi onoarea acestei încrederi? exclamă el, înfiorat.

— Provizoriu, până să ne obişnuim a munci împreună şi apoi, cred că vom regula definitiv. Aşa. Dacă eşti liber, de mâine vino la treabă.

— Cu recunoştinţă, doamnă şi vă veţi convinge în curând de puterea mea de muncă.

Îi sărută mâna, i se plecă adânc, luându-şi pălăria şi plecă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dincolo de poartă își frecă mâinile cu cea mai vie satisfacțiune.

— Am pus-o în sac! Al meu e viitorul. Cât pentru domnișoara, care nu mi se uită prietenește în ochi, o vom domestici... la vreme.

*

Avocatul Goseti veni, în adevăr, pe la șease fără un sfert.

— Doamnă Crustin, îi zise, după ce șezu, eu merg de-a dreptul, pe drumul pe care apuc. Deaceea dă'mi voe să te întreb dacă am toată încrederea dumitale?

— Dar negreșit, domnule Goseti, exclamă ea, surprinsă. Dece vorba asta?

— Uite de ce. In timp ce eu îmi pun tot sufletul în chibzuința cum să sfărâm dovezile ridicate împotriva lui Zura de mâna criminală care a lovit în viața lui Nicola și în viitorul lui Petre, dumneata se pare că nu mai ești aceiaș pentru bietul băiat și mă întreb: care să fie cauza? Fiindcă, ori crezi în nevinovăția lui și atunci crezi și în mine, ori nu mai crezi și atunci ți-ai pierdut încrederea și în mine.

Ea se înroșise, se turburase; nu cuteza să-l privească în ochi.

— Infățișarea dumitale din clipa aceasta vorbește în locul dumitale. Dar dece schimbarea? Te rog să fii bună să mă lămurești: ai găsit și dumneata vr'o dovadă?

Ea se gândi o clipă, două. Nu pomeni de Finichi, dela care îi purcesese schimbarea, dar îi vorbi, cu destule codiri, că se gândise mult la dovezile știute, că-i intrase în suflet bănuiala, că se putea prea bine să fie Petre un om ascuns, un om cu patimi. La urmă spuse, cu gura pe jumătate, că dacă Petre scăpa, i-ar face mulțămire și l'ar lăsa să'și vadă de treabă.

Goseti nu mai stărui: o vedea clătinată și-i veni în gând că trebuia să fie *cineva* care-i bătea capul împotriva lui Petre. Era bine de reținut aceasta, pentru mai târziu; poate că va fi o urmă de cercetat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pentru Goseti, dacă Petre ar fi achitat, nu însemna sfârșitul. Și de pe acum el combina planul unei urmăriri cu răbdare, cu prudență și totuși cu energie, a intrigii ce dusese la crimă. Schimbarea Melaniei îi da și mai multă dreptate să pună planul în acțiune.

— Bine, doamnă, caut să mă mulțumesc cu atâta... pentru acuma. Să vorbim însă de plecarea servitoarei, cum o chema?

— Anica. O aveam de opt ani.

— E de neexplicat plecarea aceasta, care ți-a părut, desigur, prea în pripă, nu-i așa?

— M'a mirat mult, în adevăr. In ziua de 16 a fost chemată la judecătorul de instrucție, ca și Ștefan paznicul. Seara, mi-a spus că pleacă și nu am putut-o scoate din hotărârea ei. I-am dat socoteala și a doua-zi dis de dimineață a plecat.

— N'a spus unde se duce?

— In comuna ei Viziru din județul Brăila.

Avocatul notă comuna.

— Cum îi e numele întreg?

— Anica Purcel.

Goseti notă și numele.

— Are părinți, rude, acolo?

— Nu'mi aduc aminte.

— Eu te pot asigura că nu s'a dus în comuna ei. S'a grăbit să plece ca să'și piardă urma.

— Dar dece?

— Vei ști mai târziu. Tot ce te rog, e să nu vorbești nimănui, dar nimănui absolut, în privința celor ce-ai auzit dela mine acum. Îți cer cuvântul, doamnă.

— Dar nu am cu cine vorbi.

— S'ar putea să ai. Am cuvântul dumitale?

— Îl ai.

— Bine. Acum, cealaltă chestiune. A mai fost Vlahiță pe la dumneata în privința propunerii lui?

— Mi-a pomenit, azi, la Tribunal. E și el în consiliul de familie și m'a întrebat dacă primesc să pună chestiunea în consiliu?

— Ce i-ai răspuns?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Că încă nu m'am hotărât.

— Nici să nu te hotărăşti până în timp de un an cel puţin. Motivul? Mai târziu va ieşi un preţ mai mare.

— Aşa am să-i spun.

— Eu m'am informat: doi streini se ţin de capul lui şi el, de, e om înainte de-a fi prieten.

— Am înţeles, domnule Goseti. Fiindcă e în consiliul de familie, n'am să'l descurajez ci numai am să'l amân.

— Perfect. La revedere, doamnă.

Pe drum, Goseti avea chip luminos: destăinuirea plotonierului şi fuga Anichi, — căci fugă şi nu altceva putea fi, — erau încă două «atù-uri» în jocul apărării. Ce câmp deschis pe care să fie fugărit calul de bătae al acuzaţiunii!

XI

Pentru ziua de 20 Ianuarie se fixase la Curtea cu Juraţi, care îşi începuse sesiunea cu cinci zile mai înainte, — procesul de omor al morarului Nicola Crustin.

Ziarele făcuseră atâta caz de procesul acesta, căruia anume ziare de partid îi dădeau şi caracter întrucâtva politic, — că stârniseră curiozitatea şi imboldul multora de-a fi faţă la dezbateri.

Un ziar revolver mersese până acolo încât să afirme că criminalul fusese întradins necăutat, spre a se ajunge la condamnarea lui Zura, numai fiindcă el era socialist.

Cenzura suprimase această parte a articolului însă ziarul o pusese şi din cauza aceasta fusese suspendat, ca pedeapsă, pentru o lună.

In ziua de 20 dar, se da luptă, nu glumă, între cei ce voiau să străbată în sala de şedinţi, când se permise intrarea.

La orele zece de dimineaţă Curtea îşi făcu aparitiunea şi şedinţa se începu.

Avocatul Goseti ze afla pe banca apărării şi lângă el încă vr'o cinci, şease confraţi.

Se aduse acuzatul. Se auzi prelung murmur. Trecerea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dela locul întunecos unde stătuse, la lumina acestei încăperi, îl făcu să clipiască viu din pleoape. Simțind apoi îndreptate asupră-i atâtea priviri, auzind și a cel murmur, își pierdu puțin prezența de spirit și înnaintă cum putu, între cei doi paznici ai lui, la banca ce-i era destinată.

Goseti se aplecă spre el și întinzându-i mâna, i-o strânse viguros.

După câteva întrebări în scopul de a se constata oficial identitatea acuzatului, președintele ceru grefierului să înceapă citirea actelor, hotărârea camerei de punere supt acuzare, care trimitea pe Petre Zura la Juraţi; actul de acuzare întocmit de Procurorul General.

După aceste formalități, se făcu apelul martorilor, și aceștia eșiră spre a'și aștepta fiecare rândul.

Nu erau prea numeroși:

Doamna și domnișoara Crustin, Laura Bălnică, Ștefan paznicul, Costulea mecanicul, cârciumarul Boluloiu și soția lui Mitrana, plotonierul Marin Velea, Urlescu, Pucică și Verescu, Vlahiti și Panura.

Lipsia Anica Purcel, declarată fără urmă în citațiunea întoarsă și alipită la dosar.

Intâi fu chemată doamna Crustin, apoi Eliza, spre a se stabili raporturile dintre inculpat și patron. Melania întâlni privirea ageră a avocatului Goseti și răspunse la toate întrebările Președintelui cu fermitate în ceea ce privia caracterul lui Zura, dacă nu tocmai cu căldura cu care vorbise judecătorului de Instrucție.

Ea repetă, la urmă, cu tărie, că nu credea pe Zura vinovat.

Eliza, adresă lui Zura un zâmbet și o privire cari îi merseră la inimă și aștepta fără nici o sfială întrebarea Președintelui.

Simțimântul ei curat îi dădu aproape elocvența: povesti copilăria amândurora, cum învățau împreună, cum s'a deprins pe măsură ce se măriau, să'l respecte fiindcă-i înțelegea caracterul, inteligența și munca.

Era vădit că copila iubia pe acest tânăr, în ochii ei, distins, — dacă nu o spunea cu viu graiu și, în timp ce lui Petre i se urcau în ochi lacrimi de dragoste și de re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cunoştinţă, în public făcea o impresiune bună, care ştergea par'că impresiă rămasă din citirea actului de acuzare.

După Eliza ieşi un avocat, amic al lui Goseti, şi acesta le sfătui să se întoarcă acasă, fiindcă prezenţa lor nu mai era necesară.

Melania avusese intenţiunea să stea în sală, în public, dar în urma acestui sfat, plecă, întrebându-se ce rost avea cucoana aceea frumuşică, chemată şi ea ca martoră.

Eliza o privise de vr'o două ori cu oarecare curiozitate însă cu tot sufletul fiind la Petre şi la ce avea să spună, nu căutase o explicaţiune chemării acesteia ca martoră.

După ascultarea câtorva fu chemat comisarul Ventulescu, care fusese cel dintâiu pe teatrul crimei.

Când acesta vorbi despre urmele paşilor, Goseti ceru voe Preşedintelui să-i pună o întrebare.

— Domnule Comisar, nu aţi observat nici o deosebire între aceste urme?

— Nici una. Pasul inculpatului, când a fost pus să'şi aplice piciorul pe urma întipărită, s'a adaptat perfect urmei.

— Urma piciorului drept, — dar a piciorului stâng care schioapătă?

— Nu înţeleg tocmai bine.

— Erau două feluri de urme ale piciorului stâng: una în care piciorul apăsa pe călcâiu, aşa cum apasă Petre Zura, şi alta a unui picior care apăsa pe vârf.

— Instrucţiunea nu vorbeşte de asemenea deosebire, zise Preşedintele.

— A fost o scăpare din vedere, însă domnul medic legist a observat şi a atras atenţiunea d-lui jude instructor. Domnul medic va lămuri onoratei Curţi.

Între câţiva membri ai Curţii fu schimb de priviri şi de şoapte.

Medicul legist, chemat să vorbiască asupra actului ce dresase, dădu toate lămuririle şi stabili ora când se comisese crima, între ora unu şi două din noapte.

— Rog pe onorata Curte să reţie bine ora aceasta, zise avocatul Goseti.

— Ce aveţi de zis însă în privinţa urmelor paşilor? îl întrebă Preşedintele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pe când prevenitul iera pus să'şi aplice paşii pe urmele întipărite, am observat că aşa cum călca cu piciorul stâng, urma acestui pas se deosebia de călcătura altui pas al piciorului stâng, deşi mărimea piciorului era aceiaş, adecă făcută cu aceeaş gheată ca a prevenitului. Dânsul apăsa pe călcâiu, — celalt în vârful piciorului.

— Şi ce aţi dedus?

— Eu n'am făcut nici o deducţiune, însă am arătat domnului judecător deosebirea văditâ... care, dădea de gândit.

— Rog onorata Curte să binevoiască a lua act de deosebirea aceasta care are o mare însemnătate, zise Goseti.

Cârciumarul, chemat, confirmă cele spuse judelui instructor, la venirea sa împreună cu inculpatul în prăvălia lui; soţia lui preciză ora sosirii după unu, a inculpatului, în cârciuma lor, fiindcă aşa-i spusese individul care pleca atunci.

Ştefan paznicul îşi reînoi depoziţiunea, însă în privinţa afirmaţiunii de a i se fi părut că văzuse pe domnul Petre intrând mai de vreme pe scara de serviciu, avu o codire.

Preşedintele îl întrebă atunci:

— Mă rog, ai văzut ori n'ai văzut?

— A fost ca o vedenie... nu pot jura că era dumnealui.

— Imi permiteţi domnule Preşedinte să-i pun două întrebări.

— Puneţi.

— Dece nu te-ai dus repede să te încredinţezi dacă era cineva? Nu era datoria dumitale de paznic?

— De! dac'a fost aşa, ca o vedenie! Da am făcut rău, acuma văd.

— Ca să'ţi fi închipuit că putea fi domnul Zura, mai intrase el vreodată pe poarta aceea de dindos?

— Nu mi-aduc aminte să fi intrat vre-o dată noaptea p'acolo, fiindcă eu îi deschideam totdeauna când venia noaptea din oraş, şi dumnealui rar întârzia noaptea.

— Servitoarea, în depoziţiunea ei, zise Preşedintele, a spus vorba că Petre Zura lua de multe ori cheia când avea să se întoarcă noaptea târziu din oraş.

— A fi spus, eu nu ştiu, nu l'am văzut nici odată venind pe acolo; nici n'avea dece.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mai aveţi de întrebat ceva? se adresă lui Goseti Preşedintele.

— Nu, domnule Preşedinte.

Se făcu tăcere de câteva clipe, iar când Preşedintele se adresă lui Petre: acuzatule, ridică-te, un fior trecu prin mulţime exprimat prin murmur şi de o dată urmă o tăcere adâncă. Toate privirile se aţintiau asupra lui.

Petre se ridică liniştit: în înfăţişarea lui nu era înfruntare, nu era teamă: o uşoară mândrie din conştiinţa nevinovăţiei lui. Făcu bună impresiune publicului. Preşedintele şi Juraţii îl priviră pentru o clipă, două adânc.

El răspunse cu glas sigur de sine la întrebările Preşedintelui.

Lămuririle îi fură precise şi emoţiunea i se simţi numai când începu să-şi spună anii de ucenicie, binefacerile patronului, şi treptat încrederea acestuia în inteligenţa lui, în puterea de muncă, cumpătarea, cinstea şi priceperea de meseriaş bine format.

— Păcatul meu însă era că împărtăşiam ideile socialiste, că eram unul dintre modeştii luptători pentru ideea de dreptate socială, rosti el cu accent vibrător.

Pe scurt, dar limpede şi cu sinceritatea celui ce crede, arătă în ce constă, pentru el, această dreptate socială şi impresionă cu vederile lui juste, cu moderaţiunea caracteristică evoluţionistului raţional.

Tot în chipul acesta, urmă el, am căutat să explic patronului meu, când în seara de 13 Decembrie, după ce mi s'a dat drumul de la poliţie, — am dat ochi cu dânsul şi când a început să'mi impute că eram socialist. El era patronul, binefăcătorul, aproape părintele meu: îşi putea îngădui să fie aspru, în certarea ce'mi făcea; avea ideile lui, înnapoiate dar sincere şi putea să'şi închipue că pasul meu era greşit. Dar nici dela el la mine, nici dela mine la el nu putea porni vrăjmăşie, chiar fiindcă ne despărţiam. El nu ceda din mândria de industriaş cuprins şi din credinţa că socialismul era o primejdie pentru capitalism; eu nu puteam ceda şi fiindcă tot aş fi rămas în ochii lui bănuitul, şi fiindcă era leal din partea mea să nu cedez şi să'mi păstrez un ideal scump.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fusese ascultat cu surprindere, cu luare aminte şi, dacă nu toţi Juraţii îi înţelegeau idealul, îi apreciau sinceritatea convingerii şi înclinau a-l crede de caracter.

Preşedintele rupse însă acest început de înrâurire, întrebându-l cam brusc pe Petre:

— Atunci, de ce-ai făptuit crima?

Un murmur viu trecu prin mulţime, rechemându-i şi ei atenţiunea ce se depărtase de obiect, supt vraja convorbirii «inculpatului».

Goseti ridică repede capul şi privi la Petre.

Acesta nu se turbură de loc şi răspunse la moment cu fermitate:

— In tot ce-am vorbit pân'acum e dovada morală că sunt nevinovat.

— Impotriva căreea se ridică strigătoare dovezile materiale pe care le-a găsit Instrucţiunea.

— A! Instrucţiunea a găsit dovezi materiale strigătoare? rosti el cu indignare. Cum? domnule Preşedinte! Cum, domnilor Juraţi, eu, căruia mi se face onoarea bănuielii de-a fi chibzuit crima cu inteligenţă în vrăjmăşia mea rece, — eu să fiu capabil de-a semăna atâtea dovezi cari să strige apoi împotriva mea? Ori cât aş fi lovit de bine sau de neîndemânatec, pe binefăcătorul meu, cum era să'mi sară de la manşetă butonul? Dar să admit că butonul a voit să se constitue dovadă şi a sărit. Dar pumnalul? cu toată inteligenţa şi chibzuinţa mea de scelerat, n'am putut să'mi procur altă unealtă? Şi mărginindu-mă la cel pe care-l aveam la îndemână, fiindcă mă grăbiam nu-i aşa, să omor, — n'am găsit altceva mai bun, mai inteligent de făcut, decât să scot pumnalul din rana mortului, ca să nu fie găsit, şi să'l duc la mine după sobă, înfăşurat într'o cârpă, tocmai ca să fie găsit, în apropierea tecei care rămăsese în perete? Ce ispravă de criminal ciudat! Mă introduc prin curtea transporturilor, cu cheea portiţei, — şi am grijă s'o pun în cuiu în odaia mea, cât mai în vederea tuturora, — unde nu fusese pân'atunci, negreşit ca să dau înc'o dovadă de inteligenţa mea criminală şi de simţimântul conservării personale. Voiam să comit o crimă şi trebuia să viu de afară, să las urme de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

paşi, când puteam să nu ies de loc, să fac omorul, să îngrijesc ca nici o urmă să nu rămâe şi ca crima să devie neexplicabilă. In tot cazul, dacă s'ar fi găsit vre o urmă ar fi fost foarte puţin evidentă, ori ar fi fost în adevăr una din acele urme care scapă din vedere şi celui mai prevăzător criminal. Dar nu! Eu a trebuit să semnez şi să contrasemnez toate dovezile printr'o lipsă de prevedere dobitocească, iertaţi-mi expresiunea. V'am arătat neposibilitatea morală de-a fi eu criminalul faţă cu acela pe care'l iubiam şi'l respectam; v'am arătat că dovezile materiale ale crimei nu sunt nici din inconştienţa nici din prevederea mea în care intra instinctul păstrării de sine, şi strig, sus şi tare: sunt nevinovat, n'am comis această crimă, nu mi-am ucis binefăcătorul!

In acest strigăt al inimii se amestecară lacrimi, — şi publicul îşi manifestă emoţiunea; Juraţii plecară capul.

Preşedintele sună clopoţelul.

Se făcu tăcere, — emoţionantă tăcere.

Petre, cu braţele încrucişate, superb în atitudinea lui de curăţie sta nemişcat, privind undeva înaintea lui.

— Acuzatule, rosti Preşedintele, stăpânindu-şi bine emoţiunea cea fără de voe, — ora în care s'a comis crima corespunde timpului a căruia întrebuinţare nu ne-o poţi preciza. Plecarea dumitale grăbită de la doamna la care te duseseşi să cinezi, denotă o stare de suflet turburat, o nerăbdare de-a sta mult pe loc, o teamă de-a nu fi oprit cumva peste timpul în care hotărâseşi să fii liber. Te duci la Ovidiu numai fiindcă ai întâlnit doi tovarăşi şi ţi-ai dat seama că era nemerit să fii văzut şi acolo. La douăsprezece pleci: era timpul. Ce ai de zis?

— Ce mai pot avea de zis după cele ce-am arătat, din care speram că'mi înţelesesereţi adevărata stare sufletească, nu de om ce pregăteşte o crimă, dar de om ce'şi schimbă o situaţiune, ce renunţă la un întreg trecut de muncă, ce rămâne în voia unui viitor nesigur! Sunt la discreţiunea domniilor voastre, la spiritul domniilor voastre de dreptate. Voiţi un condamnat? Aveţi dovezile materiale; zdrobiţi-mă supt ele... sunt nevinovat!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Rostirea îi fu cu oarecare violenţă, dar cu acelaş accent de adevăr.

Preşedintele suspendă şedinţa, întrucâtva enervat: acest strigăt de nevinovăţie îi răsuna în suflet, însă îl şi nemulţămia.

Acuzatul fu dus între cei doi soldaţi.

Publicul începu să discute, negreşit, cu păreri împărţite.

Într'un colţ sta Finichi foarte neliniştit ori de câte ori vorbia Zura şi simţia că face impresiune favorabilă lui.

După suspendare ieşi să fumeze, printre cei ce fumau şi discutau cu mai multă ori cu mai puţină aprindere.

Goseti stătu de vorbă cu confraţii din juru-i: părerea acestora era că inculpatul se apărase cu tăria nevinovăţiei dar şi în chip foarte inteligent.

Goseti le răspundea:

— E în adevăr nevinovat.

Apoi, lăsându-se pe bancă, se puse să cugete adânc.

*

După un ceas Curtea se întoarse şi Petre Zura fu adus la locul lui. Părea întrucâtva enervat şi mai palid.

Goseti observă şi-i zise, zâmbind:

— Linişteşte-te.

Preşedintele dădu Procurorului cuvântul.

Rechizitoriul lui ţinu un ceas şi un sfert, plin la început de consideraţiuni de morală şi de filozofie cari îi serviră ca aplicaţiuni la «crima monstruoasă». Pe raportul Siguranţei Generale, prin care se da după cum ştim, informaţiuni neexacte, în privinţa lui Petre, se întemeiă spre a desvolta psichologiceşte apucăturile lui rele şi a trage concluziunea că fatalmente el trebuia să ajungă la crimă într'un moment când îşi vedea zdrobită cariera. Recunoştinţă, conştiinţă, cum pot exista într'un suflet slab corupt degrabă de ideile anarhiste? Aci se înfundă în desfăşurarea ideilor teroriste, făcând un tablou, cu meşteşugire întocmit, al crimelor celebre din trecutul nihilismului

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi anarhismului, cari culmineză în ceea ce se petrece în Rusia.

Despre crima lui Petre Zura vorbi întemeindu-se pe cercetările instrucţiunii, arătându'l ca pe un om hotărât, dar care în faţa crimei săvârşite şi-a pierdut capul şi n'a putut să-şi mai dea seama de urmări: aşa se explică dece n'a putut înlătura dovezile.

Ca formă rechizitoriul făcu negreşit impresiune, spus mai ales bine şi cu autoritate.

In privinţa deosebirii dintre paşi, ridicată de Goseti şi confirmată de medicul legist şi în privinţa mărturiei plotonierului Marin Velea, nu zise nici un cuvânt, ca măcar să le dea drept lipsite de însemnătate; ignorarea lor era greşală din parte-i.

Şi termină astfel:

«Domnilor Juraţi, fiţi în pace cu conştiinţa: îndoială nu poate fi cât de puţin în privinţa acestui inculpat, cu atât mai odios, cu cât e inteligent şi nu lipsit de cultură. Dar instinctele pe care nu şi le-a putut stăpâni, dar educaţiunea inimii pe care nu şi-a putut-o face, l'au adus pe banca aceasta, supt ochii dumneavoastră, în cari, nu trebue să fie nici o privire de milă. Daţi-i pedeapsa meritată: va fi un act de dreptate nu numai juridică, dar şi socială».

Se făcu tăcere adâncă, după câteva clipe numai, de freamăt, în care iera înrâurirea cuvintelor cu care Procurorul îşi terminase rechizitoriul.

Preşedintele dădu lui Goseti cuvântul şi acesta se ridică: toate privirile se aţintiră asupră-i. In înfăţişarea tuturora era silinţa de-a auzi cât mai bine.

«Sunt supt impresiunea cuvintelor grave şi elocvente ale domnului Procuror, începu dânsul. Domnia-sa a făcut apel la asprimile legii, la dreptatea de neînduplecat a domniilor-voastre şi vă stă în minte însemnătatea şi sfinţenia de temut a misiunii ce aveţi.

«Doamne fereşte să caut eu a vă slăbi simţimântul a cesta; ba încă, dacă ar fi trebuincios, mai degrabă mi-aş uni glasul cu acela al domnului procuror şi v'aş zice şi eu: dacă sunteţi ferm convinşi că omul acesta e vinovat,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

loviți-l fără milă! pedeapsa trebue să-i fie ca și crima, tot pe atât de mare. Dar Verdictul domniilor-voastre îl voiu aștepta cu încredere, fiindcă sper să vă fac a'mi împărtăși convingerea care mă însuflețește.

«Mai înainte de toate cine e omul de care e vorba să fie pedepsit?

Și Goseti începu a-i descrî copilăria, ucenicia, această parte a vieții când ființa individului este ceara căreia i se dă forma voită și primește întipăririle mediului. Acei ce dădeau forma erau cei doi soți Crustin, — de cari vorbi cu deplină cunoștință a firii lor; mediul, era al muncii. Copilul nu era răsfățatul care poate aluneca mai târziu; era supus asprimei muncii de ucenic, cu corectivul unei îngrijiri de aproape. I se arăta calea muncei cinstite, i se înlesnia cultivarea minții în preajma copilei familiei, dar nu i se ierta greșeli cari să îndrepte spre lene, spre necuviință, spre înșelăciuni. De unde, cum, ar fi putut să ia alte întipăriri, când în afară de asemenea formă ce i se da, el era și fiul unei familii cinstite și muncitoare, bine cunoscută și apreciată de Crustin?

Și desvoltă apoi cum a putut să'l cunoască, atunci când era deja format și întrupa într'un exterior simpatic o destul de puternică individualitate morală, c'un fond de cunoștinți serioase, cari, treptat, treptat îl uimia, cu cât stătea mai mult de vorbă cu dânsul.

Arătă apoi ce legătură era între Zura și familie și de ce dragoste se bucura printre lucrătorii întreprinderii, prin felul de-a administra și de-a fi, față cu ei.

«Asemenea însușiri nu pot fi prefăcute, căci în acest caz nu ar avea continuitate și bunul simț al celor ce'l priviau de aproape nu s'ar fi înșelat mereu».

Arătă ceea ce spusese și judecătorului, cum s'a dus la câteva întruniri socialiste și cum, fără să fi fost văzut de Zura, l'a ascultat: nici o deosebire între felul cum îmi vorbia mie și cum vorbia muncitorilor: deci continuitate și de caracter și de linia idealului lui de luptă, întemeiat pe educația maselor, pe desvoltarea simțimântului datoriilor, pe un teren de evoluție socială, cu respectul de legi și al ideei de Stat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Unde vedeţi dumneavoastră, rosti el cu energie, idei de anarhie? unde vedeţi dumneavoastră apucăturile rele de beţie, joc de cărţi şi de risipă, pe cari i le aruncă în spate un raport poliţienesc în care se înşiră viţii fără nici o arătare de loc şi de mărturii? Au nu ştim noi cum este de slabă poliţia noastră şi în ce îndeletniciri se sbate fără nici un folos pentru binele public? In douăzeci şi patru de ore, cât a trecut dela adresa judecătorului de instrucţie şi până la răspunsul Siguranţei a fost cu putinţă oare agentului însărcinat să raporteze, de a cerceta cu de a mărunţul şi de-a dovedi ceeace afirmă? M'am informat dacă Petre Zura avea cumva un cazier anume la Siguranţă, în care să fie date culese mai de de mult în privinţa lui. Nimic, domnilor... şi vă cer voe să vă citesc acel raport spre a vă da şi mai bine seama de superficialitatea lui.

Citirea raportului făcu în adevăr pe unii Juraţi să zâmbiască şi în public să fie murmure.

Preşedintele sună clopoţelul.

— Nu vă face, domnilor Juraţi, impresiunea că l'a scris la biurou un oarecare agent care ştie să ţină un condeiu, şi care şi-a zis: e un socialist; las'că'l încondeez eu... şi, l'a încondeiat. Domnul procuror a pus bază pe raport şi ne-a făcut o frumoasă pledoarie, însă dovezile materiale nu ni s'au desfăşurat.

«Acum să venim la crimă. Pe temeiul celor ce am avut până acum onoarea să vă spun, crima este cu neputinţă din partea lui Petre Zura; o înlătură dovezile morale.

«In privinţa dovezilor materiale, însuşi Petre Zura v'a vorbit şi vă amintiţi domnule Preşedinte cu câtă logică a dovedit că nu putea să'şi semneze şi să'şi contrasemneze la fiece pas crima.»

Goseti le luă iarăşi pe rând şi una câte una le sfărâmă cu atâta tărie de argumentare, că Juraţii începură a se privi.

«Deci, e slabă reconstituirea crimei aşa cum a făcut-o instrucţiunea, fără să ţină seamă de deosebirea de paşi care era deja un indiciu în altă direcţiune şi fără să caute a stabili dacă materialiceşte era cu putinţă, ca timp

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui Zura, să plece de la Ovidiu, să vie să comită crima, să se ducă să ascundă suma şi să vină şi la cârciumă.

In două ore, dela 12 până la două, nu se străbate atâtea distanţe şi nu se comite o crimă, par'că ai face act de prezenţă undeva, pentru câte-va minute, să'ţi iei «jetonul» şi să pleci.

«Oricât de îndrăzneţ, oricât de cunoscător al locului, oricât de mult sânge rece să ai, e peste putinţă să faci ceea ce instrucţiunea închipue că a făcut Zura.

«Instrucţiunea s'a mărginit la aparenţa dovezilor materiale; dar, domnilor, faptele nu au nici o valoare faţă cu raţiunea şi cu logica.

«Să'mi daţi voe să reconstituiesc eu crima aceasta.

Fu iar un freamăt, o nouă silinţă de ascultare cât mai bine, o atenţiune vie din partea Juraţilor.

«Cineva a comis crima şi e un om care trebue să fi fost cândva în serviciul fabricii. El iera în curent cu ceea ce se petrecea în casa Crustin, fiindcă era în relaţiuni cu servitoarea Anica... De ce-a fugit această servitoare, de a doua zi după ce-a chemat-o şi a ascultat-o judele instructor? Pentru ce a lăsat o casă în care era de opt ani şi în care era tratată bine? dece? fiindcă nu-i era conştiinţa curată... şi se temea... In dimineaţa de 17 Decembrie pleacă supt cuvânt că se duce la Viziru în judeţul Brăila, comuna ei. Eată ce'mi răspunde Primarul la petiţiunea ce i-am trimis pe om anume: «Femeea Anica Purcel este din comuna aceasta, dar a plecat de aproape 10 ani din comună şi nu s'a mai întors. Niciodată n'a scris părinţilor ei, aşa că aceştia trăiesc şi o cred pierdută.» Deci, ea a mințit pe doamna Crustin când a spus că se întoarce acasă; voia numai să'şi piardă urma şi şi-a pierdut-o. Judecătorul de Instrucţie cere c'o adresă Siguranţei să o supravegheze. Siguranţa nu cercetează de fel, de sigur, odată ce nu a comunicat Instrucţiunii, cum trebuia să facă, dispariţiunea ei, martor destul de important din punctul de vedere al acuzării. Deci, e dovadă morală că se simţia vinovată şi de teamă, a fugit.

Vă aduceţi aminte, domnilor Juraţi, depoziţiunea plotonierului Marin Velea. In noaptea de 13 spre 14 De-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cembrie, patrulă pe şoseaua fabricii şi a văzut la poarta curţii, — care e a transporturilor, — pe un individ vorbind cu o femee, printre gratii... Acesta este criminalul... Îşi pregătia crima, mai luând informaţiuni dela amanta pe care şi-o făcea complice, fără să-i fi spus poate tot gândul lui. Prin femeea aceasta şi-a procurat o pereche de ghete a lui Petre Zura şi perechea de butoni. Arma a luat-o el singur din odaia lui Petre, ce sta neîncuiată, când el lipsia de-acasă.

«În noaptea de 14 spre 15 se introduce cu cheia ce i-a dat femeea, pândeşte să nu fie văzut de Ştefan paznicul şi intră pe uşa neîncuiată a scării de serviciu.

«Atunci lui Ştefan i s'a părut că a văzut pe cineva şi acesta şi-a închipuit că putea fi Petre, nevenindu-i să creadă că era altcineva şi neîntrebându-se totuş dacă Petre putea ori nu să vină prin altă parte decât pe poarta principală.

«Eată'l în cetate. Liniştea îi dovedeşte că toţi dorm... Ţinta lui era biroul de sus sau cel de jos, după întâmplare. Era lumină însă în biroul de jos. Îl favoriza întâmplarea. Acolo putea să lucreze mai în voe. Să'l atace pe Crustin, să-i ia cheia dela casă şi să fure.

«Intră în odaia lui Petre, luă pumnalul, lăsând teaca în perete la locul ei şi, strecurându-se cu uşurinţă de-a lungul coridorului, intră în sala mare a scării mari, se coborî uşor şi intră în biurou. Patronul era înaintea casei de bani, deschisă... Socotind că e Petre,—fiindcă la ora aceea nu'şi închipuia să intre la el altcineva, — nu şi-a întors capul spre el, desigur, şi-i va fi vorbit. Individul s'a repezit şi a făcut omorul. A avut apoi cruzimea să răsuciască arma în rană şi s'o clatene în o parte şi în alta până s'o scoată şi a înfăşurat-o plină de sânge în cârpa ce-i servia poate de basma ori de «fulard». A luat suma ce-a găsit-o, s'a întors, lăsând lumina aprinsă în biurou, pe acelaş drum, şi a intrat în odaia lui Zura, unde a pus după sobă arma în cârpa în care o înfăşurase, şi cheia de la poartă, în cuiul unde nu fusese niciodată până atunci.

Coborându-se, a pândit momentul când Ştefan era în gheretă, s'a întors pe acelaş drum, şi a plecat lăsând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poarta descuiată, după cum a constatat cercetarea, — ceea ce nu s'ar fi întâmplat dacă criminalul ar fi fost Zura.

«Negreșit că cu tot sângele lui rece, o emoțiune era în ființa lui, provocată de teama de mai 'nainte și acum de izbânda mai presus poate de așteptarea lui. Era firesc să simtă nevoia de a bea, de a'și restabili echilibrul curajului, de a'și sărbători bucuria că izbutise și credința că altul va plăti pentru el. S'a dus dar la cârciuma cea mai apropiată, în drumul ce'l avea de făcut până la cuibul lui...

«Vă amintiți, domnilor Jurați, domnule Președinte, că la proba pe care a făcut-o judele instructor la cârciuma lui Bobuloiu, acesta a declarat că în timpul când Petre Zura intra în local, un individ ieșia, și nu pe ușa din față cum era natural, dar pe ușa de din dos, când soția negustorului l-a și întrebat ce oră era?..

«Acest individ... ce coincidentă... schiopătă... Dece n'a ieșit prin față? fiindcă cunoștea pe Petre Zura și era cunoscut de el. Deci evita de a'l întâlni...

«Vă amintiți din depoziținea domnului medic legist că apăsarea piciorului stâng al lui Petre Zura e pe călcâiu și că s'a deosebit altă călcătură de picior stâng care schiopătă, însă cu apăsarea pe vârful piciorului.

«Acel individ, domnilor, era criminalul, care, deși avusese perechea de ghete a lui Petre, se deosebia la umblet prin călcătura aceluiaș picior, infirm și la unul și la altul. Coincidența să nu vă pară stranie. E providențială; e logică, de mi se permite să zic așa, în înlănțuirea între ele a faptelor.

«Și acest individ a avut în adevăr tot timpul ca între miezul nopții și ora două să facă drumul până la moară, să facă crima și să vină la cârciumă, unde cârciumarul a afirmat că a băut cu sete și mult.

«Eată faimoasele dovezi materiae cum cad, fiindcă nu sunt sprijinite decât de-o aparență, de-o instrucțiune insuficientă, fiindcă altul e criminalul, complice cu servitoarea fugită; altul e criminalul care a semănat dovezile în chip ordinar cu totul, spre a fi în sarcina aceluia pe care îl hotărâse țap ispășitor.»

Avocatul se opri pentru câteva clipe. Emoțiunea era

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mare în public: reconstituirea aceasta a crimei, mai firească, impresiona, era primită în favoarea inculpatului.

Şi acest curent din public, manifestat numai în atitudinea lui, trecea în sufletul Juraţilor şi-i făcea să vadă că «aşa era», — fiindcă era mai aproape de realitate, mai logic.

Şi, într'o vrednică de admirat peroraţiune, pasionată, elocventă, — de-o pasiune şi de-o elocvenţă pe cari le dă numai singură convingerea, rezumă faptele şi caracterul lui Petre Zura şi ceru, cu fermitate, sau achitarea, sau pedeapsa fără nici o circumstanţă uşurătoare.

Procurorul în replica lui fu nu mai puţin pasionat şi elocvent: Juelul era în adevăr mişcător.

Goseti, în replica lui, puse şi mai multă pornire: dacă raţionamentele mele, termină el, n'au putut să vă convingă sufletul; dacă nu mă credeţi, când vă strig: pe onoarea mea, — şi e onoarea unui om care şi-a trăit cinstit şi demn viaţa, — afirm că acuzatul nu e vinovat; sunt sigur că este victima unei greşeli fatale, a unei uneltiri infernale, a unei fatalităţi de neinduplecat; dacă nu mă credeţi, ei uite, domnilor Juraţi, rostiţi un verdict afirmativ. Intrebărilor ce vă vor fi puse, răspundeţi simplu de tot: *da*, — şi clientul meu va fi dus la ocnă, şi domnia-voastră îl veţi fi trimis acolo. Şi veţi fi făcut bine: el nu trebue să mai existe în societatea omenească şi circumstanţe uşurătoare nu sunt, nu trebue să fie pentru el! Dar..., mă opresc, domnilor, după o zi întreagă de oboseală fizică şi morală, cu sufletul plin de aceeaş nelinişte ca şi clientul meu, ca acest tânăr pe care'l cunosc de ani întregi, pe care'l stimez şi'l iubesc fiindcă s'a ridicat prin muncă şi prin cinste!

«Dacă vedeţi lacrimi în ochii mei, o! să nu credeţi că în loc de-a vă convinge, voiu să înduioşez; că în loc să mă adresez judecăţii dumneavoastră umblu să mă adresez inimii dumneavoastră. Nu! nu! nici o înduioşare! nici o milă! Aşteptăm dela dumneavoastră numai un act de justiţie. Ne adresăm unor judecători, nu unor oameni...»

Preşedintele întrebă pe acuzat dacă mai avea ceva de spus.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nimic, domnule Preşedinte, decât că sunt nevinovat, îi răspunse cu emoţiune şi cu simplitate.

Preşedintele, în timp ce se făcea lumină, rezumă desbaterile, apoi Juraţii trecură în camera deliberărilor.

Acuzatul fu scos din sală. Era palid acum şi ca slăbit de puteri.

De abia Juraţii ieşiră şi din toate părţile sălei izbucniră murmure ce deveniră strigăte: desbaterile pasionaseră şi acum se schimbau observaţiuni, se discuta cu aprindere.

Finichi nu se mişca: era plin de sudoare, plin de nelinişte, plin de turburarea ce-i pricinuise felul în care avocatul Goseti reconstituise crima. Avea presimţirea achitării şi se gândia, în acest caz, cum să se menţină în întreprinderea unde îşi trăsese planul să trăiască!

Trei ore ţinură deliberările, trei ore enervătoare pentru public, de grozavă apăsare de suflet pentru Petre Zura, de îngrijorare pentru Goseti, care, ardea de nerăbdarea şi de dorul de-a triumfa!

In sfârşit un clopoţel se auzi sunând: era nouă seara.

Curtea se întoarse în tăcere.

— Domnule prim Jurat, rosti preşedintele, binevoiţi a citi verdictul.

Acest moment e totdeauna solemn, îngrozitor. Toate inimile băteau ca apăsate şi privirile erau aprinse, gâturile întinse şi uscate; răsuflarea, grea.

Primul Jurat se ridică şi cu glas pe cari se silia să şi'l acă sigur, citi:

«*Pe onoarea şi pe conştiinţa mea, înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, declaraţiunea juriului este: nu, acuzatul nu e vinovat!..*

Preşedintele dădu ordin să aducă pe acuzat, — şi el intră, palid, cu pas nesigur, dar silindu-se să umble drept.

Când i se citi hotărârea de achitare, tresări, se clătină... şi Goseti avu timp să'l sprijiniască.

Publicul izbucni în aplauze.

Preşedintele sună clopoţelul şi ordonă ca Petre Zura să fie pus în libertate.

In acest moment Finichi se strecură şi ieşi repede ca bătut de Dumnezeu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XII

Din palatul Justiției în care intrase de dimineață supt greutatea celei mai uricioase învinuiri, acum, în timp ce luna împrăștia lumină vioae în aerul geros, peste orașul înghețat, Petru Zura, încă sleit, de nemâncare și de îngrozitoare emoțiuni, ieșia la brațul marelui lui apărător.

Goseti îi vorbia, îi strângea brațul, voia să-i redea cunoștința de sine și de achitare, însă tocmai când intrară pe strada Smârdan, frigul și vorbele avocatului îi dădură puțină înviorare.

— Să mergem să mâncăm, prietene Petre, căci dacă eu sunt sleit, dar dumneata!

— E drept că... mor de foame... răspunse el, zâmbind obosit.

Intrară la Iordache și după trei sferturi de oră erau la cafea.

— Acum că ți-ai venit în fire, dragă Zura, îi zise afectuos, să vorbim. Trebue să te pun în curent cu ceea ce este la moară.

Il încunoștiință cum s'a regulat succesiunea, cum s'a constituit consiliul de familie și că munca s'a pus pe cale. Ii spuse apoi în ce ciudată stare sufletească a găsit pe doamna Crustin față cu el...

— Văd că te uimește și te neliniștește. Pe mine numai m'a uimit și m'a făcut să mă întreb care putea fi cauza. Nu am găsit decât una cu putință: este *cineva*, — cine? nuștiu, — dar este, și persoana aceasta a căutat într'adins să insufle acestui suflet de femee neîncrederea în dumneata, bănuiala că ierai vinovat... Dacă vei putea descoperi cine e persoana, să știi că vom fi pe cale să lămurim taina în care se ascunde criminalul. Trebue să'ți mai spun un lucru, ca să te întăresc sufletește: ești achitat, e adevărat, dar nu ești scos cu totul de supt învinuirea de crimă și vei vedea că ți se va arunca în față această insultă destul de dureroasă. Se impune deci să descoperim noi pe criminal și te rog să vii mâine pe la șase seara, să cinezi la mine și să vorbim, să discutăm.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Înțelegi că acum avem indicii pe cari nu le aveam îndată după crimă. De le-am fi avut, dam directivă Instrucțiunii. A fost bine însă și așa, poate că mai bine, fiindcă cu poliția noastră cine știe cât țineau cercetările și cât ai mai fi stat în prevenție... Și acuma, dragă Petre, în sănătatea dumitale, încă un pahar și — să mergem.

Când fură prin Lipscani.

— Ascultă, ai bani la dumneata?

— Deloc... Tot ce-aveam e în odaia de-acasă, supt peceți...

— Uite o sută de lei, până când se vor face formele, mâine.

Unde dormi în noaptea asta?

— Dacă mă crezi... zău nuștiu... La vr'un otel.

— Fără foc... Nu! Hai la mine. Vom găsi un locușor.

— Prea mult, domnule Goseti...

— Taci din gură, urâtule... și hai... Uite-o birjă... cam cu gloabe, dar hai...

*

— Mamă, mamă, strigă Eliza a doua zi, pe la unsprezece de dimineață, alergând s'o găsiască și fluturând un ziar... Mamă, Petre e achitat... e liber... o să vie.

Și-i străluciau ochii frumoși printre diamantele lacrimilor de bucurie.

Melania se îngălbeni, apoi se aprinse la obraji... și scăpă vorba:

— Va să zică tot nevinovat era.

— A! dar ce, mămico, îl credeai vinovat? exclamă copila cu uimire și jignită.

— Nu, nu... așa mi-a venit vorba, se grăbi ea să răspundă.

Și își arătă bucuria, pe care în adâncu-i o săpa nuștiu ce neliniște, ce grijă, ce nemulțumire.

Eliza o îmbrățișă, o sărută și fugi în odaea ei să-și guste toată bucuria și să citiască mai în amănunt darea de seamă despre desbaterile înnaintea Curții.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intâia grijă a lui Goseti fu să facă formele ridicării peceţilor şi să i se predea lui Petre suma ce-i aparţinea, apoi să-i dea drumul să se ducă la moară. Pentru ora 6 seara urma să'l aştepte la cină, după cum se înţeleseseră din ajun.

Când intră pe poarta pe care nu credea să se mai vadă intrând şi când dădu cu ochii de clădirile în care se simţia activitatea zilei, i se umplură ochii de lacrimi.

Eliza, din întâmplare, în biuroul de sus, ca să închidă fereastra, îl zări şi avu o comoţiune puternică, apoi, c'un strigăt dădu fuga pe scară şi îi ieşi înainte de-i apucă amândouă mâinile.

— Petre! Petrică! îi strigă, — zicându-i pentru întâia oară pe nume şi încă cu atâta drag, cu atâta emoţiune!

— Domnişoară... Elizo! îi zise şi el, pe nume, strângându-i mâinile arzător.

Cum s'ar fi îmbrăţişat dacă nu i-ar fi oprit nuştiu ce stânjinire, — ruşinea de partea ei, lipsa de îndrăzneală de partea lui.

In timp ce Eliza îl ducea sus la mumă-sa, pe scara mare, un lucrător care'l zărise, purcedea să împrăştie vestea de bucurie.

De dimineaţă, din ziare, lucrătorii aflaseră achitarea şi cei vechi ai casei aşteptau să'l primiască solemn.

Finichi avusese bunul simţ să nu se arate în ziua aceasta.

Melania îl întâmpină pe Petre, în capul scării: cu toată îndoiala ei din urmă, ochii îi erau înrouraţi şi când el îi sărută amândouă mâinile cu căldură în înfăţişarea lui respectuoasă, ea nu se putu opri să nu'l sărute pe frunte.

Nu-i zise totuş, cum îi venise pe buze: eram sigură că nu erai vinovat, — ci: mă bucur că te-au achitat, Petre.

— Dragă Petrică, ce mult a trebuit să suferi!.. îi zise Eliza, luându-i o mână în ale ei.

— In adevăr, am suferit, îi răspunse cu sinceritate, însă nu atât pentru mine, cât pentru dumneata, doamnă şi pentru dumneata, Elizo, — dacă doamna îmi dă voe să'ţi zic pe nume.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ndrr1901-1932

— Firește că să-i zici așa... îi răspunse ea, înrâurită de căldura dragostei Elizei pentru Petre.

— Când mă gândiam la nenorocirea ce v'a lovit în chip atât de neașteptat și de groaznic, nu'mi puteam astâmpăra durerea și neliniștea. Eram sigur că nu voiu fi condamnat, dar dacă s'ar fi întâmplat să'mi pierd viitorul, suferința Elizei din cauza aceasta îmi luà somnul, odihna, mințile...

— Dragul meu Petre!.. rosti Eliza, alipindu'și un umăr de-al lui.

— Acuma că s'a întâmplat cum e mai bine, în fața nenorocirii, zise Melania, să ne vedem de lucru Petre.

— Să ne vedem... doamnă... Dar ce greu o să'mi vie că n'o să mai văd pe binefăcătorul meu!..

Ochii i se umplură de lacrimi; plânsul trecu dela el la amândouă femeile și jalea ținu câteva minute: Eliza își strângea mâinile în mâinile lui Petre.

Apoi, fără să se fi îndemnat din ochi măcar, din acelaș îmbold de-o clipă, ea trecu în dreapta Melaniei, el în stânga, — îi luară câte-o mână și i-o sărutară, iar Eliza îi zise:

— Vom fi doi, mămico, să te mângâiem și să te iubim.

— Dumnezeu să vă facă viață bună și dulce, le rosti ea, printre lacrimi, zâmbindu-le și-i sărută.

— Voiu lucra în amintirea domnului Nicola, cu toată energia, cu toată dragostea de dumneavoastră și cu tot interesul pentru casa aceasta.

— Dumnezeu să'ți ajute, Petre... și, după anul de doliu, va fi și căsătoria voastră.

Se ridică apoi.

— Să mergem, Petre, prin moară și prin brutărie.

In acel moment se auzi fluieratul gros al aburului.

— Da ce oră e, de se lasă lucrul? întrebă Melania.

— Abia cinci... zise Petre.

— Hai să vedem care-i pricina? și în timp ce cobora scara, îi zise: a venit azi înainte de prânz de-a ridicat pecețile dela odaia dumitale...

— Știu. Eram la tribunal cu domnul Goseti, unde mi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

s'a dat banii, ceasornicul... Ast-noapte am dormit la dânsul. Ce om bun! ce om de inimă!.. La şase acum mă aşteaptă la masă la el, fiindcă are ceva de vorbit cu mine.

— O să-i pară rău Elizei.

— Te rog să mijloceşti să nu-i pară, fiindcă e în interesul nostru.

Când ieşiră în curte, în faţa morii stau adunaţi toţi lucrătorii, în frunte cu mecanicul-şef.

Toţi se descoperiră şi strigară într'un glas:

— Trăiască domnu' Zura! Trăiască patroana!..

— Domnule Petre, începu mecanicul, emoţionat, nici unul n'am crezut că eşti vinovat... Am plâns pe domnul Nicola, fiindcă era om bun de suflet; ne bucurăm că vii să ne conduci şi ne eşti drag, fiindcă semeni patronului, Dumnezeu să'l aibă între cei drepţi!

— Dragă Costulea, cea mai bună chezăşie pentru mersul cinstit şi drept al trebilor unei întreprinderi, este buna-înţelegere, respectul şi conştiinţa datoriilor şi de-oparte, şi de alta... Patroana noastră îmi dă mai departe încrederea de-a fi alături cu dumneaei conducătorul şi mă voiu sili să facem aşa ca să nu avem a ne plânge unii de alţii, în interesul casei şi în interesul dumneavoastră. Vă mulţumesc pentru dragostea ce'mi arătaţi.

— Trăiască domnul Zura! Trăiască patroana, se repetă cu însufleţire.

Petre le strânse tuturor mâna.

Dela o fereastră din biuroul de sus Eliza privia plină de fericire: era o zi de triumf, de lumină în doliul ce le îndurerase.

— Dar pe domnul Finichi nu'l văd, zise doamna Crustin, spre mirarea lui Petre.

— Finichi? întrebă el...

— Iţi voiu spune. Lucrul se amână pentru azi la moară... în cinstea lui Petre.

Lucrătorii se împrăştiară, ea luă drumul cu Petre spre scara cea mare.

— Finichi mi-a fost de mare ajutor, Petre. A venit să mă vadă şi eu, fără cineva în jur, l'am rugat să vadă de treburi... El mi-a găsit şease sute de chile de grâu cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

preț bun și a îngrijit să avem făină trebuincioasă. E om cum se cade... și'ți e prieten, Petre.

— Cred, doamnă, fiindcă nuștiu să fi făcut rău cuiva, — doar fără voe, — îi răspunse el, nu tocmai bine impresionat de lucrul acesta.

*

In acea seară Petre se întoarse pe la nouă, acasă, în odaia din care plecase pe drumul cel mai bolovănos din viața lui. O găsi foarte curată, de curând scuturată și spălată pe jos, cu cele două ferestre oglindă de curate.

După ce se periă, se duse de bătu la ușa sălei de mâncare: era așteptat la ceaiu...

Găsi numai pe Eliza:

— A! dar ce ai? îl întrebă cu îngrijare.

El zâmbia, când intrase, însă chipul lui avea înfățișare nouă parcă, ceva prea serios în espresiunea privirii.

— Nimic care să te neliniștiască, dragă Elizo. Putem vorbi ceva mai multișor, numai noi amândoi?

— Cred. Mama chiar acum s'a dus să facă o inspecțiune la brutărie.

— Atunci dispunem de un sfert de oră. O făcu să șadă și se așeză în fața ei. După o clipă începu. Dragă Elizo, am avut o lungă consfătuire cu domnul Goseti; iar ceea ce'ți voiu spune acum, te rog să rămână între noi...

— Dar negreșit, Petre, răspunse ea, însă plină de nedumerire și de curiozitate.

— Dragă Elizo, pe mine m'a achitat Curtea cu Jurați, dar în ochii multora voiu rămânea tot bănuitul, fiindcă taina morței domnului Nicola nu s'a lămurit. După multe lucruri observate de domnul Goseti, criminalul va fi găsit, — însă eu trebue să'l găsesc și'ți jur că'l voiu găsi, — rosti în timp ce-i scânteiară ochii. Îți voiu da unele amănunte și va trebui să mă secundezi în aflarea adevărului.

— Din toată inima Petre.

— Eu nu mă mai bucur în inima mamei tale, dragă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Elizo, tot de dragostea de mai 'nainte: o ştiu dela Goseti. El e convins că cineva a trebuit să-i fi spus cine ştie ce, în cât să mă creadă şi ea vinovat.

— Dar nu se poate, Petre.

— E aşa, Elizo. Iţi voiu spune în altă zi observaţiunile lui Goseti. Şi eu, şi tu, trebue să luăm seama, cu mare fereală, cu cine stă uneori dânsa de vorbă şi, dacă se va putea, să şi ascultăm. Nu vom face act de spionagiu, fiindcă este într'un scop moral. Imi promiţi?

— Da. Insă, Petre, ştii că mă pui pe gânduri?

— Nu trebue să te neliniştesti... Ceea ce voim să facem, nu va fi pentru acum, numaidecât. Luni vor trece poate până să începem a prinde firul. Dar de indată ce vom crede că am simţit ceva, voiu alerga la Goseti: el ne va conduce. El îşi face o datorie de onoare să descopere pe criminal. Şi numai când vom ajunge la aceasta, îmi voiu redobândi toată liniştea, căci nimic nu se va mai anina de cinstea mea.

— Bine, Petre... Să'mi spui în fiecare zi ce va trebui să fac.

— Vom căuta în fiecare zi să avem câteva minute de vorbă singuri.

Auziră paşi. Peste puţin Melania intră:

— Bună seara Petre... Mâine ne vin vr'o cincisprezece lucrători noi. I-a găsit Finichi. Li spusesem eu că'mi trebue... Unul din ei a venit acum şi mi-a adus vestea... Dumneata, Petre, o să-i vezi unul pe câte unul, cum ştii dumneata, şi să-i primim dacă se pricep la lucru.

— Foarte bine, doamnă. Voiu face şi eu o inspecţie după miezul nopţii şi mâine la şase, ca de obiceiu iarna, voiu fi la datorie.

Apoi, cu stânjinire:

— Ce facem cu biuroul de jos?

— Eu n'o să intru niciodată poate acolo. Şi un fior viu o scutură iar ochii i se umeziră. Dumneata, firesţe, trebue să lucrezi acolo.

— Nici nu avem cum face altfel.., Multă vreme însă îl voiu vedea... Dar nu! să nu ne mai amintim, căci e îngrozitor, rosti cu glas năbuşit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Uite cheia dela uşa dinspre curte; uite şi cheia dela casă, zise ea.

Apoi, umblă în casa de bani de aci şi-i înmână trei pachete cu hârtii de bancă.

— Să ai douăzeci de mii de lei...

— Bine, doamnă... Aţi deschis registre nouă acum cu începutul anului?

— Le-a deschis domnul Finichi... Şi fiindcă veni vorba de el, nu crezi Petre, că ţi-ar fi de ajutor? Îl văd foarte priceput...

— Să'mi dai, te rog, două, trei zile, ca să observ bine ce e de făcut şi cu câţi oameni, şi de va fi nevoe, sau dacă dumneata vei ţine să fie şi Finichi în treabă, ne vom sfătui cum să facem mai bine.

— Mă rog, Petre, să ne înţelegem: dumneata ai răspunderea şi numai la câte ceva mai de seamă îmi vei cere şi mie sfatul. Ţi-am spus că am toată încrederea în dumneata... N'o să fii mai târziu patronul?

Eliza o sărută: era o manifestaţiune tăcută a mulţumirii pentru cuvintele acestea.

Băură ceaiul stând de vorbă, întrucât aveau ce vorbi cu privire la afaceri şi pe la unsprezece se despărţiră.

Petre se coborî în fabrică, la secţiunea brutăriei.

Ştefan era de pază şi-i arătă marea lui bucurie pentru că se întorsese.

XIII

Cocioaba răposatului Ştefan Sulică are altă înfăţişare, de câteva zile: e spoită pe dinafară, cu curtea măturată şi cu lăuntrul de asemenea spoit.

Se cunoaşte că o mână gospodină se simte în cuprinsul ei.

Februarie e pe la jumătate şi par'că primăvara se îndeamnă pe cale odată cu ghioceii şi cu brebeneii pe cari ţigăncile îi strigă mai pe toate străzile.

Dacă sărăcimea zâmbeşte, în sleirea ei, speranţei de desprimăvărare şi nu mai caută să ducă grija lemnelor pe cari nu le-a avut o iarnă întreagă, supt rămăşiţa de hambar rămasă în curtea acestei case, rând câteva rânduri de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lemne subțiri, de curând tăiate și așezate. Un cazan mare pe cuptorul lui, stă după casă, la adăpost, în așteptarea parcă a unei oarecari munci.

Două femei, una rumenă, bine trăită, ca de vr'o treizeci de ani, peste măsura mijlocie, sprintenă și sprințară după mișcări și după căutătură, alta rebegită parcă și acuma, de frig, slabă, gălbejită, cu sbârcituri, — ies din casă și se așează pe prispă, la soarele care luminează și încălzește.

E pe-aproape de prânz.

— De-seară aduc rufele, Leanco, și mâine de-mânecate facem focul. Cazanul îl umplu eu decuseară. De-acuma facem începutu'...

— Să dea Dumnezeu bine...

— Las'că dă, Leanco...

— Bine că ai parale, Anico... Se cunoaște c'ai plecat dela moară: ți-ai măcinat bine... râse ea, — o biată strâmbătură de râs...

— Ți-am spus Leanco, să nu pomenești nimănui de unde viu și cine sunt... Anico și alt, — nimic. Știi cum sunt vecinele.

— Da oare nu te-o cunoaște fiică-mea Lica? De-o lună n'a venit să mă vază, — dar știu eu? poate să vie.

— Și unde e fiică-ta acuma?

— Unde! La moară la Crustin, unde e și Ștefan frate-meu...

— Aoileo! făcu cu grijă Anica. Da cum se potrivi asta, Doamne!..

— Da nu te-o cunoaște poate, că nuștiu dacă te-a văzut odată, de două ori... Eu te-am cunoscut, fiindcă pe când veniam la moară să-l văz pe Ștefan, te-am văzut și pe dumneata de câteva ori.

— Acuma, om vedea... De m'o cunoaște, i-om spune să tacă... Nu doar că ar fi ceva dacă s'ar ști ceva la moară unde sunt, da uite, la ce să se mai știe? Nu de alta, da să nu-i pară rău cucoanei că m'am întors din Brăila și că nu m'am dus iar la dumneaei. Știi, te saturi apoi să stai numai și numai la un stăpân.

— Ba încă cum!..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da eu mă mir cum te-a lăsat fratele dumitale în halul ăsta în care te-am găsit?

— Apoi, cam aşa e el... Şi are doar parale. Tot mai dădea fetelor altă dată, da de-o vreme s'a făcut calic rău. S'a fi agăţat de gâtu' lui vr'o muere.

— Apoi, că noi le mâncăm capu' când îi punem supt papuc...

— Las'că şi ei... când ne prind de nas. Cum le mai răbdăm toanele şi cum mai facem ce vor ei!.. Presemne aşa e lumea, Anico.

Anica tuşi cam uscat; îşi aduse aminte ce făcuse pentru Lazăr al ei şi cum îi era şi acuma «la cherem». Dar, în sfârşit, bine că scăpase domnu' Petre... fiindcă, ce ştia ea acuma, o cam luă cu frig de moarte, când se gândia... Doamne, din ce primejdie scăpase!..

După ce plecase dela moară în dimineaţa zilei de 17 Decembrie, se dusese de-a dreptul în cocioaba lui Lazăr. Se ştia cu bani şi'l sili să'şi lase murdăria în care trăia. Găsiseră o odae «mai ca oamenii», cum se brodise, în apropiere de cocioaba lui Sulică. Ea începu numaidecât să facă gospodărie şi să'l mâne pe el după câte-o cumpărătură. În fiecare zi Lazăr, se întorcea cu ceea ce cumpăra, însă mereu cu «luleaua neamţului»... Aşa prinse ea de veste că şi el avea parale... şi se miră, fiindcă de muncit ştia că nu muncește.

Când se întâlniau în odaia ei dela moară, nu în toate zilele, firește, Lazăr era mai omenos; acuma, că stă cu el, era mereu beat, arţăgos şi nu ca mai 'nainte la dragoste.

A doua zi după achitarea lui Petre Zura, Lazăr veni, spre seară, atât de beat şi de necăjit, că Anica nu se mai stăpâni şi-i zise vr'o două, trei.

Lazăr cătă la ea fioros:

— Ia tacă'ţi gura, căţeaua dracului, să nu'ţi fac «pontu» cum i l'am făcut lui Crustin... Fir-ar al dracului de Zura, că'l făcură basma curată. Aşa-i; n'a făcut el «daravela», da dece să-l facă scăpat!... fiindcă nu mi-e la inimă... ca şi lu' domn' Finichi...

Începu a rânji beţivăneşte şi scuipă lung şi subţire printre dinţi, trântindu-se pe pat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Anica asculta galbenă, prăpădită de spaimă... Cum? Lazăr... omorâse pe *domnu'*?

— Maica ta Doamne! își zise, închinându-se... D'aia mi-a cerut cheia de la portiță... ca să intre fără știrea mea... *pentru asta*... nu ca să vie la mine.

Se uită lung la el, ca tâmpită și parcă i se făcu frică de el.

Iar în timp ce Lazăr începea să sforăe, în somnul greu al beției, duhnind a acrime de vin, — ea se ghemui într'un colț și prinse a se gândi dânc: așî! nu mai era chip să mai trăiască la un loc cu el. Doamne păzește! Nu și-l îndepărtă dela inimă, fiindcă își dădea seama că nu putea, — dar i se făcea să vadă că era mai bine să stea de-oparte și dac'a fi să mai fie cu el, să-i vie din când în când... ca acolo, la moară.

Vorba era, ce trebuia să facă ea, fiindcă paralele nu erau mai multe decât zilele?...

Să spele, să se facă spălătoreasă, — fiindcă, la moară, ea spăla, ea călcă, și ce bine spăla și călcă!

De unde avea Lazăr un cazan destul de mare pentru rufe și un cuptor bun, — ce-i păsa ei? O să i'l ia, când va găsi odae și el n'o să se supere.

Dar cu el, nu, nu, — n'o să mai facă cuib, fiindcă bea prea din cale afară. De când dracul? că, la dânsa, beat nu venise niciodată.

Ea nu se împăca deloc cu beția.

A doua-zi, dis de dimineață, îl lăsă să doarmă și să'și mistue vinul și se duse ea după târguit.

Când se întoarse, îl văzu în capul patului, socotind niște hârtii, — bănet nu glumă.

El nu se sfii, nu le dosi și-i zise, râzând:

— Să tot bei, cu atâta bănet! Ce? mare lucru să omori un om?.. Ori un puiu de găină, ori un om... tot aia e... Vorba e, că dela om te-alegi cu bani.

Vântură hârtiile și începu a râde. Încă nu i se risipise fumul beției.

— Anico, tu ești a mea... Care va să zică, — râgâi urât și urmă: ce-ar fi dacă ți-aș spune cum a fost?

Și, cu chip glumeț în amețeala aceea liniștită, îi povest

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cum ucisese pe Crustin, cum se folosise de ghetele lui Petre şi de butonii pe cari i-i dăduse ea; cum luase pumnalul din odaia lui Petre, — fiindcă ştia că el avea în perete cuţitul...

Faptul se petrecuse aşa cum, prin intuiţiune, îl reconstituise Goseti înaintea Curţii, cu singura deosebire că Crustin tocmai pusese cheia în broasca casei cu bani când el s'a repezit şi l'a lovit.

— Doamne, făcu ea... Şi nu ţi-a fost frică?

— Ce frică? Mie, frică? Ei, aşi!.. Nu m'am uitat la el ca la un câine... şi am deschis casa. Anico! Când am văzut bani, bani mulţi acolo... mi s'au paenjinit ochii. Da i-am vârât în sân... şi am plecat. Am intrat la Petre în odae, am pus cuţitu' după sobă şi cheia într'un cuiu lângă sobă şi parcă m'a bătut gându' să dau pe la tine. Da vezi că'mi ardea ceva pe coşu' peptului şi gura 'mi era cleiu. Atunci am plecat frumuşel. Am pândit până ce-a intrat Ştefan în gheretă şi ţuştiu! drept la o cârciumă. Abia băusem niţeluş, şi eacă Petre. Venia şi dânsu' să se încălziască. L'am înjurat şi am şters-o pe dindos, că nu'mi era zor să mă vadă. Şi eac'aşa, Anico. Ce de bani!.. Ce zici tu să facem cu ei, Anico, ştii nu numai să-i bem!..

— Bani după omor, Lazăre... nu's cu noroc, zise ea, închinându-se. Doamne, Doamne, de aea mă tot întrebai ce e p'în casă; de aia mi-ai cerut ghetele, butonii şi cheia. Şi cum mă mai întreba domnu' Petre unde's ghetele... Şi cum mă mai întreba cine a pus în cuiu cheia... rostia, vorbindu'şi mai mult ei. D'apoi judecătoru' ăla! mai-mai să mă înfunde. De mă mai duceam odată la el, mă prindea cu vorba. Eacă, de-aea am plecat.

Şi rămase locului încă supt frica din acele momente grele.

— Uite Anico, pun banii colea supt mindlir... Să nu care cumva să laşi om strein în casă.

— Da nu las pe nimeni... n'ai grijă.

Lazăr îşi luă numai o hârtie de-o sută şi plecă d'acasă fluerând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Anica își făcu o fiertură, mâncă de prânz și ieși în căutarea altei locuințe.

După un umblet de vr'un ceas se întâlni întâmplător cu Leanca: venia, sărmana, dela fiică-sa Ileana care trăia cu Olteanu în preajma Cazărmii Cuza. Doar cât apucase să înbuce câteva linguri de borș, care era cel puțin cu bucăți de carne, și se întorcea la cuibul ei de mizerie, tot fără vr'o nădejde, tot frunză pe valuri.

Aproape fiind de cuib, o îmbiă să intre; și aci, Anica, înfricoșată de atâta ticăloșie, dar măsurând cu ochii curtea și cele două odăi cu tindă, își făcu socoteala cea bună: curățind și rânduind, având ajutor pe Leanca, putea înjgheba o spălătorie strașnică.

Leanca primi învoiala și plecă a doua zi chiar, la Olteanu, care, mobilizat încă și la bun loc fiind, putea să le deà săpun cu ușurință, negreșit cu bani, mai ieftin.

Olteanu, mare șmecher, pricepu târgul și în mai puțin de cinci șase zile le aduse un sac cu peste o sută de kilograme, pentru care umflă dela Anica cinci sutare. Pe el nu'l ținea nici un ban.

Anica se și mutase în acest timp, curățase, rânduise, așezase cazanul, cumpărase lemne și Leanca nemerise la una din casele la care spălase înainte de războiu și care se învoi să-i dea rufele la ea acasă.

Aci avea să se ducă în această seară Anica, să le ia.

De zece zile nu mai văzuse pe Lazăr și începuse a dori după el. Tot se mai codia însă să se ducă pe la el și să-i spună unde se mutase.

Îi era și cam teamă, apoi, fiindcă se mutase, luând și cazanul, fără să'l fi fost înștiințat.

Lazăr se înfuriase, negreșit, când venind acasă, își dăduse seama că Anica «o ștersese» și ca o fiară îndârjită se repezise la locul unde, supt mindir, se afla «comoara».

Răsuflă lung când dădu de motolcă și când în ea găsi toată suma.

— Ei, biata Anica, rânji el... Vezi dumneata? Ea nu fură...

Apoi, după ce șezu și se gândi:

— M'a tot văzut beat și cu pârțag... d'aea s'a dus. Da

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

las'că ne găsim noi iar... fi'nică... de! care va să zică... e-a mea... Acuma să vedem: intrăm la moară, cum voia domnu' Finichi?.. Adecă, dece nu? Să am şi eu, chip... o slujbă... că bani... he! bani... are bibicu'... Ei, aşi! să'mi pese că fiindcă, am... crăpat pielea unui bogătaş?.. A vrut domn' Finichi... am crăpat... şi-am împărţit caşcavalul! Ia să mă duc la dom' Finichi...

Işi ascunse banii, în mindir acuma, în care făcu o tăietură şi după ce'şi apăsă trupul de câteva ori pe «locul cu norocul», încuiă uşa, luă cheia şi porni.

Tocmai Finichi ieşia de-acasă.

— Dobitocule, îi strigă, făcându-i vânt în sală: ţi-am spus să nu vii niciodată ziua la mine.

— Păi nu era vorba să ştiu când mă duci la moară?..

— Dracu să te mai ducă la moară, idiotule! Nu ai nici atâta pricepere că nu se mai poate, de vreme ce Zura e achitat şi s'a întors la slujba lui?

— Ei, aşi! ce-are-face, dom' Finichi.

— A! bine zici: nu te-am lăsat să vii la Curtea cu Juri... Să ştii, tâmpitule, că avocatul lui Zura a bănuit şi a spus-o Curţii că altul a făcut crima şi că acela schiopăta, apăsând cu stângul în vârful piciorului... Pricepi? cum calci tu... De te-aş duce la moară, numaidecât Petre o să'ţi ia seama şi... atunci! vai de tine. Să te fereşti ca de dracul să nu dai ochi cu el, să nu dai pe şoseaua fabricei... M'ai înţeles?

Lazăr se scărpină după ureche.

— Am înţeles eu... că nu's surd nici tâmp; dar vorba e, că ce mai fac eu? De care treabă să m'apuc?

— Fie'ţi destul că te am între agenţi...

— Păi asta'i treabă, dom' Finichi? Să casc gura pe străzi şi să număr muştele...?

— Hai, piei şi nu mai palavragi... Vrei numaidecât să fii om de muncă?

— Păi, mai şi munceşte omu, că şi de lene se satură. Eu am numai soroace când beau, pe urmă mă plictisesc al dracului.

— Ei, las'că ţi-oiu găsi. Ţine minte însă să te fereşti că altfel dai de dracul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu'ţi fie frică, dom' Finichi, că nu dai de păcat cu mine, îi zise, râzând, şi plecă fluerând.

Finichi stătu o clipă de se gândi.

— Mi-e cam teamă să nu'mi facă idiotul ăsta pocinogul. De'l condamnau pe afurisitul de Zura, nu mi-ar fi păsat de nimic; dar acuma... de!

Se mai gândi:

— Ieri n'am dat pe la moară. Azi însă? Trebue. Cucoana îi va fi vorbit de mine... Nu pot să nu mă mai duc... Trebue să rămân în cetate... până să găsesc cine ştie ce moment... şi pentru dânsul. Haide! Cheltuială de prietenie faţă cu el şi de lucrătură pe ascuns, în ochii cucoanei... Hei, dacă aşi găsi cum, şi în ochii Elizei!... Atunci aş fi meşterul cel mare!.. Voiu chibzui... Insă, nimic pripit.

Râse vulpeşte şi plecă, cu umbletul lui, cu înfăţişarea lui după care se părea că se strecura pe furiş de-a lungul străzilor.

*

Pe la capătul lui Februarie Anica nu mai putu ţine şi se duse dis-de dimineaţă la locuinţa lui Lazăr.

Il găsi puricându-se şi se miră grozav că era în toate minţile, ceeace i-o şi spuse.

— Apoi, vezi tu, Anico, îi răspunse el cu linişte, beau numai când îmi vine... şi'mi vine când mi se face mie de băut. Uite, de când ai plecat tu... «uscatu» mă chiamă. Pe urmă, sunt în treabă acuma. Mi-a găsit dom' Finichi loc la o tinichigerie... şi m'am făcut tinichigiu... cum m'aş fi făcut clopotar ori dascăl la biserică. Când m'oiu sătura de tinichele, mă duc eu după altă treabă... că eu sunt bun de toate.

Când plecă Anica dela el, ea îi spuse unde şedea şi'l îmbiă să vină să doarmă la dânsa câte-odată.

— Las'că viu Anico, fiindcă tu eşti a mea, nu-i aşa?

— Eacă nu mă pot desbăra de dumneata, Lazăre, îi răspunse ea cu duioşie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Las'că-i bine Anico... Da, uite ce, să'mi speli şi mie...

— Uite, vino mâine seară şi'mi adă ce ai...

XIV

Aprilie e numai cer de viorele şi pământul numai viorele care se par rupte din azurul cerului... Şir de zile, al celui mai primăvăratec imperiu al Primăverii. Intre cer şi pământ e schimb de voioşie, dela nemărginire la mărginit, ca un dor, şi dela mărginit la nemărginire ca recucunoştinţă.

In libertate, după Crăciun, alt şir de sărbători, — ale Paştelui... la unii ca deprindere, la alţii ca amintire, — la nici unii ca sentiment în care să se răsfrângă faptele. Dar, într'o lume întreagă de forme, cine se mai uită la fond?

Inalta poezie a lucrurilor umile şi suprema măreţie a fiinţilor umile se pierde în aceste forme şi nu se ridică prin fond, când formele purced de la minciună şi când fondul e înnăbuşit de minciună.

In încăperi destul de bine orânduite, în care'ţi e foarte la îndemână, — prea mult arătând bunul traiu faţă cu persoana şi faţă cu ideile pe care persoana le reprezintă, — domnul Spiridon Urlescu, unul din «marii» şefi ai Socialismului, se răsfaţă ca un burghez norocos.

Mulţimea pe care o domineză prin doctrină, pe care o însufleţeşte prin oratorie, pe care o aţâţă prin ura de clasă, — trăeşte «cum dă târgul şi norocul» în nevoile vremii. Domnia sa, unul dintre «dictatori», trăeşte în bieleşug. E veşnica poveste a speculanţilor de idei: ei să se bucure în prezentul vieţii lor de bunătăţile pământului, iar mulţimea să se bucure în viitorul generaţiunilor ei de bunătăţile pe cari «şefii» îi fac să le întrevadă.

Domnul Spiridon Urlescu capătă automobil, — ca orice membru al oligarhiei pe care o combate, — spre a se duce unde'l chiamă interese personale pe cari le deduce din interesele mulţimii amăgite; domnul Spiridon Urlescu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

copiază ad-literam pe «destetaţii» speculanţi ai oligarhiei, când e vorba de traficuri ce-i sunt dragi.

E omul vechiu lacom de putere şi de dominaţiune; atât doar ca'şi pune pe de-asupra haina unor înalte revendicări sociale, dar în visul dobândirii acestora e realitatea asigurării unei situaţiuni individuale în situaţiunea unei pături sociale.

Destul de înalt de statură, rumeior, sănătos, neatins de mizeriile celor din urmă ani de groază şi de umilire, ce mulţumit este «Şeful» de câte pot asigura unor deştepţi şmecheri, prostia mulţimii!

In dimineaţa aceasta care râde printre flori râsul bolţii albastre şi al înviorării primăvăratece, i se vesteşte şefului sosirea unui «domn».

«Domnul» e un chip «sui-generis», căruia foarte uşor nu i se poate stabili o patrie şi mai puţin, o personalitate. De statură mijlocie, — ceace nu înseamnă nimic; — de un blond spălăcit, — ceea ce ar putea spune ceva; — c'o privire care ar părea că nu ştie unde să se fixeze, în spaţiu, — independent de timp, — ceea ce ar fi o indicaţiune, — «domnul» acesta se iveşte ca o taină pe care, c'a s'o deslegi ori numai s'o surprinzi, îţi trebue oarecare vreme, — dacă ţi-ar îngădui-o.

— Domnul Urlescu? întreabă el cu accent strein nedefinit.

— Eu sunt, domnule... Cu cine am onoare?

— Numele nu are însemnătate; misiunea înlocueşte persoana. Vă aduc o scrisoare dela Moscova.

— Am indicaţiune dela Pesta că o voiu primi, răspunse Urlescu.

«Domnul» se desfăcu la piept şi din buzunarul de piele al unei veste de lână de supt vesta obişnuită, scoase un plic sigilat şi i-l înmână; apoi se aşeză de-oparte, fără să fie poftit să şeadă şi rămase ca în privirea infinitului, restrâns într'un singur punct din odae.

Urlescu, emoţionat întrucâtva, scoase din plic o coală de hârtie de mărimea celei comerciale, îndoită în două, scrisă în româneşte, şi începu s'o citiască cu cea mai adâncă luare aminte... Nu numai o citia, dar parcă o în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

văţa pe de rost şi-i medita unele părţi, parcă le-ar fi cumpănit punerea în aplicare prin anume acţiuni.

Partea din urmă îi înflori un zâmbet pe buze, în timp ce în priviri îi aprindea licăriri asemănătoare celor ce'şi ia jarul din cuptorul lăcomiei omeneşti.

Indoi scrisoarea şi aţintind pe «domnul» care părea că moţăe, însă nu-i pierdea din ochi nici o nuanţă a expresiunii chipului, îl întrebă scurt şi aproape poruncitor.

— Unde e suma?

«Domnul» se ridică şi fără să rostească vreun cuvânt, se desbrăcă de palton, îl întinse cu faţa pe canapeaua de lângă biurou şi începu să descoase îndemânatec, c'un briceag, căptuşala din două părţi ale spinării şi din partea dinspre guler.

Trăgând apoi în jos această parte vătuită, ca pe o clapă, lăsă să se vadă rânduite şi bine apăsate una peste alta, hârtii-monedă de câte o mie de ruble. Erau cu atâta meşteşug apăsate şi prinse între sfori ce le fixau, că păreau altă căptuşală aplicată pe însăşi dosul stofei.

Repede şi îndemânatec sforile săriră supt limba briceagului şi pachetel cu pachetel «domnul» le scoase, le înşiră pe biurou înaintea «Şefului», iar în timp ce acesta începu să le numere, «domnul» tot cu atâta repeziciune şi îndemânare se puse să prindă căptuşala vătuită, cu ace cu gămălie, apoi se îmbrăcă şi aşteptă, în picioare, cu aceiaş nepăsare în deferenţa lui.

— Tocmai treisute de mii de ruble «Kerenski».

Domnul se înclină.

— Când pleci? îl întrebă Şeful.

— Când îmi veţi fi dat răspunsul.

— De-aci treci la Pesta?

— Cât mai curând cu putinţă... şi mă voiu întoarce în Rusia pela Berlin.

— Atunci, la revedere pentru poimâini, după ce mă voiu fi întâlnit cu tovarăşii din comitet.

— La ce oră?

— Supt seară, pe la şapte-opt.

«Domnul» se înclină iar Şeful îl petrecu până la uşa intrării, unde aşteptă până ce'l văzu în stradă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cum se întoarse în biurou, apucă fiece pachet şi cercetă cu mare atenţiune «biletele», apoi le încuiă în o casă de fier mică şi mai citi odată scrisoarea, căreia îi subliniă cu roşu anume rânduri. O puse în plicul ei şi pe acesta în buzunarul dinăuntru al hainei; apoi, privind tainic parcă afară, pe fereastra deschisă ce-i aducea lumină, căldură şi curentul vieţii de primăvară, zâmbi şi stătu câtva timp în chibzuire.

*

După voinţa doamnei Crustin, Petre Zura primise pe Finichi şi-i încredinţase supravegherea fabricaţiunii pâinii, — un fel de subdirecţiune a întreprinderii, creată pentru el. In moară nu avea drept să se amestece; Petre însă, fără să pară, îl avea în de-aproape observaţiune, pe cât putea, prin el, ca să nu-i dea de bănuit şi prin meşterul-şef al secţiunii, care avea anume ordin.

Acest exces de observaţiune îşi avea cauza în neîncrederea lui Petre faţă cu acest om în a cărui atitudine simţia ceva ascuns, suspect... Din semnele de prietenie întrucâtva respectuoasă ce i le arăta, în raporturile lor zilnice de serviciu, — îi părea că se resfiră, întocmai ca aburul subţire de de-asupra unui coş încălzit, într'o zi caldă, — ceva neplăcut de respirat, de care instinctiv te fereşti, pe care nu'l poţi analiza.

Petre se mărginia numai la aceste raporturi şi nu-i dă pas să se apropie mai mult de el, să-i vină în odae ori să'l însoţiască, atunci când pleca în oraş.

Finichi vedea bine distanţa pe care o punea Petre între amândoi, însă o socotia ca pornind din mândrie, — starea lui de-aproape patron înfumurându'l.

Această distanţare îl umpleă de şi mai mult venin pe Finichi şi-i ascuţia cât mai tare tăişul gândului de-a rupe firul situaţiunii ce'şi crease Petre.

Cu doamna Crustin, Finichi nu mai putuse avea prilej să stea de vorbă mai de-oparte, însă îl păndia cu răbdare şi cu pază.

In această zi de la sfârşitul lui Aprilie, află dela Lica,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/marr1901-1932

servitoarea căreea îi făcea ochi dulci în taină şi pe care o cercetă din când în când în privinţa celor ce se vorbia în casă, — că «cucoana» se pregătia să se ducă în oraş, prin Lipscani.

Finichi înştiinţă pe meşterul-şef al secţiunii pâinii, că avea treabă şi o luă repede până la tramvaiu: îşi pusese în gând s'o întâlniască în Lipscani, ca din întâmplare, şi s'o însoţiască apoi la fabrică.

Eliza prinse de veste însă vorbei dintre Lica şi Finichi, dela fereastra camerei ei, în timp ce mumă-sa se îmbrăca.

Chipul în care stăteau unul în faţa celuilalt, — şi mai ales desmierdarea pe supt bărbie, dintr'un moment şi râsul ei îngăduitor în ferirea numai de formă, îi urcă Elizei în obraz roşeaţa dispreţului pentru Finichi.

Servitoarea aceasta care nu le mulţumia de fel, ca serviciu, îi displăcu acum Elizei şi hotărî să spună mume-si ceea ce văzuse.

Ducându-se mai pe urmă în biuroul de sus, unde o chemă mumă-sa, spre a-i încredinţa cheia de la casa cu bani, la care umblase, şi Eliza aruncându-şi ochii în curte, îl văzu pe Finichi pe când ieşia pe poartă.

— Dece se duce în oraş când nu-i vreme de dus? se întrebă ea. Va fi ştiind Petre?

De-o săptămână Petre se mutase din odaia de pe sala scării de serviciu, în cele două camere în cari dădea din sala scării mari, aşa că, din biuroul de lucru putea de-a dreptul trece în locuinţa lui.

Aci era cu mult mai bine aşezat, — locuinţă mai potrivită cu poziţiunea lui în fabrică.

Se afla în biurou cu nişte negustori cari îi aduseseră grâu pentru măcinat, când Eliza trecu pe dinaintea ferestrei din dreptul biuroului de lucru, — cum făcea când vroia să stea câteva momente cu el de vorbă.

El o văzu şi-i zâmbi, apoi sună să-i vie mecanicul-şef.

Peste câteva momente acesta luă pe negustori cu el, spre a le primi grâul.

Petre ieşi până pe prag, şi făcu semn Elizei că putea să vină în biurou.

— Am terminat, dragă Lizico. Şezi colea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mama a plecat în oraş şi mie'mi era urât singură.

— Foarte bine ai făcut, drăguţa mea.

Ei îi veni pe buze să-i spună ceea ce văzuse, însă când să înceapă a le rosti, cuvintele i se opriră pe buze şi obrajii i se îmbujorară.

Petre o privi cu nedumerire. Înţelegea că se petrecea ceva în sufletul ei şi acea îmbujorare putea fi semn al unei stânjeniri.

— Ştii că Finichi a ieşit la ora aceasta în oraş? începu Eliza, în acest chip.

— Nu ştiam. Nu mi-a spus şi era datoria lui să-mi spună, rosti el încruntând uşor din sprîncene.

— Nu'ţi închipui tu, Petrică, de ce s'a dus? A aflat că mama a plecat în Lipscani să târguiască şi eu cred că şi-a făcut drum ca s'o întâlnească.

— Şi mie'mi vine a crede. Aci, şi dacă are cum să-i vorbiască, se fereşte, se vede... zise Petre, pe gânduri.

— Aci... nu se sfieşte să stea de vorbă cu fata din casă... rosti ea, în sfârşit, înroşindu-se... I-am văzut, de la fereastra odăii mele, înainte de a pleca mama... Ba încă...

Şi puse ochii în pământ.

— Spune, dragă Elizo... Între noi nu trebue să fie decât stânjinirea pe care o cere buna cuviinţă.

— Îi desmierda bărbia... şi ea nu se feria decât de formă... şopti ea, şi repede apoi, zise tare: vezi ce fel de om e domnul ăsta? Eu cred că Lica i-a spus că mama se duce în oraş.

— Au stat mult de vorbă amândoi?

— După ce i-am văzut eu, puţin. Ştiu eu însă de când vorbiau mai nainte?

Petre se gândi câteva clipe.

— Când se va întoarce doamna Crustin, dragă Elizo, te rog să iei seama cum îi e înfăţişarea. Dacă vei putea, s'aduci vorba de mine şi să vezi, nu va scăpa vr'un cuvânt, după care să înţelegem că Finichi m'a vorbit de rău faţă cu dânsa?

— Cum, Petre? Crezi că el?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nuștiu încă ce să zic, însă parcă'mi vine să cred că omul ăsta e aci cu o intențiune... nu tocmai curată...

— Mie, știu că nu'mi era de loc simpatic. Acuma, după... ceea ce-am văzut, n'am ochi să'l mai văd.

Urmă o tăcere de câteva clipe.

Petre, zâmbind, își îndreptă la ea ochi galeși.

— Dar de noi, Elizo, nu ne vorbim nimic?

Ea îi răspunse cu priviri la fel și, înroșindu-se, îi zise dulce:

— Să vorbim, Petrică.

— Dac'am fi logodiți, ni s'ar învoi mai multă intimitate supt ochii mamei tale, și ea chiar m'ar privi mai părintește... A! nu mă plâng, Lizico, de nimic, din partea ei... Dar... tot nu se pare că am fi o familie.

— Tu știi bine însă cât îmi ești de drag, Petrică, îi zise cu inima pe buze.

— Tot după cum știi și tu că numai pentru tine țiu la viața mea, îi rosti cu acel accent serios de pasiune adevărată, care dă fiorii convingerii și ai mulțumirii adânci.

Ea îl privi dar, emoționată.

— Tot timpul cât mi-a fost dat să trec prin greaua încercare a acuzării, nu aveam alt cutremur de descurajare decât din gândul că suferiai, temându-te și așteptând, dar și o lumină întăritoare, la gândul că tu credeai sincer în nevinovăția mea, rosti el.

— Da, Petrică, da...

— Îți poți închipui cât suferiam și eu însă numai în iubirea pentru tine, pentru liniștea ta, pentru viitorul tău... dragă Lizico... Vezi tu? Dragostea noastră nu trăiește din vorbă multă, din îmbrățișări, din gânduri de nerăbdare, ci din dulcea siguranță că există, din credința că ne va sprijini viața. Din câte-o privire, din câte-un zâmbet ne spunem ce simțim și înțelegem că zilele ce vin ne găsesc aceiaș. Nu-i așa că e plină de mulțumiri dulci și starea aceasta de transițiune?

— Dacă ne iubim... rosti ea, înroșindu-se de emoțiune.

Le întrerupse vorba un lucrător.

— Domnule Petre, a venit grădinarul.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— A! da... zise el, ridicându-se. Mergi în grădină, Elizo?

— Da, Petre.

Unul lângă altul trecură în grădina de după clădirea morii, foarte plăcut orânduită, în primăvara aceasta.

Un grădinar, care venia de trei ori pe săptămână şi lucra cu omul în sarcina căruia era grădina, adusese vr'o douăzeci de trandafiri, în ghiveciuri mari. Unii erau îmbobociţi.

— A! ce surprindere, Petrică! exclamă Eliza... cu mulţumire.

— Domnişoară, zise grădinarul, sunt o specie care înfloresc până târziu spre toamnă... Am gropile bine pregătite şi-i pun cu pământul lor din ghiveciu. Pe la începutul lui Maiu vor începe să înfloriască.

— Ce mult îmi plac trandafirii!

— Ştiam, îi zise, zâmbind, Petre.

Stătură de faţă, şoptindu-şi din când în când, până când toţi fură puşi în jurul unei mari rotunde cu pajişte verde, deja tunsă odată.

Grădina, mare de-aproape un pogon, erà împărţită între flori, pajişti şi pomi roditori altoiţi.

Un mare chioşc într'un colţ, pe o movilă, îmbrăcat în timpul verii şi toamna cu viţă pe din trei părţi şi cu edera în faţă, se deschideà aşa, că de acolo aveau toată privelişte grădinii.

De multe ori, cina se lua acolo, când timpul erà frumos.

Petre şi Eliza îl vizitară...

— După ce ne vom luà, Petrică, rosti ea, privindu-l galeş, nu-i aşa că vom mâncà aci?

— Când vom puteà fi mai mult noi amândoi... Lizico... fiindcă vom avea mai multe să ne spunem atunci..

— Ce? ne vom iubi mai puţin atunci? făcù ea cu dulce chip de supărată.

— Nu, dar nu ne va mai opri ceea ce ne opreşte astăzi.

Şi-i căută mâna de i-o strânse desmierdător.

Ea se înroşi, îi zâmbi şi dete fuga de culese o pansea catifelată de un vioriu închis şi i-o puse la cheutoare. El îi sărutà mâna.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce floare să'ți pun și eu, Elizo?

— Azi nu... Mâine da... îi zise emoționată... și se duse să priviască un șir de zambile de toată frumusețea.

*

Melania intră în câteva magazinuri de unde târgui, urmată de trăsura pe care o oprise.

Finichi sta de pândă, spre a i se prezinta când va prinde de veste că se sfârșia târguiala.

Il cam punea la neîndemână trăsura. De se va urca în ea, ca să plece acasă, cum îi va putea vorbi? Nu nemerise... Oricum însă, o va saluta.. In sfârșit, va vedea.

Când Melania ieși dela «Papagalul», el, ca și cum ar fi trecut p'acolo, exclamă:

— A! sărut mâna, doamnă.

— Dumneata, domnule Finichi? P'aci?

— Am fost la un «angrosist», p'aci pe aproape. Are de măcinat, minți el. Intâmplător am aflat.

— Văd că ai mereu grija morii, îi zise râzând. Până una alta, am isprăvit cu târguiala, dar mi s'a făcut sete. Nu-i vr'o cofetărie p'aci?

— Cum nu, doamnă. Chiar aci, în piața Sf. Gheorghe. Birjar, vino după noi și vezi să nu cadă vr'un pachet.

— Ba nu, cât de-aproape să fie, să mergem în trăsură...

Peste câteva minute erau în cofetărie și Finichi alese o masă de-oparte. De altfel, nu era lume, la ora aceasta aproape de prânz.

— Ce doriți să luați, doamnă? o întrebă el, respectuos, după ce ea se așezase, cam ostenită.

— O dulceață, apă și pe urmă o cafea bună.

Finichi dădu comanda pentru amândoi.

După ce Melania luă dulceața și bău toată apa din pahar, cu sete, îi zise:

— Sunt mulțumită după cum merg afacerile. Petre e bun...

— A! nici vorbă. Foarte priceput și energic. Nu vă pare însă că s'a schimbat?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Adecă cum? întrebă ea, nedumerită.

— Imi daţi voe să vă vorbesc cu sinceritate?

— Mă rog... Ştiu că eşti om cum se cade.

— Inainte, Petre era, nu zic sglobiu, dar vesel, cu faţa senină, familiar, ca să zic aşa. Acuma e mai mult posomorât. Par'că l'ar supăra ceva. Mai mult, par'că l'ar chinui nuştiu ce gând... Chiar cu mine, vechiul lui prieten, nu mai este prietenos ca altă dată.

— Ştii că n'am luat seama? răspunse Melania, mirată. La masă, cu noi... e ca totdeauna par'că.

— Să-i luaţi seama. Pe mine mă îngrijeşte, vă spun drept. Eu sunt mai des cu el în legătură, şi când intru în biurou, îl găsesc mai mult cu capul în mâini... par'că cu ochii ţintă... şi, ştiţi unde? la locul unde bietul domnul Nicola a fost găsit jos.

Melania se înfioră şi ochii i se învăluiră în umbre.

— Vedeţi cât i-a rămas de mult în ochi... lucrul acesta, rosti el cu anume apăsare pe vorbe, în timp ce o fură cu coada ochiului.

— Drept e, zise ea, cu glas năbuşit, că atunci când a fost vorba să înceapă să lucreze în biuroul de jos, Petre mi-a zis: n'avem cum face altfel. Multă vreme însă *îl voiu vedea...*

— A zis asta? Da, doamnă? exclamă el cu vioiuciune.

Ea i se uită în ochi lung.

— Cum adecă? întrebă, nu însă fără fiorul unei vechi bănueli.

— Eată ceea ce-am observat... şi mi-aţi permis să fiu sincer: lui Petre par'că-i'e frică să lucreze în biuroul de jos...

Melania se îngălbeni.

Li se aduse cafeaua. Ea sorbi par'că ar fi sperat s'o liniştiască repedea sorbitură.

Vorbele lui Finichi o turburaseră, îi redeşteptau amintiri.

— Doamnă, vă rog să credeţi că nu mi-am schimbat părerile în privinţa amicului meu, zise cu ironie, pe care Melania o simţi. In interesul lui Petre mult aş dori însă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să-i putem, dumneavoastră şi eu, pătrunde în suflet, ca să-i uşurăm cine ştie ce greutate, ce gând, ca să zic aşa, dureros.

Ea se gândi câteva clipe, în care timp îşi isprăvi de băut cafeaua.

— Nu înţeleg ce poate să aibă... îngână ea, pe când în suflet i se înfigea ideea pe care i-o sugerase Finichi.

— Eu, am căutat să mă apropiu de el cum eram altă dată: îmi pare însă că nu ar fi bucuros că mă vede la moară. Dacă aţi observat, aproape n'a oprit din oamenii aleşi de mine, cu pricepere. Mai să zic, numai fiindcă i-am găsit eu.

Melania îşi dădu seama că în adevar oprise numai trei din cincisprezece şi că era în căutarea altora.

— Dacă n'aţi fi dumneavoastră, eu cred că Petre nu m'ar mai ţine... şi mă întreb dece? Doamne fereşte să-mi treacă prin gând de-a ţinti să-i iau vreodată locul, — şi par'că de lucrul acesta el s'ar teme. Nu, zău, s'a schimbat bietul Petre... zise el cu mâhnire şi cu părere de rău, bine redate.

— Ştiu eu? făcu ea, în şovăirea ei.

— Dar nu ştiţi ce i s'a întâmplat la întrunirea socialistă din săptămâna trecută?

— Ne-a spus că se duce la întrunire.

— Dar nu v'a spus ce-a fost acolo.

— Nu... Ce-a fost?

— A ţinut un discurs, de altfel foarte frumos, nu zic. Unora însă nu le-a convenit şi unul din ei numai ce se ridică şi-i zise: ia ascultă, tovarăşe, nu mai face atâta morală... fiindcă dacă te-au achitat Juraţii, nu înseamnă că eşti dovedit nevinovat. Cât p'aci Petre era să-i sară în cap, dar s'au pus la mijloc alţii şi nu s'a încins bătaie.

— Ce spui, domnule Finichi? exclamă ea, pierită la faţă.

— De altfel o să vă dau o gazetă, în care o să citiţi ceva, tot cu privire la Petre. Pe mine m'a necăjit, însă o să vedeţi cum cred unii gazetari, oameni cu judecată de altfel, despre... Dar nu vă mai spun acuma, ca să nu vă emoţionez aci...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Melania, foarte înfiorată, ceru încă un pahar cu apă, dar aruncându-şi ochii la ceasornic.

— Uite... aproape douăsprezece. Să mergem... Şi scoase punga.

— Vă rog să'mi permiteţi să plătesc eu... E o onoare pentru mine.

Ea îl lăsă, — şi după câteva clipe se urca în trăsură.

El o salută respectuos, după ce-i ajutase să se urce, şi o lăsă să plece: nu avea nevoe s'o însoţiască, întrucât ora era prea înaintată.

Răsuflă lung, murmurând:

— I-am pus câteva duzini de ace... unde trebue.

Şi rânji, mulţumit.

XV

Goseti frunzărind câteva ziare îşi oprise ochii, cu câteva zile mai nainte, asupra unui articol intitulat: «*Achitarea, este ea dovadă a nevinovăţiei?*»

Şi nu fără surprindere citise, după câteva consideraţiuni de filozofie penală:

«Am avut de curând cazul unui omor în persoana unui cunoscut industriaş. Mulţi dintre noi am asistat la judecarea, înainte Juraţilor, a acestui proces. Graţie unui maestru al baroului, inculpatul, apăsat de însemnate dovezi materiale, a fost achitat.

«Poate fi el considerat şi ca absolutamente nevinovat? Nu punem în discuţiune conştiinţa Juraţilor. Sunt însă oameni şi o pledoarie sentimentală le poate influenţa sufletul.

«Inculpatul este achitat, însă nu recunoscut nevinovat; el rămâne izolat în societate prin bănuiala ce nu s'a risipit de de-asupra capului lui... iar cei ce'l pot observa mai de aproape, îşi pot da seama că el nu mai este cel de dinaintea crimei, că mustrarea de cuget îl urmăreşte. A scăpat de o instanţă iuridică, nu însă de aceea a propriei lui conştinţi, care nu iartă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Să se mediteze lucrul acesta, cum ne-a venit şi nouă să medităm.»

— Cine să fi scris stupiditatea asta răutăcioasă? îşi zisese Goseti. E anume scrisă, ca să lovească în Zura şi să provoace, *acasă*, turburare. Va fi citit-o Petre?

Se gândi câteva minute.

— A! da... adevăratul criminal, vrăjmaşul lui Petre, se mişcă... Ia să ne mişcăm şi noi.

Şi se mişcase.

La redacţia ziarului cunoştea pe un reporter, băiat de inimă, cult, muncitor, — adevărat temperament de ziarist, înnăscut nu făcut.

Il găsise chiar la redacţie, gata să pornească însă după anume ştiri. Il chemase de-oparte.

— Dragă Ocheşelule, ştiam că în gazeta voastră se scrie numai articole bune şi, în orice caz, că e control serios...

— Ştiu la ce vrei să faci aluziune, îi răspunsese, zâmbind. Am citit inepţia aceea, în care era vorba de ultimul proces dela Juraţi în care ai pledat. Ce vrei, «*mon cher*»... şi controlul uneori rămâne «în pană».

— Mă rog, Ocheşelule drăguţ, nu s'ar putea, — cu tot secretul profesional, dacă secret e, — afla cine e fericitul autor sau inspirator? Nu de alta, dar îmi place să mă documentez.

— Maestre, aşteaptă-mă la «Astoria».

— A! mi-ai ghicit gândul... nu însă locul. Te-aştept la Capşa.

După cincisprezece minute Ocheşelul îl ajungea pe maestru, în faţa lui Capşa, unde intrară.

După ce li se aduse «degetarele» cu «madera», Ocheşelul se aplecă spre Goseti.

— Un confrate, trecând pe la Siguranţa Generală, a dat peste un fel de umbră a Şefului, care i-a strecurat articolul, scris cu maşina Yost... şi l'a rugat să'l «pue», fiind şi cu asentimentul Şefului, care a dat din cap în mod afirmativ.

— Şi a fost «pus». Foarte frumos. Iar «umbra» nu are nume?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Are: Ion Finichi...

— Sardea, ţâr?

— Dacă nu «*macquereau*»... râse Ocheşelul.

— Mulţumesc, Ocheşelule. Cred că mi-ai făcut un serviciu mai important decât crezi tu.

— «*Ainsi soit-il*», maestre.

— Deci, — se gândi Goseti, a pornit această «bombă cu apă fiartă» *) tot din oficina de unde s'a trimis Judecătorului de instrucţie faimosul raport cu referinţe despre Petre. După stil, e tot acelaş autor... Cine să fie acest Finichi, agent poliţinesc şi ce poate el avea cu Petre?

Mai vorbise ce mai vorbise cu Ocheşelul şi pe urmă plecase la Palatul Justiţiei.

*

In adevăr, la întrunirea socialistă de care-i vorbise Finichi doamnei Crustin, i se făcuse lui Petre acea apostrofă. Insă el răspunsese cu obişnuita-i linişte: Juraţii, afirmând pe onoare şi pe conştiinţă: «*inculpatul nu — nu e vinovat*», au recunoscut că nu eu puteam fi criminalul. Dar, tovarăşi, dacă dumneavoastră mă credeţi vinovat, vă rog spuneţi-mi-o fără ocol şi eu mă voiu grăbi să plec din mijlocul dumneavoastră.

Se născuse sgomot, în adevăr, dar de protestare în contra aceluia care rostise cuvintele iar acesta îşi ceruse iertare, mărturisind că altul i le insuflase.

Când se uitase în juru-i, acel insuflător se făcuse nevăzut.

Incidentul trecuse repede, însă în sufletul lui Petre lăsase oarecare amărăciune. De altfel, ştim că la acest lucru se aştepta şi că vorbise cu Goseti chiar.

Când găsise pe biuroul lui ziarul cu articolul subliniat cu roşu, — fără să'şi explice cine i'l pusese, — zâmbise cu dispreţ. Nu mai puţin înţelesese că lupta ascunsă, împotriva lui, reîncepea cu alte mijloace.

---

*) O piesă de teatru cu acest titlu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Incuiase ziarul în sertarul biuroului și nu se mai gândise la aceasta.

Iera în curtea morii, la întoarcerea din târg, acasă, a doamnei Crustin.

Strigă un lucrător să ia lucrurile din trăsură și el o întâmpină, cu graba de a plăti pe birjar.

— Lasă, lasă... nu te amesteca, îi zise ea cu un ton, că el o privi surprins... Noroc că lucrătorul plecase cu pachetele.

Petre se dădu de-oparte, aşteptă până ce ea intră și intră și el, închizând poarta.

Voi s'o urmeze, însă o văzu că nu se mai uită la el, că se grăbește să se depărteze, și rămase locului, privind după ea foarte trist și nedumerit.

De-odată îi veni în gând un nume: Finichi! Și repede apropiă plecarea lui, fără voe, în oraș, de bănuiala Elizei, pe care o împărtășise, că se dusese ca să aibă cum vorbi fără ferire cu doamna Crustin.

Efectul a cine știe ce vorbe ale lui, îl vedea în atitudinea aceasta a Melaniei.

Și, tot atât de repede apropiă incidentul dela întrunire de articolul din ziar și de tainica punere pe biuroul lui a numărului cu pricina.

Era o legătură logică... între aceste întâmplări, atât că ținta încă n'o lămuria bine, dacă autorului începea să i se zăriască urechile.

— Acuma trebue să văd pe Goseti... își zise și înaintă, trist, preocupat, spre biurou.

Servitoarea se ivi chemându-l la masă.

Eliza întâmpinase pe mumă-sa și numaidecât îi luase seama: nu era în toate apele.

— Ce ai mămico? o întrebase, privind-o țintă.

— Sunt cam obosită, îi răspunsese, silindu-se să zâmbiască și o sărutase pe obraz.

— A! nu, mămico... Ai ceva... Nu văd eu? Nu simt eu?

Ea se stăpâni și mai mult.

Energia nu-i lipsia, când își dădea seama de-o stare de lucruri pentru care trebuia să se păstreze întreagă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar ce vrei să am, copilă? îi zisese râzând. Ia să vezi ce-am târguit.

Eliza, clătinase capul cu tristeţe şi-i răspunsese:

— După masă, mamico... Trebue să'ţi fie foame... şi bietul Petre, de dimineaţă dela cinci...

Prinsese de veste unei încruntături din sprincene a Melaniei, dar ea trecuse deja în odae să se îmbrace ca de casă, şi Eliza îşi zisese:

— Ce-i va fi spus ticălosul oare? A! să ia seama...

Şi privirile îi licăriseră.

Pe când se desbrăcase şi se reîmbrăcase, Melania îşi impusese chipul de toate zilele şi, când Petre se ivi, îi zâmbi şi-i zise:

— Hai dragă băiete că ţi-o fi foame, Eliza nu'ţi mai poate de grijă.

Petre schimbă o privire cu Eliza. El răspunse Melaniei...

— Corpul sănătos şi conştiinţa curată fac să se simtă foamea, la vreme.

Melania se îmbujoră la chip: i se părea că Petre îi citise în cuget.

In timpul mesei ea povesti prin ce prăvălii intrase şi ce târguise.

— Primăvara-i pe la mijloc; ne trebue, copilă, rochi subţiri, — de doliu, — oftă ea adânc, — dar ca pentru vară...

Eliza nu răspunse nimic: era pe gânduri.

Petre nu voi să deştepte în Melania ideia că ei amândoi cunoşteau «urzeala...» «Finichiană», şi, cu verva lui, — când îl încălzia o discuţie de principii sau când voia să curăţe o atmosferă grea, — găsi ce să le vorbiască şi cum să le facă să'şi piardă preocupările.

Masa se sfârşi în aer mai prietenesc.

Dar, la cafea, Melania îl întrebă:

— Petre, nu-i mai zicea «dragă», — ce facem cu lucrătorii cari ne mai trebuiesc? Ai primit numai trei din cei cincisprezece, mi se pare, câţi veniseră... şi alţii nu văd încă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Petre înțelese că cestiunea aceasta o ridicase Finichi, — între alte multe, desigur.

— Doamnă, îi răspunse respectuos, sunt pe cale de a-i avea... și buni, buni de tot: am chezășia specialității și a priceperii lor.

— Așa? bine... Asta mă bucură.

Ea tăcu. Se vedea că nu are răbdare la ceva... și, în sfârșit nu se mai putu ține, — ceea ce fu o «descoperire a bateriei».

— Ascultă Petre; te întreb cu seriozitate: e nevoe de un ajutor al dumitale, în secția pâinii?

— Dar negreșit, doamnă... îi răspunse cu convingere. Domnul Finichi e nu numai priceput, dar și muncitor. Are apoi spirit de inițiativă. Și, nu uit, că'mi e prieten.

Eată cum și un om de caracter e silit să se prefacă atunci când e în luptă și în dreptul de apărare, întrebuințând tot arma vrăjmașului.

Melania îl privi nedumerită.

— Atunci e bine. Știi, chibzuiam să avem unde trebue brațe multe, unde nu trebue, să scădem... zise ea, zâmbind.

— Doamnă, mi-ai spus că'mi dai toată încrederea. Fii sigură că ea e în interesul firmei... îi zise cu simplitate în seriozitatea lui.

Când fu singură, Melania își zise:

— N'a fi având și Finichi dreptate în toate...

Când își reaminti însă de toate cele spuse și mai ales de cele privitoare la atitudinea lui Petre când se afla singur în biuroul de jos... îndoiala o cuprinse iar și neliniștea îi rămase deșteaptă, în hotărârea de-a observa și ea.

A doua-zi servitoarea punea cu ferire în biuroul de sus, c'un moment înainte de-a ști că cucoana avea să intre, ziarul cu articolul încadrat cu roșu.

Se făcu a îndrepta draperiile lungi dela fereastră, când Melania intră.

— Da ce faci tu aci? o întrebă ea.

— Am isprăvit de șters praful, cuconiță.

— Așa? du-te...

Când să se așeze la biurou, văzu ziarul și se uită cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mirare. Ea nu prea se trecea cu cititul. Îi chemă luarea-aminte partea trasă cu roşu, şi atunci, cu curiozitate începu a citi.

Nu înţelese tot, dar i se lămuri ceea ce iera prea pe faţă cu procesul lui Petre şi-i rămase în minte că: «*achitarea nu putea fi semn că criminalul nu iera tot criminal*».

— Şi la gazetă se scrie asta? murmură ea, cu credinţa celui simplu că tot ce e «la gazetă» e sfânt. E cum i-a spus lui Petre şi ăla, la întrunirea aia.

Şi îşi puse capul în mâini, rămânând multe momente în turburătoarea frământare a posibilităţii: să fie dar tot Petre? Doamne? Dar atunci?

Eliza intrând, Melania tresări, parcă cu spaima de-a se vedea şi ea... în primejdia de-a fi ucisă.

— Ce ai mamă? Iar eşti nuştiu cum, îi zise Eliza.

Ea avu îmboldul de-a face în sfârşit şi pe fie-sa să vadă ca dânsa, — dar se stăpâni şi acoperi ziarul, chip fără să ia seama, cu mapa-calendar din hârtie sugătoare.

Eliza văzuse ziarul şi trăsătura cu roşu, fără să'şi închipuie însă ce putea fi şi că mumă-sa îl ascundea de dânsa, cu acea mişcare.

— Mă cam doare capul, Elizo, îi răspunse.

— Nu vii la cafea? Petre a băut-o şi s'a dus la treabă.

— Haide, dacă-i aşa...

In timpul gustării, Eliza se gândi fără voe la ziarul acela cu dunga roşie la o coloană. Par'că făcu legătură între turburarea mume-si şi ziar, şi îşi puse în gând să'l ia şi să'l citiască şi dânsa.

Se folosi de-un moment când Melania trecu la bucătărie, unde-o chemase Lica, şi fuga în biurou, apucă ziarul, şi'l vârî în corsaj şi ieşi luând-o spre grădină.

Era soare, cer albastru limpede, căldură dulce, aer curat de dimineaţă şi, între flori şi verdeaţă avu sensaţiunea mulţămirii de-a trăi şi de-a se şti iubită.

Aproape să uite pentru ce venise aci, când, aplecându-se spre nişte flori, o înfioră fâşiitul hârtiei şi repede scoase ziarul.

Numaidecât alergă la partea însemnată cu roşu şi o citi plină de curiozitate. Mai mult decât mumă-sa nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înţelese încâlcita frazeologie filozofică, însă simţi mai mult decât dânsa lovitura ce se da dragului ei. In Melania întâia o bănuială uricioasă, în Eliza năştea o indignare de nespus ideea aceasta că Petre putea fi considerat încă vinovat.

Îi spusese el, negreşit, că înainte de-a dovedi pe adevăratul criminal, lumea îi va arăta pe ici, pe colo, asemenea gând, însă să se scrie şi în gazete, lucrul acesta o mânia.

Şi cum sta rezemată de tulpina unui măr încă înflorit, privind în vag, se gândia dacă să arate lui Petre ziarul, închipuindu-şi că el nu'l citise poate. Se hotărî însă repede să i'l pună supt ochi, — orice lucru, cât de mic, putând să fie un semn de folos.

Infundă iar în corsaj ziarul şi întorcându-se, se întreba cine să i'l fi dat Melaniei, fiindcă ea nu cumpăra ziare?

— Dacă Finichi s'a întâlnit cu mama, şi s'au întâlnit, de sigur el i-a dat ziarul, de vreme ce mama s'a întors din oraş prea schimbată.

Tocmai Petre ieşia cu Finichi din secţia pâinii şi acesta îi vorbia cu multă slugărnicie în înfăţişarea lui de prietenie şi de respect.

Petre asculta, chip cu interes, cu bunăvoinţă.

Când Finichi o văzu pe Eliza o salută foarte plecat şi urmă să vorbiască.

— Foarte bine, prietene, — pentru întâia oară îi zicea aşa, de când îl găsise aci, — ne-am înţeles: iau şi pe lucrătorii pe cari i-ai găsit dumneata, dacă'mi chezăşuieşti că sunt buni.

— Chezăşuiesc, Petre, şi te rog să crezi şi în aprecierea mea pentru ei şi în prietenia mea sinceră pentru dumneata. Dă'mi voe să mă întorc la lucru.

Eliza întârzia intrarea în biurou, aşteptând ca Petre să termine de vorbit şi să vie.

— Te aşteptam, Petrică... îi zise ea învăluindu-l cu dulcea ei căutătură de dragoste.

— Am văzut, Lizico.

— Eşti ocupat?

— Pentru tine, nu. Să intrăm.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi o luă de mână.

— Poate c'am să'ţi fac o supărare, Petrică, însă aşa mi-ai zis, — să nu neglijăm nimic.

Şi scoase numărul de ziar.

— A! şi tu ai numărul acesta?

— L'ai citit?

— Da. Uite'l, — şi'l scoase din sertar. — Vezi? însemnarea cu roşu e la fel. Urmează bine linia coloanei. E de aceeaş mână. Unde l'ai găsit tu?

— Azi dimineaţă mama îl citise, în biuroul de sus şi când m'a văzut că intru, a tras peste el mapa. M'a făcut curioasă linia cu roşu, şi m'a impresionat înfăţişarea foarte ciudată a mamei. Cum s'a dus la cafea, eu am luat ziarul şi am fugit în grădină de-am citit, ce-ai citit şi tu. A cui crezi tu, Petrică dragă, să fie mâna care se ascunde ca să ne turbure?

— Lasă'mi Lizico şi ziarul tău. Azi trebue să văd pe domnul Goseti şi după vorba cu el, îţi voiu spune.

— Ţi'l las. Dar dacă mama prinde de veste?

— Spune-i minciunica: nu ştiu, şi cu nu ştiu ai scăpat, drăguţa mea. Mi se pare că începe să se crape de ziuă, în taina noastră.

— Acuma, pot să mă duc? îl întrebă privindu'l galeş.

— E Vineri şi mâine am plăţile, îi zise, strângându-i mâna cu drag. La revedere.

— Când te duci la domnul Goseti?

— Indată după încetarea lucrului. Dacă mă opreşte acolo, la masă, să rămân?

— Poţi rămânea, Petrică. Ştii tu însă că, numai cu mama, nu mai am mulţumirea de altă dată?

— Bine, atunci nu voiu rămânea. Te rog numai să întârzii cina cu o jumătate de ceas.

— O! şi c'un ceas, Petrică.

Îi făcu semnul unui dulce sărut, cu mâna, şi fugi, roşie foc pentru asemenea îmbold al inimii.

El o privi din urmă cu înduioşarea cea mai dulce.

— Cât e de drăgălaşă şi de bună! murmură şi se aşeză la lucru.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XVI

Goseti îşi luà pe braţ pardesiul, când servitorul îi anunţă pe Zura.

— Ei, frate, nici că se poate mai mare potrivire de gând! esclamă el, râzându'şi râsul afectuos, râsul numai pentru prieteni.

Îi strânse mâna călduros, îşi anină în cuier pardesiul, pălăria şi-i făcu loc lui Petre să intre în biuroul plin de soarele ce scăpăta.

— Veniam la moară, numai pentru tine, Petre. Aveam ceva nou în guşă.

— Ca şi mine.

— Ce spui? Şi mai potrivit. Ia şezi.

El se răsturnă în fotoliul dela biurou, înmână lui Petre o ţigară, îşi luă şi el una din tabacherea de argint cu smalţuri, şi, după aprindere, întrebă:

— Care ţi-e noutatea? Ia s'o vedem?

Petre îi povesti tot ce ştim, în rânduială de vreme şi cu limpezime.

— Da, Petre, acest Finichi e autorul moral al omorului, e vrăjmaşul tău. Verdictul Juraţilor l'a lovit rău şi acum o cam ia d'a-capo, cum am zice. Sistemul e acelaş; servitoarea, care să'l ţie în curent cu ce e în casă, presiuni, prin insinuare, în sufletul cucoanei Melania: pe de-oparte spre a'şi atrage cât mai mult încrederea ei, pe de altă parte să o sdruncine prin credinţa că tot tu rămâi criminalul. E dibaciu, ticălosul. Scopul lui e limpede pentru noi acum: să'ţi tae craca situaţiunii tale, de supt picioare, şi el să rămână fac-totum, cu speranţa că va ajunge şi la domnişoara Eliza.

Petre se înroşi aprins.

— Eată ce nu va putea lua, chiar dacă aş pieri eu, esclamă el.

— Nu va lua nimic, prietene, îi zise cu seriozitate. Iată acum ce-am aflat eu.

Şi-i spuse cum articolul din ziar l'a dus până la autor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi cum s'a informat apoi şi la Siguranţa Generală, în chip discret.

— Acest Finichi e din acelaş oraş cu Şeful Siguranţei, ceea ce n'ar fi însemnat numaidecât să fie ceva. Insă a ştiut cu dibăcie să scuture hainele marelui agent al partidului tuturor inepţiilor şi să-i gădile slăbiciunile. Aşa se face că e unul din agenţii secreţi ai Siguranţei, cu sarcina de-a spiona pe socialişti şi de-a întreţine focul unor atâtări împotriva Guvernului, ca Guvernul să poată lovi ori de câte ori îi convine.

— A! uite ce'mi vine în minte, strigă Petre. Acuma îmi esplic dece în dimineaţa de 13 Decembrie, 1918, tocmai când voiam să plec dintre manifestanţi şi s'apuc pe lângă hotelul Princiar înspre Socec, Finichi, — care mă păndia de sigur, — mi-a luat braţul şi nu m'a lăsat. Voia să mă vadă prins în hărţuială. Noroc că m'am refugiat în gangul hotelului Metropol.

— Ei, dar îţi purta grija, râse Goseti. Şi fiindcă l'am demascat, pentru noi, trebue să ajungem de la el la complicele lui, schiop de piciorul stâng, care ne-a făcut pocinogul, dar ne-a lăsat şi întâiul semn al personalităţii dumisale. Vorba e, îl va mai fi văzând pe acest complice primejdios? Ii va fi dat undeva în ţară vr'o ocupaţiune? E o greutate, termină el şi rămase pe gânduri.

— Domnule Goseti, crezi că faţă cu Finichi e mai prudent să am atitudine de încredere şi chiar de prietenie?

— Cu moderaţiune, prietene, în aşa chip ca dumnealui să nu'şi aibă intrare de prieten nici la doamna Crustin, nici în partea ta de locuinţă. Inţelegi dece?

— Inţeleg. Nu trebue s'ajungă a'şi deschide drum în casă, ori când ar voi, din motive pe cari le-ar găsi uşor.

— Tocmai. Dacă aţi putea găsi apoi altă servitoare, n'ar fi rău. Şi mai mult de-o lună, două să nu ţineţi pe nici una. E greu, însă ar fi un mijloc de-a stăvili acţiunea, prin ele, a jupânului meşter. O înţelegere nu se face numaidecât.

— Voiu vorbi cu Eliza. Ea este chiar de părere, să o alungăm pe aceasta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Lipseşte des Finichi dela moară?

— Până acuma, nu.

— Îi îngădue Şeful Siguranţei să lipsiască de-acolo. Dacă am avea pe cineva să-i observe locuinţa în timpul serii, până la venirea lui pentru culcare! Prefectul Poliţiei poate că mi-ar da un agent. Ştiu eu însă dacă mă pot încrede în asemenea agent?

— Eu l'aş plăti bine.

— Plata ca plata: e vorba de serviciu real. Să nu ne trădeze şi să'l facă pe Finichi să se păziască, lucru care ne-ar întârzia acţiunea. Dar mă voiu mai gândi.

— Ce multă trudă îţi dau, domnule Goseti.

— Am ambiţiunea de-a triumfa. Nici o cauză nu m'a pasionat până acum ca aceasta. Până una alta, rămâi la masă la mine? Să luăm o ţuică.

— O ţuică, bucuros. Pentru masă, te rog...

— Am înţeles, amorezatule. Ei, aşa e dragostea. Nu te opresc, îi zise zâmbindu-i afectuos.

*

Un vânt care voia par'că să răstoarne lumea, petrecu pe Prier în ziua lui din urmă şi peste noapte se făcu uragan.

Norii începuseră de cu seară a se ivi şi în tot mersul nopţii se fugăriau întunecoşi, tăcuţi, lăsând suflării tot sgomotul opintirii şi al şuerului şi copacilor, acoperemânturilor de tablă, tot strigătul vânzoleliĭ.

De pe multe case bucăţi de acoperemânt slab sburau, bucăţi de tablă se luau după vânt.

Mulţi copaci neputându-se împotrivi unor asalturi puternice, îşi vedeau crângile rupte ori ei singuri se frângeau.

In coşuri era un şuer aproape necurmat şi puterea vântului, din ce în ce mai rece, se simţia chiar în casele cele mai solid clădite.

Uneori se avea impresiunea că însăşi casele par'că voiau să sboare, ca ridicate dela temelii de-o putere distrugătoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lucrătorii de noapte din secțiunea pâinii, cu multă grijă veghiau cuptoarele ca să nu se isce vr'un foc.

Paznicul Ștefan avu necazul să vadă cum de pe acoperemântul morii vântul putu să smulgă câteva tăblii de tinichea.

Și ochii i se duceau mereu la coșul nalt cât un catarg, care, uneori par'că își mișca vârful.

— Atâta ar lipsi, să se dărâme, mormoiă el.

Către dimineață vântul avu rare izbucniri, par'că de părere de rău că'și simția potolirea și o ploae torențială, cu tunete și cu fulgere, începu altă gamă de sgomote, însă muiă vântul și opri valurile de praf cari orbiseră până atunci Capitala.

In zori se potoliră și tunetele și ploaia rămase stăpână liniștită în aerul curățit, în care se ridica mirosul pământului băut și răcorit, al frunzișului și al florilor.

Odată cu răsăritul soarelui ploaia încetă, norii se destrămară și începură a se retrage în adâncuri de zări, iar razele calde a licări pe frunzele umede, în boabele de apă diamantină din potirul florilor, în lăculețele de apă care păreau cioburi de oglindă.

Petre se ivi odată cu răsăritul soarelui și, când să treacă spre secția pâinii, Ștefan îl opri în drum.

— Raport, domnule Petrică, îi zise el, luându'și pălăria; furtuna ne-a luat de pe moară multă tinichea.

— Ia să vedem dacă n'a străbătut pe undeva ploaia. Pe urmă să urcăm pe cineva pe acoperemânt.

După ce vizită părțile de sus ale morii și constată ici colo că tavanul era umed, se coborâ și întâlnind pe mecanicul-șef îi dădu poruncă să îngrijiască de repararea acoperemântului.

— Cam greu, domnule Petrică; cred că nu se va găsi tablă.

— Dragă Costulea, trebuie să se găsiască. Te rog să pleci numaidecât în căutare de tablă și de meșteri. Urcă însă pe cineva, ca să vadă câtă ne-ar trebui.

— Mă urc eu. Mergi cu mine Ștefane măcar că ești nedormit?

— Lasă, dom' Costulea, că am când dormi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cu această ocaziune se găsi că iera nevoe de o reparaţiune mai întinsă şi, în buzunar cu socoteala făcută, Costulea plecă, rămânând ca Petre să fie faţă la începutul lucrului în moară.

Finichi nu se arătă în ziua aceasta.

Pe la unsprezece Costulea se întoarse şi intră deadreptul în biurou.

— Ei, cum e, prietene? îl întrebă Petre, lăsând citirea unei scrisori.

— Am găsit cinci maje, de foarte bună calitate, rămăşiţă de dinainte de războiu, scăpată de ochii Nemţilor. Peste un ceas le avem, odată cu patru lucrători care să'şi înceapă lucrul.

— Perfect, meştere, îi zise zâmbind.

— Eată preţul tablei şi învoiala cu patronul.

Petre se uită la foaia de hârtie şi încuviinţă.

— Cam pipărat, dar timpul e aşa. Iţi mulţămesc, dragul meu; vezi, te rog, că motorul cam tânjeşte pe ziua de azi.

— Cum se poate? Să'l doftorim, domnule Petrică.

— De aceea am şi oprit lucrul.

— Aoileo! Apoi, la el, neică, dacă-i aşa!

Şi cât mai repede se depărtă.

Petre se uită la scrisoarea lăsată.

— Dece şi-a adus aminte Laura de mine şi vrea să mă vadă? Nu; n'am să mă duc. N'am dece.

In acel moment Eliza intră, îmbujorată la chip, însă de ciudă par'că.

Petre puse scrisoarea de-oparte, fără gest de-a o ascunde.

— Ce ai Elizo? o întrebă nedumerit.

— Uite, citeşte, îi zise necăjită.

Petre, nu fără un fior de nelinişte, luă scrisoarea.

«Domnişoară,

«Vă aduceţi aminte că la procesul dela Juraţi, între martorii acuzării, se afla şi o tânără doamnă foarte nostimă. Poate că nu v'aţi întrebat cine era şi în ce cali-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tate fusese chemată ca martoră. Aţi putea cere însă lămuriri dela viitorul dumneavoastră logodnic...»

O citise tare fără nici o schimbare de glas, poate mai roşu ca de obiceiu, — apoi o puse pe biurou şi, privind la Eliza, care, palpita îndestul de vădit, o întrebă liniştit, dar cu seriozitate:

— Spune'mi, dragă Elizo, ce ţi-ai închipuit tu?

— Ştiu eu? murmură ea, dezarmată în faţa liniştei şi a seriozităţii lui, plecând ochii, ruşinată par'că.

Petre se apropiă de dânsa, o luă de mână delicat, şi o făcu să şeadă. El se aşeză apoi, la oarecare distanţă.

— Dragă Elizo, e un moment greu, începu el, nu pentru că aş avea vreo vină, dar pentrucă vei fi nevoită să asculţi desvăluirea unei taine din viaţa omenească a tinerimei.

— O! nu, Petre, te rog... esclamă ea, cu sfiala ruşinii; nu'mi desvălui nimic... te rog...

C'o privire adâncă de-o clipă, după care se înroşi aprins, îi spuse că înţelegea instinctiv taina, din cele vorbite adese ori în casă şi între prietenele de şcoală.

— Doamna aceasta, care se numeşte Laura Bălnică, e cam de etatea mea şi, pe când era în şcoală, iar eu ieşit din ucenicie, ne întâlniam adese ori, fiindcă iera vecină, aci aproape, pe şosea. Schimbam vorbe de bună-ziua, câte-o glumă, râdeam împreună cu alţi băeţandri şi fetişcane şi atâta tot. N'am mai văzut-o dela o vreme. O şi uitasem şi era firesc. In seara de 13 Decembrie, când am plecat de aci mâhnit şi chinuit de-atâtea şi-atâtea gânduri, — cum îţi aminteşti că ţi-am spus, — mă vede pe Calea Victoriei, mă recunoaşte, începe a'mi vorbi şi mai mult inconştient am primit să intru cu dânsa într'un birt: cu toată starea aceea sufletească, mi se făcuse foame. Ea mi-a povestit că se măritase şi că rămăsese văduvă; eu, în trebuinţa de-a mai răsufla din greutatea ce mă apăsa, i-am povestit c'am fost în războiu şi că în momentul de faţă am mari supărări. Te încredinţez, Lizico dragă, că mi s'a arătat prietenoasă, compătimitoare şi nici la dânsa gând de cochetărie, nici la mine gând de curtenire. Eram

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curat numai doi prieteni, şi îţi închipui că, în anume stări de suflet, îţi face bine un cuvânt bun, o privire prietenoasă.

«Fiindcă am plătit eu masa, — cum era şi firesc, nu-i aşa, — ea m'a invitat pentru a doua seară la masă şi mi-a dat adresa locuinţii ei în strada Colonel Otero No. 37 bis. Am stat mult la chibzuit dacă să mă duc, dar mi-am zis că'mi dădusem cuvântul. M'am dus fără plăcere, tot plin de turburare, mai ales că ieram să las casa binefăcătorului meu, a doua-zi, cu toate amintirile şi cu toate speranţele.

Se opri pentru o clipă emoţionat. Ochii i se înrourară.

Eliza îi sorbia vorbele, convinsă că i se spunea adevărul, — şi acum emoţiunea lui îi pătrundea în suflet înfiorând-o.

— M'am dus, dragă Elizo şi am văzut o căsuţă drăguţ mobilată, de-o curăţenie şi de-o îngrijire care făceau plăcere. In vremea mesei, mi-a amintit vederile din timp, mi-a povestit viaţa ei casnică de pe urma căreea rămăsese cu casa şi cu ceva avere şi planul ei de-a'şi face un atelier de mode. Elizo, nu-ţi ascund nimic.

Acest cuvânt o făcu să simtă ceva neplăcut şi se arătă stânjinită.

— O! nu te îngrija, draga inimii mele, îi zise dulce afectuos. Din câteva priviri şi cuvinte cu anume înţeles, când am văzut la ce ţinteşte, m'am revoltat în cugetul meu şi, în timp ce ea s'a dus să'şi rânduiască prin sala de mâncare, m'am îmbrăcat repede şi am şi plecat.

Eliza era stacojie la chip şi ţinea ochii în jos. Pieptul i se bătea.

— Doamna a prins de veste şi a ieşit în prag de m'a strigat. Eu mi-am căutat de drum. Iată adevărul şi înţelegi cât e de perfidă scrisoarea aceasta. Mă crezi, Elizo? mă crezi?

Şi, ridicându-se, veni de-i luă o mână.

Ea i-o strânse şi i-o reţinu.

— Te cred... Petrică, îi zise cu emoţiune.

— Acum, dece a fost chemată ca martoră? Tocmai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca să esplice judecătorului dece am plecat dela ea așa de grăbit? Judecătorul voia să'mi facă o vină din plecarea mea de acolo, în sensul că ieram așa de preocupat de plănuirea crimei, încât m'am temut să nu mă țină ea prea mult și să pierd ceasul când să comit omorul. Înțelegi?

— Da, Petre.

— Nu'mi esplicam atunci de unde a putut afla judecătorul că ieram la doamna Bălnică. Acum bănuiesc tot pe Finichi, însă nu pot ști dacă el o cunoștea pe doamna. E de nevoe însă să știm apevărul.

— Dece nu te duci s'o vezi, Petrică? îi zise ea, tot însă nu fără puțină stânjinire.

— Uite cum se leagă anume lucruri, scumpă Elizo.

Și luând de pe biurou scrisoarea Laurei, i-o întinse, zicându-i:

— Citește și spune'mi dacă nu o mână providențială conduce firele unor anume taine din viața omenească. In ziua când tu primești denunțul infam, doamna Bălnică îmi scrie să mă duc s'o văd.

— A! dela dânsa? făcu ea cu vioiciune și începu să citiască cu luare aminte scrisoarea, înroșindu-se foc:

«Domnule Zura,

«Am fost bolnavă cam mult timp și nu am putut să te felicit pentru felul cum s'a terminat urâciosul proces.

«Trebue să fii mulțămit acuma și scăpat de grijile care le aveai.

«Dacă nu'ți displace, te rog vino să mă vezi.

«Prietena dumitale

«Laura Bălnică»

Eliza îi înnapoiă scrisoarea.

— Eu mă hotărâsem să nu mă duc, îi zise Petre, serios.

— Nu, Petrică... Să te duci. E în interesul planului nostru, îi răspunse cu aceeaș seriozitate.

— Nu te jignește, Lizico?

Ea îl privi lung, sincer:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu. Mi-ai spus tot și te cred.
— Îți mulțumesc Elizo.
Și-i sărută mâna pasionat.
Ea se ridică.
— După ce voiu orândui lucrătorii la reparațiunea acoperemântului, mă voiu duce. Strada Colonel Orero e, în parte, Dudeștii de altă dată.
— A! știu. E departe.
— Voiu lua tramvaiul care mă va duce pân'aproape.
— Atunci, la revedere Petrică.
— La revedere. Denunțul ăsta îmi rămâne mie.
— Firește...
— Ne va fi folositor, la timp.
Și îl închise în casa de bani.

*

Pe când se afla încă la masă, tabla și lucrătorii sosiră în acelaș timp și Costulea trimise vorbă lui Petre.
El nu mai așteptă cafeaua și se coborî, după ce rugă să-i fie trimisă în biurou.
Cei patru lucrători așteptau.
Unul din ei, cum văzu pe Petre, se cam dădu după colțul clădirii: el schiopăta, dar iera iute de umblet.
Petre se înțelese cu acela care era calfa și, fiindcă urcarea pe acoperemânt trebuia să se facă prin lăuntrul clădirii, Costulea îi porunci să-l urmeze. Câțiva lucrători aveau să ducă mașele.
Și cel ce șchiopăta trebuia să însoțiască pe ceilalți; el se strecură între cei trei și Costulea, par'că stânjinit, și intră întâiul.
Dar atunci atrase luarea aminte a lui Petre, care'l fixa cu priviri în care se deștepta o amintire.
— Eu l'am mai văzut pe ăsta.
Și de-odată îi veni pe buze un nume:
— E Lazăr Pliciu. S'a făcut tinichigiu acuma.
Și se întoarse în biurou, unde cafeaua, atunci adusă, aburia ușor.
Își aprinse o țigară și răsturnându-se ușor pe spatele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fotoliului începu a fuma, a sorbi, a se gândi, întrucâtva îngrijat.

Finichi își urma cu tenacitate și cu spirit strașnic de născocire planul de a-l nenoroci. Încercarea aceasta de a face să străbată în ființa Elizei singura otravă care poate roade iubirea: gelozia, — dacă părea că'l lăsase liniștit pe când era cu Eliza, — acum îi punea pe obraji roșeața mâniei reci dar grozavă, în ochi posomorârea urii, în cuget îmboldul de-a se repezi și de-a sfârâma, al animalului căruia i s'a hârșit răbdarea și blândețea. Era prea mult.

De i s'ar fi ivit în aceste clipe, desigur că nu s'ar fi putut stăpâni. Da, iera prea mult!

Pe urmă par'că se simți descurajat. Începuse să vadă țțele întinse pe spată; ierau siguri, și'el și Goseti, că Finichi le întindea în umbra anonimității, însă nu vedea cum era să ajungă a-l da pe față, cu altfel de dovezi decât acelea pe care el i le orânduise în cale. Ticălosul se ferià cu îndemânare și alergà la toate mijloacele cele mai perfide.

Oare după ce va vedea că nu poate izbuti pe lângă Eliza, după ce se va încredința că doamna Crustin, cu toată bănuiala ce-i insuflase, nu va avea curajul să rupă cu el din cauza Elizei, — Finichi nu va căuta să'l suprime după cum făcuse cu Nicola?

Ori cât de energic și de curagios în fața unei primejdii cu vrăjmașul înaintea ochilor, simția că par'că'l cuprindea teama, fiind la discreționea unui vrăjmaș ascuns, hotărât, însă mișel.

Unde iera acuma, de nu venise la serviciu? Ce mai plănuia oare în liniștea locuinții lui sau prin biurourile Siguranței unde nimic nu'l stânjinia?

Se ridică și, încă turburat, se uită la ceasornic: erau două trecute.

Închise biuroul, trecu la el și își schimbă hainele, apoi vestind pe Costulea că pleca în oraș, apucă în direcțiunea tramvaiului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Laura Bălnică, palidă încă şi slăbită de boala de ficat care o chinuise două luni, citise şi ea în ziar articolul cu pricina. O necăjise ideea aceea cu privire la Petre şi i se făcuse dor să'l vadă, de aceea îi şi scrisese numaidecât.

Nu'şi închipuia că nu iera să vie pe la ea; însă nu credea că aşa de degrabă, şi când îl zări că intră în curte îşi simţi inima bătând de mulţumire. Aşteptă să'l ştie că intrase în sală şi crăpă puţin uşa, zicându-i:

— Ce bine'mi pare c'ai venit. Te rog, intră în salon. Viu numaidecât.

Imbujorată la chip, se gătí tot ca de casă, dar cât mai cochet, se privi în oglindă, îşi trecu pămătufuł de pudră pe obraji, se parfumă uşor şi intră în salon.

— Bună ziua, doamnă Bălnică, o salută el cu politeţe.

Ea îi întinse mâna afectuos.

— Bine-ai venit! Cât îţi mulţumesc de tare că mi-ai împlinit dorinţa. Şezi, te rog. A! eşti bine de tot domnule Petrică. Eu am fost rău bolnavă. Vezi cât am slăbit? M'am urâţit, nu-i aşa? Am citit răutatea aea de articol... ori poate... nu ştíi.

— Ba da. Acela care l'a scris şi l'a dat la ziar a avut grija să-mi trimită numărul, îi răspunse el, zâmbind cu dispreţ.

— Ce prostie, să facă să se mai creadă că mai poţi fi socotit vinovat, odată ce Juraţii au spus că nu eşti. Te-i fi mirat atunci că m'ai văzut martoră, nu-i aşa?

— In adevăr că ieram nedumerit cum putuse afla judecătorul vizita ce'ţi făcusem.

— A! apoi stai să vezi cum. Că şi eu m'am bătut cu gândul. Am priceput însă că numai dela Finichi putea să fie drăcia. L'am întâlnit într'o zi pe Calea Victoriei, pe lângă Palat şi, fiindcă'l cunoşteam tot de pe vremea când iera la moară, iar el nu mă uitase, a intrat în vorbă cu mine şi m'a invitat la cofetărie. Iera cu trăsura: m'a dus la bodega Mircea pe bulevard. Acolo, a venit vorba de dumneata, negreşit, şi eu, ca o proastă, i-am spus că te văzusem şi că ai fost pe la mine. Eu i-am spus asta,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu bucurie, ca unui prieten când vorbeşti de alt prieten. De unde să'mi vie'n gând că el nu te are la inimă, — fiindcă numai un vrăjmaş putea face cum a făcut el, socotind că judecătorul o să'ţi facă o vină şi din lucrul ăsta zău, să mă ierţi, domnule Petrică. Dar dacă ţi-aduci aminte, ştii cum le-am vorbit Juraţilor de dumneata.

— Mi-aduc aminte şi'ţi mulţumesc.

— Dar ce să fi având Finichi ăsta cu dumneata?

— Nu ştiu, doamnă Bălnică. Se poate ca el să fi vorbit cuiva, tot aşa fără gândul de-a face rău, şi vorba trecând dela unul la altul, să fi ajuns la judecător. Dar în sfârşit, ce-a fost, s'a dus. Acuma Finichi e iar la noi la moară şi îşi vede de treabă. Suntem prieteni. De-aceea, nu cred să fi pornit dela el vorba la tribunal.

— Aşa crezi dumneata?

— Dece nu? Ce interes ar fi avut să'mi facă rău?

— Eu, zău că n'am mai vorbit cu altcineva de vizita dumitale.

— Nici nu'mi dă prin gând să cred altfel.

Vorbiră apoi de boala ei, după ce el o întrebă de ce suferise, de situaţiunea lui la moară, lucru care o interesa mult, apoi de vechiul ei plan cu atelierul, amânat pentru toamnă.

O cam înciuda indiferenţa politicoasă a lui Petre faţă cu atâtea semne din parte-i că'l plăcea, însă, în speranţa că mai venindu-i în casă, îl va «domestici», — îşi ascunse ciuda supt zâmbete şi se lăsă să fie cât mai afectuoasă fără să-i facă vr'o imputare.

După trei sferturi de oră Petre plecă.

— Când te mai aştept? îl întrebă ea.

— Negreşit că ne vom mai vedea, îi răspunse el zâmbind.

Că avea dovada sigură a amestecului lui Finichi şi în chestiunea aceasta, lucrul ţinea de trecut şi nu-i înainta pasul în viitor.

Descurajarea de acasă îl lovia iarăş cu aripile ei aspre.

Luă tramvaiu', nu înapoi spre casă, ci spre piaţă, ca de acolo să se oprească la bulevard şi să dea o raită pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la sediul partidului, pe unde nu mai fusese dela 13 Decembrie.

Găsi câţiva membri din comitet şi pe Şeful Urlescu.

— Ei, ce te faci Zura? Dela procesul dumitale nu mai dai ochi cu noi? îl întâmpină Şeful, dându-i mâna.

— Am avut mult de lucru cu moara, negreşit, ca după moartea patronului, răspunse el.

— Ba nu zău, domnule Zura, adecă n'ai căzut dumneata în păcat, într'un moment de mânie, de! ca om!.. îi rosti, zâmbind ciudat, unul din cei de faţă.

Petre îl privi ţintă, rece, şi-i răspunse cu fermitate:

— Nu'ţi e spre cinste gluma, dacă e glumă, nici bănuiala în faţa lucrului judecat.

Şi-i întoarse spatele.

— Ia lăsaţi vorbe de acestea, tovarăşe Gurdă, şi să ne urmăm discuţiunea, la care tovarăşul Zura e bine venit. Stai tovarăşe şi ascultă.

Şi Urlescu vorbi:

— Starea de asediu şi cenzura, fiecare fiind o ameninţare în măsură de execuţiune imediată, ne opresc dela orice mişcare de propagandă, dela orice afirmare ca partid politic. Dar pe ascuns, cu energie, neînlăturând prudenţa, trebue să ne strângem rândurile, să pregătim diferitele bresle pentru greve, ca la moment anume, ele să fie armă puternică de luptă şi să hotărască o turburare generală prin continuitatea lor. Traiul a început să se facă greu din cauza speculei şi aceasta e fermentul care va aţâţa pe toţi muncitorii mai mult de cât unele îndemnuri ale noastre. N'ar fi nepotrivit jocul dublu: pe de oparte să strecurăm printre speculanţi încurajarea, pe de altă parte printre muncitori sământa revoltei împotriva Guvernanţilor care o îngăduie.

— Ei, da, toate armele sunt bune când e vorba să pui în încurcătură pe adversar, zise unul.

— Şi nu putem face mai mare încurcătura decât cu puteri unite pe de-asupra graniţelor. Avem asigurări formale dinspre Ungaria, dinspre Rusia cu fire întinse în Basarabia, dinspre Bulgaria chiar. Oarecare împotrivire vom găsi la tovarăşii din Ardeal. Dar nu ne vom speria

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Înțelegeți că trebue, că se impune izbânda proletariatului spre a guverna el și a înrădăcina comunismul, în State devenite comuniste: în aceasta e înfrățirea între oameni.

Șeful părea inspirat: însă înnaintea ochilor lui răsăria de sigur soarele ale cărui raze încălziau situațiuni preponderente, de-un realism care mulțămia sălbateca ambițiune a noilor stăpânitori.

După o pauză, în care Șeful își mistui cu plăcerea unui lacom, viziunea noului despotism, — el se întoarse către Zura.

— E timpul, tovarășe, să te pui și dumneata la lucru efectiv, fiindcă te ajută inteligența, energia și o situațiune recunoscută printre noi și primită de mulțime.

— Domnule Urlescu, e timpul, văd, să ne lămurim în chip deschis asupra unui asemenea program de luptă. Sunt cel mai devotat adept al Socialismului, în care însă nu are ce căuta comunismul. Oricât am admite că el s'ar organiza în Rusia, din haosul de azi, ținești minte ce vă spun, că nu va putea să se împotrivească maselor chiar, în care trăește instinctul proprietății individuale. Mulțimea de jos a orașelor înțelege prin comunism jaful, aproprierea a ce nu-i poate aparține, munca puțină sau de loc, dezordinea, căci în viitor nu poate privi. Mulțimea dela sate, — marea temelie a Statelor cât de puțin agricole chiar, e conservatoare pentru puținul pe care'l stăpânește și dacă s'ar lăsa momită să ia parte la jaful comunist, își va apăra bucata de pământ, plugul și coșarul. Va primi ideea primejdioasă de câștig fără muncă, de speculă, dar va trece repede dela starea aceasta care nu-i va asigura viața, la starea de ordine, în care mica ei proprietate poate să-i rămână neștirbită și să-i satisfacă trebuințile.

— Va să zică ești tot departe de noi?

— Dacă așa vedeți lucrurile, da. Dați-mi o mulțime atât de bine pregătită intelectualicește și moralmente, în cât să aibă deplina răspundere a faptelor ei, și atunci vom sta de vorbă și ne vom înțelege fără nici un gând ascuns dictatorial asupra tuturor chestiunilor privitoare la înfrățirea de interese prin înfrățirea sufletească. Mai înninte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de asemenea stare reală, dobândită prin multă muncă, prin ordine, prin evoluţie care să dărâme cu încetul şi să clădiască cu încetul, stăruitor şi logic, nu poate fi vorba de ceea ce voiţi dumneavoastră. Veţi produce sguduiri, însă ele vor da jertfe de vieţi, fără nici un folos, — vor fi lovituri în apă turburate şi limpezimea nu va ieşi pentru nimeni.

— A! dumneata eşti un teoretician, îi strigă Urlescu, ieşit din răbdare. «Contam» pe dumneata şi văd cu părere de rău că m'am înşelat.

— Cu părere de rău văd şi eu, domnule Şef, că în loc de tărâm sănătos preferaţi gropile, în cari s'au năpolit alţii. Eu vă declar solemn, — rosti cu aprindere, — că voiu lupta pentru adevăratul socialism, când voiu putea şi pe lângă cine voiu putea, însă că voiu fi în contra extremismului care e primejdios pentru toată lumea.

— Atunci... ne eşti vrăjmaş? strigă altul.

— Nu... vă sunt adevăratul prieten şi tovarăş, căci nu voiu trăda cauza curată a mulţimei care suferă. N'o voiesc însă în şi mai mari suferinţi, din pricina experienţelor pe care vreţi să le faceţi pe spinarea ei.

— Bine, domnule Zura, îi zise Şeful cu răceală, — bine. Eată în ce chip ne strângem rândurile, noi intelectualii mişcării.

— Vă las sănătoşi, tovarăşi, — le rosti Petre, salutându-i şi plecă, înfierbântat, nemulţumit.

XVII

Ştefan paznicul este în contrastul ce totdeauna se află între timpul frumos care mulţumeşte şi pe cel ce nu e deprins să'l admire şi o stare de necaz pricinuit de altul.

E o seară de Maiu cu cer atât de senin, plin de stele atât de viu sclipitoare, fără lună dar foarte străvezie, liniştită şi dulce, în cât îşi începe strejuirea uşor, vesel, fără să ştie dece.

O privighetoare, în grădină, îşi cântă sie cu atâta însufleţire, că desigur e îndrăgostită de propriul ei viers, de visul pe care şi'l ritmează cu duioşie de nespus.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Alta îi răspunde numai din când în când, discret, din apropiere, cu câte-o notă care pare ciripit, cu câte-o aruncătură de glas în valuri repezi.

Florile își împreună mirosul pe care'l înalță, prinos de admirare înbălsămată, către cântăreața neobosită.

Și eată că pe când Ștefan ascultă, și el, minunatul cântec, se iveşte o sprințară de fată și se îndreaptă spre dânsul.

Lica a dat de traiu bun și din Decembrie par'că a înflorit, ca în toată voia, nici muncită mult, nici certată.

Și cu toate acestea, în seara aceasta, pe timpul acesta senin și cald, e floare în ceață: de câteva zile nu-i mai tihnește casa stăpânei.

— Unchiule, îi rosti ea, după ce se apropiă, eu nu mai stau acilea.

— Eaca! Dar ce ți-a abătut, fată?

— Nu știu ce are cu mine domnișoara, de vr'o câteva zile, că mereu mă cicălește. Nu-i mai place cum fac și ce fac.

— Nu te-a fi trăgând inima la trebă cu rost, fată.

— Și dumneata? La urma urmei dacă nu-i mai plac, mă duc și asta-i! Găsiască'și alta mai bună.

— Ia să'ți spun eu, fată, care să fie pricina. Prea te tot pui la vorbă cu domnu Finichi, că par'că, dacă tac, nu văd? Nu dorm eu toată ziua, dacă nu închid ochii toată noaptea.

— Ei, și ce le pasă dumnealor? Domnu' Finichi e... cum îmi place mie.

— Atunci fă bine și du-te de fă dragoste în altă parte. Eaca vorba mea.

Lica ridică din umeri, supărată.

— N'ai grijă că mă duc. Mâine-i duminecă. Dau o fugă p'acasă să văd ce mai e p'acolo, și poimâni n'am decât să vă las.

Și punându'și mâna în șold, întoarse unchiului spatele și se depărtă legănându-se de șale.

De aceea îl găsim pe Ștefan paznicul necăjit pe vreme frumoasă.

De! el o adusese în casă și stăpânele să fie nemulțu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mite! Numai «vulpoiu» ăsta de Finichi iera pricina! Îi căşunase pe «veveriţa» asta de Lica şi ea, «coadă lungă, minte scurtă» nu i se feria din cale. Treaba ei, la urma urmei, — că «epurele n'are paznic»: vorba e că el o adusese şi uite cum îl da de ruşine! Numai de nu l'ar ţine de rău cocoana ori domnişoara!

Şi se plimba fără să mai asculte privighetoarea, fără să mai ia seama vremei dulci.

Îşi trudia mintea pe cine să aducă în loc, — fiindcă tot el voia să le găsiască o femee cum se cade, ca să le împace.

Eliza şi Petre, — el, fumând, — se iviau îndreptându-se spre grădină.

— Bună pază, Ştefane, îi zise Petre. Uite-o ţigară să'ţi mai ţină de urât.

— Mulţămesc, domnule Petrică, îi răspunse luându-şi pălăria şi primind cu sfială respectuoasă ţigara. Îmi spuse nepricopsita de nepoată că nu mai stă... şi m'a necăjit.

— Nu mai e de ţinut, Ştefane, îi zise Eliza. Dar ce eşti dumneata de vină?

Vorba asta-i merse lui Ştefan la inimă şi rosti cu vioiciune:

— Mai răbdaţi-o câteva zile şi vă găsesc eu o femee cum se cade.

— Bine Ştefane.

Şi tinerii trecură după moară.

— Ei, taci că nu sunt supăraţi pe mine. Las'că mâine mă pun pe căutate.

Şi armonia se reaşeză între vremea frumoasă şi inima lui îmbunată.

In grădină, după ce se plimbară, braţ la braţ, vr'o câteva momente, în tăcere, cu paşi uşori, ascultând privighetoarea, — Petre rosti:

— Îmi pare foarte rău Lizo dragă, că am supărat pe doamna Crustin. Puteam însă face altfel?

— Negreşit că nu, şi ai văzut că m'am opus şi eu.

— Să dăm lui Finichi odaia în care am stat eu, sau ori care alta în cuprinsul fabricii, ar fi să'l vârâm pe vrăjmaş chiar în inima cetăţii. Şi el asta vrea, ticălosul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu mai are răbdare. După cum a trebuit să aibă pe cineva tot de aci, care va fi lucrat la noi, când a plănuit crima, — îşi va mai fi găsit pe cineva, ştiu eu, dintre lucrătorii pe care îi avem. Poţi cunoaşte sufletul fiecăruia? Dar acuma vrea să lucreze singur şi numai locuind aci o poate face.

— I-am spus eu mamei, după ce-ai ieşit tu din biurou, că n'o mai înţeleg aşa cum şi-a schimbat firea. Şi ea a început să plângă. Am împăcat-o eu repede, însă drept să'ţi spun Petrică, mama nu mai e mama de altă dată, şi par'că nu mă mai iubeşte ca în trecut.

Termină vorba c'un oftat.

— Asta să n'o cugeţi, Lizico. E numai supt înrâurirea blestematului ăsta care'şi bate joc de firea ei prea încrezătoare, fără cercetare.

— Mi-e necaz, mă doare că nu mai are nici pentru tine dragostea ca de mamă cu care mă deprinsese. I-am spus-o şi asta şi a pus ochii în pământ.

— Nu fii aspră cu ea, Lizico. Socoteşte-o bolnavă şi îngrijeşte-o cu dezmierdări. Poate o vei face într'o zi să'şi deschidă inima, şi atunci vindecarea va fi gata.

— Tu eşti bun, drept, cuminte, îi rosti călduros, alipindu-i mai strâns braţul de al ei.

— Mă gândesc cum aş fi făcut eu cu mama, daca aş avea-o şi ar fi în starea asta. Dar să nu mai vorbim de ce ne întristează.

*

A doua-zi, duminecă, Lica plecă acasă, unde nu mai fusese dela venirea ei la moară.

Se miră grozav. fiindcă mai să nu cunoască locuinţa. Casa foarte curată; curtea, îngrădită nu tocmai bine, dar îngrădită: în curte brazde de flori şi cu legume. Hambarul, curat şi rânduit ca spălătorie de vară.

In casă curăţenie, rânduială. Ce minune iera asta? Peste cine ori peste ce dăduse mumă-sa?

— Tu eşti Lico? o întrebă o femee care nu mai era mama aceea prădădită de slabă şi de sdrenţuită.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eu mamă, îi răspunse fata, mirată la culme.

— Ce te uiţi, Lico? Nu mă mai cunoşti? îi zise zâmbind cu mulţămire. Vezi că, unde's două capete şi patru braţe, e spor şi sănătatea intră pe uşă.

— Ei, cum aşa, mamă?

Leanca-i povesti lucrul, spre şi mai marea mirare a fetei, şi isprăvia de spus, când intră Anica, tovarăşa, aducând o sticlă cu vin, o pâine şi o bucată de peşte sărat.

— Uite Lica, Aničo... Fata mea...

Anica i se cam uită, cu ceva grijă, în ochi şi-i zise:

— Să trăeşti, Lico. Noi o ducem bine amândouă.

— Văd şi eu, răspunse Lica, cătând lung la ea, par'că i s'ar fi închipuit că aducea cu cineva cunoscut.

— Apoi, mă primiţi şi pe mine pentru câteva zile, mamă, că nu mai stau la moară, şi până mi-oi găsi alt loc.

— Da dece nu mai stai? întrebă Leanca.

— Mi s'a făcut de schimbare, mamă, răspunse ea c'un zâmbet ciudat.

— De! să vedem ce zice Anica.

— Eu, ce să zic? Nu-i fata dumitale?

Se făcu puţin timp tăcere. Fiecare îşi torcea firul propriului gând, din caierul împrejurării de faţă.

Leanca nu prea se simţia la îndemână că-i venia fata să le turbure obiceiurile; Lica se întrebă cu silinţă de memorie unde mai văzuse pe Anica; aceasta, ştiind că Lica venia dela moara unde ea petrecuse atâţia ani, nu mai putea de dor să întrebe şi să afle ce mai era pe-acolo.

— Ce mai fac cucoana şi domnişoara Eliza, nu se mai putu ţine să întrebe în cele de pe urmă.

Atunci îşi aminti Lica.

— Stai, că te cunosc, leică Anico, îi zise zâmbind, Lica. Dumneata ai slujit mulţi ani la moară. Ce să vă spun? Eu nu's de casă gospodărească. De câte ori, domnişoara mai ales, nu mi-a spus: degiaba, Lico, nu eşti ca Anica, pe care am avut-o opt ani.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Zău, așa zicea domnișoara? rosti Anica, prinsă de inimă.

— Zău așa. Și cucoana și domnișoara nu te pot uita. Adecă, dece nu te-ai întoarce leică Anico? Eu plec... s'a isprăvit.

Și în priviri i se ridica foarte momitoare închipuirea lui Finichi. Se vedea trăind cu el, «cucoană» și ea, având ea servitoare; se simția numai dragoste și mândrie.

— Știu eu? făcu Anica pe gânduri.

Leanca se îngălbenise: fără Anica ar fi rămas ca trupul fără suflet. Iar sărăcie, neîndemn la muncă, mocnire pe loc, — o viață moartă.

— Ia ascultă Lico, îi zise mumă-sa aproape cu ură, să faci bine să nu vii cu vorbe d'astea. Anica e bine cum e, bine suntem amândouă și i-a fi d'ajuns cât a slugărit.

Lica se făcu roșie foc,

— De! că n'am venit să vă stric rostul, strigă ea cu glas pițigăiat; ziseiu și eu o vorbă. Dumneata, mamă, văd eu că nu mă ai la inimă și uite că plec. Las'că am la cine să mă duc.

Nici Leanca n'o opri, nici Anica nu se puse la mijloc, în cearta dintre mamă și fiică.

Lica ieși mânioasă și p'aci i-a fost drumul.

Imprejurarea aceasta n'am fi descris-o dacă n'ar fi avut urmări.

Anica rămăsese cu dorul de-a se întoarce pe lângă cucoanele de cari prinsese dragoste în atâția ani, în o casă în care întâmpinase numai vorbă bună.

Lica plecă de-a dreptul la Finichi acasă spre a'și rândui rămânerea acolo.

Finichi tocmai se îmbrăca să iasă. O primi pe Lica plin de cea mai prefăcută dragoste, cu esclamări de surprindere și de bucurie.

După vr'un ceas de înfierbântată intimitate, Lica-i spuse însfârșit dorul ei și hotărârea de-a 'și lăsa stăpâna și de-a veni, de a doua-zi chiar, să-i fie casnică.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Hotărârea aceasta avu darul să răcorească grozav de mult pe prefăcutul îndrăgostit. Îi zise însă:

— Ascultă, Lico, mai rămâi câteva zile încă, acolo, până să «aranjez» eu aci. Vrei, nu-i așa?

— Dacă zici dumneata, firește.

— Și fiindcă mi-ai făcut pe neașteptate plăcerea să vii la mine, o să te rog să iei o scrisoare, pe care o voiu scrí acuma, și pe care s'o pui tot în odaia domnișoarei.

— Bine domnule Finichi; oiu pune-o.

Plăzmuitorul dăduse unui agent secret inferior sarcina să supravegheze pe Petre. Agentul îi adusese știrea că Petre se dusese în strada Colonel Orero 37 bis. Trebuia numai decât să trimită Elizei o anonimă, care complecta pe cealaltă și de sigur că o frământase pe Eliza. Să aștepte până a doua-zi, ca să o scrie, tot cu mașina, se întârzia efectul. Îi dăduse repede dar în gând, fiindcă Lica-i venise în casă, să scrie cu mână prefăcută anonima și s'o dea fetei.

Se așeză deci, la biurou, și cu mâna stângă, — se vede că era obișnuit, — începu a scrí:

«Domnișoară,

«Aceiaș prietenă vă anunță că logodnicul dumneavoastră «a fost ieri în strada Colonel Orero 37 bis, la cunoștința «care i-a servit de martoră în proces. Vechile legături «nu se uită și inima se poate împărți în două, și chiar în «mai multe. Ar fi de dorit să vă uitați mai cu prevedere «în viitor».

— Uite! da dumneata scrii cu stânga, domnule Finichi, esclamă Lica, atunci când a văzut că a sfârșit și că voia să citiască ce scrisese.

— Sunt stângaciu, îi răspunse cu ironie și începu s'o citiască. S'o pui cum vei ajunge, Lico, și să tragi cu urechea ce se va întâmpla între domnișoara și domnul Petre iar mâine să'mi spui. Da?

— Bine, domnule Finichi, îi răspunse privindu'l cu drag.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

El îi dădu plicul, pe care trăsese adresa, o sărută strângând-o în braţe şi-i strecură douăzeci de lei în mână.

Lica plecă dela el încântată şi zări trandafirii îi mărginiră mersul până la moară.

*

In timp ce lucrătorii tinichigii se ocupau cu întreaga reparaţiune a acoperemântului, Lazăr Pliciu îşi găsia motive de coborât: cuprins de un dor căruia nu i se putea împotrivi, da târcoale secţiunii pâinii, morii, trecea pe lângă biuroul de jos şi dacă vedea uşa închisă, arunca pe una din ferestre câte o privire înlăuntru, căuta să lege vorba cu câte un lucrător când întâlnia pe vre unul în trecere.

El lucrase în moară şi în moară căuta să se oprească, la coborât şi la urcat pe acoperemânt.

Il atrăgea sgomotul motorului şi al roţilor, mişcarea din lăuntru, pulberea fină ce se ridica din măcinat.

Costulea îl găsi într'un rând ca hipnotizat de mişcarea aceasta şi-i zise, bătându-l pe umeri.

— Hai, ce zici, Pliciule, mai bine morar decât tinichigiu?

— Zău, mai bine. Cum aş vrea să mă întorc la moară! rosti el cu inimă.

Costulea prinse a râde:

— Ce spui! Da n'ai uitat meşteşugul?

— Ei, aşi! nu uită omu' ce-a -nvăţat mai de mic.

— Vorba e că nu prea munciai şi te apucaseşi de băut Pliciule, de aia ţi-a dat răvaş de drum patronu', bietu' domnu' Nicola.

Lui Pliciu i se cam posomorâră ochii, la auzul numelui patronului. Dar rosti fără tremur în glas:

— Nu mai beau, domnu' Costulea.

Iar după o pauză:

— Ce bine-ai face să zici lui dom' Petrică să mă primiască iar. Aş munci!

— I-oiu spune, că ne trebue lucrători, mai mult la pâine, ce e drept, — dar şi 'n moară.

Pliciu o luă pe scări spre acoperemânt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fără nici un gând rău, pentru viitor, dar şi fără mustrare de toată clipa pentru trecut, Lazăr nu mai putea de mulţumirea de-a se vedea iar aci.

El îşi zicea, — când se gândia la fapta din noaptea de 14 spre 15 Decembrie, — că dacă dom' Finichi nu se lega de capul lui, nu-i da bani şi nu'l îmbăta bine de mai multe ori, — el n'ar fi făcut ce făcuse. Dar fiindcă dom' Petrică, cu care el n'avea nimic de răfuit, fusese achitat şi fiindcă «*treaba*» se liniştise, — unde ar fi fost mai bine de el, decât la moara pe lângă care crescuse?

— Mă trage aţa aicea şi iaca asta-i! îşi zicea mereu şi răsuflarea i se făcea mai caldă.

Voise şi cu Ştefan să stea de vorbă, nu din dragostea de el, dar din mulţămirea de a'şi mai spune câte ceva,— Ştefan fiind om de demult al morii.

Dar acesta îl măsurase cu o pereche de ochi şi'l dăduse dracului cu atâta scârbă, că Lazăr repede îşi văzuse de treabă.

La regularea socotelii, după terminarea lucrului şi după inspecţiunea pe acoperemânt, a lui Costulea, acesta aruncă lui Petre, într'o doară, vorba despre Pliciu.

Lazăr, de când intrase în biuroul de jos, în timp ce se începea răfuiala socotelii, nu'şi mai luase ochii dela casa de bani şi de la un punct dintre biuroul de lucru şi casă.

O fierbinţeală umedă i se întinsese de-a lungul şirii spinării, în timp ce sângele i se trăgea din faţă şi privirile i se turburau. Aproape înţepenit, nu mai auzia, nu mai mişca iar de văzut vedea numai ceea ce-i rămăsese întipărit în minte, din grozava noapte.

Când Costulea pomeni dar lui Petre, de el, îşi veni în fire ca de departe şi nu'şi dădu seama că Petre se uita la el de câteva clipe, spre cercetare.

După ce-i făcu aceleaşi observaţiuni ca mecanicul Şef, însă cu seriozitate, Petre ca mânat de-o voinţă tainică, îi zise:

— Făgăduieşti să'ţi vezi de treabă şi să nu bei?

— Da, domnu' Petrică.

Şi cu vioiciune începu să înşire ce ajutor va da mecanicului aşa ca să'l scutiască de trebi cari murdăresc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Costulea zâmbi, şi când Petre îl întrebă ce zice, îi răspunse: să încercăm.

— Uite, de mâine poţi să vii.

— Domnu' Petrică! strigă el cu bucurie şi mai mult nu putu zice rămânând ca uluit.

Petre nu se putu opri să nu râdă uşor.

De două zile Lazăr Pliciu iera iarăş lucrător, în moară, şi îşi punea toată priceperea şi toată inima să'şi mulţumiască şeful.

Seara, pleca murdar pe mâini, pe haine, pe obraz chiar de unsoare şi de negreală, însă mulţumit de parcă i s'ar fi dat o comoară.

*

De trei zile Anica iera în frământare destul de vădită: Lica îi deşteptase amintiri şi acestea dorul aprig de întoarcere unde trăise bine şi necertată.

Vina ei că dăduse lui Lazăr din lucrurile lui Petre, că înlesnise fapta de groază a lui Lazăr, se ştersese şi acelaş cuget iera la ea ca şi la Lazăr: «Petre nu fusese condamnat; la moară se făcuse linişte», — deci, pentru ce nu s'ar fi întors?

Munca spălatului de rufărie streină n'o obosia şi îi aducea câştig, însă toată ziua bună-ziua, numai spălătură, clăbuci de săpun şi degete roase de leşie de zolit şi de clor la înnălbit, o cam plictisise.

La moară spăla odată pe lună şi rufărie nu atât de soioasă ca de multe ori acuma.

Pe urmă şi mâncarea era ca vai de ea, des de tot, fiindcă începuse scumpetea.

Oricum ar fi fost acolo, tot iera mai bine, tot avea mai multe ceasuri liber acolo.

Şi, în seara acestei zile, deschise cu Leanca vorba.

— Să mă laşi singură, Anico? îi strigă ea cu spaimă? Dar ce să pot face numai eu?

— Uite, ţine pe fică-ta şi pune-o la muncă, doar e tânără.

— Slabă nădejde. Cine ştie ce i-a abătut, cu cine o fi trăind?

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eu îţi las cazanul, nu de tot, dar să'l ai. Facem socoteala săpunului, şi te cred femee de treabă, să'mi plăteşti ceva pe lună pentru cazan şi pentru săpun.

Leanca îşi plecă ochii şi începu să plângă.

Anichi i se făcu milă dar fireşte că-i era mai milă de dânsa.

— Las'că stau eu de vorbă cu Lica dumitale şi o pun eu pe cale. Mă duc mâine la moară... şi, o să vezi că o să iasă bine treaba.

Leanca nu mai zise nimic, dar toată noaptea nu închise ochii, oftând şi bocindu-se încet.

Lica aştepta pe Finichi să o mai caute, ea să-i spună că pusese scrisoarea în odaia Elizei, el să-i spună... ce avea ea în gând.

Finichi însă se ferise s'o întâlnească. Dacă pleca de aci nu mai era de folos, iar ca s'o ţină acasă la el, nici vorbă nu putea fi.

Dânsa totuş îl pândi şi'l prinse tocmai când se îndreptă spre poartă, după sfârşitul lucrului.

Din felul cum îi spuse el câteva vorbe, fata pricepu cine era şi că greşise cu dragostea ei.

Mânioasă, dar tăcând, îi întoarse spatele şi se duse în odaia ei ca să'l blesteme, în gând, şi să cugete ce avea acuma de făcut.

De stat nu mai putea să stea aci, plină de necaz pe Eliza: acasă, lângă mumă-sa, nu-i venia să rămână. De găsit loc la alt stăpân, par'că nu se îndemna, odată ce visase altă viaţă... de!

Plânse câteva momente, de ciudă şi de inimă rea şi în cele de pe urmă se hotărî tot la mumă-sa să se ducă. Mai apoi, va vedea.

A doua-zi, pe la ceasurile nouă de dimineaţă, mare-i fu mirarea când o văzu pe Anica.

Dar repede îşi aduse aminte că ea singură o îndemnase să se întoarcă la vechii stăpâni, şi-i zise râzând:

— Va să zică, vrei să vii iar aci?

— De, Lico, dacă m'or vrea cucoanele.

— Uite că mă duc să le spun. Le-a adus nenea Ştefan o femee, dar nu le-a prea plăcut şi n'au tocmit-o.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se mirară şi Melania şi Eliza când auziră de ea, dar o chemară şi o primiră cu mulţumire.

Ea le lămuri că fusese în sat la Viziru, dar că se întorsese şi că se făcuse spălătoreasă împreună cu mama Lichi, şi că, dacă ierau bucuroase, mai degrabă îi era şi ei să vină iar în casa dumnealor, dacă Lica nu mai sta.

— Bine, Anico. Intoarce-te; noi te primim cu mulţumire, îi zise Melania.

Şi tocmeala se făcu repede.

In bucătărie Anica o dăscăli pe Lica şi o făcu să priceapă că meşteşugul lor, spălătoria, era bun, — şi că era partea ei bine să dea ajutor mume-si.

— Hai să mergi cu mine să facem acasă învoiala şi o să vezi că n'o să te căieşti. Iar eu, pe seară, viu cu lucrurile mele aci, şi... pace!

*

Eată cum, în ziua următoare vechii complici ai lui Finichi şi acesta, ierau la un loc, — mânaţi de acea putere tainică a Dreptăţii imanente, care, vrea şi caută să'şi aibă izbânda, în numele unei şi mai tainice puteri morale.

XVIII

Iunie, călduros şi secetos, stăpâneşte adâncurile de sus mereu senine şi priveşte nepăsător la drumurile prăfuroase, la ţarinile însetate, la oraşele neîngrijite, la «politica» Ţării prinsă în mreje necurate, la specula ce'şi ia tot mai mult obrazul la purtare.

Afacerile Casei Crustin se vestesc mai slabe, în luna aceasta, din cauza lipsei de grâu tot mai simţită. Dar se apropie secerişul şi Petre Zura e în frământarea de-a'şi asigura din vreme cătimea trebuincioasă.

E silit astfel să lipsiască des dela moară, să se ducă prin judeţ şi prin judeţele mărginaşe.

In lipsa lui, Finichi vrea să se introducă în direcţiunea lucrărilor, dar se loveşte de autoritatea lui Costulea şi de pasivitatea doamnei Crustin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aceasta simte nevoia de liniște; e apoi, cu voe fără voe, supt influența lui Petre în ce privește spiritul lui administrativ hotărât și prevăzător și se dă mai de-o parte mai ales că și Eliza a început să'și afirme voința alături cu a lui Petre.

Anume insinuări ale lui Finichi tot o mai turbură, însă nu mai caută să reacționeze și'l lăsă pe Finichi într'o ciudată stare de spirit.

Când a dat cu ochii de Anica, întâi, — cu care de altfel nu avusese contact direct, — iar mai apoi cu ochii de Lazăr Pliciu, a rămas surprins și adâncit în gânduri; dar fiindcă Lazăr mai ales fusese adus fără mijlocirea lui, nu'l mai neliniști și în curând își zise că întâmplarea îi punea la îndemână două unelte cu care putea lucra, mai sigur, fiindcă erau în acelaș cuprins cu el.

Atât numai că nu găsia încă noua urzeală.

Il punea în încurcătură faptul că pe lângă Eliza nu-i izbutise manoperele ci dimpotrivă, observa o tot atât de bună înțelegere, între ea și Petre.

Il necăjia indolența doamnei Crustin și nu-i putea ghici cauza.

Incepea să nu mai aibă răbdare.

Chemase de vr'o două ori, pe vreme de noapte, acasă la el, pe Lazăr Pliciu, ca să'l aibă supt stăpânirea lui din trecut, să'l obișnuiască cu ideea că mai aveau de făcut împreună vre o ispravă.

Și cu mânie observase că «imbecilul» nu zicea nici da nici ba și că nu se mai lăsa patimei beției.

Insă nu se descuraja cu privire la Lazăr. La anume moment, când va face să-i treacă pe dinaintea ochilor iarăș vr'un câștig bănesc, cu siguranță că avea să'l pue pe lucru.

Totuș, nu'și ascundea că nici el nu mai avea spirit născocitor, pe lângă că-i lipsia parcă și puterea de-a întreprinde.

Nu dispariția lui Petre i se înfățișa ca ajungere la un scop. Piedica unică o vedea în Eliza: la dânsa nu era cu putință să ajungă.

Și iată că, în tăcerea locuinții lui, în această noapte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

frumoasă de vară, după plecarea lui Lazăr, — începu să i se înfiripeze un gând pe care nu'l avusese încă; dece n'ar plănui şi n'ar duce la împlinire moartea Elizei?

Ideea i se preciză: ea, dispărând, doamna Crustin rămânea singură stăpână pe avere.

Doamna Crustin! nu era prea în vârstă şi nici cu fizic neplăcut.

Un dibaciu ca el, ar ajunge s'o încânte, să-i dea, ca femee, dorul altei vieţi casnice şi ca industriaşă un tovarăş de muncă energic şi priceput, — *el!*

Petre Zura n'ar mai fi putut avea nici un rol pe lângă ea. Moartea Elizei l'ar fi depărtat numaidecât dela moară, — din calea lui!

Prinse curaj şi îndrăzneală: spiritul născocitor nu-i pierise.

Cum însă ar putea da Elizei moartea, fără să provoace cercetare judecătorească, o moarte care să pară naturală?

In privinţa aceasta trebuia să chibzuiască mult... mult şi să lucreze cu dibăcie, cu prudenţă, cu răbdarea pisicii.

Acum îi revenia răbdarea aceasta, odată ce se născuse planul.

*

Agentul pe care Prefectul Poliţiei îl pusese la dispoziţiunea lui Goseti veni într'o dimineaţă şi-i spuse:

— Domnule avocat, pentru a treia oară noaptea, un individ şchiop de piciorul stâng, vine la Finichi. Aseară a stat puţin, şi fiindcă mi-a dat de bănuit, l'am urmărit. Intâia dată, dela Finichi a plecat acasă, în strada Viitorului unde are o odae într'o curte unde stau mai mulţi lucrători. A doua oară s'a oprit la o moară, pe şoseaua Ştefan Cel Mare şi o servitoare i-a deschis o portiţă. A intrat la ea. Aseară tot la moară s'a dus şi tot servitoarea l'a luat la ea.

Goseti asculta cu vădită surprindere.

Ce, însemna aceasta?

Iar la moară şi tot c'o servitoare de-a casei, — şi mai ales un individ schiop de piciorul stâng? Şi Petre nu observase nimic?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Finichi se mai duce pe la Siguranţa Generală? îl întrebă apoi.

— Da, la câte trei-patru zile, însă numai pentru câteva minute. După cum m'am informat, nu mai lucrează acolo. Vede numai pe Şeful şi pleacă la moară.

— Bine: îţi mulţumesc. Urmăreşte-i pe amândoi, — şi pe Finichi, şi pe şchiopul, şi vino de mă vezi îndată ce ai vreo nouă urmă.

Goseti rămase pe gânduri câteva minute.

Pe Petre nu'l văzuse de fel în luna aceasta şi deja îl mira această lipsă şi tăcere din partea lui.

Veghia poate şi aştepta să prindă un fapt pe care să i'l comunice ca lucru dătător de bănuială?

Oricum, trebuia să'l întâlnească.

Îi scrise deci vr'o câteva rânduri şi trimise pe fecior la moară cu poruncă să-l dea plicul în mâna lui Petre, iar de nu va fi, să ceară să vadă pe domnişoara Crustin şi să i'l înmâneze ei.

Servitorul se înfăţişă la moară şi, intrat în curte, căută să se orienteze, căci nu vedea pe nimeni.

Uşa deschisă în lături, la un biurou, — cum îl bănui el să fie, — îl făcu să se îndrepte într'acolo.

Cunoscu pe Petre şi acesta îl cunoscu pe dânsul.

— Ce e, Vasile? îl întrebă, zâmbindu-i.

— O scrisoare dela Domnu'.

Şi'l salută respectuos.

— Domnul Goseti e sănătos?

— E bine, domnule Zura.

In timpul acesta desfăcuse plicul, citi acele câteva rânduri şi, pe o cartă de vizită, îi răspunse că va veni să'l vadă pe la cinci şi jumătate.

După plecarea lui Vasile, Petre se puse iar la lucru: însă îl întrerupse Costulea.

— Ce e meştere, dragul meu?

— Mi-a spus ceva Ştefan paznicul; el iera cam necăjit, eu însă nu văd ceva care merită să'ţi fie adus la cunoştinţă. Totuş m'am gândit că... ştiu eu?

Şi Costulea părea stânjinit.

— Despre ce e vorba? întrebă, indiferent.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Anica servitoarea, a introdus într'o noapte acum câteva zile şi astă noapte iar, pe portiţa din curtea transporturilor, pe cineva, şi l'a dus la dânsa, sus.

— Şi nu i-a spus Ştefan că nu e voe?

— Le-a zis el vr'o două vorbe, mai ales că individul e chiar Lazăr Pliciu.

După o tresărire vie, repede stăpânită, Petre îi răspunse:

— Bine, meştere; vom mai vorbi de asta. Să nu-i faci încă nici o observaţie lui Pliciu.

Cum rămase singur, lui Petre i se năluci numai decât trecutul nu atât de îndepărtat.

Anica se întorsese la moară şi portiţa de dindos începuse iar a se deschide în timpul nopţii, iar cel ce intra iera Lazăr Pliciu, — *ca şi atunci*, — şi Lazăr Pliciu schiopăta de piciorul stâng, cum şchiopăta el, — mai puţin vizibil de cât *cellalt*.

Dece căutase şi Anica şi Lazăr să vină iarăş, — ea în casă, — el în fabrică?

Nu iera oare un plan de mai înainte statornicit, al lui Finichi, de a'şi avea complicii la îndemână, înlăuntrul localului în care el însuşi pătrunsese?

Inima începu să-i bată mai cu putere la gândul că o nouă primejdie iera pe cale să se apropie.

Nu mai putu să lucreze la biurou şi simţind trebuinţă de mişcare se ridică, încuiă uşa de afară şi, ieşi pe la intrarea principală.

Întâlni pe Ştefan, care'şi făcuse somnul şi cam leneş, eşise să se dezmorţiască şi să tragă o lulea, la umbră, undeva.

Cum văzu pe Petre, i se plecă şi de odată, fiindcă aşa îi veni, îi zise încet:

— Domnule Petrică, de ce nu ţii cheia aea dela portiţa de dincolo, în biurou la dumneara? *Ştii că e chee cu bocluc.*

— Du-te şi o ia din bucătărie şi spune Anichi numai atâta că: trebue jos. Nici o altă lămurire.

— Bine, domn' Petrică.

— Cheia s'o ţii la tine. Magazinerului o să te duci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să-i spui să nu dea nimănui cheia dela poarta mare. El să deschidă când vor fi transporturi, el să închidă. Şi ori cine îl va întreba, dece asta? nu are să dea, nici el, cuiva, vr'o lămurire.

— Dar dacă Anica a întreba de chee şi a căuta-o?

— S'o trimiţi la mine să mi-o ceară.

Petre făcu o inspecţiune în secţia pâinii, unde se făcea curăţenie. Finichi iera în biuroul secţiunii. Trecu pe dinaintea uşii deschise fără să se oprească.

După ce inspectă depozitul de făină al secţiunii, trecu la depozitul morii din chiar cuprinsul acesteea şi apoi în moară.

Costulea îl întâmpină.

— Unde-i Pliciu? îl întrebă încet.

— A curăţat, a uns şi acuma pune în mişcare o piatră.

— E priceput, cum văd.

— E repede la lucru şi are o tragere de inimă pe care n'o avea altădată. Cu toate astea... nu ştiu de ce... şi îmi pare ciudat, par'c'ar avea o meteahnă.

— Adecă?

— Une ori stă la fereastră, colea, cu ochii ţintă, par'că spre biuroul de jos, şi nici nu se mişcă, nici nu aude. M'am uitat la ceas, plin de curiozitate: câte cinci minute îi ţine de obiceiu nesimţirea asta, şi de odată se freacă la ochi, bâlbâie ceva şi apucă năuc să caute să facă ceva, chiar dacă nu-i de lucru atunci. Ieri, într'o doară când l'am prins iar în starea aceea, l'am bătut pe umăr şi i-am zis: da ce faci tu aci, Lazăre? Dormi de-a'n picioarele?

El s'a uitat la mine năuc şi numai după câteva secunde mi-a răspuns, răzând, fără chef: I-hî; moţăiam. Repede apoi ţâşni spre motor. Ce zici domnule Petrică?

— Dacă stă nopţile, în firida dragostei. Te rog să-l observi de-aproape, cum ţi-am mai spus.

— De atunci îl şi observ.

In grădină găsi pe Eliza, citind. Numaidecât închise cartea şi'l întâmpină, zâmbindu-i.

— Dragă Lizico, domnul Goseti mă chiamă la el astăseară la 5 şi jumătate. Trebue să fie ceva nou.

— Să-i duci şi tu «biletul dulce» din urmă, al lui Finichi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Negreşit. Mi se face a crede că ne apropiem de răfuială.

— Ah! cum aş respira, în sfârşit!

— Te îngrijeşte aşa de mult, Lizico, starea aceasta de lucruri?

— Pentru tine, Petre. Une ori... nu'ţi mai ascund, — am nişte gânduri. Să fie presimţimânt? Mă tem.

Şi ochii i se înrourară.

El o strânse la piept pentru întâia oară şi ea îşi plecă oftând, capul drăgălaş, pe umărul lui.

— Drăguţa mea. Nu trebue să te temi de fel.

Ea ridică spre el priviri încă umede, însă guriţa aceea fragedă şi rumenă cerea un sărutat.

Buzele lor se împreunară într'o apăsare fierbinte de câteva clipe.

Ea, sfioasă, dar emoţionată adânc, se desfăcu din acea ameţitoare înlănţuire şi cu bătăi repezi de inimă, roşie foc, se depărtă puţin. Îi veni în minte să se plece spre a lua o floare şi îşi mai stăpâni dulcea dar turburătoarea emoţiune.

— La mama nu ai mai observat nimic? o întrebă el, mai curând dominându-se.

— Observ acelaş lucru: are ceva în care nu pot să pătrund; primeşte repede când îmi arăt eu voinţa, însă, nu mai e mama de altă dată... nu! Ori ce-ai zice tu, nu e. O desparte ceva de mine.

Şi îşi plecă mâhnită capul.

— Dragă Elizo, vrei tu să nu ne mai batem capul ca să înţelegem acuma unele lucruri? Vei vedea schimbarea ce se va face când vom limpezi întreaga situaţiune care ne apasă. Te rog, Lizico, ascultă-mă şi nu te lăsa nici unei nelinişti. Până după Sân'Petru nu mă mai duc nicăieri. Când simţi că te iau gândurile, vino de mă găseşte.

— Da, dar nu vreau să te întrerup dela lucru.

— O jumătate de ceas, un ceas de plimbare în grădina frumuşică pe care o avem, schimbă gândurile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Goseti îl aşteptă îmbrăcat cu haine foarte subţiri de casă, cam vechi dar curate, pe cap cu o tichie de lustrin negru, de asemenea foarte subţire. Citia un ziar.

— Dar ce te-ai făcut Petre? îl întrebă, strângându-i mâna.

— Am fost hoinar prin câteva judeţe, ca să arvunesc grâu şi ceva secară.

— Şi ai făcut treabă?

— Aş fi putut face mai bună, şi cred că voiu face-o după Sân'Petru.

— Dacă te chiamă Petru, — râse Goseti.

Apoi, cu seriozitate:

— In lipsa dumitale nu s'a petrecut nimic nou pe-acasă?

— «Generalul» se pare că ar avea planul altei campanii şi că'şi mobilizează complicii.

Şi-i arătă ceea ce ştim că cunoştea. Apoi îi arătă scrisoarea-denunţ către Eliza.

— Scrisă cu mâna, de astă dată, zise Goseti, scriere prefăcută, se cunoaşte.

Şi după ce se uită de aproape la prea silita legătură dintre literele aceluiaş cuvânt şi observă ca o stânjinire par'că a mâinii, în timpul scrierii, rosti:

— Aş jura că e scrisă cu stânga. In sfârşit, lucrul acesta, la timpul lui. Ce l'a făcut însă pe Finichi să scrie cu mâna, când are yost la dispoziţie? Nu'ţi pare că e o depărtare dela prudenţa lui obişnuită?

— Se duce mai rar pe la Siguranţă. Eu cred că va fi scris-o chiar în biuroul lui dela fabrică şi a dat-o repede servitoarei care a plecat, — fiindcă aceea a pus-o în odaia Elizei.

— Să admitem. Ceea ce avem în faţă, Petre, e precum ziseşi, mobilizarea complicilor. Relaţiunile dintre Anica şi individul schiop, se urmează: cheia portiţei a funcţionat iar. Să fie observată de aproape atitudinea Anichi şi a lui Lazăr, după ce vor vedea că nu mai au cheia.

— Ascultă, Petre, îi zise după câteva clipe de gândire. Cum ai putea face, ca fără să prindă Lazăr de veste, să'şi întipăriască pe loc destul de umed şi moale, piciorul stâng?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— M'am gândit şi eu la lucrul acesta.

— Nu ne îndoim că poate fi el, dar să avem şi siguranţa, pentru ziua când judecătorul va intra în acţiune.

Petre îl puse în curent cu ceea ce observase Costulea.

— Se poate să fie momente de halucinaţiune: i-a rămas în minte privelişte a crimei făptuite. E un fel de manifestare a mustrării de conştiinţă la indivizii amorali. Îi atrage locul crimei; e ca o legătură între loc şi fapta lor. Să fi existând cât de puţin regretul în cugetul lor? Cine ar putea-o afirma? E un determinism psihologic pe care ne putem întemeia însă deducţiunile. Dacă nu l'a îndemnat Finichi să caute a fi iar tocmit la moară, l'a înboldit în chip tainic gândul acesta de a mai vedea locul crimei. Şi fiindcă instinctul conservării i-a spus că nici o primejdie nu mai putea fi pentru el, a îndrăznit să vie şi să ceară a fi tocmit. Această întâmplare ne scuteşte de silinţa de a'l căuta şi de neplăcerea de a nu'l fi putut găsi, rosti Goseti, râzând.

Însă iera acum sigur de izbândă şi aceasta îl făcea vesel.

— Dar de Anica ce crezi? Dacă a fost complice, cred c'a fost din legătura cu Pliciu. Finichi nu cred să fi stat de vorbă cu ea.

Şi-i povesti în ce chip se întorsese Anica, găsită de cealaltă servitoare, în casa mume-si.

— Se poate să fi fost înţelegere între Pliciu şi ea, după ce acesta s'a văzut la moară: dece nu s'ar fi întors şi ea? Primejdie nu mai era nici pentru ea şi puteau fi în acelaş loc cu slujba. Eu cred că Anica vă va cere să-i îngăduiţi traiul împreună cu el.

— Şi să-i dăm voe?

— Dece nu? Veţi avea numai grija ca în fiecare seară să fie încuiată uşa care din sala mare dă pe sala scării de serviciu. Ca măsură de prudenţă, pentru scurt timp de altfel, fiindcă mâine mergem amândoi să vedem pe judecătorul de instrucţiune, la zece dimineaţa. Prin urmare, la nouă să fii la mine.

— Cum? crezi că e timpul, îl întrebă nu fără un fior par'că de grijă, parcă de nehotărâre.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Avem toate elementele pentru o consfătuire mai întâi, şi nu trebue să mai întârziăm. Fără să te alarmez, te rog să veghezi însă asupra domnişoarei şi asupra ta: voi amândoi puteţi fi vizaţi de combinaţiunile meşterului Finichi.

XIX

Judecătorul de instrucţiune Satulian, luat de obişnuitul curent al lucrărilor ce-i vin mereu, uitase «afacerea Crustin». Ce i-ar fi putut-o aminti? Nici chiar rana făcută amorului lui propriu, întrucât apărarea aruncase vorba că cercetarea lui neglijase deosebirea de paşi semnalată de medicul legist şi depoziţiunea plutonierului Marin Velea.

O uitase, fiindcă bestialitatea omenească îi aducea atâtea alte cercetări, deşi nici una nu avea caracter de taină prea pronunţat.

Carta de vizită a lui Goseti nu'l surprinse, când i-a fost adusă: poate că avea de luat apărarea vre unuia dintre criminalii în prevenţie, — deşi nu-i părea să fi meritat nici unul onoarea aceasta.

Când îl văzu că intră însoţit de altcineva, privi cu curiozitate pe acest «tip» care-i părea cunoscut, un tip simpatic.

— Bună ziua, maestre, ce mai faci?

— Bine, domnule judecător, bine, îi zise cu jovialitate. Mă prind că îţi voiu face poate cea mai neaşteptată surprindere. Dar mai întâi dă'mi voe să'ţi prezint pe domnul Petre Zura.

— Petre Zura... Da, mi-amintesc!

Apoi, cu oarecare răceală, în deferenţa lui faţă cu Goseti, zise:

— Cărei întâmplări datorez vizita aceasta făcută magistratului?

— Dispui de timp? Iţi voiu răpi o oră şi mai mult poate.

Inclinându-se, răspunse:

— Mă rog, maestre, la dispoziţiunea dumitale.

Şi c'un gest îl invită să şeadă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Goseti cu minunata lui putere de espunere, în rânduială firească şi fără să se repete, îi aminti «afacerea Crustin» şi legământul lui şi al lui Petre de-a găsi pe adevăratul autor al crimei, apoi, cele ce se întâmplaseră de atunci, şi-i puse supt ochi articolul din ziar şi denunţul din urmă.

Această regrupare în cuprinsul locului crimei, a celor trei personagii, îl surprinse nemăsurat de mult pe Satulian, însă motivul achitării lui Zura şi credinţa că taina crimei iera înmormântată împreună cu victima, îi explicară putinţa lucrului, în vederea urmării mai departe a unui plan care nu fusese ajuns prin această crimă.

Satulian îşi luă câteva note, discută cu vioiciune în privinţa felului cum atunci se făptuise crima, — acum că făptaşii îi erau cunoscuţi, — şi, cu sinceritate recunoscu că se luase prea cu uşurinţă după dovezi care îi păreau «concludente». Raportul Siguranţei îl indusese atât de mult în eroare că un socialist atât de rău «calificat» îi închipuia un criminal foarte inteligent şi deci mai primejdios.

Goseti se mulţămi cu atâta şi nu se puse să-i mai demonstreze ceea ce nu făcuse. Il rugă să le arate o cale de urmat, spre a'l putea sezisa prin reclamaţiune scrisă şi'l asigură că toată onoarea descoperirii îi va reveni.

Această asigurare îi făcu plăcere, dovadă că era simţitor de partea vanităţii, de altfel ca atâţia, ca atâţia!

— Dac'am putea ajunge la o mărturisire a lui Pliciu, — aşa i-aţi zis mi se pare?

— Da, Lazăr Pliciu.

— Ar fi dovada «peremptorie» a crimei lui şi pe Finichi ca autor moral, l'am sdrobi repede, ori cât ar voi el să lupte. Este o primă dovadă călcătura piciorului lui, ca să'l putem aresta. Insă nu-i cunoaştem firea. Dacă se va încăpăţîna să nu spună o vorbă, nu vom avea destule dovezi cu privire la el şi Finichi ne poate scăpa printre degete. Ca să mergem la sigur, chiar după mărsurisire, trebue arestaţi câte trei de odată iar până să li se transforme mandatul de arestare în mandat de depunere, Siguranţa şi Poliţia să nu afle nimic, din cauză că Finichi «al lor» e în joc. Eu mi-aş lua răspunderea să nu cedez faţă cu anume stăruinţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce zici Petre? se adresă Goseti lui Zura. Cum să'l mărturisim? cu popă ori fără popă? zise apoi glumeţ, ceea ce dovedia că el îşi închipuise deja cum.

— Îi plăcea să bea, în timpul plămădirii crimei. Dacă vă aduceţi aminte, domnule judecător, cârciumarul, când m'aţi dus în cârciuma lui, v'a afirmat că individul băuse cu sete şi mult. Acuma, îmi spune mecanicul meu Şef, că nu mai bea.

— Un chef se improvizează, şi cine a băut odată, se lasă uşor ispitei de-a mai bea, zise judecătorul. Mijlocul e bun şi nu numai odată a izbutit.

— Acest mijloc îl aveam şi eu în gând, zise Goseti. Rămâne să «aranjăm» punerea în scenă, aşa, ca şi domnul judecător să fie faţă, fără să fie văzut; să asculte, fără să fie simţit.

— Putem orândui cheful chiar la fabrică, zise Petre. Mă voiu gândi la aceasta.

— Atunci, când veţi «aranja» cheful, aduceţi-mi petiţiunea dumneavoastră de sezisare, ca eu să am gata mandatele şi un început de «anchetă».

Magistratul se ridică şi foarte amical le strânse amândurora mâinile.

*

Peste patru zile se răspândi în fabrică vestea că în ziua de 15 ale lunei se va face parastas de 6 luni pentru odihna sufletului domnului Nicola. Toţi lucrătorii şi şefii vor fi faţă la biserică, iar acasă se va da masă de pomenire tuturora. Lucru de zi nu va fi în ziua aceea.

Finichi se şi gândi, — cum auzi vestea, — că iera prilejul cel mai nimerit să dea lovitura: o intoxicare e totdeauna cu putinţă la mese de acestea, aşa că nu ar surprinde pe nimeni un accident de felul acesta, în persoana domnişoarei Crustin.

La acest mijloc ajungea spiritul născocitor al lui Finichi. Iera «clopoţelul şoarecelui»: cine să'l anine însă de gâtul pisicii? Cine să fie meşterul îndemânatec să strecoare otrava numai în mâncarea fetei, — şi apoi ce fel de otravă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După lungă chibzuință se gândi la Anica, singura în măsură de-a lucra fără să fie surprinsă și mai apoi bănuită.

Se simți îndestul de îngrijat: va primi Anica? Nu'l va spune oare, în caz că nu ar primi?

Să încerce prin Lazăr, căruia acuma i se dăduse voe să trăiască cu Anica și să stea în odaia ei, — în urma cuvântului ei că îl va lua de bărbat?

Da, numai prin Lazăr, la care, — capriciu de muiere, — Anica ținea «ca la ochii din cap», — de altfel, vorba ei, spusă și auzită.

Îl întărise și mai mult în ideea lui de suprimare a Elizei o scenă pe care o avusese cu doamna Crustin, o îndrăzneață încercare din care dobândise convingerea că *«cucoana» prinsese în adevăr slăbiciune de dânsul.*

Eată ce se întâmplase: văzuse pe Petre plecând în oraș și pe Eliza ducându-se în grădină cu o carte de citit. Observase și altădată că domnișoara când se ducea să citiască în grădină, stă câte două, trei ceasuri uitată acolo.

Era a doua-zi după vizita lui Goseti cu Petre, la judecător.

Dintr'un îmbold puternic se ridică dela biuroul lui și se îndreptă spre scara cea mare: ușa intrării nu era încuiată. Se urcă dar, pentru întâia oară, sus, — cu inima în bătăi mai repezi din cauza scopului și ciocăni la ușa biuroului.

— Intră, auzi glasul Melaniei.

El intră. Ea rămase încremenită când îl văzu și se îngălbeni. Îi lipsia puterea de a vorbi.

— Mă iertați, doamnă Crustin, începu el, în adevăr emoționat de cutezarea lui, — că viu să vă vorbesc aci, la dumneavoastră.

Ea își mai veni în fire și-i răspunse cu glas totuș înnăbușit:

— Șezi domnule Finichi.

El se așeză și o privi lung, sentimental, — ceea ce o turbură:

— Doamnă Crustin, să mă iertați că vă voiu face poate o supărare oarecare. Dumneavoastră îmi dați cu bunăvoință încrederea, ceea ce văd cu părere de rău că nu am

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din partea domnului Zura: pe urmă și domnișoara Crustin mă tratează cu atâta dispreț că mă atinge dureros. O! nu voiu să mă plâng în contra fiicii dumneavoastră, însă nu mai pot să «suport» asemenea stare și viu să vă rog să mă considerați ca plecat dela dumneavoastră.

— Cum se poate! esclamă ea, nu fără turburare.

— Dacă aș avea cel puțin o încurajare din partea dumneavoastră, doamnă.

Și o aținti arzător, dulce, rugător, — ceea ce o făcu să plece ochii și să se înroșiască, în timp ce pieptul îi palpita...

Finichi înțelese că putea dà lovitura sentimentală.

— Doamnă, începu el cu glas învăluit, dar în care era emoțiune, nu cred că nu ați luat seama respectuosului dar puternicului meu sentiment de iubire pentru dumneavoastră, — temeea cea mai de inimă pe care am întâlnit-o vre odată. Știți că amorul nu judecă; el prețuește și se devotează. Am avut o clipă iluziunea că nu v'aș fi antipatic, însă m'am descurajat și această iubire e încă o cauză, — cea mai însemnată chiar,—a hotărârii mele de-a pleca. Totuș ca chestiune de conștiință a inimii, n'am putut să mă depărtez înainte de a vă mărturisi ce am în suflet. Mi-am zis că de va fi să plec, — încaltea să plec sdrobit și de indiferența dumneavoastră.

Melania asculta ținându'și capul plecat, aprinsă foc la față, înnăbușită, atinsă adânc unde deja era începutul care o punea adese ori pe gânduri.

Da, la etatea ei, tânărul acesta respectuos, priceput, muncitor, îndatoritor, care vorbia frumos și privia desmierdător, o impresionase, o făcuse să întrezăriască altfel de viață.

Oricât se silise să se mustre, să se gândiască la bărbatul mort căruia încă îi purta doliul, — în suflet i se strecura o emoțiune ce i se părea necunoscută, — o uită pe aceea a tinereței, — și în minte chipul ispititor al tânărului îl avea mereu.

Și iată-o acum în fața lui fără nici o armă de împotrivire, și în o stare în care trebuia să hotărască într'un fel. Iera vorba de plecarea sau de rămânerea lui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cu toate acestea *ceva* o împiedeca să ridice capul şi să răspundă. Era par'că ruşine, era stânjinirea grabei ori poate vre un gând în stare încă de inconştienţă, dar pe care îl presimţia că avea să-i vorbiască?

El se mai apropiă de locul pe care şedea Melania, mutându'şi încet de tot scaunul.

— Doamnă Melanio, daţi'mi voe să mă esplic lămurit, îi zise cu acel ton de insinuare, cu care *«o dădea gata»*: să nu vă închipuiţi de loc că ar fi nepotrivire între noi. Par mult mai tânăr de cât sunt în realitate iar dragostea e permisă tuturor etăţilor, când între două fiinţe este şi potrivirea de caracter. Aveţi energia la muncă şi bunătatea de suflet, pe cari, nu mă laud, le am şi eu. Căsătoria noastră nu ar surprinde pe nimeni. Posed un mic capital, experienţa în afaceri; dumneavoastră, partea mică, legală, din averea soţului: amândoi putem rămâneà asociaţii ginerelui dumneavoastră. Atunci domnul Zura nu ar mai avea nimic de zis. Dar să ne închipuim că nu ar voi asociaţiunea: vă promit, — esclamă el cu o energie care o înfioră, — că în şase luni dela căsătoria noastră vom avea şi noi o moară sau numai o brutărie care ne va da bielşugul, fără să mai fiţi nevoită a munci ca altă dată. Vedeţi cât e de adânc respectul meu în iubirea mare ce am pentru dumneavoastră, — fiindcă m'am gândit cu seriozitate la toate. Acuma, dragă doamnă Melanio, aştept răspunsul inimii dumneavoastră, — să plec? să rămân?

Ea se ridică, congestionată. O înnăbuşia emoţiunea dragostei şi a vedeniei vieţii pe care ispititorul i-o punea supt ochi.

Abia se putu stăpâni şi'l privi adânc, stânjinită; dar biruită repede, îi întinse mâna.

— M'oiu mai gândi, domnule Finichi. Dumneata, rămâi.

— O! doamnă... Melanio! strigă el sărutându-i focos mâna. Dumnezeu să'ţi dea tot binele, fiindcă faci un om fericit!

— Dar... îi rosti ea cu ruşine, nici un cuvânt, până după doliu, până după căsătoria copiilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nici vorbă, negreşit, e chestiune de prudenţă şi de bună cuviinţă. Înţeleg eu situaţiile delicate.

— Eşti om foarte cum se cade, domnule Finichi, îi zise zâmbindu-i dulce.

— Imi vei da voe ca din când în când să te pot găsi liberă şi să stăm de vorbă. Cere sufletul meu asemenea mulţămire.

— Te rog... nu des... şi foarte ferit, îi rosti, plecând ochii.

— Când vei ieşi în oraş... de pildă. —

— Da, da. E mai nemerit.

— Din toată inima îţi mulţumesc. O! Doamne! esclamă apoi, ridicând patetic ochii spre tavan şi răsuflând voios: ce uşurare; ce mulţămire! Vezi, Melanio, dragostea adevărată e singura fericire în viaţa aceasta.

Ii sărută mâinile amândouă, foarte respectuos, o privi galeş, emoţionat, şi din prag o mai privi odată zâmbindu-i, apoi ieşi.

Ea căzu sleită de puteri, ca după o luptă fizică, se ghemui în fotoliu, închise ochii şi rămase pe gânduri, zâmbind.

El ieşi, pe buze cu râsul viclean al şiretului biruitor.

La toată această scenă, care-i părea acum ridicolă, însă care-i asigura viitorul, se gândia acum pe când îşi rumega planul întunecos al altei crime.

Când Petre, în sfătuire cu Eliza, găsi prilejul pentru încercarea de făcut cu Lazăr, în parastasul de 6 luni pentru tatăl ei, şi când Eliza îi vorbi mume-si de datoria aceasta la care sărmana zăpăcită de dragostea ei târzie, nu se gândia, — o cuprinse o tainică simţire de ruşine. Ce degrabă uitase pe bărbatul la care nu putea zice că nu ţinuse!

Primi repede, negreşit, ideea Elizei şi în gând îşi hotărî să nu mai dea lui Finichi prilej de apropiere. Se arătase slabă şi-i dăduse cuvântul, însă trebuia, iera cuviincios să'şi astâmpere inima şi să aştepte cu răbdare vremea.

Nu'şi judeca nici acum această simţire nepotrivită cu vârsta în legătură cu omul. Nimeni nu ar fi avut ceva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de zis dacă s'ar fi căsătorit cu bărbat de vârsta ei dar desigur că iera să-i mire pe toţi unirea c'un tânăr.

Nu'şi da seama de ridicol, simţia numai necuviinţa prea repedei hotărâri ce luase.

Pregătirile pentru parastasul din ziua de 15 Iunie, care pica în o Duminică, începură, acasă. La biserică se dăduse de veste şi se invitase şease preoţi şi un arhiereu. Melania voise să facă cu fast mare pomenirea.

Ea însărcinase de-a dreptul pe Finichi cu toată pregătirea bisericească şi pe Petre cu pregătirile de-acasă.

Se trimise anunţuri şi pe la ziare pentru ora 10½ de dimineaţă, la biserică.

Rochii de vară cernite aveau amândouă.

Petre avu o lungă sfătuire cu Costulea în privinţa meselor pentru lucrători: o masă în secţia păinii, alta în secţia morii, alta, particulară în biuroul de jos, după ce vor fi isprăvit ceilalţi toţi, — la care să mănânce Anica, Pliciu, ca viitor bărbat al ei, Costulea şi Ştefan paznicul.

In interesul scopului, Costulea primise, vădit impresionat de încercarea ce se făcea.

De aceea, casa de fier fu mutată de lângă biurou şi pusă spre colţul din dreptul ei, al odăii, în aşa fel, ca să adăpostiască un scaun şi persoana ce'l va ocupa.

Două scaune, pe care avea să se aşeze registre, aşa ca nimeni să nu stea pe ele, vor fi de o parte şi de alta a casei cu bani, spre a acoperi locul gol şi a opri gândul cuiva de a se uita după casă; acolo avea să stea judecătorul, ce va fi venit la timp în locuinţa lui Petre.

Goseti avea să ia parte la masa familiei, împreună cu membrii consiliului de familie.

O punere în scenă aproape teatrală: va izbuti sau nu?

In timpul alergărilor lui după cele trebuincioase, Finichi intră la mai multe farmacii şi ceru pentru uzul lui personal, câte-o cătime mică de opium. Unde i se cerea reţetă el arăta carta lui de «inspector» al Siguranţei, şi punând înainte lipsa de timp de-a se duce la medic pentru atât de puţin lucru, — căpătă cătimea, cu recomandaţiunea de-a n'o lăsa la îndemâna oricui.

Acasă, la el, strânse toate cătimile la un loc: putea înţepeni, de veci, un bou.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cu două zile înnainte de parastas, Finichi îşi făcu drum prin moară; socotind că nu-i ia nimeni seama, opri pe Lazăr şi-i şopti: pe la zece diseară să vii la mine-acasă. M'ai auzit?

— Bine, domn' Finichi. Dar la ce?

— O să vezi tu la ce.

Şi se făcu apoi a privi pe ici, colo... până ce dădu cu ochii de Costulea.

— Rar pe la noi, domnule Finichi? îi zise acesta zâmbind uşor.

— Mă uitam în ce loc să fie masa pomenirii.

— Timp de vară, înlăuntru, domnule Finichi? Afară, colea, după moară, ca şi la secţia dumitale. N'ai văzut că am şi pus să se facă mesele şi laviţele? Şi apoi, nu-i doar masă de veselie.

— Aşa-i, zise cu prefăcută tristeţe, Finichi. Imi pare rău că n'o să pot fi şi eu, fiindcă lipsesc din Bucureşti de sâmbătă seara până luni pe la prânz.

— Aşa?..

— Da, o afacere de familie. Ce să fac, dacă s'a nemerit aşa? şi plecă.

In realitate îl lovise adânc în amorul propriu faptul că nu fusese invitat la masa familiei, — ceea ce-i dovedia că Petre şi Eliza erau cei tari în casă.

A! Eliza! Va plăti ea desconsiderarea cu care'l pălmuia de câte ori îl întâlnia!

XX

Toţi prietenii răposatului cari fuseseră la înmormântarea lui, ţinură să fie faţă, în biserică, la pomenirea de 6 luni.

Toţi lucrătorii veniră, cu şefii lor. Singur Finichi lipsia.

Goseti veni împreună cu Judecătorul Satulian, care ţinu să observe pe Lazăr Pliciu.

De altfel, nimeni nu'l recunoscu, din puţinii oameni ai casei cari îl văzuseră cu 6 luni în urmă.

In tot timpul slujbei parastasului, Pliciu dădu semne de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

neliniște; nu-i era la îndemână. Iar când soborul preoților începu să cânte acel: «*veșnica lui pomenire*» atât de răscolitor de lacrimi, atât de jalnic arătând că și despărțirea este veșnică, — în timp ce doamna Crustin și Eliza erau năpădite de plânsul adâncilor regrete, în timp ce nu știu cari ochi își puteau opri măcar o lacrimă, — Lazăr rămase de odată ca împietrit, cu privirea fixă, aproape înspăimântată, cu buzele într'un tremur care i-o strâmbau și chipul i se făcu galben.

Petre se afla lângă Eliza, ținând-o ușor de braț, în lacrimi și el.

Judecătorul, mișcat întrucâtva, dar stăpânindu-se, i'l arătă lui Goseti pe Pliciu, — șoptindu-i:

— Își vede victima.

— E în momentele de quasi-halucinație... șopti Goseti.

Aproape de sfârșit, judecătorul îi șopti:

— A plouat mult în noaptea asta. La cimitir trebue să fie terenul mai umed. Vrei să mergem și la cimitir?

— Da, îi răspunse Goseti.

La cimitir merseră în adevăr toți ai morii, afară de Anica și câțiva ucenici cari trebuiau să-i ajute la mese.

Două autocamioane ale morii îi încărcară pe toți, Pliciu fără voe, aproape inconștient, urmă pe ceilalți.

La mormânt se grupară toți și ascultară o scurtă rugăciune, apoi iarăș «veșnica pomenire» în timp ce familia și membrii consiliului de familie țineau marginile tăvii cu colivă, în mișcările ritmice obișnuite.

Costulea, înștiințat, îl ținea la o margine pe Pliciu și pe terenul foarte umed încă, păzia pașii acestuia bine întipăriți.

— Notează, domnule Satulian, îi șopti Goseti, că individul poartă tot ghetele furate dela Petre: sunt mai scâlciate, firește, dar el le-a recunoscut.

Când lucrătorii se depărtară, Costulea manevră așa ca ei să se scurgă pe la altă latură a mormântului, apoi el luă pe Pliciu, care era tot în aproape inconștiența aceea dela biserică.

Petre, Goseti și Satulian rămaseră în urmă și când toți se depărtară, se plecară asupra urmelor de pași. Petre își

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înfipse şi el mai adânc piciorul stâng şi deosebirea răsări numaidecât în ce privia călcătura.

— Dovada s'a făcut, zise Satulian. Iau act: criminalul acesta e.

Şi apucară mai repede drumul spre ieşirea din cimitir, nedând atenţiune frumuseţei de vară care domnia în marea cetate a mormintelor de tot felul.

Plecară, în automobil, câte-trei.

— Pe Doamna Crustin am înştiinţat-o, domnule Judecător, că sunteţi invitatul nostru, la masă.

— Primesc, domnule Zura, ca să fiu la timp unde trebue.

*

La mormânt, când Melania căzu în genuchi pe lespedea de marmoră şi când, în plâns năbuşitor, îşi pleca fruntea, îi apăru atât de aevea chipul lui Nicola, încât îşi zise cu mustrare de conştiinţă, adresându-se acelui chip:

— Nu, Nicola... «N'o să mă duc după altul». Ţi-o jur... Iartă-mă.

Şi plânsul i se făcu mai violent.

Acasă, par'că s'ar fi întors, cu 6 luni în urmă, dela înmormântare, se lăsă sdrobită în odaea ei, şi numai când o chemară la masă, se ridică şi se sili să fie gazda.

Masa ţinu o jumătate de oră, în curte, şi toţi lucrătorii se împrăştiară pe-acasă, cei de noapte urmând să se întoarcă supt seară.

Pe la două se ridicară şi stăpânii... Musafirii plecară îndată.

Goseti, Petre şi Satulian se coborâră în locuinţa lui Petre.

Muma şi fiica se retraseră în odaia lor, ca pentru puţină odihnă. Eliza îşi tăinuia însă emoţiunea, în cunoştinţă fiind de ceea ce se pregătia şi se aştepta.

Pe la două şi jumătate intrau la masa din biuroul de jos Costulea, Ştefan, Lazăr şi Anica.

Lazăr îşi mai venise în fire, dar era cu gâtul uscat, cu gura cleioasă şi de sete îi licăriau ochii după sticlele cu vin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se aşezară la masă.

Lazăr îşi turnă vin într'un pahar mare pentru apă şi-l dădu de-a duşca pe nerăsuflate.

Apoi, c'un of! de mulţămire, de uşurare, începu să înhape cu foame.

Locul lui era orânduit aşa ca în faţă să aibe casa de bani.

După casă, judecătorul sta răbdător, în situaţie cam ciudată.

Paharul cu vin băut dintr'odată, pe ne-mâncate, — şi vinul fiind tare, — i se urcă repede la cap lui Pliciu.

Costulea avea apoi grijă să le toarne tuturora şi lui Pliciu tot în paharul cu care începuse.

Acesta mânca dar şi bea des. Era în toanele beţiei; trecuse prin emoţiuni poate asemenea celora din noaptea crimei şi nevoia de-a bea îi aţâtase nervii.

Se începu vorba despre domnu' Nicola, cum era şi firesc, şi Costulea, după laudele ce-i aduse, începu să pomenească de crimă.

Deja capul i se îngreuiase lui Pliciu. Clipia des din pleoapele care par'că voiau să se închidă şi asculta la Costulea cum lămuria, chip, în ce fel se făcuse crima.

— Hm! casa de bani nu era unde e acuma... mai lângă biurou... rosti el.

Şi se ridică, clătinându-se pe picioare, apoi se apropiă de biurou. Felul lui de halucinaţie începea... însă începea vinul să vorbiască.

— Uite... aci a căzut domnu' Nicola, când i-am vârât cuţitu' lui domnu' Petrică... U! ce mai de sânge!..

Anica vru să dea fuga să'l oprească. Costulea îi făcu semn să stea locului şi ea rămase galbenă ca moartea, în picioare, nemişcată.

Pliciu urma:

— I-am răsucit cuţitu' acolo, înlăuntru, fiindcă, aşa'mi spusese dom' Finichi, să'l scot şi să'l pun în odaia lui dom' Petrică... Uite, na... da butonu ăla... nuştiu l'am pus în casă... că era deschisă casa. Tocmai umbla dom' Nicola la ea. Ce de bani. Na! fireşte... că i-am luat

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și i-am dat în două cu dom' Finichi. Adecă vorba vine... că, al dracului, dumnealui a luat mai mult.

Se clătină, mai să cadă, și întinse mâna.

— Dom' Finichi, mai dă'mi un pahar. Am băut eu, nu-i vorbă, la cârciumă, unde mai era să dau ochi cu domn' Petrică... da încă un pahar nu strică... dom' Finichi.

Se apropiă de masă, privind năuc la ceilalți.

— Da voi cine sunteți?.. Și adecă ce am eu!.. La cârciumă vine lume destulă.

Și se lăsă pe scaun.

Costulea și Ștefan, cari se așteptau la ce se întâmplase, erau palizi de emoțiune.

De odată de după casa cu bani se ivi cineva...

Anica îl văzu, cea dintâi, și cu groază strigă:

— Doamne!.. Judecătorul!

Din sală de unde Goseti și Petre ascultau, — ușa fiind întredeschisă, — se iviră și ei.

Anica vrând să fugă, dădu cu ochii de ei și rămase nemișcată: simția o primejdie.

Cu toată beția lui, când Pliciu auzi: «Judecătorul», — deschise ochii, mari, și se ridică, împleticindu-se.

— Ei! ași! rosti el îngăimând... Dom' Petrică a omorât că al lui e cuțitu'... că uite, și acuma am ghetele lui în picioare.

Judecătorul se apropiă și puse mâna pe umărul lui Pliciu.

— Tu ai omorât, nu domnul Zura, îi rosti cu asprime...

El își întoarse ochii, la Judecător, apoi și-i frecă cu dosul palmelor și zise:

— Ei, și? Dacă domn' Finichi m'a învățat... și tot el a vrut să otrăviască...

— Și cine ți-a dat cheia dela portiță, cine ți-a dat ghetele și butonii domnului Petrică?..

— Cine? Anica... Dar... st! nu-i spuneți, că ea, săraca, nu știe că l'am omorât. Ea dormia. Credea c'am să viu la ea. Săraca Anica!..

Și par'că-i veni să plângă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Lazăr Pliciu, în numele legii, te arestez. Anico Purcel te arestez.

— Domnule Judecător... strigă ea, înfricoşată, n'am ştiut că Lazăr voia să facă moarte de om.

— Aceasta o vom vedea noi pe urmă.

Petre ieşise până în sală unde se aflau patru sergenţi şi le făcu semn.

Cum intrară, judecătorul le ordonă:

— Să duceţi pe Lazăr Pliciu şi pe Anica Purcel, cu mandatul acesta de arestare, la Prefectură. Iar voi doi, veţi merge cu mine.

Cu toate vaetele Anichi, în timp ce Eliza asculta, palidă, în capul scării, — cei doi sergenţi o luară pe ea şi pe Pliciu, îi urcară în o trăsură ce aştepta şi plecară.

Puţin după aceea judecătorul îşi luă rămas bun de la Petre şi dela Goseti şi plecă în automobil cu ceilalţi doi sergenţi, acasă la Finichi.

Acesta, foarte iritat de când Pliciu nici nu voise s'audă de noua ispravă şi plecase, înjurându'l surugieşte, — nu ieşise de-acasă, în dumineca aceasta.

Scăpase prilejul cel mai bun şi acuma trebuia să lucreze altfel... să lucreze singur, să depărteze din fabrică pe Pliciu şi chiar pe Anica, — de aci înainte primejdioşi pentru el.

Atât de adâncit era pe gânduri că nu auzise paşii în curte, şi numai clopoţelul îl făcu să tresară.

— Cine dracul nu mă lasă în pace, îşi zise şi se ridică enervat, plictisit.

Când deschise şi când dădu cu ochii de judecătorul de instrucţie Satulian, pe care'l cunoştea, însoţit de doi gardişti, se înfioră, însă îşi păstră sângele rece.

— Ce poftiţi, vă rog? V'aţi înşelat, desigur. Aci stă inspectorul Siguranţei, Finichi.

— Tocmai pe domnul Finichi îl căutăm, pentru o informaţie.

— Atunci, vă rog, poftiţi. Gardiştii însă...

— Şi ei...

Intrară şi închiseră uşa.

Judecătorul îl privi aspru, lung.

— Domnule Finichi, în numele legii, te arestez.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum? dece? Aveți mandat?

— A! vrei să'l vezi, ca să te convingi? Privește'l... E în regulă.

— Dar bine... nu înțeleg...

— Ești acuzat de a fi autor moral al crimei făptuită de Lazăr Pliciu în complicitate cu Anica Purcel, în noaptea de 15 Decembrie 1918 și de furt de bani pe cari i-ai împărțit cu complicele dumitale. Vezi că am aflat în sfârșit totul!

Cu sângele pierit din față, încremenit că se putuse afla un lucru atât de bine acoperit, Finichi nu încercă să protesteze. Indrăzneala, nu i se arăta; par'că iera paralizat.

Judecătorul încuiă întreg apartamentul și luă cheia la sine, apoi, urcă pe Finichi în automobil și plecă la Prefectura Poliției.

Aci, după ce vorbi confidențial cu Prefectul, rugându'l să nu se afle încă la Siguranță arestarea culpabilului, — se încredință că unde era închis, putea fi bine păzit, — și plecă să se odihnească. Era în adevăr obosit, însă adânc mulțămit: izbutise!..

Goseti, însoțit de Petre, se urcă la doamna Crustin, pe care o găsi foarte tristă, cufundată în adâncul în care sunt în luptă gânduri opuse.

Jurase ea, printre lacrimi, pe mormântul bărbatului, că «nu se va mai duce după altul», însă ispita dragostei era prea mrejuitoare, ca s'o fi putut înlătura prin acel jurământ de câteva clipe.

— Mamă, îi zise Eliza, care-i întâmpinase, domnul Goseti vrea să'și ia rămas bun...

— A! făcu ea, e tot aci? Poftește'l în biurou, că uite viu...

— L'am poftit. E cu Petrică.

Când intră în biurou Melania, o urmă și Eliza, curioasă să afle totul.

— Doamnă, începu Goseti, sunt sigur că nici cu gândul nu gândești ceea ce s'a întâmplat azi, în casa dumitale... cu prilejul pomenirii.

Ea îl privi cu teamă par'că.

— Ce s'a întâmplat?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Aceea ce de mult timp urmărim eu şi Petre: am prins, doamnă, pe adevăraţii criminali cari au plănuit şi făptuit omorul domnului Nicola, în aşa chip, în cât vina să cadă pe bietul Petre.

Ea se îngălbeni.

— Cum? şi i-aţi prins... aci?

— De-aceea a şi fost invitat judecătorul Satulian. — El făcuse greşeala să se ia după dovezi anume plămădite, el să fie silit să arate că a greşit şi să dea judecăţii pe adevăraţii vinovaţi.

Şi, spre adânca uimire care-i deveni spaimă şi în urmă culme a ruşinii şi a propriei ei condamnări, ascultă întreaga desfăşurare a descoperirilor, când spusă de Goseti, când de Petre.

Nimicită, după auzirea numelui lui Finichi, ascultă fără nici o mişcare; numai lacrimile-i curgeau ca nişte râuleţe liniştite dintr'un adânc izvor în frământare.

— Eată, doamnă, încheiă Goseti, pentru ce mişelul acesta foarte dibaciu se introdusese iar în afacerile Casei: după o crimă nepedepsită, plănuia desigur alta, tot în scopul de-a se scăpa de Petre Zura şi de-a rămânea el mare şi tare.

Incheerea aceasta o înjunghiă în inimă, fiindcă ea se lăsase să fie îmbrobodită până într'atâta, încât să nu mai aibă la inimă pe bietul Petre.

— Sunt sigur că în cursul instrucţiunii vom afla şi noul lui plan.

Pliciu a rostit ceva incomplect, însă pentru mine a fost o nouă descoperire. Vorba e, doamnă, că de-acum înnainte puteţi fi cu totul liniştită. Cum zice proverbul popular: «*şi-a spart dracul opincile*»... Veţi avea concurenţi, ca în orice ramură de activitate comercială, însă vrăşmaşi cu gând criminal, nu...

Îi sărută mâna, strânse cu simpatie mâna Elizei şi petrecut de amândoi tinerii, Goseti plecă, zicându-i lui Petre:

— Vino poimâini pe la mine.

Nu-i aşa că-i dai voe domnişoară? îi zise glumeţ.

Ea se înroşi şi răspunse, zâmbind:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Un bărbat e totdeauna liber.

— Ca şi femeea, domnişoară; însă fiecare să nu uite, în libertatea lui individuală, că are datorii de onoare şi de simţimânt... La revedere.

— La revedere...

Când Eliza intră în biurou o găsi pe mumă-sa leşinată.

Strigă pe Petre şi amândoi după ce o făcură să'şi vină în fire, o duseră în camera de culcare şi Eliza, rămasă cu ea, o desbrăcă şi o culcă.

Prea multe emoţiuni!

XXI

Când Finichi se văzu închis în arestul poliţiei, îşi închipui că visează urât, într'atât de cu neputinţă i se părea lucrul. Închis, el! Şi supt ce învinuire, care nu iartă! Să nu scape oare, graţie protecţiunii Şefului cel atât de bine-văzut, *sus?* Dacă i-ar scri?... Dacă ar cere să vorbiască Prefectului, care îl cunoştea, ştia cine iera el.

Şi făcându'şi cine ştie ce mare idee de persoana lui, de slujba lui, de încrederea ce-i arătă Şeful, îşi redobândi curajul, îndrăzneala, speranţa.

La urma urmei, ce dovezi aveau în contra lui? Mărturisirea unui beţiv ca Pliciu... Ah! ticălosul! dar cum, de ce vorbise? Când? Nu'şi închipuia că denunţându'l pe el, îşi făcea şi lui rău? Necunoştinţa în care era de felul cum se putuse întâmpla «istoria» asta, — nu-i dădea încă putinţa de a'şi statornici un sistem de apărare. A! şi'l va statornici el repede, — avea doar atâta inteligenţă, — şi'l va statornici în cursul interogatoriului.

Zura însă... triumfa!..

Avu o crispaţiune a mâinilor, o căutătură de fiară prinsă în cursă, o revărsare de fiere în sângele lui lesne de aprins...

Şi ce bine învârtise lucrurile pe lângă «idioata» de «muere» a lui Crustin!.. Era izbânda, asigurarea unui viitor în avere şi în însemnătate industrială!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un singur punct mai era: Eliza!.. Ar fi înlăturat-o şi pe ea.

Dar la gândul acesta, simţi un cutremur: vorbise oare Plíciu şi de planul de otrăvire? o! toată acea cătime de opium la el acasă!.. O perchiziţiune era de neînlăturat... şi va fi găsită!

Începu să se plimbe, foarte agitat. Nu! trebuia să scrie Şefului, să'l roage «cu lacrimi» să'l scape. Nu pusese Judecătorul sigilii. Să trimită Şeful.. — avea doar mijloace, — pe cineva să intre în casă şi să ia otrava, şi să ia chiar suma de bani de pe urma crimei din Decembrie!

Îi părea atât de realizabilă aceasta, în turburarea lui, că'l ardea dorul de-a scri cât mai repede, cât mai repede!

Se opri înaintea uşii şi bătu tare de câteva ori.

Soldatul de pază auzi şi întrebă:

— Ce vrei?

— Deschide puţin...

— Nu se poate.

— Te rog... Voiu să vorbesc cu domnul Prefect... Du-te, te rog, şi spune cuiva.

Soldatul nu-i mai răspunse, însă Finichi asculta cum paşii lui se depărtau şi inima-i bătu cu putere.

Soldatul întâlni un gardist şi-i spuse lucrul. Acesta, ştia cine era cel închis şi se duse de comunică unui ofiţer de gardişti, cari comunică la rândul lui, Directorului Prefecturii.

Prefectul trimise să-i spună că nu'l putea primi, dar dacă avea de scris ceva, să scrie şi va trimite scrisoarea după adresă.

După ieşirea ofiţerului şi a directorului, Prefectul telefonă Judecătorului cazul.

— Foarte bine aţi făcut, domnule Prefect. Scrisoarea mi-o veţi trimite mie. Şi vă rog călduros, în interesul instrucţiunii, — cel mai desăvârşit secret.

— Negreşit... Negreşit...

După o jumătate de oră Prefectul avea scrisoarea lui Finichi, adresată Şefului Siguranţei Generale şi comunicarea ofiţerului că arestatul îi promisese bani şi protecţiune.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Prefectul puse în alt plic plicul deţinutului şi scrise adresa către judecătorul cabinetului IV de instrucţiune.

— O vei duce dumneata chiar şi te fac răspunzător de păstrarea secretului acesta.

Eată ce citi Judecătorul:

«Domnule Şef şi prea iubitul meu protector.

«In viaţa lui un om poate greşi când îl chinuieşte ambiţiunea. E şi lupta pentru existenţă care te împinge să nu alegi mijloacele.»

Ii povestia fapta, fără nici un înconjur şi ultimu-i plan, şi conchidea apoi:

«M'am bucurat de înnalta dumneavoastră protecţiune, v'am fost poate şi eu folositor în interesul serviciului, vă implor ajutorul: scăpaţi-mă! Trimiteţi pe cineva să intre în locuinţa mea: va găsi opiul în sertarul din mijloc al biuroului şi suma, într'un portofoliu de marochin, în sertarul cel mai de jos, din dreapta. Dacă vor lipsi aceste dovezi, apărarea mea va fi mai uşor de făcut. Aveţi un bun prieten, avocat mare... Rugaţi'l să'mi ia apărarea. Vă promit cu sinceritate să mă cuminţesc şi vă voiu rămâne pentru toată viaţa recunoscător şi devotat până la ori ce jertfă... Nu mă lăsaţi! scăpaţi-mă! Am greşit, dar a mai rămas ceva bun în mine. La prima ocaziune vă voiu spune pe larg toată chestiunea.

«Al Domniei Voastre prea plecat servitor,

«Ion Finichi»

Judecătorul zâmbi... cu multă satisfacţiune. Inainte de orice interogatoriu, avea în mână dovada cea mai puternică de culpabilitate a prevenitului.

In aceiaş zi i se aduseră Lazăr Pliciu şi Anica Purcel.

Lazăr, desbătat, în arest, nu se turbură de fel şi i se aduse demâncarea şi i se spuse dece era arestat.

— Ei şi? îşi zise tuşind şi scuipând, am făcut... să mă ia dracul. Dar să'l ia şi pe Finichi care m'a zăpăcit.

Mâncă cu poftă şi se căută de tutun. Ii fu mare bucuria că găsi o jumătate de pachet, foiţă şi chibrituri: nu-i mai trebuia altceva.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In faţa Judecătorului acuma, răspunse fără nici o codire la toate întrebările, aşa că vechea crimă se reconstitui aşa cum se făptuise. Se părea că-i liniştește sufletul mărturisirea aceasta. Spuse apoi că vedea pe răposatul mereu şi că *ceva* îl tot îmboldia să se întoarcă la moară, să vadă locul, să fie în slujba în care mai fusese.

— Şi nu ţi-a părut niciodată rău că l'ai omorât pe fostul tău stăpân?

— Nu mi-a părut rău; dar îmi era necaz pe Finichi că numai el mă împinsese să'l omor. Şi când m'a chemat acasă la el, uite, cu două zile înainte de parastas, să mă siliască să iau nuş'ce otravă şi s'o dau Anichi ca s'o pue în mâncarea domnişoarei, l'am înjurat şi am fugit. Şi trase o înjurătură ţigănească, scuipând cu mânie.

— Cum? a vrut să otrăviască pe domnişoara? întrebă Judecătorul, deşi cunoştea lucrul din scrisoarea lui Finichi.

— A vrut, domnule, a vrut şi tot eu să fiu coadă de topor.

Ce-avea acuma şi cu domnişoara?

— Ştii carte?

— Cât n'am uitat, tot ştiu.

— Du-te şi iscăleşte colo...

— Iscălesc, da uite, să ştii că Anica nu-i vinovată... Doar că mi-a dat ghetele şi butonii «lui» domnu' Petre.

Anica intră prăpădită, îmbătrânită, plânsă, vrednică de milă.

Din răspunsurile ei, printre lacrimi, fără strigăte, cu supunerea vitei ce-ar simţi că e dusă la tăere, ca la lucrul fatal, — reeşia în adevăr că era vinovată numai de furtul ghetelor, al butonilor şi fiindcă dăduse lui Lazăr cheia portiţii. Nu-i ştiuse planul, că atunci nu l'ar fi lăsat, că ar fi spus stăpânilor.

Carte nu ştia şi trase cu degetul unde i se arătă să tragă şi urmă pe soldat, plecând capul, jelindu-se în gândul ei.

In după ameaza zilei Ion Finichi se înfăţişă liniştit, sigur că Şeful avea să-l scape.

Judecătorul fusese însă la locuinţa lui, şi după indica-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţiunea din scrisoare găsise opiul şi banii, cari acum erau «corpul delictului».

După împlinirea formalităţilor cu privire la vârstă, loc de naştere, profesiune, Judecătorul îl privi adânc... Ce deosebire între chipul plin de sinceritate, între privirea dreaptă şi glasul, ce şi le amintia, ale lui Petre Zura, — şi chipul acestuia, obraznic, cu privire fugătoare, — glas ce suna fals, — atitudine plecată să înfrunte dar în care tremură nesiguranţa!

— Dece te-a concediat dela moară, pe când trăia domnul Crustin? îl întrebă, aţintindu'l.

— Nu'mi aduc aminte; e mult de atunci...

— Nu cumva din vr'o intrigă a lui Petre Zura? zise cu ironie, Judecătorul.

— Nu pot şti... răspunse el, semeţ.

— Să'ţi spun eu: abuz de încredere: n'ai putut justifica încasări în plus dela clienţi; nepricepere la lucru: făceai greşeli peste greşeli; lene: te urniai greu la treabă; intrigant: te ţineai de învrăjbiri între lucrători. Cu toate aceste defecte, erai ambiţios şi nu puteai suferi ridicarea lui Petre Zura. Rămniai la poziţiunea lui şi'l urai. In sufletul dumitale corupt îl învinuiai pe Zura că era cauza mustrărilor ce ţi se făceau şi, în urmă, cauza că fuseseşi concediat. Ai intrat în poliţie, la Siguranţă, şi ai urmat acolo să deserveşti instituţia cu spiritul de intrigă şi de instigaţiune. Pe Zura nu'l uitai însă, şi atunci, după întoarcerea lui dela războiu, ai căutat să mergi până la crimă, numai ca să'l compromiţi.

— Nu este adevărat, strigă el cu obrăznicie.

— Ai găsit un fost lucrător la moară, concediat ca şi dumneata pentru defecte, l'ai înrâurit, l'ai demoralizat mai rău şi l'ai împins la crima pe care o plănuiseşi. Te-ai folosit de anume neînţelegeri ivite între patron şi Zura şi ai ajuns la scop. Omorul s'a făcut, dovezi rânduite de dumneata au apăsat pe un nevinovat, însă acum adevărul iese la lumină: Lazăr Pliciu a mărturisit...

— Ce crezământ se poate da unui beţiv! Eu nu l'am mai văzut pe nemernicul acesta de când a plecat dela moară, înaintea mea... răspunse cu dispreţ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cercetări anume dovedesc dimpotrivă... şi vei vedea.

Apăsă pe butonul soneriei şi uşierul se ivi.

— Se se aducă iar Lazăr Pliciu.

Finichi avu un fior, însă rămase semeţ, dispreţuitor.

După câteva minute Lazăr intră, mirat că'l mai chema odată, dar cum dădu cu ochii de Finichi, se aprinse la obraz şi strigă:

— Uite, ăsta m'a învăţat la toate.

— Eşti un beţiv nebun, îi strigă Finichi.

— Oiu fi eu beţiv, când m'apucă poftа, da nebun nu sunt, lichea ce eşti! Nu m'ai căutat tu, nu mi ai dat mereu de băut, nu te-ai ţinut de capu' meu să fac cum oiu face să omor pe Crustin, să-l fur de-oi putea? Auz?

— Domnule Judecător, dacă ar veni şi altă canalie şi ar spune că am plănuit să omor pe Rege... tot aşa l'aţi crede? rosti el iritat, batjocoritor.

— Şi după ce-am făcut cum ai zis, n'am împărţit ale patru zeci şi două de mii de lei?

— Se înţelege, ripostă el. Dacă te-am pus la omor, trebuia să şi împart cu tine, ticălosule.

Judecătorul interveni.

— Destul! Ia spune, Pliciule, când te-ai mai văzut cu Finichi, după omor?

— Am mai fost pe la el ziua, şi mi-a zis să nu mă mai duc ziua, numai seara, mai târziu. Pe urmă, nu mai m'am dus deloc, până m'a căutat el iar, după ce m'am întors la moară, şi m'a chemat acasă la el, şi mi-a vârât în cap să dau otravă Anichi să pue în mâncarea domnişoarei, când era parastasul. L'am înjurat, am scuipat spre el şi am fugit. Face omu' odată o prostie, dar nu de două ori.

— Ce zici de asta, Finichi?

— La asemenea neruşinare nu răspund, răspunse el cu dispreţ.

— Şi e adevărat, cu toate acestea. Avem dovezi, Finichi...

— Nu poate fi ceea ce nu este...

Judecătorul îl privi tăios...

— Eşti îndrăzneţ... îi zise.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Resping ceea ce nu este.

Judecătorul sună:

— Du pe Plíciu...

După ce acesta ieşi, Judecătorul luă din preajmă scrisoarea lui Finichi adresată Şefului Siguranţei:

— Cunoşti, Finichi, scrisoarea aceasta?

El se îngălbeni şi o privi cu ochi mari de spaimă: îşi pierduse numaidecât cumpătul.

Judecătorul i-o citi, în care timp, el de-abia se mai ţinea pe picioare.

— E scrisă şi semnată de dumneata, trimisă de dumneata pe un ofiţer de poliţie domnului Prefect spre a fi înmânată Şefului dumitale. Ce ai de zis?

Finichi plecă greu capul şi nu răspunse.

Judecătorul luă de pe masă opiul şi-i zise:

— Cunoşti otrava aceasta pe care ai adunat-o dela mai multe farmacii, prezentând Carta dumitale de inspector al Siguranţei?

El nu ridică ochii.

— Cunoşti suma aceasta de bani găsită la dumneata acasă şi care corespunde cu suma ce ţi-ai oprit din furtul dela Crustin?

— Sunt economiile mele... murmură el, fără să ridice ochii.

— Din leafă, nu-i aşa? Finichi, nu mai stărui în tăgăduieli zadarnice. Scrisoarea aceasta e mărturisirea dumitale, semnată, dovedítoare a crimei dintâi, a crimei pe care o plănuiai acum şi îndoială nu mai poate fi. Nimic şi nimeni nu te poate scăpa.

Urmă o tăcere de câteva clipe, apoi Finichi, cu glas de mişel ce se scufundă, îngăimă:

— Iertare... Am greşit.

Şi căzu în genunchi, ridicând la judecător ochi plini de rugăminte.

— Mărturiseşti dar?

— Mărturisesc... Am greşit... Iertare...

Instrucţiunea se terminase... Culpabilul plecă.

Judecătorul, a doua zi ceru transformarea mandatului de arestare în mandat de depunere şi după două zile vi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

novatul fu transportat la Văcăreşti, — în aceiaş încăpere în care stătuse Petre Zura.

*

Emoţiune fu, la siguranţa Generală, când se află depunerea lui Finichi... şi cauza.

Şefului nu-i veni tocmai la îndemână întâmplarea şi dădu fuga la Judecătorul de Instrucţiune, care, tocmai pregătia trimiterea dosarului la Parchet.

I'l puse supt ochi şi acesta luă cunoştinţă. Mai ales îl impresionă scrisoarea ce-i fusese adresată.

— Scrisoarea aceasta eu cred că trebuia să'mi fie dată şi eu nu aş fi putut face altfel decât s'o trimit Instrucţiunei, zise cam acriu.

— Nu mai era un drept al dumneavoastră de-a o primi şi Instrucţiunea, de acord cu Prefectura Poliţiei, a procedat bine cum a procedat, cum trebuia să procedeze, îi răspunse Satulian cu fermitate.

— Dar de ce nu mi s'a adus la cunoştinţă lucrul?

— Vi se va aduce, oficial, de îndată ce Parchetul va avea dosarul. Trebuia mai întâi să se termine instrucţiunea.

Şeful Siguranţei, cam jignit de atitudinea judecătorului, îl salută rece şi se retrase.

Trebuia să pună în curent pe protectorul lui.

Potentatul îi răspunse, după ce-i ascultă raportul verbal:

— Lasă'l soartei lui.

— E un element, mai ales în urmărirea socialiştilor..., că ar putea fi scăpat, dacă am schimba pe Judecător şi pe procuror, înnaintându-i chiar. Singura dovadă, scrisoarea, va putea să dispară.

— Vezi pe ministrul Justiţiei şi ia'ţi răspunderea, îi zise Potentatul tăindu-i vorba c'un zâmbet ironic.

Îi plăcea că, «omul lui», care îl avea de altfel la mână până şi pe el, puternicul, cu anume acte, — se afla într'o încurcătură măcar ca aceasta.

Şi în timp ce Şeful Siguranţei asuda ca să'şi facă ambiţiunea, unele ziare îşi puneau mănuşi spre a'l ataca... şi censura lăsa să treacă atacurile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Dacă Siguranţa Generală numără printre agenţii ei şi criminali de specia lui Finichi, nu ne mirăm că mulţi criminali nu pot fi găsiţi şi nu Siguranţa e vinovată dacă Justiţia află pe câte unul», scria un ziar.

Toată frământarea Şefului nu izbuti şi Finichi fu trimis la Juraţi pentru crimă inspirată, de pe urma căreea se folosise cu parte din suma furată şi pentru crimă plănuită în persoana fiicii primei lui victime.

*

Când Melania află că şi viaţa Elizei fusese în primejdie, se îmbolnăvi de inimă rea: nu'şi putea ierta nici de cum că aproape primise să fie soţia blestematului care-i urmăria averea cu preţul vieţii fiică-si.

Ce vânt de nebunie suflase peste inima ei, peste judecata ei, de uitase atât de curând că avea fată mare de dat la casa ei!

Cum o uluise ticălosul de ajunsese să vadă cu ochi vitrigi pe bietul Petre şi chiar să'şi depărteze întrucâtva simţirea de mamă, dela scumpa şi drăgălaşa ei copilă!

Se simţia nevrednică de a mai da ochi cu Petre şi cu câtă ruşine şi umilinţă primia îngrijirile pline de dragoste ale copilei!

O adâncă pornire spre bigotism îi cuprinse sufletul şi se hotări să se retragă într'o mânăstire, să'şi facă o locuinţă a ei şi să se gândiască numai la mântuirea sufletului...

I se făcea o trebuinţă de neînlăturat, să lase pe copii, singuri stăpâni ai întreprinderii, după ce-i va fi căsătorit, — ea ne mai fiind în stare de-acuma să conducă şi nici în putere de a mai locui cu dânşii.

Hotărârea aceasta îi redeşteptă energia şi o puse curând în picioare.

Pe la începutul lui Iulie plecă la mânăstirea Ţigăneşti chip pentru aer, în realitate să se deprindă cu locul şi să vadă cum era cu putinţă să'şi rânduiască refugiul acolo.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XXII

Urmările războiului a hotărât pe tărâmul economic, financiar şi social, anume curente şi directive în toate ţările. Pretutindenea cercurile cârmuitoare şi reprezentanţii maselor au căutat să pună în aplicare principiile democratice pe temelia armonizării intereselor tuturor claselor sociale. Nimeni, în ţările cu cultură înnaintată, nu poate să'şi închipuie o izbândă a anarhiei. Minţile bine cumpănite sunt pe deplin încredinţate de nihilismul doctrinei numită «bolşevistă» şi la asemenea încheere s'a ajuns după experimentarea, în Rusia, a acestei doctrine.

Toate organizaţiunile socialiste din Apus sunt partizane convinse ale evoluţiunii şi resping revoluţiunea şi violenţele ei totdeauna sângeroase şi distrugătoare. Oamenii culţi cari cârmuiesc aceste organizaţiuni şi au răspunderea şi simţul adânc al realităţii, îşi dau bine seama că revoluţiunea cea mai mare a fost chiar acest război al lumei întregi iar altă revoluţie ar aduce falimentul civilizaţiunii. Dacă omenirea se cuvine să câştige, după acest război-revoluţie, o mai bună organizaţiune, în toate direcţiunile ei de activitate, cine ar putea susţine tot acelaş lucru în cazul când continentul European s'ar lăsa să fie târât în altă întâmplare, din motivul că războiul n'a putut impune prin el însuşi probleme nouă omenirii ? s'au pus probleme nouă, s'au pornit curente. Excepţionala stare prin care trecem nu e decât o fază foarte însemnată a păşirii dela o epocă la alta.

Socialiştii, atât cei dela dreapta cât şi cei dela centru, pătrund această prefacere a lumei şi văd că acuma e prilejul potrivit pentru ideile lor de a fi primite şi împlinite. Deci au puternice motive să înlăture înrâuririle nebuniei din Răsărit care ia numele de Internaţionala III-a.

Trotzki şi căpitanul Sadoul au adresat un mesagiu socialiştilor din lumea întreagă, îndemnându-i să adereze la această Internaţională a III-a, de oare ce acea de a II-a ar fi trădat interesele muncitorilor.

Socialiştii noştri n'au fost până acum în grija de a şti

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dacă ei se cuprind în a II-a ori în a III-a internaţională. De îndată însă ce conspiratorii dela Moscova şi-au aruncat cuvântul de ordine, marii dascăli ai socialismului din Bucureşti s'au grăbit să-i serviască, fără cel puţin să pregătiască tărâmul printr'o aşa zisă aderare a mulţimii pe care cred că se sprijinesc.

Dumnealor au grăit, la centru, cu speranţa că în chipul acesta vor hotărî în judeţele ţării o acţiune indirectă pentru «bolşevizarea» întregului partid socialist român.

Grăbirea unei asemenea hotărâri, în timpul bombardării dela Moscova a mesagiului, înlătură orice nedumerire în privinţa legăturilor strânse dintre Trotzki şi dascălii dela centrul-Bucureşti străini de sufletul neamului nostru.

Dintre fruntaşii partidului socialist din vechiul Regat şi dintre cei din ţinuturile alipite, mulţi nu sunt de partea unei moţiuni pentru afiliarea la Internaţionala III-a. O adâncă deosebire de vederi se arată mai ales printre socialiştii teoreticiani. Opera Internaţionalei dela Moscova o socot cu neputinţă de îndeplinit şi condamnă teroarea dictaturii «roşii» ca pe ori care altă dictatură.

Conducătorii socialişti români din ţinuturile alipite sunt împotriva alianţei cu proletariatul rus şi maghiar... De altfel, acest proletariat nu este cu adevărat al maselor populare ci al unor cărturari mai mult ori mai puţin culţi, cari vor să domine masele şi să le siliască la ceva nepotrivit cu bunul-simţ şi cu instinctul de proprietate individuală al acestor mase.

Adunarea generală din sala Ovidiu, pusă la cale de socialiştii de nuanţă comunistă, în scopul de a dobândi o rezoluţie favorabilă maximalismului, nu le dădu rezultatul dorit.

Petre Zura a ridicat protestare împotriva unei asemenea procedări şi mulţi s'au unit cu el. Lovitura atunci a fost retrasă: o singură secţiune a partidului socialist nu avea căderea să se rostiască prin surprindere, în cestiune atât de gravă, mai ales în lipsa celor mai mulţi dintre membrii partidului.

In ziua acestei întruniri, se suspendase lucrul la moara Crus'in şi toţi lucrătorii însoţiseră pe Zura la sala Ovidiu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se întorseseră acum la moară şi Petre sta de vorbă cu ei, lămurindu-le cât mai potrivit priceperii lor, ceeace se întâmplase şi ceea ce trebuia să fie.

Suntem în Februarie 1920... Mari frământări sunt în toate clasele societăţii româneşti şi mari probleme aşteaptă o deslegare grabnică dar mai ales dreaptă şi consolidatoare.

Ziua e aproape primăvăratecă, foarte senină, însorită, îndemnătoare la muncă şi împărţitoare de speranţe.

O femee tânără de-o drăgălăşie dulce, de-o seninătate care vădeşte o deplină mulţumire, se arată în uşa intrării principale a casei.

Lucrătorii o văd şi toţi o salută cu respectuoasă simpatie. Petre îi trimite un sărut cu mâna.

Ea se apropie încet şi-i întreabă cu glas prietenos, zâmbind:

— V'aţi întors cu cuget liniştit dela întrunire?

— Dacă-i domnu' Petre cu noi... răspunse unul.

— Tocmai, le mai lămuriam dragă Elizo, scopul viclean al întrunirii, — şi-i petrecu un braţ după braţul ei drept.

— Te ascult şi eu, Petrică... Vrei?

— Cum nu... Şi urmă:

Aţi citit în «Socialismul» apelul partidului socialist şi al uniunii generale a sindicatelor. Nu v'a turburat îndemnul dat muncitorilor şi ţăranilor că dacă li se va cere să lupte împotriva bolşevicilor de peste Nistru, ei să refuze de a lupta? Vă întreb: aţi face-o dumneavoastră, ştiind că bolşevicii dacă ar veni, ar fi pentru a ne aduce teroarea din ţara lor şi dezorganizarea vieţii noastre româneşti?

— N'am face-o... rostiră câţiva.

— Vedeţi dar cât e de greşită activitatea unora dintre capii noştri şi ea are primejdia de-a scula pe toată lumea împotriva noastră, a socialiştilor, împotriva ideilor noastre sănătoase de adevărată democraţie. Noi vrem să izbutim prin ordine şi vedeţi că conducătorii Ţării întregite se străduiesc tocmai ca să răspundă dreptelor noastre revendicări. Trebue să ţinem reama de greutăţile vremii, de cea mai de frunte trebuinţă care este a organizării patriei întregite, ca într'un cuprins unificat sufleteşte şi economi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ceşte, să ne unificăm interesele prin buna înţelegere între clase... Altfel, cum vom putea avea liniştea, limpezimea de gândire şi puterea de muncă? Tendinţele streine vor slăbirea noastră, ca să ne doboare sufleteşte şi să ne cuceriască economiceşte, în interesul exclusiv al lor.

Ca să ne sfârşim vorba pentru astăzi, dragii mei, să vă mai spun un lucru care vă va convinge cât procedează de neînţelept Şefii noştrii ahtiaţi după bolşevism.

Chiar Lenin şi Trotzki au început să vadă că nu mai merge cu maximalismul împins la comunism. Vor să'şi menţină situaţiunea făcând concesiuni maselor: *au admis proprietatea individuală la sate...* şi au dat ţăranilor deplina libertate de-a se înstăpâni în mod individual asupra pământului, aşa după cum cerea ţărănimea rusă. Deci, eată ideea lor de comunism serios ştirbită: deci neseriozitatea acestei idei utopice.

Au admis apoi respectarea proprietăţii individuale în mica industrie; primirea burgheziloŕ în diferite funcţiuni şi mai ales în armată, căci numai aşa puteau avea disciplina ei.

Ce mai rămâne din grozava lor grămadă de idei cu care au frământat în zadar Rusia şi mare parte din omenire? Rămâne numai tirania lor roşie de sânge şi graba de-a mai fi stăpâni dar potrivit voinţii înţeiepte a mulţimei.

Şi când dumnealor dela Moscova cad din gloria tendinţelor lor absurde, dumnealor de-aci dela Bucureşti vor să fie mai tenaci decât aceia şi să ne arunce în haosul din care aceia vor să scape.

Sfârşitul marei frământări din Rusia va fi întocmai cu al tuturor celorlalte revoluţii, după o experienţă distrugătoare: o cale mijlocie care să astâmpere exagerările nefaste şi moştenirile criminale ale unui trecut uricios.

Să ne fie viu în minte lucrul acesta, să lăsăm pe seama altora experimentările şi noi să tragem încheerile mintoase că prin evoluţie temeinică se câştigă, prin revoluţie tiranică se pierde.

Şi acuma, dragii mei, la lucru...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De-o lună de zile Petre şi Eliza îşi văzuseră împlinită cea mai dulce dorinţă a inimii lor: erau tovarăşi de viaţă în tovărăşia de interese care le asigura existenţa.

Melania se retrăsese la mânăstirea Ţigăneşti încă de cu toamnă, în o căsuţă cumpărată dela o maică infirmă, care şi trecuse din viaţă apoi.

Reparase căsuţa, îşi dusese mobila trebuincioasă şi luase cu ea, ca servitoare, pe Anica, achitată de Juraţi.

Amândouă, la timp, aveau să se călugăriască.

Tinerii căsătoriţi erau singuri dar, în vechea locuinţă, pe care şi-o orânduiseră după gustul lor, — singuri în prea multe încăperi, pe cari le umpleau însă cu fiinţa lor voioasă, cu dragostea care le lumină sufletul şi chipul, cu încrederea în viitorul întemeiat pe muncă şi pe spiritul de dreptate faţă cu muncitorii lor.

Greve se făceau peste tot locul: la moara lor era urmare în muncă şi rânduială.

Petre stabilise pentru toţi participarea la foloasele întreprinderii şi pe lucrătorii cei mai nevoiaşi îi aşezase cum se putuse mai nemerit în dependenţe de-ale morii, până la putinţa de-a clădi pentru toţi, pe un loc viran din apropiere, — tot proprietate a întreprinderii, — locuinţi care să-i mulţumiască şi să-i alipiască şi mai mult fabricii.

Sâmbătă seara, după plată, Petre îi aduna pentru o oră şi sta de vorbă cu dânşii atât în privinţa trebilor casei cât şi în privinţa nevoilor lor mai mari: le dă sfaturi, le fixa ajutoare, le vorbia despre nevoile Ţării şi-i făcea să înţeleagă care erau datoriile lor de români şi de cetăţeni. Îi ruga ca întâlnindu-se cu tovarăşi cari nu se puteau bucura de asemenea frăţească înţelegere între patron şi ei, — să le insufle aceste idei de ordine şi de muncă conştientă, căci nevoie era de propagandă înţeleaptă pentru bună cumpănire într'o vreme turbure.

Dumineca Petre îşi lua pe draga-i tovarăşă la plimbare prin centrul Capitalei, la câte-o gustare undeva, înainte de întoarcerea acasă şi seara o petreceau la teatru.

In duminica aceasta, pe când erau pe Calea Victoriei, în dreptul lui Capşa, avocatul Goseti îi văzu şi ieşind re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pede din «cofetăria politicei şi a diplomaţiei de culise», îi ajunse.

— Bună ziua, bună ziua pereche de turturele, le zise, strecurându-se între ei şi luându-i la braţ. Ce mai faceţi?

— Ne plimbăm, domnule Goseti, îi răspunse Eliza, privindu'l cu mulţămire.

— Bine faceţi, e şi igienic, râse el. Unde puneţi că mai întâlniţi câte un prieten care să vă dea câte-o veste.

— Se vede că ai vre una, râse Petre.

— Una, ciudată de tot. Închipuiţi-vă că am primit un plic cam mototolit, murdar, cu scris tremurat deşi cu pretenţiuni de caligrafic. Ghiciţi dela cine era? De veţi ghici vă cinstesc cu un aperitiv.

— Nici prin gând nu'mi vine... zise Petre, râzând, şi aperitivul va fi cinstea noastră.

— Hai să zic că primesc, râse Goseti. Scrisoarea, adecă petecul de hârtie unsuros, vechiu, cu multe îndoituri era dela Ion Finichi, din palatul Ocnelor-Mari, unde i-au stabilit Juraţii locuinţa.

— Dela mizerabilul? făcu Eliza cu indignare.

— Dela nenorocitul ambiţios de altă dată, orbit de măririle şi de atot-puternicia dela Siguranţa Generală.

— Şi ce'ţi putea scri, domnule Goseti? întrebă cu nerăbdare Eliza.

— Dacă'mi oferi un «sandwich» cu icre, îţi voiu spune zise el.

— O duzină, domnule Goseti, râse şi Petre.

— Nu, fiindcă mă aşteaptă nevasta la masă şi are obiceiu de mă ia de ureche, când viu sătul. Te sfătuiesc, doamnă, să faci tot aşa lui Petre.

— Petre iese în oraş numai cu mine şi când ne întoarcem acasă avem aceiaş vină a gustărilor cari ne strică foamea.

— Ei, hai să ne stricăm foamea, colea, lângă «High-life»... şi să vă spun ce'mi scrie Finichi Ocnimăreanul.

După ce se aşezară la o masă în una din despărţiturile capitonate şi după ce li se aduse «sandwichuri» şi ţuică, Goseti scoase trenţuitul plic care trebue să fi stat mult,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în cine ştie ce buzunar soios, spre a-i da înfăţişarea de «cerşetor neprefăcut», — vorba lui.

Şi începu a citi:

Domnule avocat,

«Dacă nu era gura dumitale minunată, Juraţii nu mă trimiteau unde sunt. Aibi şi inimă minunată şi stărue să fiu graţiat: e îngrozitor să tai sare şi mai îngrozitor să mă gândesc la cei douăzeci şi cinci de ani. Ori câtă sare aş da ţării, aş prefera să-i dau munca unui om căit şi îndreptat: ar câştiga mai mult. Rog pe Zura să mă ierte; rog pe domnişoara Crustin să mă ierte. Te conjur, scapă-mă de iadul de pe pământ.

«Al dumitale după consideraţie,

«Ion Finichi»

— Consideraţiunea mea, dragii mei prieteni, este: se află la locul lui... In sănătatea voastră!..

— Da, e bine unde e... rosti cu asprime Eliza, cioc-nind.

— Eu îl deplâng, dar nu'l iert, zise Petre.

Peste câteva zile se citia în ziare următorul «fapt divers»:

«In penitenciarul dela Ocnele-Mari, în momentul când criminalii începeau munca, în una din galerii, condamnatul Ion Finichi a omorât cu o lovitură în cap pe condamnatul Lazăr Pliciu. Omorâtorul a fost pus în lanţuri şi închis în o celulă. Nici acolo nu încetează sălbăticia omenească».

SFARŞIT

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932